

‘स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद’ - कर्मवीर

रयत शिक्षण संस्थेचे

सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

■ नॅक पुनर्मूल्यांकन 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) ■ ज्युनिअर कॉलेज 'A' ग्रेड ■

सद्गुरु

२००९ - २०१०

एक्झिट मिटींगच्या वेळी नॅक पिअर टीमचा अहवाल मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व नॅक को-ऑर्डिनेटर प्रा.व्ही.जे.पाटील यांना सुपूर्त करताना पिअर टीम प्रमुख मा.डॉ.आर्.एस्.बावा (माजी रजिस्ट्रार,गुरु नानकदेव युनि.अमृतसर) मा.डॉ.एस्.एस्.जैन (रिटायर्ड डायरेक्टर ऑफ कॉलेजिएट एज्यु.राजस्थान,जयपूर) व डॉ.संपतकुमार (माजी प्राचार्य व सेक्रेटरी पी.जी.कॉलेज कोईमतूर,तामिळनाडू)

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषदेच्या १५ व्या वार्षिक अधिवेशनात उद्घाटन प्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना प्रमुख पाहुणे मा.नामदार पतंगरावजी कदम

शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषदेच्या १५ व्या वार्षिक अधिवेशनात अध्यक्षीय भाषण करताना मा.एन्.डी.पाटील (माजी चेअरमन,रयत शिक्षण संस्था सातारा)

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या मौजे मन्ू, ता.कराड येथे विशेष श्रमसंस्कार शिबीराच्या उद्घाटनप्रसंगी बोलताना मा.आमदार विलासरावजी पाटील (उंडाळकर)

रयत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

नियतकालिक समिती : संपादक मंडळ

अध्यक्ष

प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

संपादक

प्रा.वामनराव अवसरे

सहसंपादक

डॉ.रामदास बोडरे
प्रा.संभाजी सावंत
प्रा.सचिन जाधव
श्री. कृष्णराव देसाई

प्रा.सौ.शोभना रैनाक
प्रा.सौ.माधुरी बंदसोडे
डॉ.श्रीमती रेश्मा दिवेकर
श्री.बाजीराव पाटील

प्रा.सौ.वन्दना किशोर
प्रा.सौ.अनिता साळुंखे
प्रा.सौ.अरुणा पाटील
श्री.विवेक भोज

मुद्रक

प्रिंट ओम ऑफसेट
२६९ ब/२, दौलतनगर, सातारा. (☎) : २३४०४९

रेखाचित्रे

प्राजक्ता आर्टस्
कु.प्राजक्ता प्रकाश ढवळे (माजी विद्यार्थिनी)
आगाशिव नगर, कराड . (☎) : ९८६०६९७९७२

अक्षरसंधान

टाईप इनोव्हेटर्स
मोती चौक, सातारा. (☎) : २३४३७२

मांडणी

प्रा.वामनराव अवसरे
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

संपादकीय

विद्यार्थी बन्धु भगिनीनो!

आपल्या महाविद्यालयास नॅक समितीकडून 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) मिळाली. हे ऐकताच आपण सर्वजण आनंदित झालात ! या सर्वोच्च यशामध्ये तुमचा फार मोठा वाटा आहे. याबद्दल मी तुमचे मनापासून हार्दिक अभिनंदन करतो.

ज्युनि. महाविद्यालयास महाराष्ट्र राज्य उच्च शिक्षण मंडळ, पुणे यांचेकडून 'A' ग्रेड मिळाली हा दुग्धशर्करा योगच आहे.

४४ दिवस चाललेला आम्हा प्राध्यापकांचा प्रदीर्घ संप, संप मिटल्यानंतर अखंडितपणे महाविद्यालयात उपस्थित राहून तुमच्या सहकार्याने आम्ही प्राध्यापकांनी अविश्रांत राहून संपविलेला अभ्यासक्रम आणि ५ वर्षांनंतर पुनर्मूल्यांकनासाठी नॅकला सर्व तयारीनिशी प्रशासनासह सामोरे जाण्याची आम्हा प्राध्यापकवृंदाची चाललेली धाई, या अखंडित घटना घडत असताना हे शैक्षणिक वर्ष (२००९-२०१०) कधी आले आणि कधी संपले ते कळलेही नाही. परंतु महाविद्यालयास मिळालेल्या 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) चा आनंद मात्र अजूनही ताजातवानाच आहे.

या सर्व धाईतही या शैक्षणिक वर्षात राष्ट्रीय व राज्य पातळीवरील परिषदा, लीड कॉलेज अंतर्गत कार्यक्रम, कर्मवीर जयंती सोहळा इ. कार्यक्रम आपण उत्तम रीतीने पार पाडले. कला मंडळाचे विद्यार्थी, एन्.सी.सी.चे छात्र, क्रीडा विभागाचे खेळाडू यांनी आपापल्या क्षेत्रातील यश अबाधित ठेवले.

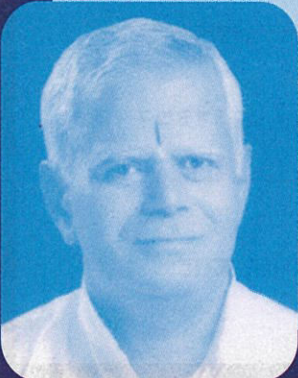
ज्युनियर सायन्स विभागाची स्वतंत्र दुमदार इमारत याच वर्षात साकारली. परिसरातील स्त्र्यांच्या डांबरीकरणाने परिसराचे सौंदर्य अधिकच खुलले. केशवराव पवार ग्रंथालयाचे संगणकीकरण झाल्याने कोणतेही पुस्तक क्षणात हाती लागू शकते. सुसज्ज व भव्य प्रयोगशाळांमुळे उत्तम असे शैक्षणिक वातावरण निर्माण झाले. माजी विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालयास ५ संगणक व २ ॲक्वागार्डसू देणगी देऊन महाविद्यालयाविषयी कृतज्ञता व्यक्त केली.

खरे म्हणजे तात्काळ निर्णय घेण्याची क्षमता असलेले मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, आपली इतिकर्तव्यता पार पाडण्यात तत्पर असलेले सर्व विभागांचे उपप्राचार्य, त्यांना समर्थ साथ देणारे सर्व विभागातील प्राध्यापक आणि ज्यांच्याशिवाय कार्यभाग पार पडू शकत नाही असा कार्यकुशल प्रशासकीय सेवक वर्ग या सर्वांनीच हे शैक्षणिक वर्ष ऐतिहासिक वर्ष बनविले. या सर्व यशात विद्यार्थी मित्रांनो तुमचाच मोठा वाटा आहे.

अभ्यासातून वेळ काढून आपण हा सद्गुरूचा अंक नटविला आहे. सजविला आहे. सहसंपादकांच्या सहकार्यातून हा अंक आपणास देत असताना प्रमुख संपादक या नात्याने खरोखरच मला मनस्वी आनंद होत आहे. या अंकाचे स्वागत आपणही आनंदाने कराल अशी खात्री बाळगतो.

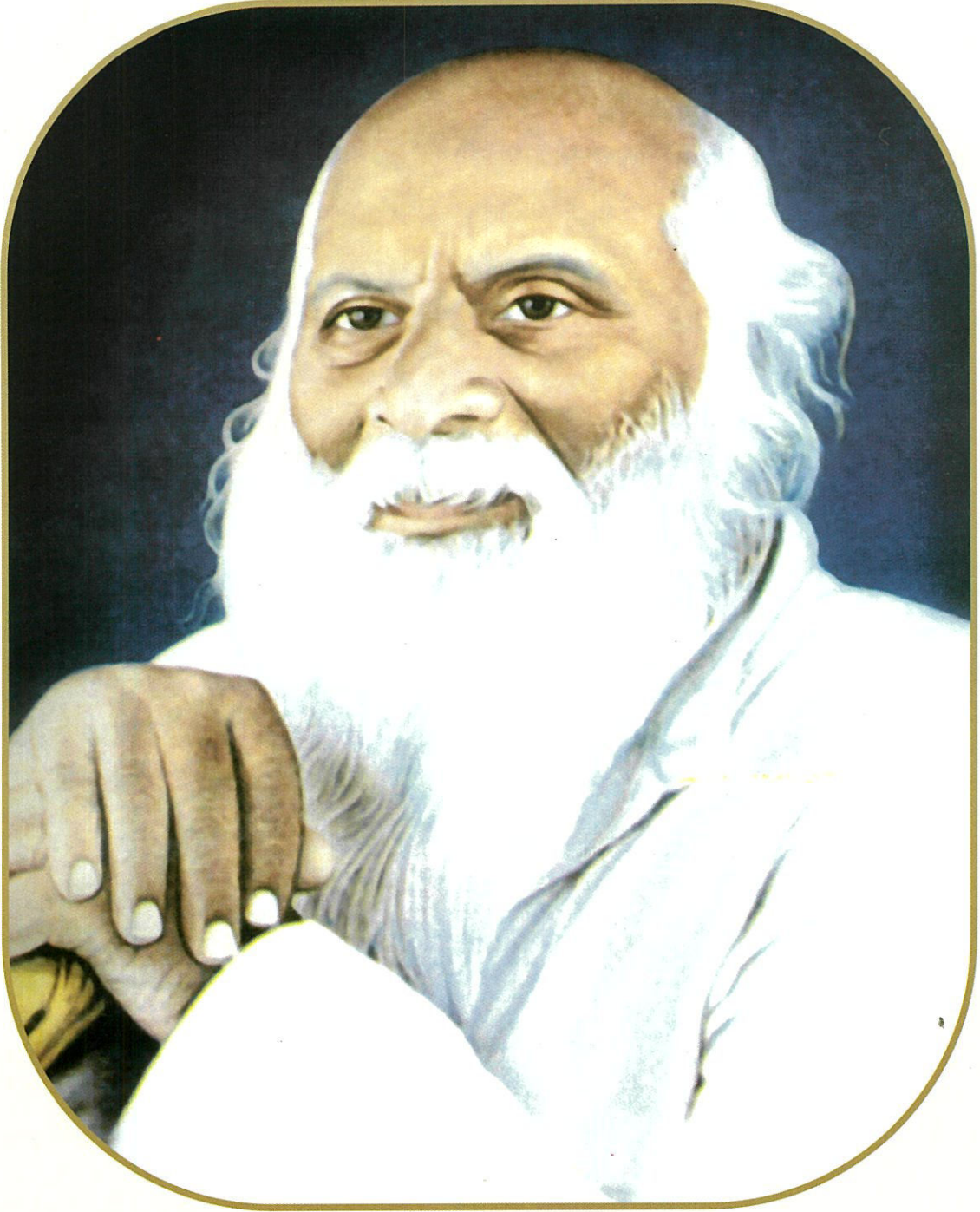
प्रा.वामनराव अवसरे

प्रमुख संपादक

२००९-२०१०

सद्गुरु

पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील

श्रमोपासकाय प्रामाणिकशिक्षणप्रसारकाय ।
स्वावलम्बनमन्त्रदायकाय कर्मवीराय नमो नमः ॥

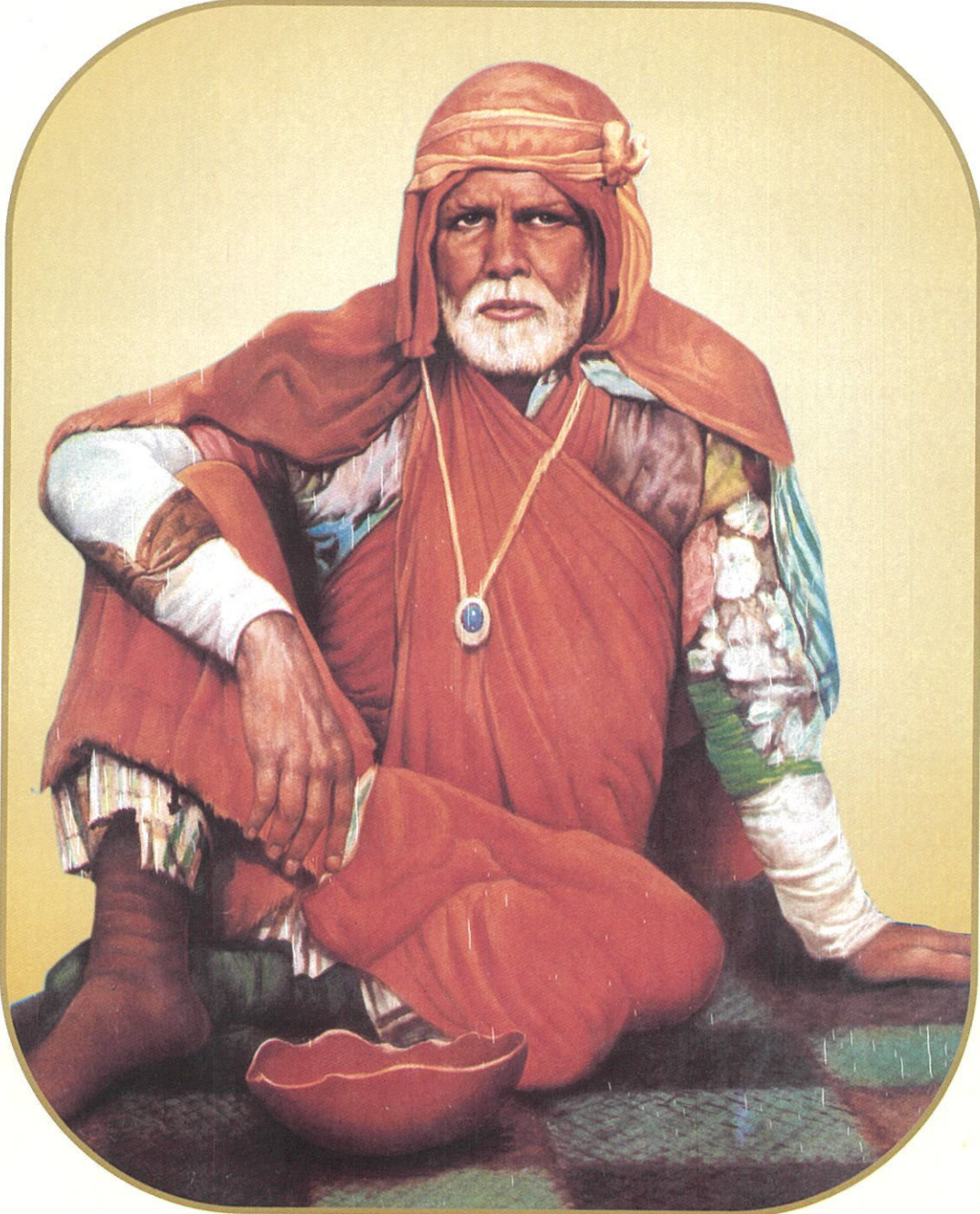
व्यत शिक्षण संस्थैवै,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सद्गुरु

२००९-२०१०

॥ गोपाळा गोपाळा । देवकीनंदन गोपाळा ॥

सद्गुरु गाडगे महाराज

दीनसेवापरायणाय अज्ञाननाशकाय कर्मवीरप्रियाय ।
गोपालवल्लभाय सद्गुरु-गाडगेमहाराजाय नमो नमः ॥

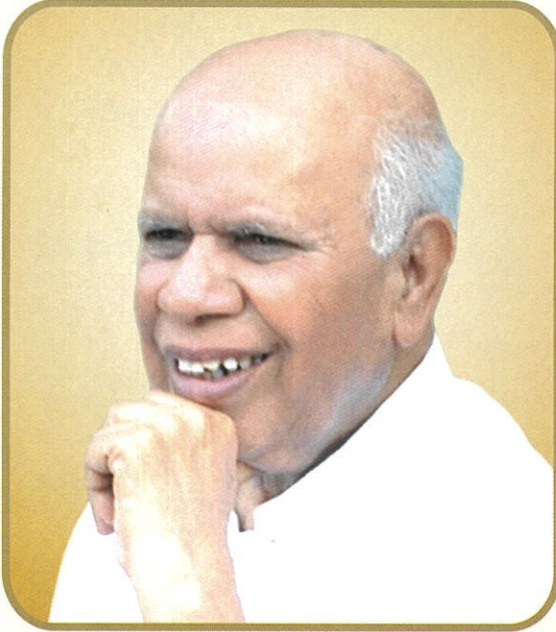
व्यत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ सयत शिक्षण संस्थेचे मान्यवर - प्रेरकशक्ती ॥

मा. नामदार शरदचंद्रजी पवार
केंद्रीय कृषिमंत्री
अध्यक्ष, सयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. अॅड. श्री. रावसाहेब शिंदे
चेअरमन, सयत शिक्षण संस्था, सातारा

मा. नामदार डॉ. पतंगराव कदम
वनमंत्री, महाराष्ट्र राज्य
अध्यक्ष, स्थानिक व्यवस्थापन समिती

सयत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

सेवानिवृत्ति समारंभ

प्रा.डी.एस्.थोरात (इतिहास विभाग) यांचा
मा.नामदार पतंगरावजी कदम यांच्या शुभहस्ते सत्कार

प्रा.संभाजीराव देसाई (मराठी विभाग) यांचा
मा.नामदार पतंगरावजी कदम यांच्या शुभहस्ते सत्कार

प्रा.सौ.एस्.ई.निकम (मराठी विभाग) यांचा
प्रा.सौ.एम्.एल्.बंदसोडे यांच्या शुभहस्ते सत्कार

प्रा.एस्.एस्.जुन्नरकर (तत्वज्ञान विभाग)
मा.प्राचार्य डॉ.बी.एल्.पाटील यांच्या शुभहस्ते सत्कार

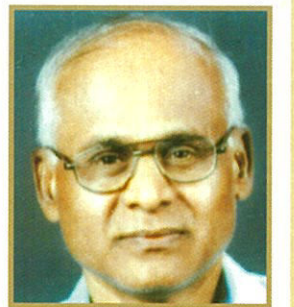
प्रा.सौ.यू.एस्. मदनाईक
प्राणिशास्त्र विभाग
(सेवानिवृत्त)

प्रा.ए.व्ही.महाडीक (इतिहास विभाग-ज्युनियर) यांचा
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांच्या शुभहस्ते सत्कार

श्री.बी.के.चव्हाण (रजिस्ट्रार) यांचा
मा.प्राचार्य डॉ.अरविंद बुरुंगले यांच्या शुभहस्ते सत्कार

प्रा.डी.डी.नलवडे
उपप्राचार्य, ज्युनियर विभाग
(सेवानिवृत्त)

श्री.बी.एम्.वाघ (सिनि.क्लार्क) यांचा
प्रा.व्ही.एस्.मोहिते यांच्या शुभहस्ते सत्कार

श्री.ए.बी.पोरे (असिस्टंट ग्रंथपाल) यांचा
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांच्या शुभहस्ते सत्कार

प्रा.सी.एम्.पवार
फिजिक्स-ज्युनियर विभाग
(सेवानिवृत्त)

२००९-२०१०

सद्गुरु

महाविद्यालयाचे कुशल नेतृत्व : मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

नेक पिअर टीमचे प्रमुख डॉ.आर.एस्.बावा, डॉ.एस्.एस्.जैन व डॉ.बी.संपतकुमार यांचे स्वागत करताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने व को-आर्डिनेटर प्रा.व्ही.जे.पाटील

एन्.सी.सी.छात्रांकडून 'गार्ड ऑफ ऑनर' स्वीकारताना पिअर टीमचे प्रमुख डॉ.आर.एस्.बावा व सदस्य

विद्यार्थी व पालकांशी इंटरॅक्शन करताना पिअर टीमचे प्रमुख डॉ.आर.एस्.बावा व सदस्य

मॅनेजमेंटशी इंटरॅक्शन करताना डॉ.आर.एस्.बावा व सदस्य तसेच डॉ.एन्.डी.पाटील, अॅड.रवीन्द्र पवार व इतर

पिअर टीम समवेत कलामंडळाचे यशस्वी कलावंत विद्यार्थी

सुवर्ण महोत्सवी महाराष्ट्र राज्य नकाशा अनावरण प्रसंगी मा.नामदार डॉ.पतंगरावजी कदम, प्रा.डॉ.एन्.डी.पाटील व इतर

दयत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ गुणवंत, आदर्श पुरस्कार, अनुदानप्राप्त प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवक वृंद ॥

प्रा.विजय पाटील
(रसायनशास्त्र)
नॅक को-ऑर्डिनेटर व
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

डॉ.शुंभारराव कदम
(मानसशास्त्र)
पीएच.डी. पदवी प्राप्त

डॉ.जे.डी.यादव
(गणित)
पीएच.डी पदवी प्राप्त

प्रा.शिवप्रसाद टिंगरे
(प्राणिशास्त्र)
एम्.फिल.पदवी प्राप्त

डॉ.बी.डी.पाटील
(वनस्पतीशास्त्र)
एम्.फिल.मार्गदर्शक
म्हणून मान्यता

डॉ.बी.जे.पाटील
(वनस्पतीशास्त्र)
एम्.फिल.मार्गदर्शक
म्हणून मान्यता

डॉ.आनंदा कांबळे
(बायोटेक्नॉलॉजी)
पीएच.डी.मार्गदर्शक
म्हणून मान्यता

डॉ.एम्.एम्.पाटील
(वनस्पतीशास्त्र) यु.जी.सी.कडून
रिसर्च प्रोजेक्टसाठी रु. ९० हजार
चे अनुदान प्राप्त (विभागून) एम्.फिल.
मार्गदर्शक म्हणून मान्यता

प्रा.बी.डी.मोहिते
(वनस्पतीशास्त्र) यु.जी.सी.कडून
रिसर्च प्रोजेक्टसाठी
रु.९० हजार चे
अनुदान प्राप्त (विभागून)

डॉ.रामदास बोडरे
(प्राणिशास्त्र)
पीएच.डी.मार्गदर्शक
म्हणून मान्यता

प्रा.परशुराम कुराडे
(प्राणिशास्त्र) युजीसीकडून
रिसर्च प्रोजेक्टसाठी रु.४०
हजारचे अनुदान प्राप्त

प्रा.डॉ.ए.के.पाटील
(अर्थशास्त्र) युजीसीकडून रिसर्च
प्रोजेक्टसाठी रु.९५ हजारचे
अनुदान प्राप्त

प्रा.सचिन जाधव
(हिंदी) युजीसीकडून रिसर्च
प्रोजेक्टसाठी रु.८५ हजारचे
अनुदान प्राप्त

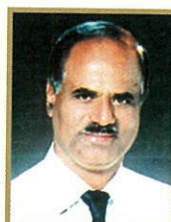
प्रा.दिलीपकुमार कसबे
(हिंदी) डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर
राष्ट्रीय फेलोशिप. (भारतीय दलित
साहित्य अकादमी, दिल्ली)

प्रा.वामनराव अवसरे
(संस्कृत) आदर्श सेवा
पुरस्कार, प.पू.रामचंद्र जोशी
महाराज ट्रस्ट, वसंतगड

प्रा.एम्.डी.सकटे
(समाजशास्त्र)
सत्यशोधक साहित्य पुरस्कार.
युजीसीकडून रिसर्च प्रोजेक्टसाठी
रु.८५ हजारचे अनुदान

डॉ.राजाराम पाटील
(उपप्राचार्य, विज्ञान विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

डॉ.नरहर पंडीत
(उपप्राचार्य, वाणिज्य विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

प्रा.राजेंद्र इंगोले
(हिंदी विभाग प्रमुख)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

प्रा.दत्तात्रय धर्मे
(वाणिज्य विभाग प्रमुख)
(ज्युनिअर विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

प्रा.मधुकर बानुगडे
(विज्ञान विभाग प्रमुख)
(ज्युनिअर विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

प्रा.विलास काळे
(कला विभाग प्रमुख)
(ज्युनिअर विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

प्रा.जयसिंगराव काळे
(फिजिक्स विभाग प्रमुख)
(ज्युनिअर विभाग)
आदर्श शिक्षक पुरस्कार

श्री.विवेक भोज
(ज्युनियर स्टेनो)
आदर्श प्रशासकीय
सेवक पुरस्कार

श्री.अशोक यादव
(लॅब असिस्टंट)
आदर्श प्रशासकीय
सेवक पुरस्कार

श्री.यू.एच.मंगरे
(लॅब अटेंडंट)
आदर्श प्रशासकीय
सेवक पुरस्कार

श्री.नागेश पाटील
(लॅब अटेंडंट)
आदर्श प्रशासकीय
सेवक पुरस्कार

॥ गुणवंतांची विद्यार्थी संसद ॥

विकास पाटील
विद्यापीठ प्रतिनिधी, बी.ए. भाग-२ (एन्.एन्.एस्.)

निलोफर सय्यद
बी.ए. भाग-१

गौरी सागावकर
बी.ए. भाग-२

अर्चना पाटील
बी.ए. भाग-३

जयवंत खोत
एम्.ए. भाग-१

रेश्मा माने
एम्.ए. भाग-२

संकेत लिगाडे
बी.कॉम्. भाग-१

प्रमिला दिपक
बी.कॉम्. भाग-२

जयश्री नावगेकर
बी.कॉम्. भाग-३

साजीदबेगम आत्तार
एम्.कॉम्. भाग-१

फरीन शेख
बी.एस्सी. भाग-१

अर्चना माने
बी.एस्सी. भाग-२

राजश्री चव्हाण
बी.एस्सी. भाग-३

रवींद्र सुर्यवंशी
एम्.एस्सी. भाग-१
(ऑर्गे. केमेस्ट्री)

राधिका कुलकर्णी
एम्.एस्सी. भाग-२
(प्राणिशास्त्र)

श्यामला माने
एम्.एस्सी. भाग-१
(बायोटेक्)

तबरसुम मुल्ला
बी.एस्सी. भाग-२
(बायोटेक्)

सविता टेके
बी.एस्सी. भाग-३
(बायोटेक्)

अंजुना शिंदे
बी.सी.एस्. भाग-१

पूनम रैनाक
बी.सी.एस्. भाग-२

प्रिया शिके
बी.सी.एस्. भाग-३

उमेश जाधव
बी.सी.ए. भाग-१

अंजली खिलवानी
बी.सी.ए. भाग-२

शीतल थोरात
एम्.ए. भाग-२
(स्पोर्ट्स)

गणिता चव्हाण
बी.ए. भाग-२
(एन्.सी.सी.)

तबरसुम सुतार
बी.ए. भाग-२
(कला मंडळ)

सीमा कदम
बी.ए. भाग-२
(प्राचार्य नियुक्त प्रतिनिधी)

गायत्री घोलप
बी.सी.एस्. भाग-२
(प्राचार्य नियुक्त प्रतिनिधी)

॥ गुणवंत, यशवंत व वर्गात सर्वप्रथम ॥

सुषमा भोंडवे
एम्.एस्सी.भाग-२ (प्रणिशास्त्र)
सेमीस्टर ३ मध्ये शिवाजी
विद्यापीठात द्वितीय क्रमांक

राधिका कुलकर्णी
एम्.एस्सी.भाग-२
सेमी.३ मध्ये शिवाजी
विद्यापीठात प्रथम क्रमांक

राजश्री पवार
बी.ए.भाग-२
विद्यापीठात संस्कृत विषयात
प्रथम, राधाबाई वाकनीस
संस्कृत शिष्यवृत्ती

सचिन सपकाल
एम्.एस्सी.भाग-१
मध्यवर्ती युवा महोत्सव
एकपात्री प्रथम क्रमांक
मिमिक्री द्वितीय क्रमांक

शोभा मेरवाडे
बी.ए.भाग-२
इंद्रधनुष्य राज्यस्तरीय
युवा महोत्सव लोकनृत्य
प्रथम क्रमांक. (सहभाग)

कल्पना गुरखा
बी.ए.भाग-२
इंद्रधनुष्य राज्यस्तरीय
युवा महोत्सव
स्वागतगीत. (सहभाग)

गौरी सागावकर
बी.ए.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

रेशमा माने
एम्.ए.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

स्वाती पवार
एम्.ए.भाग-२
वर्गात सर्वप्रथम

प्रमिला दिपक
बी.कॉम.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

जयश्री नावगेकर
बी.कॉम.भाग-२
वर्गात सर्वप्रथम

मनिषा जाधव
बी.एस्सी.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

पौर्णिमा तेली
बी.एस्सी.भाग-२
वर्गात सर्वप्रथम

दिपक पाटील
बी.एस्सी.भाग-३
वर्गात सर्वप्रथम

पूनम रैनाक
बी.सी.एस्.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

प्रिया शिके
बी.सी.एस्.भाग-२
वर्गात सर्वप्रथम

विद्याराणी पाटील
बी.सी.एस्.भाग-३
वर्गात सर्वप्रथम

तबस्सुम मुल्ला
बी.एस्सी.भाग-१
बायोटेक् वर्गात सर्वप्रथम

सविता टेके
बी.एस्सी.भाग-२
बायोटेक् वर्गात सर्वप्रथम

अंजली खिलवानी
बी.सी.ए.भाग-१
वर्गात सर्वप्रथम

ज्योती इंगोले
पी.जी.डी.सी.ए.
वर्गात सर्वप्रथम

अर्चना जाधव
बी.कॉम.भाग-३
मराठी
(संशोधनपर लेख)
द्वितीय क्रमांक

किशोर ढोबळे
बी.कॉम.भाग-१
हिंदी (हास्यव्यंग लेख)
प्रथम क्रमांक

मयुरा कदम
बी.ए.भाग-२
इंग्रजी (स्टोरी)
विभागून तृतीय क्रमांक

स्नेहल पाटील
बी.ए.भाग-२
इंग्रजी (स्टोरी)
विभागून तृतीय क्रमांक

शिरपेचातील मानाचा तुरा...

राष्ट्रीय मूल्यांकन आणि मानांकन परिषद, बंगलोर (नॅक) च्या तीन तज्ज्ञ परीक्षकांनी दि. ११ ते १३ मार्च, २०१० रोजी आमच्या महाविद्यालयास भेट देऊन पुनर्मूल्यांकन अहवाल नॅकला सादर केला. रविवार दि. २८ मार्च, २०१० रोजी सायंकाळी ६ वाजून २ मिनिटांनी नॅकच्या संकेतस्थळावर पुनर्मूल्यांकनाचा निकाल जाहीर झाला.

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड. ग्रेड - 'A' (अति उत्कृष्ट)

वाऱ्याच्या नव्हे तर प्रकाशाच्या वेगाने ही वार्ता 'मोबाईल' झाली आणि हितचिंतक, पालक, विद्यार्थी, प्राध्यापक, पालक, विद्यार्थी, प्राध्यापक व सेवक यांची महाविद्यालयाकडे रीघ लागली. जो-तो एकमेकांचे अभिनंदन करू लागला. अभिनंदनाचे फोन, मोबाईल स्वयंस्फूर्त लागले.

कॉलेजच्या हिरवळीवर शेकडोंच्या साक्षीने आनंदोत्सव सुरू झाला.... उत्स्फूर्त आणि अनौपचारिक! दिलसे!

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज कराडने आपल्या गौरवशाली यशोमालिकेवर अति उत्कृष्ट मानांकनाच्या रूपाने मानाचा शिरपेच चढविला.

या प्रसंगी उमटलेल्या बोलक्या प्रतिक्रिया,

‘उत्तुंग आणि अभूतपूर्व कामगिरी’

‘स. गा. म. ने इतिहास घडविला’

‘स. गा. म. कॉलेजने विजयश्री स्वेचून आणली’

‘या कॉलेजने आपली पात्रता सिद्ध केली’

‘गुणवत्तेचे सर्वोच्च शिखर सर! मोहीम फत्ते!’

रयत शिक्षण संस्थेचे सर्व पदाधिकारी, कॉलेजची स्थानिक व्यवस्थापन समिती, प्राचार्य, हितचिंतक, पालक, आजी-माजी विद्यार्थी, प्राध्यापक व सर्व सेवक या सर्वांनी एकदिलाने आपले सर्वोच्च योगदान दिले व हा ‘सुवर्णक्षण’ साकार झाला.

समर्पित संस्थाचालक, उत्साही, तडफदार व कुशल नेतृत्व, जिद्दी - जिज्ञासू प्राध्यापक, गुणवंत, यशवंत आजी-माजी विद्यार्थी, कार्यकुशल कर्मचारी व आस्थेवाईक पालक आणि हितचिंतक या सर्वांनी संघभावनेने, नियोजनपूर्वक, समन्वयाने व आत्मीयतेने केलेल्या परिश्रमांना फळ मिळाले. पाच वर्षांपूर्वी मूल्यांकन समितीने केलेल्या विधायक सूचनांची परिपूर्ती करण्यात आम्ही कोणतीही कसर ठेवली नाही.

संस्थेचे व्हा.चेअरमन मा.डॉ.अनिल पाटील, रयत शिक्षण संस्थेचे सचिव व शिवाजी कॉलेजचे प्राचार्य जे.जी.जाधव, आमचे माजी प्राचार्य अरुण बर्गे, सी.के.टी. कॉलेज, पनवेलचे प्राचार्य डॉ.गडदे, शिरवळ कॉलेजचे प्राचार्य डॉ.सांगळे, फुंडे कॉलेजचे प्राचार्य डॉ.बावधनकर, विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूरचे नॅक समन्वयक डॉ.होतगेकर इत्यादींनी पुनर्मूल्यांकन तयारीसाठी आपला बहुमूल्य वेळ स्वर्च करून उपयुक्त मार्गदर्शन केले. या सर्वांच्या योगदानामुळे आम्ही आत्मविश्वासाने अपेक्षित यश मिळवू शकलो.

कृतज्ञता व्यक्त करण्याची औपचारिकता बाजूस सारून सर्व ज्ञात-अज्ञात मार्गदर्शक व हितचिंतकांच्या ऋणात राहणेच या प्रसंगी उचित समजतो.

जय कर्मवीर!

प्रा.विजय पाटील
‘नॅक’ - समन्वयक

रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

अध्यक्ष

मान.नामदार डॉ.पतंगराव कदम
वनमंत्री, महाराष्ट्र राज्य

सभासद

मा.डॉ.अनिल आप्पासो पाटील
मा.अॅड.स्वीन्द्र केशवराव पवार
मा.श्री.विठ्ठलराव रघुनाथराव जाधव
मा.अॅड.सदानंद नारायण चिंगळे
मा.प्रा.व्ही.जे.पाटील
मा.प्रा.बी.जी.कुंभार
मा.प्रा.सौ.एम्.एल्.बंदसोडे
मा.श्री.ए.आर्.यादव

निमंत्रित

मा.श्री.मधुकरराव गोविन्द सावन्त
मा.श्री.यु.जी.पाटील
मा.श्री.किसनराव पाटील
मा.श्री.जितेन्द्र डुबल
मा.प्रा.दत्तात्रय धर्मे

सचिव

प्राचार्य, सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

दृष्टिक्षेपात प्रगतीच्या पाऊलखुणा

पुनर्मूल्यांकन :

- राष्ट्रीय मूल्यांकन आणि मानांकन परिषद बेंगलोर कडून महाविद्यालयास 'A' ग्रेड (अति उत्कृष्ट) पुनर्मूल्यांकन प्राप्त.

मूल्यांकन :

- महाविद्यालयाचा ज्युनियर विभाग महाराष्ट्र राज्य उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे यांचेकडून 'A' ग्रेडने सन्मानित.

शैक्षणिक परिषद :

- इंग्रजी व वनस्पतिशास्त्र विभागाच्या राष्ट्रीय परिषदा, मानसशास्त्र व शिक्षणशास्त्र विभागाचे राज्यस्तरीय चर्चासत्र व शिवाजी विद्यापीठाच्या इतिहास परिषदेचे १५ वे वार्षिक अधिवेशन संपन्न.

यु.जी.सी. अनुदान :

- ११ व्या पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत यु.जी.सी.कडून ९३ लाखांचे अनुदान मंजूर.
- 'Soil and water Analysis certificate course' हा कोर्स सुरू करण्यासाठी रसायनशास्त्र विभागास रु. १० लाखांचे अनुदान.
- रिसर्च प्रोजेक्टसाठी डॉ.ए.के.पाटील (अर्थशास्त्र) यांना रु. ९५,०००/- डॉ.एम्.एम्.पाटील व प्रा.बी.डी.मोहिते (बॉटनी) यांना रु. ९०,०००/- प्रा.एम.डी.सकटे (समाजशास्त्र विभागाप्रमुख) यांना रु. ८५,०००/- प्रा.सचिन जाधव (हिन्दी) यांना रु. ८५,०००/- व प्रा.पी.के.कुराडे (प्राणिशास्त्र) यांना रु. ४०,००० चे अनुदान प्राप्त.
- विद्यापीठ अनुदान आयोगाकडे रु. १९ लाखांचे १० संशोधन प्रकल्प सादर.

इमारत विस्तार :

- महाविद्यालयाच्या रु. १ कोटी ७५ लाख खर्चाच्या विस्तारित इमारतीचा पहिला टप्पा पूर्ण.

विद्यार्थी संख्या व स्टाफ संख्या :

- एकूण विद्यार्थी संख्या ६३४८. सिनियर - ३४१५, ज्युनियर - ३२९३.
- विद्यार्थी वसतिगृह - एकूण विद्यार्थी - ९६, विद्यार्थिनी वसतिगृह - एकूण विद्यार्थिनी - ३०२.
- टीचिंग स्टाफ - १९८, नॉन टीचिंग स्टाफ - ७०

गुणवत्ता प्राप्त विद्यार्थी :

- कु.आर.पी.कुलकर्णी - एम.एस्सी. भाग २ (झूलॉजी) शिवाजी विद्यापीठाच्या सेमिस्टर ३ मध्ये प्रथम क्रमांक.
- कु.बोंडवे एस्.एस्. - एम.एस्सी. भाग २ (झूलॉजी) शिवाजी विद्यापीठाच्या सेमिस्टर ३ मध्ये द्वितीय क्रमांक
- कु.राजश्री भिमराव पवार (बी.ए. भाग २) संस्कृत विषयात शिवाजी विद्यापीठात प्रथम क्रमांक. श्रीमती राधाबाई वाकनीस संस्कृत शिष्यवृत्तीने सन्मानित.

कला मंडळ : युवा महोत्सव :

- शिवाजी विद्यापीठाच्या युवा महोत्सवात पुढील पारितोषिके प्राप्त.

१) मुकनाट्य - मध्यवर्ती	(सांघिक प्रथम क्रमांक)
२) एकपात्री - मध्यवर्ती (वैयक्तिक)	श्री.सचिन सपकाळ (प्रथम क्रमांक)

३) कॉमेडी - मध्यवर्ती (वैयक्तिक)	श्री.सचिन सपकाळ (द्वितीय क्रमांक)
४) लोकनृत्य - (लावणी) जिल्हास्तरीय	(सांघिक प्रथम क्रमांक)
५) पथनाट्य - जिल्हास्तरीय	(सांघिक द्वितीय क्रमांक)
६) समूहगीत - जिल्हास्तरीय	(सांघिक तृतीय क्रमांक)
७) लोकनृत्य - इन्द्रधनुष्य राज्यस्तरीय	कु.शोभा मेरवाडे
युवा महोत्सवात सहभाग - शिवाजी विद्यापीठास प्रथम क्रमांक.	
८) बॅलेडान्स - इन्द्रधनुष्य राज्यस्तरीय युवा महोत्सव (सहभाग)	कु.कल्पना गुरखा.

नियतकालिक स्पर्धा :

- 'सद्गुरू' २००७-२००८ ला कर्मवीर विद्या प्रबोधिनी स्यत शिक्षण संस्थेकडून तृतीय क्रमांकाचे पारितोषिक.
- शिवाजी विद्यापीठाच्या नियतकालिक स्पर्धेत कु.अर्चना जाधवला संशोधनपर मराठी लेखास प्रथम क्रमांक.
- कु.स्नेहल पाटील व कु.मयुरा कदमला इंग्रजी कथेस विभागून द्वितीय क्रमांक.
- श्री.किशोर ढोबळे यास हिन्दी हास्य व्यंग्य लेखास तृतीय क्रमांक.

राष्ट्रीय छात्र सेना (मुली)

- कु.स्मिता थोरातला बेस्ट कॅडेटचा सन्मान व रौप्यपदक. बेस्ट फायररचे सुवर्णपदक.
- कु.निलम दुधडेला बेस्ट कॅडेटचे रौप्यपदक.
- कु.पूनम चव्हाणला बेस्ट कॅडेटचे कांस्यपदक.
- कु.एकता पवारला पंजाब ट्रेकिंग कॅंप सिमला येथील प्रश्नमंजुषा स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक.
- कु.भावना बेडकेला कुकिंग कॉन्पिटेशनमध्ये प्रथम क्रमांक.
- कु.राजश्री गुरव व कु.अनिता जाधवचा पंजाब ट्रेकिंग कॅंप सिमला येथे सहभाग.
- कु.संतोषी कांबळे, कु.सुनिता मोरे व कु.अश्विनी उमापे यांचा अॅडव्हान्स लिडरशीप कॅंप बिहार येथे सहभाग.

राष्ट्रीय छात्र सेना (मुले) :

- सिनियर अंडर ऑफिसर श्री.सागर हुलवानची अखिल भारतीय थल सेना कॅंपसाठी निवड.
- ज्युनियर अंडर ऑफिसर श्री.सूरज चव्हाणला ऑल इंडिया एन्.सी.सी. शुटिंग चॅंपियनशीप.
- अखिल भारतीय राष्ट्रीय एकात्मता कॅंप (तमिळनाडू) येथील महाराष्ट्राचे नेतृत्व मेजर रवीन्द्र रणखांबे यांच्याकडे.
- भारतीय पातळीवर नॅशनल इंटिग्रेशन अश्वमेध स्पर्धेत महाराष्ट्रास द्वितीय क्रमांक.
- कर्मवीर जयंतीनिमित्त ३५ छात्र सैनिकांचे रक्तदान.
- विधानसभा निवडणुकीसाठी ३६ छात्रसैनिक बंदोबस्तासाठी तैनात.
- सन २००८-२००९ च्या 'B' व 'C' सर्टिफिकेटचा निकाल १००%

क्रीडा विभाग :

- श्री.राहूल साळुंखेची अ.भा. आंतरविद्यापीठीय क्रॉसकंट्रीसाठी, श्री.क्षितीज बेलापुरे याची जलतरण स्पर्धेसाठी कु.शितल थोरातची शुटिंग स्पर्धेसाठी, श्री.रणजित संदेची व कु.शैला कणसेची कबड्डी स्पर्धेसाठी तर श्री.विशाल अंबिकेची बॅडमिंटन स्पर्धेसाठी निवड.
- कु.तृप्ती देसाईची राष्ट्रीय तायकांदो स्पर्धेसाठी निवड. महाराष्ट्र राज्यस्तरीय वेटलिफ्टिंग स्पर्धेत श्री.विवेक पाटीलचा तृतीय क्रमांक. तायकांदो स्पर्धेत प्रसाद चौगुलेला द्वितीय क्रमांक.

- किक बॉक्सिंग स्पर्धेत निलेश लोहारला प्रथम क्रमांक तर मंदार संकपाळची तायकांदो स्पर्धेसाठी निवड.
- ज्युनियर विभागातून राज्यस्तरीय रस्सीखेच स्पर्धेत श्री.किरण मोहिते व श्री.नितीन मोहितेला प्रथम क्रमांक.
- श्री.विजय सालुंखेची क्वॉलिबॉल स्पर्धेसाठी निवड.

गौरव पुरस्कार

- महाविद्यालयाच्या आदर्श शिक्षक पुरस्काराने पुढील शिक्षकवृन्द सन्मानित -
 उपप्राचार्य डॉ.आर.एन्.पाटील (विज्ञान विभाग) उपप्राचार्य डॉ.एन्.एस्.पंडित (वाणिज्य विभाग)
 प्रा.आर्.बी.इंगोले (हिन्दी विभागप्रमुख) प्रा.व्ही.सी.काळे(हिन्दी) ज्युनि. कला विभाग प्रमुख,
 प्रा.डी.एन्.धर्मे (अर्थशास्त्र) ज्युनि. वाणिज्य विभाग प्रमुख प्रा.काळे जे.पी. (फिजिक्स) ज्युनि. विभाग
 प्रा.एम्.एम्.वानुगडे (फिजिक्स) ज्युनि.विज्ञान विभाग प्रमुख.
- आदर्श प्रशासकीय पुरस्काराने सन्मानित सेवकवृंद -
 श्री.विवेक भोज. (ज्युनि. स्टेनो) श्री.यू.एच्.मंगरे (लॅब अटेंडंट)
 श्री.एन्.एम्.पाटील (लॅब अटेंडंट)
- प्रा.वामनराव अवसरे (संस्कृत विभागप्रमुख) यांना प.पू. रामचंद्र जोशी महाराज ट्रस्ट, श्री क्षेत्र वसंतगड जि.सातारा यांचेकडून 'आदर्श सेवा पुरस्कार' प्राप्त.
- प्रा.मच्छिंद्र सकटे (समाजशास्त्र विभागप्रमुख) यांना सत्यशोधक विचारमंच नांदेड यांचेकडून 'सत्यशोधक साहित्य पुरस्कार' प्राप्त.
- प्रा.डी.ए.कसबे (हिन्दी) यांना भारतीय दलित साहित्य अकादमी, दिल्ली यांचेकडून 'डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर राष्ट्रीय फेलोशिप' प्रदान

ग्रंथलेखन :

- प्रा.के.बी.नांगरे (तत्त्वज्ञान) प्रा.व्ही.डी.अवसरे (संस्कृत) हे शिवाजी विद्यापीठाच्या दूर शिक्षण विभागाकडून निर्मित स्वयम् अध्ययन साहित्याचे (बी.ए.भाग. ३) प्रमुख संपादक, तर प्रा.व्ही.टी.जाधव, प्रा.ए.के.जाधव (अर्थशास्त्र) हे सहसंपादक.

ग्रंथालय :

- केशवराव पवार ग्रंथालयाचे संगणकीकरण पूर्ण एकूण ग्रंथसंख्या १,१७,८४९.

स्पर्धा परीक्षा :

- श्री.सचिन निकम (अर्थशास्त्र) सेट परीक्षा उत्तीर्ण.
- श्री.अविनाश पाटील यांची पी.एस्.आय्. पदावर निवड.

सुशोभिकरण :

- महाविद्यालयातील सर्व अंतर्गत स्स्त्यांचे डांबरीकरण पूर्ण.

* * * * *

मराठी विभाग	९ ते ३२
हिंदी विभाग	३३ ते ५६
इंग्रजी विभाग	५७ ते ८२
संस्कृत विभाग	८३ ते ८८

रंगात रंगल्याशिवाय श्रीरंग कळत नाही.
तळत बिंबाने प्रतिबिंबित झाल्याशिवाय
ये हृदयीचे ते हृदयी जाऊ शकत नाही.

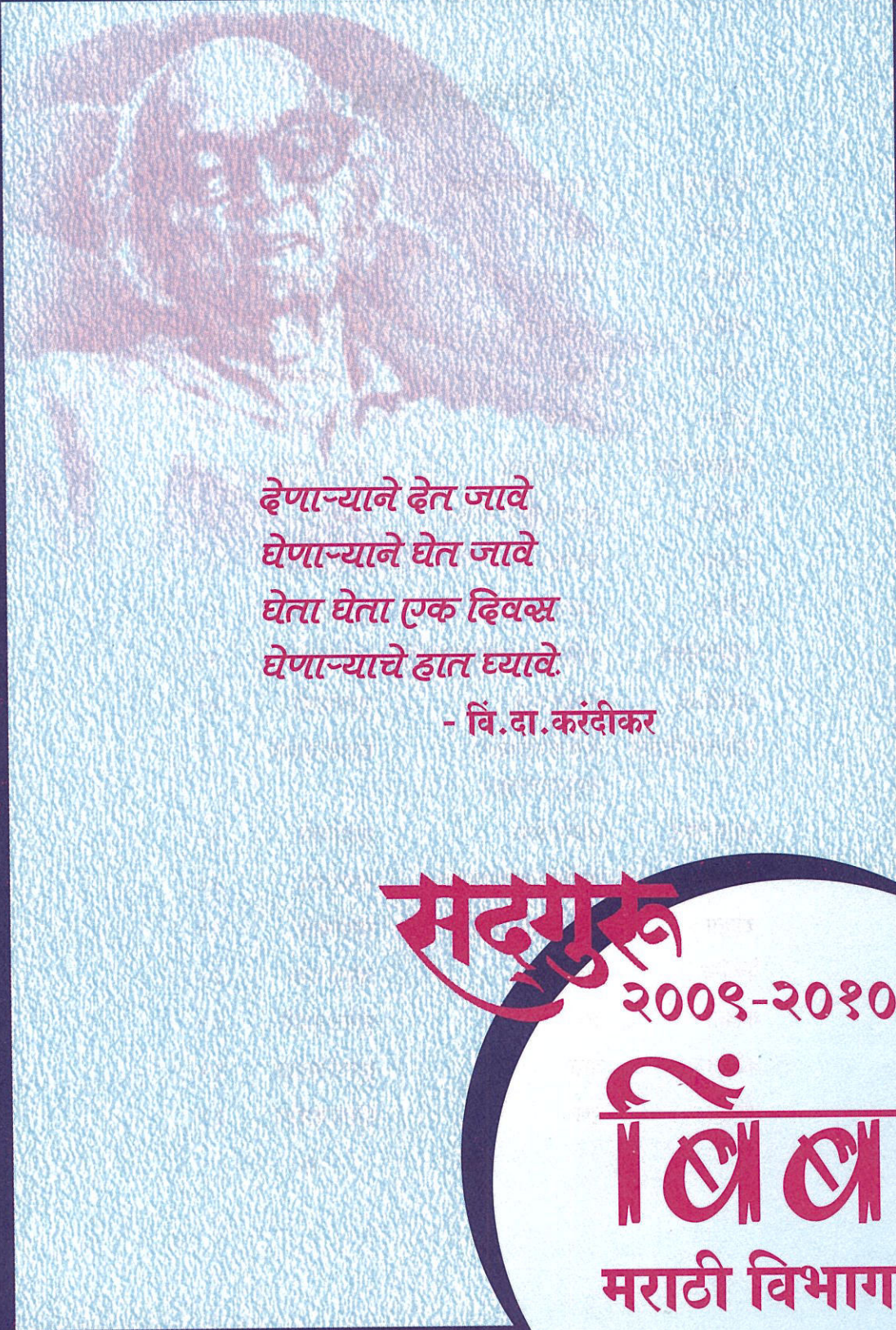
- संपादक

संदर्भ

२००९-२०१०

बिंब

पदवी स्तरावर अध्ययन
करण्या विद्यार्थ्यांचा
साहित्यिक व कलाविष्कार

देणान्याने देत जावे
घेणान्याने घेत जावे
घेता घेता एक दिवस
घेणान्याचे हात घ्यावे.

- विं.दा.करंदीकर

महगुरु

२००९-२०१०

वि.वि.

मराठी विभाग

अनुक्रमणिका

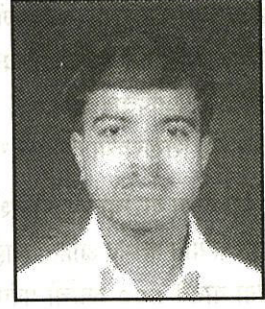
माहितीपर	कानडा राजा पंढरीचा	दिपक तुपे	११
कविता	उपेक्षित	प्रमोद पोळ	१२
कविता	जगबुडी २०१२	रेश्मा काशिद	१२
वैचारिक	प्रयत्न आणि यश	रूपेशकुमार कहाणे	१३
कविता	प्रीती	रूपेशकुमार कहाणे	१४
कविता	दुष्काळ	सुषमा काशिद	१४
व्यक्तिचित्रण	आमची प्रेरणा	सुनिल पुजारी	१५
वैचारिक	खरंच पैल दिस बरं व्हतं	दिपक तुपे	१७
कविता	वेळ नाही	सुनिता पवार	१८
कविता	प्रयत्न	सुरक्षिता जाधव	१८
व्यक्तिचित्रण	उपेक्षितांचा अपेक्षित कर्मवीर	प्रमोद पोळ	१९
एकांकिका	स्वाईन फ्ल्यू	सूरज चोपडे	२०
माहितीपर विज्ञान	मास स्पेक्ट्रोस्कोपी उपयुक्त तंत्रज्ञान	किशोर चव्हाण	२५
प्रवास वर्णन	कोकण दिवा	सागर माने	२६
माहितीपर	जागतिक तापमान वाढ	सागर माने	२८
कविता	तापलेलं वातावरण	सागर माने	२९
वैचारिक	माझी आई	अमृता पवार	३०
कविता	यश	सुनिल पुजारी	३१
कविता	आज्ञा	सुवर्णा मिसाळ	३२
कविता	खूण	सुषमा काशिद	३२

*

*

*

कानडा राजा पंढरीचा

दिपक तुपे
द्वितीय वर्ष कला

भक्त पुंडलिकाच्या आग्रहाखातर आणि त्याने फेकलेल्या विटेवर तो सावळा विटू कमरेवर हात ठेवून उभा राहिला आणि पंढरपूर हे महाराष्ट्राचे आद्य तिर्थक्षेत्र बनले. भागवत धर्माची पताका पंढरपूरच्या विठ्ठलाखातर अनेक वर्षे दिमाखात फडकत आहे. महाराष्ट्रातील भोळ्या भाबड्या जीवांवर या पंढरीच्या विटूने आपले मायाजाल फेकले आहे. त्याच्यासाठी लांबून लांबून लोक दरवर्षी चालत येतात. या पंढरीच्या दरबारात नेमके काय आहे याचा चौफेर वेध घेवूया.

पंढरपूरमध्ये विठ्ठलाचे दर्शन घेण्यासाठी गेल्यानंतर प्रथम पुंडलिकांच्या समाधीचे दर्शन घ्यावे अशी प्रथा आहे. पंढरपुरास भीमा नदीचा प्रवाह अर्धचंद्राकृती आहे म्हणून तिला चंद्रभागा असे म्हणतात. आणि तिच्याच वाळवंटात पुंडलिकाची समाधी आहे. येथून विठ्ठल मंदिर जवळच आहे. मंदिर पूर्वाभिमुख असून त्यास तटबंदी आहे. त्याला एकूण आठ दरवाजे आहेत. पूर्वेकडील महाद्वारास 'नामदेव' दरवाजा म्हणतात. तेथे रस्त्यावरून पोहचण्यास बारा पायऱ्या आहेत. त्यातील पहिली पायरी नामदेव पायरी. लोक या पायरीला पाय न लावता पुढे जातात. संत चोखामेळा यांची समाधी या पायरीसमोर उजव्या बाजूच्या घराच्या कोपऱ्यात आहे.

आत जाताच मुक्ती मंडप आहे. येथे डाव्या हातास गणपती व महाद्वाराच्या माडीवर नगारखाना आहे. येथे गरुडाचे व समर्थ रामदासांनी स्थापिलेल्या हनुमंताचे मंदिर आहे. यानंतर अरुंद दगडी मंडपाच्या भिंतीत तीन दरवाजे आहेत. मधल्या दरवाजाच्या दोन बाजूस जयविजय हे द्वारपाल व गणेश आणि सरस्वती आहेत. मधल्या दारातून आपण सोळखांबी मंडपात जातो, तेथे छतावर दशवतारांची व कृष्णलीलेची चित्रे आहेत.

जवळच्याच दालनात काशी विश्वनाथ, राम-लक्ष्मण, काळभैरव, दत्तात्रेय, नरसोबा यांच्या मूर्ती आहेत. दुसरा खांब सोन्या चांदीने मढविलेला असून त्यावर छोटी विष्णूमूर्ती आहे. येथे पूर्वी गरुड स्तंभ होता असे सांगितले जाते. पुढे चौखांबी मंडप आहे. उत्तरेस देवाचे शेजघर आहे. त्यानंतर चौरस जागा 'कमान' नावाची असून त्यानंतर गर्भागार आहे. तेथे सिंहासनावरील विटेवर

पांडुरंगाची दगडी मूर्ती असून तिची उंची एक मीटरपेक्षा किंचित जास्त आहे. मूर्तीच्या पायांस न कवटाळता फक्त डोके ठेवू देतात. वास्तविक विठ्ठल हा शैव व वैष्णव या दोन्हीचा समन्वय साधणारा आहे असे मानले जाते.

येथील सोळखांबी मंडपाच्या दक्षिण दरवाज्याबाहेर एका ओसरीत चार मूर्ती, एक तरटीचे झाड व त्याच्या पायाशी कान्होपात्रेची मूर्ती. नंतर व्यंकटेश मंदिर, त्यासमोर नागोबा, बाजीराव पेशव्यांनी बांधलेल्या ओवरीत नारद व कोपऱ्यात रामेश्वर यांच्या मूर्ती आहेत. पश्चिमेच्या

वारी म्हणजे दुःखातून सुखाकडे जाण्याचा मार्ग, वारी म्हणजे भक्तीकडून मुक्तीकडे जाण्याचा मार्ग, वारी म्हणजे प्रारब्धाकडून प्राक्तनाकडे जाण्याचा मार्ग. थोडक्यात वारी म्हणजे मनुष्याचे आयुष्य समृद्ध करण्याचा मार्ग.

भिंतीत सूर्य, गणेश, खंडोबा व नागोबा यांच्या मूर्ती आहेत. विठ्ठल मंदिरामागे वायव्येस रुक्मिणीमंदिर आहे. सभामंडपाच्या पायऱ्या चढून वर आल्यावर सुवर्ण पिंपळ आहे. येथून पुन्हा सोळखांबी मंडपात आले म्हणजे एका भिंतीत 'शिलालेख' असून त्यावर देवी आहे हा शिलालेख गुळगुळीत झाला आहे. आता त्यावर विशिष्ट महत्त्वाच्या जागा आहेत. विठोबाचे व रुक्मिणीचे अनेक मौल्यवान अलंकार असून ते विशिष्ट वेळी देवास घालतात. देवाच्या काकड आरतीपासून शेजारतीपर्यंत अनेक असे नित्य व नैमित्तिक पूजोपचार असतात. यात्रेच्यावेळी पांडुरंगाचे दर्शन झाले नाही, तर देवाला याच्या शिखराच्या दर्शनाने भाविक लोक समाधान मानतात.

पंढरीच्या वारीची परंपरा तशी फार प्राचीन आहे. पहिली वारी नेमकी केव्हा सुरू झाली यात मतभेद आहेत. काहींच्या मते वारीला ६०० वर्षांची परंपरा आहे तर काहींना वाटते ८०० वर्षांची परंपरा आहे. आपला महाराष्ट्र हा कष्टकऱ्यांचा, श्रमिकांचा, शेतकऱ्यांचा प्रांत असून या सर्वांना विठोबा आपले देव वाटतो. असं म्हणतात तिरुपती बालाजी हा श्रीमतांचा, तर पंढरपूरचा विठोबा गरिबांचा आहे म्हणूनच तो कधी संत जनाबाईला पीठ दळून देतो, कधी सावता माळ्याचा मळा फुलवतो, तर कधी गोरा कुंभाराची मडकी भाजून देतो. विठोबा केवळ गरिबांचाच देव नसून तो सर्व जाती धर्मातील लोकांचा देव आहे. म्हणूनच आज विठोबा सर्व

जाती-धर्माच्या, प्रांताच्या लोकांना जोडून ठेवणारा समान धागा झाला आहे. पंढरपूरच्या विठोबाच्या भक्तांनी केवळ प्रांताच्याच नव्हे तर देशांच्या सीमा ओलांडल्या असून, वारीमध्ये अनेक परकीय लोकांचा सहभाग वाढला आहे.

वारी म्हणजे दुःखातून सुखाकडे जाण्याचा मार्ग, वारी म्हणजे भक्तीकडून मुक्तीकडे जाण्याचा मार्ग, वारी म्हणजे प्रारब्धाकडून प्राक्तनाकडे जाण्याचा मार्ग. थोडक्यात वारी म्हणजे मनुष्याचे आयुष्य समृद्ध करण्याचा मार्ग. कुणी याला अंधश्रद्धा म्हणेल. मात्र ही अंधश्रद्धा नसून विविध जाती-धर्मातील, पंथातील लोक एकत्र आणून त्यांना आपले सर्व दुःख कष्ट विसरून आयुष्य नव्या उमेदीने जगायला शिकविणारा मंत्र म्हणजे वारी होय.

प्रमोद पोळ
द्वितीय वर्ष, कला

उपेक्षित

रेश्मा काशिद
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

जगबुडी '२०१२'

मी कोण ?

मला नेहमी प्रश्न पडतो उत्तर मिळत नाही.

खूप शोधावंस वाटतं., पण गणितच जुळत नाही

नंतर लक्षात येतं,

मी आहे एक उपेक्षित माणूस,

कधी धरणग्रस्त, कधी शेतकरी,

तर कधी गिरणी कामगार

भूमिका कशाही असल्या तरी,

प्रत्येक वेळी पदरी उपेक्षाच,

सरकारकडून, व्यवस्थेकडून अन्यायाविरुद्ध पेटून उठतो,

परंतु पंखच छोटले जातात,

स्वतःच्याच हक्कासाठी, रस्त्यावर यायचं

घरदार, बायकामुलं सोडून कित्येकांनी हुतात्मे व्हायचं,

बाकीच्यांनी आश्वासनं झेलायची,

आशा-निराशेच्या वादळात,

जे मिळतं ते घ्यायचं,

तेवढ्यावरच समाधान मानायचं,

कारण मी आहे एक 'उपेक्षित' माणूस.

२०१२ ला हे जग

बुडून जाईल का ?

भगवंताला या पृथ्वीचा

विसर असा होईल का ?

खळबळ आहे पसरली

शास्त्रज्ञांच्या भाकिताने

दुजोरा दिला या गोष्टीला

जागतिक तापमान वाढीने

घशात अशा काळजीने

अन्नाचा घास अडला काय ?

मरणाच्या अशा बातमीने

भ्रष्टाचार्यांवर फरक पडला काय ?

बिग बॅगच्या महाप्रयोगाने

वाद जोरात गाजवला

चार दिवस चालू राहून

धुमाकूळ भरपूर मानवला

कुजवून मारणाऱ्या गरिबीपुढे

जगबुडीचं काहीच वाटत नाही

रोजच्याच मरणाऱ्यांसाठी

डोळ्यांत पाणीच सांठत नाही

उद्याच्या काळजीनं आपल्याला

आजच लागल खपावं

एवढंच सांगावंस वाटतंय

जगबुडीपर्यंत स्वतःला जपावं

प्रयत्न आणि यश

“काय, दुसऱ्या वर्षात जाणार काय ?” स्वामीजींनी त्या तरुणाला विचारले. कॉलेजच्या पहिल्या वर्षाला असलेल्या त्या तरुणाने मोठ्या आत्मविश्वासाने, ‘हो नक्कीच’, म्हणून होकार भरला.

परीक्षेच्या निकालाचा दिवस आला. आश्रमात आल्यावर स्वामीजींना तो तरुण,... ‘परंतु पेपरमध्ये माझा नंबरच सापडला नाही !!’ अशा शब्दात आपल्या नापास होण्याचा निकाल सांगता झाला. थोडक्यात, तो अपयशी झाला होता. आणि तो त्याला एक धक्काच होता.

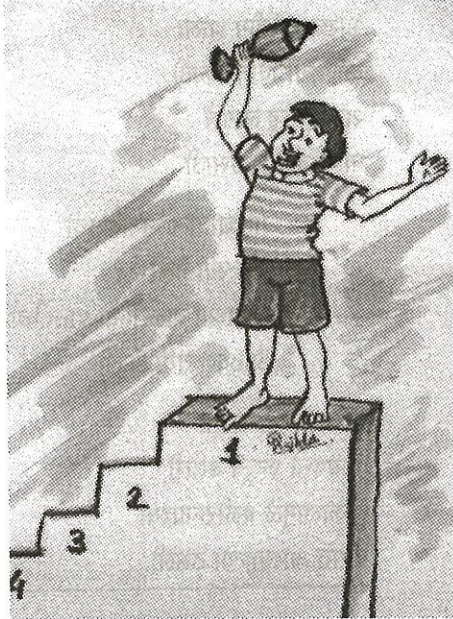
जणू काही हा निकाल असा लागणार आहे हे स्वामीजींना माहितीच होते. कारण अपयशातून यशाकडे जाण्यासाठीचे ग्रंथ साहित्य स्वामीजींनी त्या तरुणाला पुढच्या मार्गदर्शनासाठी आधीच काढून ठेवले होते. ते त्याला वाचावयास दिले.

त्यानुसार पुढल्या काही वर्षातच तो तरुण उच्च शिक्षण घेता झाला. व उच्च पदावरही गेला. यशस्वी झाला.

आपण नेहमी बघतो किंवा अनुभवतोही. की ज्या विषयाची आपल्याला पूर्ण खात्री असते की, आपल्याला चांगले मार्क्स मिळणार आहेत. त्यात हमखास दांडी उडालेली असते किंवा कमी मार्क्स पडलेले असतात. व ज्या विषयाबद्दल खात्री नसते, त्यात मात्र आश्चर्यकारकरित्या आपण पास झालेलो असतो किंवा उत्कृष्ट मार्क्स पडलेले असतात. असे का होते ?

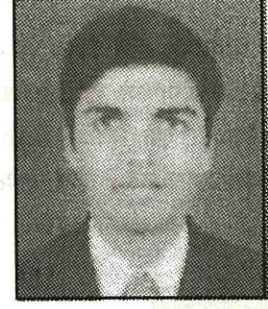
असे अनेक कारणे घडू शकते. जसे, पेपर तपासणीतील घोटाळे किंवा गोंधळ. ज्यामुळे अपेक्षेविरुद्ध निकाल मिळतो. पण ही कारणे कधीतरीच असू शकतात.

दुसरे कारण असते, आपल्या स्वतःबद्दलचा थोडासा जास्तच असणारा आत्मविश्वास व स्वतःबद्दलच्या अवास्तव कल्पना, स्वतःला पुरेपुर न ओळखणे. हा दुरभिमान पुष्कळांदा फशी पाडतो.

तिसरे कारण, आपल्याबद्दलच्या अवास्तव अपेक्षा. अपेक्षा केली, म्हणजे अपेक्षाभंगाचे दुःख जास्तच होते.

अपयशाचे आणखी एक कारण संशोधनातून सापडले आहे आणि ते म्हणजे, प्रत्येक १८ ते २१ वयोगटातील मुला-मुलींना येणारा ‘इंटेलेक्च्युअल फटिंग पिरियड’. काहींच्या बाबतीत तो फटींग लक्षात येतो. काहींच्या तो लक्षात येत नाही. हा काळ १८ महिन्यांचा सलग किंवा टप्प्याटप्प्याने येऊ शकतो. ८ ते २१ या वयात, मुलांची शारिरीक, बौद्धिक व मानसिक वाढ होत असताना, सगळीकडे

रुपेशकुमार कहाणे
तृतीय वर्ष विज्ञान

आपल्याला मिळणाऱ्या यशाचे किंवा अपयशाचे माप हे आपण केलेल्या संकुल कामाच्या व प्रयत्नांच्या प्रमाणात पदरात पडत असते. तो तो परिणाम हा केवळ त्या त्या वेळी केलेल्या कर्माच्याच प्रमाणात नसतो, तर तो संकुल कर्माचा परिणाम असतो.

सारखी शक्ती पुरवणे मेंदूला कठीण पडते, व तो जो समतोल साधण्यासाठीचा काळ येतो, तोच हा मानसिक थकवा काळ म्हणजे फटींग पिरियड. पण हे महत्वाचे कारण, सुजाण पालकांच्या लक्षात येत नाही. ह्या काळात काळजी कशी घ्यायची ते समजून घेतले, म्हणजे निराशा येत नाही.

सर्वात महत्वाचे कारण, मी एवढे एवढे प्रयत्न केले म्हणजे मला एवढे एवढे फळ मिळालेच पाहिजे, हा माझा आग्रह अयोग्य किंवा अस्थायी ठरतो. त्याची दोन कारणे आहेत. एक, तुमच्या अमूक अमूक कर्माचे अमूक अमूक फळ; हे मोजमाप तुम्हीच ठरवणार कसे ? दोन, आपल्याला मिळणाऱ्या यशाचे किंवा अपयशाचे माप हे आपण केलेल्या संकुल कामाच्या व प्रयत्नाच्या प्रमाणात पदरात पडत असते. तो

तो परिणाम, हा केवळ त्या त्या वेळी केलेल्या कर्माच्यात प्रमाणात नसतो, तर तो संकुल कर्माचा परिणाम असतो.

जीवन ही सलग आणि दीर्घ साखळी आहे. त्यातील सर्वच घटना, कर्म, आपल्याला ज्ञात नसतात, लक्षात नसतात. कोणत्या कारणाचा कोणता परिणाम, हेही सांगता येत नाही. आणि म्हणून निराश न होता म्हणावयास हवे की, 'मी योग्य ते प्रयत्न करीनच; व मिळालेल्या परिणामाला शांतपणे सामोरे जाईन !

प्रीती

रूपेशकुमार कहाणे
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

शाळेत असताना मीही एकदा पडलो होतो प्रेमात,
कुणास ठारूक काय पाहिलं
कुलकर्ण्याच्या हेमात ?
कुलकर्ण्याची हेमा म्हणजे
शंभर नंबरी सोनं,
नाकावरती सोडा वॉटर
मागे वेण्या दोन
वारं आल तर उडून जाईल
अशी तिची काया
रूप पक्कं काकुबाई
पण अभ्यासावर माया...
गॅदरींगमध्ये एकदा तिंनं
गाइलं होत गाणं,
तेव्हापासून तिच्या घरी
वाढलं जाण-येणं...
नारळी पोर्णिमेला तिने मला
नारळी भात वाढला
राखी पोर्णिमेला राखी बघून
मीच पळ काढला...
थोड्याच दिवसात वेगळ होण्याची
वेळ आमच्यावर आली होती
मित्रांकडून कळलं की हेमाच्या वडिलांची
बदली लांब झाली होती -
त्यादरम्यान पुलाखालून
बरंच पाणी वाहून गेलं
पुढं हेमाच काय झालं ?
विचारायचं राहून गेलं...

नकोत्या वयात भानगड करायची
मस्ती माझी जिरून गेली,
शाळेमधली प्रेमकहानी
शाळेमध्येच विरून गेली...
परवाच मला बाजारात
अचानक हेमा दिसली
ओळखलंच नाही मी
म्हटल्यावर खुदकन हसली...
आईशपथ सांगतो तिच्यात काय
सॉलिड बदल झाला होता
चवळीच्या शेंगेला जणू
आंब्यांचा... मोहोर आला होता...
सोडावॉटर जाऊन आता
कॉन्टॅक्ट लेन्स आले होते
कडेवर एक अन् हातामध्ये एक
दोन प्रिन्स झाले होते...
मंगळसूत्र मिरवत म्हणाली
'हे आमचे हे'
बराच वेळ हात अवघडलाय
भाच्याला जरा घे...
बर झाल सोबत मी
माझ्या बायकोला नेलं नव्हतं,
माझ्या प्रेयसीन नवऱ्यासमोर,
मलाच मामा केलं होतं.
म्हणून सांगतो माणसाने कधी
चुकू नये नेमात...
शाळेत असताना मीही एकदा
पडलो होतो प्रेमात

सुषमा काशिद
तृतीय वर्ष, विज्ञान

'दुष्काळ'

सुगीच्या काळामध्ये
पावसाने कहर केला
वाट बघूनि तयाचि
चातक पक्षी उपाशी मेला

शेतकऱ्यांच्या डोळ्यांमध्ये
काजवे चमकू लागले
उरलेले सारे किडूकमिडूक
सावकाराच्या घरी गेले

भांड्यांचा ढीग झाला
कोरड्या विहिरीकाठी
शब्द झगडु लागले
पाण्याच्या थेंबासाठी

गोठ्यातील जनावरांची
सर्व रया गेली
कालच्या वाळलेल्या पाचटीची
आठवण तया झाली

खळ्यावरची लक्ष्मी
कायमची रूसून बसली
दुष्काळामुळे बळीराजाच्या
मनात आत्महत्या ठसली.

आमची प्रेरणा

मराठी माणूस देशाच्या सर्वोच्च पदावर विराजमान झाला पाहिजे हे राष्ट्रवादी काँग्रेसचे स्वप्न आहे हे स्वप्न पूर्ण केले आहे, एका महाराष्ट्र कन्येने. एका तपस्वी महिलेला देशाच्या राष्ट्रपती पदाचा बहुमान मिळाला आहे. त्या तपस्वी महिला म्हणजेच आपल्या महाराष्ट्राच्या प्रतिभाताई पाटील.

प्रतिभाताई पाटील म्हणजे महाराष्ट्राचे शालीन नेतृत्व. खानदेशाच्या भूमीने महाराष्ट्राला अनेक कर्तृत्ववान कार्यकर्त्यांची देण दिली, त्या परंपरेचे संस्कार घेऊन वाढलेल्या प्रतिभाताईंनी रचनात्मक व संयमित राजकारणाचा नमुना समाजापुढे निर्माण केला. त्यामुळे राष्ट्रपती पदासाठी एखाद्या स्त्रीची निवड करावी असा विचार ठरल्यावर नाव पुढे आले ते प्रतिभाताईंचे, आणि त्यावर संयुक्त लोकशाही आघाडीत व मित्र पक्षामध्ये पटकन एकमत ही झाले.

उत्कृष्ट वक्त्या, वकील, संघटक, प्रशासक, कुटुंबवत्सल गृहिणी, राज्यसभेच्या उपाध्यक्षा, राजस्थानच्या राज्यपाल अशा भूमिका यशस्वीरित्या वठवीत व त्यांच्या ७३ व्या वर्षी प्रतिभाताई पाटील यांची पुढील ५ वर्षासाठी राष्ट्रपती पदासाठी निवड झाली. या सर्वोच्च पदावर पोहोचलेल्या त्या पहिल्याच महिला, पहिल्याच महाराष्ट्रीय त्यांच्या या यशाचा महाराष्ट्राला सार्थ अभिमान वाटतो.

भारताच्या राष्ट्राध्यक्षपदी प्रतिभाताई पाटील यांची झालेली निवड म्हणजे भारतीय लोकशाही वाटचालीतील सुवर्ण क्षण आहे. एक कर्तबगार महिला, सुशील - सुसंस्कृत व्यक्तीत्व आणि अनुभव संपन्न नेतृत्व देशाच्या सर्वोच्च पदावर विराजमान ही भारतीय स्वातंत्र्याच्या कळसावरील पुरोगामी निशाणी आहे.

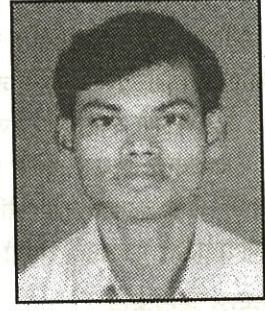
राजकारणात जडण घडण होत असताना प्रतिभाताईंच्या सार्वजनिक जीवनाचा. सामाजिक जीवनाचा अभ्यास आवर्जून आमच्या पिढीने केला पाहिजे. सुसंवादावर भर म्हणजे काय याचा उत्तम नमुना म्हणजे त्यांचे सार्वजनिक जीवन आहे.

सर्वात लक्षवेधी वैशिष्ट्य म्हणजे त्यांचा साधेपणा. डोक्यावरचा पदर कधी ढळला नाही, शालीनता आणि शांतवृत्ती यांचा हा जीवन प्रवास आहे. पदापेक्षा आणि मानसन्मानापेक्षा माणुसकीची जाण हे त्यांचे आणखी एक वैशिष्ट्य आहे.

प्रतिभाताईंचा जीवन प्रवास :

- १) संपूर्ण नाव : प्रतिभा देवीसिंह शेखावत
- २) माहेरचे नाव : प्रतिभा नारायणसिंह पाटील
- ३) जन्मतारीख : १९ डिसेंबर १९३४ जळगाव.
- ४) शिक्षण : १९५० दहावी उत्तीर्ण,
न्यू इंग्लिश स्कूल, जळगाव
- ५) १९६२ : एम.जे. कॉलेजात 'कॉलेज क्वीन'
किताब, एम.ए.पदवी प्राप्त, कॉलेज
जीवनात टेबल टेनिसच्या स्पर्धात
अनेक पारितोषीके प्राप्त.
- ६) १९६२ : पहिल्यांदा आमदार
(एदलाबाद मतदारसंघ)

सुनिल पुजारी
तृतीय वर्ष साहित्य

वयाच्या ७३ व्या वर्षी प्रतिभाताई पाटील यांची राष्ट्रपती पदासाठी निवड झाली. या सर्वोच्च पदावर पोहोचलेल्या त्या पहिल्याच महिला, पहिल्याच महाराष्ट्रीय. त्यांच्या या यशाचा महाराष्ट्राला सार्थ अभिमान वाटतो.

७) १९६५ : मुंबई लॉ कॉलेजमधुन एल.एल.बी. उत्तीर्ण ७ जुलै १९६५ रोजी शिक्षण क्षेत्रात कार्यरत असलेल्या देवीसिंग रणसिंग शेखावत यांच्याशी त्यांचा विवाह झाला. महाराष्ट्राच्या राजकारणात सक्रिय असलेल्या प्रतिभाताई विवाहबद्ध झाल्या.

पती देवीसिंग यांच्या समवेत त्यांनी 'विद्या भारती शिक्षण प्रसारक मंडळाची' स्थापना केली. संस्थेच्या वतीने जळगांव आणि मुंबईत शाळा कॉलेजे चालवली. दिल्ली, मुंबई व पुणे येथे नोकरदार महिलांसाठी त्यांनी वसतिगृहे स्थापन केली. काही काळ त्यांचे अध्यक्ष म्हणून ही काम पाहिले होते. अंशतः अंध असलेल्या मुलांसाठी त्यांनी जळगावात औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र चालू केले. भटक्या व विमुक्त जातीजमातीतील मुलांसाठी त्यांनी येथेच एक शाळाही सुरू केली.

राजकीय कारकीर्द

ऐन तारुण्यात २६ व्या वर्षी १९६२ मध्ये प्रतिभाताईची राजकीय कारकीर्द सुरू झाली. काँग्रेसचे जेष्ठ नेते यशवंतराव यांना त्या गुरुस्थानी मानतात. १९६७ मध्ये शिक्षण खात्याच्या उपमंत्री बनवण्याची संधी त्यांना मिळाली. १९७७-७८ या काळात कॅबिनेट मंत्री म्हणून त्यांनी काम पाहिले. वसंतदादा पाटील, बाबासाहेब भोसले, शंकरराव चव्हाण व शरद पवार. या मुख्यमंत्र्यांच्या नेतृत्वाखाली त्यांनी अनेक जबाबदाऱ्या सांभाळल्या.

१९८५ मध्ये त्यांनी राज्यसभेच्या काँग्रेसच्या सदस्या म्हणून प्रवेश केला. आतापर्यंत लढविलेल्या कोणत्याही निवडणुकीत हार पत्करली नाही. हे प्रतिभाताईचे वैशिष्ट्य मानावे लागेल.

१९७५-७७ या काळात आणीबाणी नंतर तत्कालीन जनतापक्षाच्या सरकारने इंदिरा गांधींना तुरुंगात टाकले तेव्हा त्यांच्या बरोबर प्रतिभाताई अग्रणी होत्या. इंदिरा गांधींच्या अटकच्या निषेधार्थ प्रतिभाताईंनी स्वतःला अटक करून घेतली होती.

विशेष म्हणजे ज्या दिवशी इंदिरा गांधींना अटक झाली होती तो दिवस १९ डिसेंबर १९७७ हा प्रतिभाताईचा जन्म दिवस होता. त्या दिवशी ताईंनी कुठल्याही परिणामाची तमा न बाळगता तुरुंगात जाणे पसंत केले. त्याक्षणापासून प्रतिभाताईचा इंदिराजींच्या अगदी जवळच्या मंडळीमध्ये समावेश झाला व अडचणीच्या प्रसंगात प्रतिभाताईंनी दिलेली साथ इंदिराजी कधीच विसरल्या नाहीत. जुलै १९७९ मध्ये प्रतिभाताईंना महाराष्ट्राच्या विधानसभा विरोधी पक्षनेते पदांची जबाबदारी सोपवली.

१९८५ मध्ये त्या राज्यसभेवर निवडून आल्या, नोव्हेंबर १९८६ ते नोव्हेंबर १९८८ या काळात सभागृहाचे उपाध्यक्ष पदाचे काम त्यांनी पाहिले, एप्रिल १९९० मध्ये त्यांचा येथील कार्यकाल संपला. राजीव गांधी यांच्या हत्येनंतर १० व्या लोक सभेवर अमरावती मतदारसंघातून त्यांची निवड झाली.

नोव्हेंबर २००४ मध्ये त्या राज्यसभेच्या पहिल्या राज्यपाल बनल्या आणि २९ जुलै २००७ मध्ये पहिल्या राष्ट्रध्यक्षा म्हणून त्यांची निवड झाली.

प्रतिभाताई म्हणतात कि हा विजय माझा नसून हा तत्वाचा विजय आहे. भारतीय लोकांनी जपलेली तत्वेच आज विजयी झाली आहेत.

आयुष्यात राजकारणात मोठी मोठी पदे भूषविली असली तरी प्रतिभाताई कमालीच्या साध्या आहेत घरात आल्या की, त्या १०० टक्के गृहिणी असतात. घरात त्या कधीही राजकीय चर्चा करत नाहीत. मोकळा वेळ असला म्हणजे नातवा सोबत

टेबल टेनिस खेळणे, त्यांना रामायण महाभारतातील कथा सांगणे ताईंना आवडते. रागावणं काय असतं हे ताईंना माहीत नाही. एखाद्याची एखादी गोष्ट पटली नाही तर प्रतिवाद न करता ताई तो मुद्दा सोडून देतात. मात्र आपल्या तत्वावर त्या अतिशय ठाम असतात.

बहिणाबाई चौधरी या त्यांच्या आवडत्या कवियत्री. गायन व वाचनाची, ही ताईंना आवड आहे. पदवीधर झाल्यानंतर त्यांनी शिक्षिका व्हायचं असे ठरवले होते. मात्र राजयोग असल्याने त्या राजकारणातच सक्रिय झाल्या.

विवाहबंधात ही त्यांचे मत अनुकूल असेच होते. आपल्या राजकीय कारकीर्दीला आक्षेप आणि हुंडा घेणाऱ्या मुलाला मी होकार देणार नाही. असे त्यांनी ठामपणे आपल्या वडिलांना सांगितले होते.

एक महाराष्ट्र कन्या भारताच्या राष्ट्रपती पदावर विराजमान झाल्याने महाराष्ट्राची व संपूर्ण देशभरातील स्त्रीयांची मान अभिमानाने उंचावली आहे.

संयुक्त पुरोगामी आघाडीचे नेतृत्व आज श्रीमती सोनिया गांधी करीत आहेत. हा सुद्धा एक विक्रमच आहे. कौटुंबिक, सामाजिक, राजकीय स्तरावर संघर्ष करून ठामपणे त्या उभ्या आहेत. त्याची मुत्सद्देगिरी आणि निर्णय क्षमता भारतीय जनता जाणते. प्रतिभाताईची त्यांनी केलेली निवड हाच गावाच्या व्यासपीठावरील चर्चेचा विषय आहे.

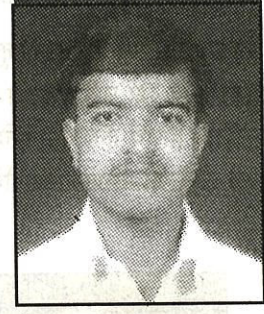
महात्माजी नेहमी शेवटच्या माणसाचा विचार करीत. दलित शोषित आणि महिला यांना स्वातंत्र्य चळवळीत महात्माजींनी आणले. आज एक महिला राष्ट्रध्यक्ष झाली आहे. नवा इतिहास घडला आहे. अमेरिकेसारख्या देशाला जे जमले नाही ते भारतीय लोकशाहीने घडविले आहे. श्रीमती सोनिया गांधी यांच्या नेतृत्वामुळे हा नवा इतिहास साकारला आहे. महात्मा फुले, सावित्रीबाई फुले यांच्या महाराष्ट्रातील एक भूमिकन्या राष्ट्रध्यक्षपदावर आरूढ होताना पाहणे हे लोकशाहीचे पुढचे पाऊल आहे.

हे लोकशाहीचे पाऊलच आपणाला आणखी प्रगतिपथावर नेईल यात शंकाच नाही. सामाजिक, राजकीय, उद्योग आर्थिक क्षेत्रातील चळवळीत महाराष्ट्र नेहमीच पुढे राहिला आहे आणि आज खऱ्या अर्थाने या चळवळीतून मराठी माणसाला न्याय मिळाला आहे.

खरंच पैलं दिस बरं व्हतं.

पैलं दिस बरं होतं.
मनामध्ये नातं होतं.
घरामध्ये जातं होतं
प्रत्येकाच्या मनामध्ये
माणुसकीचं खातं होतं.

दिपक तुपे
द्वितीय वर्ष कला

वाटंचा वाटसरु आला तरी त्याला, बसायला पोतं असायचं. घरची लक्ष्मी त्याला गुळाचा खडा न पाण्याचा तांब्या द्यायची. भरभरून आशीर्वाद देऊन वाटसरु निघून जायचा. ओळख नसायची, पाळख नसायची तरी माणुसकी धर्म कधी थांबत नव्हता. खरंच पैलं दिस बरं होतं.

तेव्हा माणूस महाग न बाकी सगळं स्वस्त होतं. काठीला सोनं बांधून कुठंबी फिरता येत होतं.

पन्नास रूपयात मोठं लगीन व्हायचं. चार दिवस वन्हाड मजेत रहायचं. मान-पान असायचा, रूसणं होतं, रागावणं होतं तरी सगळं छान होतं, खरंच पैलं दिस बरं होतं.

वेळेवर पाऊस यायचा, दुष्काळ कधी पडायचा नाही. पेरलं ते उगवायचं, खंडीच्या खंडी पिकायच्या. वासुदेव, गोंधळ्याच्या झोळीत भरलेलं सूप रितं व्हायचं, खरंच पैलं दिस बरं होतं. प्रत्येकाच्या मनात माणुसकीचं खातं होतं. आपल्या आळीत केरूनाना होता. बसल्या पंगतीला दुरडीभर भात न पाच पाचुंदा पुरण पोळ्या खायचा. सव्या मणाचं पोतं एका हातात उचलायचा? दवाखाना नव्हता, रोग नव्हता आणि डॉक्टरही नव्हता. खरंच पैलं दिस बरं होतं.

बाहेरच्या ओसरीला आज्या बसायच्या. लै जून हाड, खाल्लं पिल्लेलं, वय झालं. आजारी पडलं, थोडं कण्हलं की हत्तीसारखं चार ल्याक धावत जायचं गळ्यात पडून रडायचं. गाडी नव्हती, मोटार नव्हती तरी नातलगाकडं जाणं-येणं होतं. व्हंजी, काकू सपनात आली बघायला जा. मावशीची सय आली लगोलग निघायचं. पायीच प्रवास, पण कंटाळा कोण करायचं नाही. खरंच पैलं दिस बरं होतं.

गावात भजन व्हायचं, किर्तन व्हायचं. भजनात, किर्तनात सूरत सूर नसायचा. तरी माणसं माना डोलवत बसायची, भजन रंगायचं पोर बसल्या मांडीवरच झोपायची. कोण गोधडीचा धागा काढून कानात घालायची. एकमेकांना जागं करायची.

खरंच पैलं दिस बरं हुतं. मनामध्ये नातं होतं. घरामध्ये जातं होतं. प्रत्येकाच्या मनामनात माणुसकीचं खातं होतं.

थोरल्या पुढं कधी धाकल्यानं पापणी वर केली नाही. सगळ्यांनी राबायचं, कष्ट करायचं,

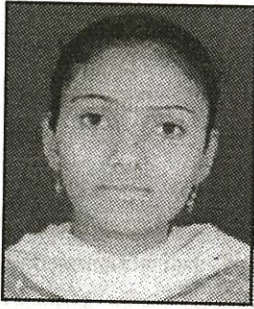

सप्टेंबर २००९-२०१०

दादाच्या हातात पैसे आणून घ्यायचे. घर मात्र दादांनी चालवायचं. कुणाची चड्डी फाटलीय, कुणाला शर्ट पायजेल, पुस्तक पायजेल हे सर्व दादालाच माहीत. एकाच छताखाली चार-चार संसार चालायचे, फुलायचे पण कधी कुरर नसायचं खरंच पैलं दिस बर होतं. जातं होतं. ओवी होती, झोपायला आईची मांडी होती.

दळण दळताना बाया घामेजून जायच्या सकाळी सकाळी चूल पेटायची, या घरातून विस्तव त्या घरी जायचा. सखुबाईच्या हाताची भाजी राधाबाईच्या घरी राधाबाईच्या हातचं कालवण पवित्राबाईच्या घरी. हाक मारून देणं-घेणं चालू असायचं, दिलेल्या भांड्यात भाजीपेक्षा प्रेमच जास्त असायचं. खरंच बाबानू खरंच

तुमचं म्हणणं खरं होतं
पैलं दिस बरं होतं
मनामध्ये नातं होतं
घरामध्ये जातं होतं
प्रत्येकाच्या हृदयात
माणुसकीचं खातं होतं
प्रत्येकाच्या हृदयामध्ये
माणुसकीचं खातं होतं ॥

सुनिता पवार

प्रथम वर्ष, साहित्य

वेळ नाही...!

भरपूर सुख आहे, सुख आहे
सगळ्याच्या पदरात
पण ते अनुभवून घ्यायला आज वेळ नाही...
आईच्या अंगणाची जाणीव आहे
पण आजच्या काळात आईला आज आई म्हणायला वेळ नाही...
सगळ्या आपल्या माणसाची नांवे मोबाईलमध्ये 'सेव्ह' आहेत
पण प्रेमाचे चार शब्द बोलून विचारपूस करायलाही वेळ नाही...
ज्या मुलां - बाळासाठी मेहनत दिवसभर करतात
त्याच्याकडे क्षणभर बघून त्यांना प्रेम द्यायलाही वेळ नाही...
भांडेल कोण कशाला दुसऱ्याबद्दल
जेव्हा आपल्याला येथे स्वतःकडे बघायला वेळ नाही...
डोळ्यावर येती आहे खूप झोप पण
आज कोणाकडे झोपायलाही वेळ नाही...
हृदयाच्या सगळ्या भावना आठवून रडायलाही वेळ नाही...
परक्याची जाणीव कशी असेल
जर यादिकाणी आपल्याच माणसासाठी वेळ नाही...
आयुष्यात पुढे जाण्यासाठी चाललेल्या लोकांना
या संघर्षात जरा मार्ग वळून पाहायलाही वेळ नाही...

अरे जीवना

तूच सांग

जगण्यासाठी चाललेल्या या धावपळीत
जगायलाही तरी वेळ आहे का ?

सुरक्षिता जाधव

तृतीय वर्ष, विज्ञान

प्रयत्न

आपल्यातील प्रेमळ नात्यांमध्ये
आपोआप येत नाही, दुरावा
फक्त ती जन्मभर टिकण्यासाठी
आपण प्रयत्न करायला हवा

जीवनातील चढ-उतारांमध्ये
वाटतो कुणाच तरी आधार मिळावा
फक्त साथ मिळविण्यासाठी
आपण प्रयत्न करायला हवा

एखाद्याला लक्षात ठेवण्यासाठी
नियम नाही लागत पाळावा,
फक्त त्यांना आठवण्याचा
आपण प्रयत्न करायला हवा

आपल्या ज्ञानाचा साठा वाढवताना
वेळ नाही लागत द्यावा
फक्त नवीन शिकण्यासाठी
आपण प्रयत्न करायला हवा

आपलं सामर्थ्य सिद्ध करताना
लागत नाही कुठलाही पुरावा
फक्त तेज दखविण्यासाठी
आपण प्रयत्न करायला हवा

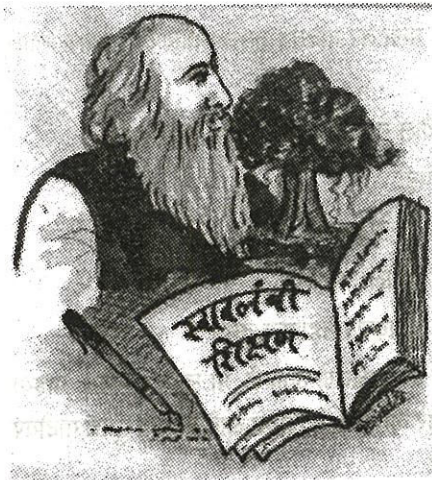
उपेक्षितांचा अपेक्षित कर्मवीर

सामान्यतः सर्व समाज अगर माणूस कालप्रवाहाबरोबर वाहत जाण्यात धन्यतः मानतात आणि यातच आपला मोठेपणा दाखवण्याचा प्रयत्न करतात; परंतु जगाच्या इतिहासात अशा काही अद्वितीय व्यक्ती जन्माला येतात की, ज्या सर्व कालचक्राला आपल्या कल्पनेप्रमाणे गती देतात. यातच त्यांचा युगप्रवर्तकत्व सामावलेले असते. आणि माझ्या दृष्टिने कर्मवीर अण्णा याच मालिकेतील आहेत.

आण्णांनी काय केले, हे त्यांच्या कार्याचे यथोचित मूल्यमापन केल्याशिवाय कळणार नाही. आण्णा, महात्मा फुलेंच्या परंपरेतील होते. ब्राह्मणेतर चळवळीने आण्णांच्या विचारांना व आचारांना खत पाणी दिले होते. महात्मा गांधींच्या स्वातंत्र्य लढ्याकडे अण्णा आकृष्ट झाले होते. कार्ल मार्क्सच्या विचारांवर त्यांचा पिंड पोसला होता. अशा तऱ्हेने अण्णा म्हणजे महात्मा फुले, महात्मा गांधी व कार्ल मार्क्स यांचा सुरेख संगम होते. अण्णांच्या एका हातात रयत शिक्षण संस्थेची 'काठी' होती व दुसऱ्या हातात शिक्षण प्रसाराचा 'ध्वज' होता. अशा अवस्थेत हा महात्मा शिक्षणाचा प्रचार व प्रसार करीत महाराष्ट्रातील दऱ्या-खोरी आणि कड्याकपारीचा शोध घेत होता.

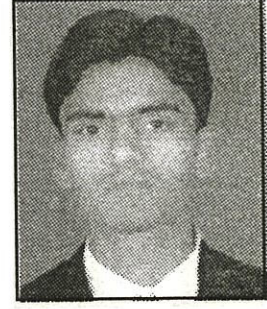
जाती भेदावर आधारित समाज पाहून अण्णांचे मन नेहमी व्यथित होई. समाजातून जाती-भेदाचा रोग समूळ नष्ट करायचा असेल तर शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही. हे अण्णांनी ओळखले होते. "बामणाघरी लिंवणं, कुणब्याघरी दाणं, आणि महाराघरी गाणं" हि समाजाची घडी अमूलाग्र बदलण्यासाठी अण्णांनी शिक्षणप्रसाराच्या कार्यास सुरुवात केली. आज अण्णांच्या कार्याचे मूल्यमापन केले तर "आकांक्षा पुढती तिथे गगन ठेंगणे" असे वाटू लागते. रयत शिक्षण संस्था, स्वावलंबी शिक्षण, वटवृक्ष, बहुजन समाज हे अण्णांच्या पठडीतील शब्द किती मार्मिक आणि ध्येय दिग्दर्शक आहेत. कुणी एका तत्ववेत्त्याने विचारले आहे - नावात काय आहे? परंतु 'शिवाजी' म्हणताच महाराष्ट्रातील अबालवृद्धांची छाती अभिमानाने भरून येते आणि मान आदराने लवते. ती का?

महाराष्ट्राची थोरवी त्याच्या पुरोगामी पणात आहे. बुरसटलेले विचार त्याज्य मानून नवनव्या विचारांची कास धरून उज्वल अशा मानवतेकडे महाराष्ट्राची आगेकूच सदैव चालू आहे. अशा या आधुनिक महाराष्ट्राचे भाग्यविधाते म्हणून ज्या थोर पुरुषांची नावे घेतली जातात त्यात आगरकर, गोखले, रानडे, टिळक यांच्या मालिकेत सहजगत्या महात्मा जोतिबा फुले, शाहू महाराज, कर्मवीर अण्णा अथवा डॉ. आंबेडकर यांची नावे येत नाहीत. आलीच तर आठवण करून, ओढून-ताणून आणावी लागतात. आधुनिक महाराष्ट्र घडविला तो महात्मा फुले व कर्मवीर अण्णांनी. महात्मा जोतिबा काय किंवा कर्मवीर अण्णा काय, हे उपेक्षित समाजाचे क्रांतिकारकच ठरले.

"सत्याची ही वाट। आहे ती बिकट।
सज्जन न कधी। सोडी अर्धवट॥"

या उक्तीची सार्थकता कर्मवीर अण्णांच्या जीवनाला लाभली आहे. पंडितांच्या कोंडीत सापडलेली शिक्षणाची गंगा बहुजनांच्या घरा-घरापर्यंत पोहोचवण्यासाठी अविरत झटणाऱ्या या महामानवाला कोटी-कोटी प्रणाम !!

प्रमोद पोल
द्वितीय वर्ष

□
जाती भेदावर आधारित समाज पाहून अण्णांचे मन नेहमी व्यथित होई. समाजातून जाती-भेदाचा रोग समूळ नष्ट करायचा असेल तर शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही. हे अण्णांनी ओळखले होते.

□

सुरज चोपडे
द्वितीय वर्ष कला

हात सातट्याने साबणाने व स्वच्छ पाण्याने धुवावेत, पौष्टीक आहार घ्यावा. लिंबू, आवळा, मोसंबी, संत्री, हिरट्या पालेभाज्यायुक्त पदार्थांचा आहारात वापर करावा.

□

स्वाईन फ्ल्यू

पात्र परिचय - प्रधानजी
महाराज
महाराणी

सेनापती
डॉक्टर
आकाशवाणी

स्थळ - राज दरबार

(राज दरबारात प्रधानजी व सेनापती प्रवेश करून)

प्रधानजी - अहो सेनापती, बराच उशीर झाल. महाराज अजून दरबारात आले नाहीत.

सेनापती - बहुतेक महाराज अजून उठले नसतील.

प्रधानजी - आयुष्यातून

सेनापती - अहो प्रधानजी आयुष्यातून नव्हे. मला म्हणायचं होतं, महाराज अजून झोपेतून उठले नसतील.

प्रधानजी - मग असं स्पष्ट बोला ना, झोपले असतील म्हणून.

सेनापती - मला वाटतंय, महाराजांचं रात्री खूप जागरण झालं असणार.

प्रधानजी - काय सांगताय सेनापती, महाराजांनी रात्री जागरण केलं ? ते आणि कशासाठी ?

सेनापती - अहो जागरण म्हणजे तुम्हाला माहीतच आहे की, आपल्या महाराजांना सिनेमा पाहण्याची खूप आवड आहे म्हणून, बघत बसले असतील रात्रभर सिनेमा. त्यामुळे उठायला उशीर होणारच.

प्रधानजी - म्हातारा ह्या वयात सुद्धा सिनेमा बघतोय म्हणायचं तर....

सेनापती - अहो प्रधानजी, हळू बोला. कोणीतरी ऐकेल ना.

(अमिताभ बच्चनच्या आवाजात) क्योंकि, दिवारों के भी कान होते हैं, आय.....

(तेवढ्यात दरबारात महाराज गुपचूप प्रवेश करतात)

प्रधानजी - ऐकू द्या ऐकलं तर... मी थोडच घाबरणार आहे. अरे त्या म्हाताऱ्याला मुलगाही नाही आणि मुलगीही नाही. त्यामुळे त्या म्हाताऱ्यानंतर मीच होणार आहे या राजदरबारात नूतन महाराज.

सेनापती - (महाराजांना पाहून) प्रधानजी, मला तर वाटतंय तुमचं गादीवर बसण्याचं स्वप्न बहुतेक अपुरेच राहणार.

प्रधानजी - (गादीवर बसून) हे घ्या, आता केलं ना गादीवर बसण्याचं स्वप्न पूर्ण.

सेनापती - प्रधानजी, जरा मागे तरी वळून पहा.

प्रधानजी - मी एकदा पुढे पाहीलं की, मागे वळून सुद्धा पाहत नाही.

सेनापती - पण ह्यावेळी तुम्हाला मागे वळून पाहीलंच पाहीजे.

प्रधानजी - (मागे पाहून) काय आहे मागे ? (दचकून) महाराज तुम्ही.

महाराज - होय आम्हीच, ऐकत होतो तुमचे काय म्हणणे आहे ते. मी म्हातारा काय, माझ्या गादीवर बसण्याचं स्वप्न काय. अरे जोपर्यंत मी जिवंत आहे तोपर्यंत तुमचं गादीवर बसण्याचं स्वप्न अपुरेच राहणार.

प्रधानजी - मग कधी मरताय ?

महाराज - जेव्हा वेळ येईल तेव्हा मरेनच मी; परंतु जाण्याच्या आधी तुमचा बंदोबस्त नक्कीच करून जाईन.

सेनापती - खरं ते जाऊ द्या महाराज. तुम्ही आज दरबारात यायला उशीर केला.

महाराज - अहो सेनापती, आज आम्ही लवकर उठून फिरायला गेलो होतो. रस्त्याने चालता-चालता पहातो तर काय, सर्व वृत्तपत्रांच्या पहिल्याच पानावर खूपच भयंकर बातमी वाचली.

सेनापती/प्रधानजी - कोणती महाराज ?

महाराज - प्रधानजी हा घ्या पेपर, पहिली बातमी वाचा. आणि जरा मोठ्याने वाचा, सर्वांना ऐकू द्या.

प्रधानजी - मग ऐका तर (पेपर वाचतात) मराठी बोलता येतं ना, मग इंग्रजी नक्कीच बोलाय. फक्त एलिव्हिझर इंग्लीश स्पिकिंग कोर्स मध्येच

सेनापती - (हसून) काय भयंकर बातमी आहे !

महाराज - प्रधानजी, ती बातमी नाही, दूसरी बातमी वाचा.

प्रधानजी - दैनिक पुढारी, पाने सोळा, किंमत फक्त तीन रुपये.

महाराज - (रागाने) प्रधानजी, तुम्ही महत्वाची बातमी वाचा. नको असलेले वाचू नका. आम्हाला माहिती आहे हा 'पुढारी' पेपर आहे ते.

सेनापती - (पेपर ओढून) मी वाचतो ती बातमी. प, प ला पहिला उकार पु (थांबून) त्यापेक्षा प्रधानजी, तुम्हीच वाचा ती बातमी. मला आज कंटाळा आला आहे पेपर वाचण्याचा.

प्रधानजी - (पेपर वाचू लागतात) पुण्यात स्वाईन फ्लू चे थैमान. स्वाईन फ्लूमुळे तीन बळी. तसेच सातारा जिल्ह्यातील पाचगणी येथील सेंट पिटर्स हायस्कूल मधील मुलांना स्वाईन फ्लूची लागण झाली. त्यानंतर इतर तालुक्यांमध्ये स्वाईन फ्लूचा प्रादुर्भाव होऊन तीन व्यक्तींचा मृत्यु झाला. तसेच स्वाईन फ्लूचा प्रसार थांबविण्यासाठी प्रामुख्याने जिल्ह्यातील ग्रामीण भागातील लोकांच्यामध्ये जागृती निर्माण करणे गरजेचे आहे. असे मत जिल्हाधिकारी यांनी व्यक्त केले आहे.

महाराज - ऐकलत ना सेनापती, किती भयंकर आजार आहे हा.

सेनापती - होय महाराज, हा स्वाईन फ्लू आजार पुण्यात येतो काय, तिघांचा बळी घेतो काय, हा खूपच भयंकर आजार आहे.

प्रधानजी - आणि महाराज यामध्ये लिहिलंय की, स्वाईन फ्लू झालेल्या व्यक्तीच्या संगतीत राहिल्यास तिच्या शिंकण्याने दुसऱ्यालाही त्याचा प्रादुर्भाव होतो. त्यासाठी तेथील व्यक्तींना रुमाल किंवा मास्क वापरण्यास सांगितलं आहे.

महाराज - नशीब या स्वाईन फ्लूचा प्रसार आपल्याकडे झाला नाही. नाहीतर आपलं काही खरं नसतं.

(तेवढ्यात प्रधानजींचा मोबाईल वाजू लागतो.)

प्रधानजी - हॅलो, हां,... मी प्रधानजीच बोलतोय. हा, हॅलो डॉक्टर बोलताय का ? बोला ना. (चकित होऊन) काय बरं, मी सांगतो महाराजांना.

महाराज - काय म्हणाले प्रधानजी ? डॉक्टरांचा फोन होता ना, काय म्हणाले ते ?

प्रधानजी - महाराज, आपल्याला ज्याची भिती होती तेच झालं. आपल्या राज्यातील ग्रामीण रुग्णालयात स्वाईन फ्लूचे दोन पेशंट आढळलेत.

महाराज - (दचकून) काय सांगताय ? मग एक काम करा. डॉक्टरांना एक निरोप सांगा की, ते दोन रुग्ण एका स्वतंत्र अशा खोलीत ठेवा. कारण त्यांच्यामुळे इतरांना धोका आहे. तसेच तुम्ही त्यांना व त्यांच्या कुटुंबियांना आपल्या राज्याच्या बाहेर ठेवा.

सेनापती - परंतु महाराज, त्यांच्या कुटुंबियांचा काय दोष ? तुम्ही त्यांच्या कुटुंबियांना का राज्याच्या बाहेर ठेवता.

महाराज - कारण त्या स्वाईन फ्लू पिडीत रुग्णांचा त्यांच्या नातेवाईकांशी संबंध येणार. त्यामुळे हा आजार संपूर्ण राज्यात पसरणार. यासाठी जे जे स्वाईन फ्लूचे पेशंट सापडतील त्यांना व त्यांच्या कुटुंबियांना राज्याच्या बाहेर काढा.

प्रधानजी - परंतु महाराज, त्यांचे उद्योगधंदे व व्यवसायाचं काय ? ते खाणार काय ? कारण ते आपल्या राज्यातच उद्योगधंदे व व्यवसाय करतात.

महाराज - मला ते काही माहित नाही. आणि महाराज मी आहे की तुम्ही. मी सांगतो तसं करा. निघा तुम्ही आणि येताना डॉक्टरांना घेऊन या.

(प्रधानजी निघून जातात.)

- सेनापती - महाराज, तुम्ही डॉक्टरांना इकडे कशाला बोलवायला सांगितलं ?
- महाराज - कारण, डॉक्टरांकडून आपल्याला स्वाईन फ्लू बाबत अधिक माहिती मिळेल. यासाठी मी प्रधानजींना डॉक्टरांना घेऊन येण्यास सांगितलं.
- (तेवढ्यात प्रधानजी आणि डॉक्टरांचा प्रवेश होतो.)
- महाराज - या डॉक्टर... काय केलंत त्या स्वाईन फ्लूच्या पेशंटचं ?
- डॉक्टर - खरं सांगायचं तर त्या पेशंटवर आपल्या दवाखान्यात उपचार झाले असते; पण तुमच्या आदेशापुढे आम्ही काय बोलणार ? त्यांना तुमच्या आदेशाप्रमाणे दवाखान्यातून तसेच या राज्यातून दूर ठेवण्यात आलं आहे.
- महाराज - बरं ते जाऊ द्या, स्वाईन फ्लू हा कसला आजार आहे ? जरा आम्हाला ही कळू द्या.
- डॉक्टर - स्वाईन फ्लूला दुसरे नाव इन्फ्लूएन्झा व्हायरस असे आहे. हा विषाणुमुळे होणारा आजार आहे.
- सेनापती - समजा, एखाद्या व्यक्तीला स्वाईन फ्लू झाला आहे, हे कसं ओळखायचं ? त्याची लक्षणे काय आहेत ?
- डॉक्टर - साधारणतः त्याची लक्षणे सांगायची झाल्यास, ताप येणे, खोकला येणे, घसा दुखणे, श्वास घेताना त्रास होणे व क्वचित प्रसंगी उलटी, अतिसार होणे.
- प्रधानजी - यावर काही प्रतिबंधक उपाय नाहीत का ?
- डॉक्टर - आहेत ना. हात सातत्याने साबण व स्वच्छ पाण्याने धुवावेत, पौष्टीक आहार घ्यावा, लिंबू, आवळा, मोसंबी, संत्री, हिरव्या पालेभाज्या युक्त पदार्थांचा आहारात वापर करावा. खोकताना, शिकताना तोंडावर रुमाल धरावा. भरपूर पाणी प्यावे, पुरेशी झोप घ्यावी व स्वाईन फ्लू रुग्णापासून किमान सहा फूट दूर रहावे.
- त्याचबरोबर हस्तांदोलन करणे टाळावे, सार्वजनिक ठिकाणी थूंक नये, गर्दीमध्ये जाणे टाळावे.
- महाराज - यावर काही उपचार करायचे झाल्यास, काय उपचार करता येतील ?
- डॉक्टर - यावर उपचार म्हणून टॅमी फ्लू गोळ्या हे प्रभावी औषध आहे. वेळीच उपचार घेतल्यास स्वाईन फ्लू पूर्ण बरा होतो.
- सेनापती - यावर उपचार असूनही मग ते पुण्यातील व सातान्यातील स्वाईन फ्लूचे पेशंट मृत्यू कसे पावले ?
- डॉक्टर - माझ्या मते, त्यांना सुरुवातीपासूनच काही आजार असतील म्हणजेच दमा, मधुमेह, रक्तदाब असणाऱ्या व्यक्तींना स्वाईन फ्लू झाल्यास त्यांचा लवकरात लवकर मृत्यू होतो. त्यासाठी त्यांनी अंगावर दुखणे न काढता त्वरीत वैद्यकीय सल्ला घेणे महत्वाचे आहे.
- महाराज - म्हणजेच स्वाईन फ्लू झालेल्या व्यक्तीस लवकरात लवकर उपचार केल्यास ती व्यक्ती बरी होते म्हणायचं ?
- डॉक्टर - अगदी पहिल्यासारखी.
- प्रधानजी - धन्यवाद डॉक्टर, तुम्ही तर आमची स्वाईन फ्लू बाबतची भितीच दूर केली.
- डॉक्टर - धन्यवाद कसले. अशा आजारांबाबतची मी माहिती सांगणार नाही, तर मग कोण सांगणार ? शेवटी मी एक डॉक्टर आहे.
- (डॉक्टर निघून जातात.) त्यानंतर एका महिन्याने
- महाराणी - (प्रवेश करून, जोराने) प्रधानजी, सेनापती कोणी आहे का तिकडे.
- (सेनापती व प्रधानजी प्रवेश करून)
- प्रधानजी - काय झालं महाराणी ? आम्हाला कशाला हाक मारत होता ?
- महाराणी - अहो, महाराजांना सकाळपासून खूप ताप यायला लागला आहे. तुम्ही लवकरात लवकर डॉक्टरांना बोलवा.
- सेनापती - प्रधानजी, तुम्ही महाराजांकडे लक्ष द्या. तोपर्यंत मी डॉक्टरांना घेऊन येतो.
- (थोड्या वेळाने सेनापती व डॉक्टर प्रवेश करतात.)
- महाराणी - या डॉक्टर महाराजांना पहा, काय झालं आहे ते ?
- डॉक्टर - तुम्ही सगळे बाहेरच थांबा, मी आत जाऊन बघतो. महाराजांना काय झालं आहे ते.
- (थोड्या वेळाने डॉक्टर बाहेर येतात त्यानंतर)

- महाराणी - काय झालं डॉक्टर ? महाराजांची तब्येत बरी आहे ना ?
- डॉक्टर - काळजी करण्याची काही गरज नाही.
- महाराणी - देव पावला म्हणायचं. (आत निघून जातात.)
- सेनापती - डॉक्टर, काय झालं होतं हो महाराजांना ?
- डॉक्टर - असा काही विशेष आजार नाही. थंड वाऱ्यात फिरल्यामुळे महाराजांना साधारण ताप आला होता. मी तुम्हाला काही औषधे लिहून देतो. ती औषधे तुम्ही महाराजांना द्या, लगेच ते बरे होतील.
(डॉक्टर निघून जातात. त्यानंतर)
- महाराणी - (प्रवेश करून) अहो प्रधानजी, डॉक्टर गेले होय, त्यांनी काही औषधे सांगितली आहेत का ?
- प्रधानजी - (नाराज होऊन) आता त्या औषधांची काहीच गरज नाही.
- महाराणी - का ?
- प्रधानजी - कारण, महाराजांना स्वाईन फ्लू झाला आहे.
- सेनापती - (चकित होऊन) काय ?
- प्रधानजी - (सेनापतीला चिमटा घेऊन) होय सेनापती, तुम्ही ऐकलं नाहीत का, डॉक्टर मघाशी काय म्हणाले ते ?
- सेनापती - (समजून) हो हो असंच स्वाईन फ्लू बाबत कधीतरी म्हणाले डॉक्टर.
(तेवढ्यात महाराज प्रवेश करतात.)
- महाराज - काय म्हणालात सेनापती ? कोणाला आजार झाला. आणि कसला आजार झाला ?
- सेनापती - अहो महाराज, तुम्हालाच आजार झाला आहे. 'स्वाईन फ्लू' झालाय, स्वाईन फ्लू. महाराज (डोक्याला हात लावून) अरे देवा, आता कसं होणार माझं ?
- महाराणी - परंतु, डॉक्टर तर म्हणाले होते घाबरण्याचं काहीच कारण नाही म्हणून.
- प्रधानजी - अहो महाराणी, डॉक्टरांनी तुम्हाला खोटं सांगितलं होतं, कारण हा स्वाईन फ्लू चा आजार महाराजांना आहे म्हटल्यावर तुम्हाला जोराचा धक्का बसला असता. म्हणून डॉक्टरांनी ही माहिती आम्हाला सांगितली.
- महाराज - अहो प्रधानजी, घाबरण्याचं काहीच कारण नाही, कारण स्वाईन फ्लूवर उपचार करता येतो. मागेच नाही का, डॉक्टरांनी आपल्याला सांगितलं.
- सेनापती - होय उपचार करता येतात परंतु.....
- महाराज - परंतु काय सेनापती ?
- सेनापती - स्वाईन फ्लूवर उपचार करता येतील अशी चांगली औषधे आपण विदेशातून मागवलीच नाहीत. स्वाईन फ्लू वर जी काही औषधे आपल्याकडे होती, ती सर्व औषधे संपली आहेत. जरी आता आपण विदेशी औषधे मागवली तरी ती औषधे यायला किमान आठ-दहा दिवस तरी लागतील. तोपर्यंत तुमच्याकडे वेळ नाही, असं डॉक्टरांनी सांगितलं आहे. आणि त्यात तुमचा बी.पी. (रक्तदाब) सुद्धा वाढला आहे. त्यामुळे तुमचं काही खरं नाही आता.
- प्रधानजी - सेनापती, मग महाराजांना ठेवायचं का, राज्याच्या बाहेर ?
- महाराज - (रागाने) प्रधानजी, काय डोकं फिरलं आहे का तुमचं, तुम्ही आमच्याबद्दल असं बोलता. आम्ही महाराज आहोत हे विसरू नका.
- प्रधानजी - क्षमा करा महाराज. तुम्हीच म्हणाला होता की, ज्यांना-ज्यांना 'स्वाईन फ्लू' होईल. त्यांना आणि त्यांच्या कुटुंबियांना राज्याच्या बाहेर ठेवा. मग आता का शब्द मागे घेता ? तुमच्यामुळे आम्हाला स्वाईन फ्लू झाला तर ?
- महाराणी - (रडू लागतात) अरे देवा आता कसं होणार माझं ? हे देवा आता तूच वाचवू शकतोस रे माझ्या कुंकवाला.
- सेनापती - नक्की ह्या कोणत्या देवाला विनंती करीत आहेत.
- प्रधानजी - नामदेवाला !
- महाराणी - नामदेवाला नाही हो, श्रीकृष्णाला विनंती करत होते मी. हे श्रीकृष्णा, माझ्या मदतीला धाऊन ये. तूच आता वाचवू शकतोस ह्यांना.

सेनापती - अहो श्रीकृष्ण धाऊन यायला ते काय कोणत्या धावण्याच्या स्पर्धेत आहेत, की लगेच धावत येतील.

महाराणी - मग, महाभारतात ते द्रौपदीच्या मदतीला कसे काय धाऊन आले ?

सेनापती - अहो, परंतु त्यावेळी द्रौपदीचे वस्त्रहरण करण्यात आले होते, म्हणून श्रीकृष्ण त्यांच्या मदतीला आले होते.

महाराणी - मग माझं ही कराना 'वस्त्रहरण' !

सेनापती/प्रधानजी - (दचकून) काय ?

महाराज - (रागाने) महाराणी, अजून आम्ही जीवंत आहोत.

प्रधानजी - मग कधी मरताय ?

महाराज - (जोराने ओरडून) प्रधानजी. (तेवढ्यात आकाशवाणी ऐकू येते)

आकाशवाणी - थांबा

सेनापती - हे कोण बोललं ?

आकाशवाणी - मी आकाशवाणी बोलतोय.

प्रधानजी - कोणता वाणी ?

आकाशवाणी - मी आकाशवाणीच बोलतोय. तुमचे सारे बोलणे मी ऐकत होतो. आताच महाराणी देवाला विनंती करत होती. ती विनंती करण्याचा तिला काहीच अधिकार नाही. कारण जे आजार तुम्हीच निर्माण केलेत, त्यांचे दुष्परिणाम सुद्धा तुम्हालाच भोगावे लागणार.

महाराज - आम्ही कसले आजार निर्माण केले ?

आकाशवाणी - होय, तुम्ही पृथ्वीवरील मानवांनीच हे आजार निर्माण केलेत. मागे सुद्धा एड्स सारखा भयंकर रोग आला. तो सुद्धा तुमच्या अनैतिक लैंगिक संबंधामुळेच निर्माण झाला. तुम्ही मानवच याला जबाबदार आहात. आधीच तुम्ही सावध राहिला असता तर कित्येकांचे प्राण वाचले असते. पण मृत्यू जवळ आला की, तुम्ही दोष मात्र देवाला देता.

आता स्वाईन फ्लू आजार आला. तोही तुम्हा मानवांमुळेच निर्माण झाला. तुम्ही स्वच्छतेच्या बाबतीत योग्य ती काळजी घेत नाही. कचरा नको तेथे फेकता, सांडपाण्याची योग्य अशी व्यवस्था करीत नाही. शौचालयाला सुद्धा उघड्यावरच बसता, तुम्ही स्वतःसाठी शौचालये सुद्धा बांधू शकत नाही ? अशा ह्या तुमच्या हलगर्जीपणामुळेच असे कितीतरी विषाणू निर्माण होतात त्यांच्यामुळेच तुम्हाला मलेरिया, डेंग्यू, हिवताप यांसारखे आजार उद्भवतात. त्याचबरोबर स्वाईन फ्लू म्हणजेच इन्फ्लूएन्झा व्हायरस. हा सुद्धा विषाणूमुळेच होणारा आजार आहे.

महाराणी - होय, बरोबर आहे तुमचे म्हणजे. आधीच आम्ही सावध राहिलो असतो, तर अशा आजारांना आम्हाला सामोरे जावे लागले नसते.

आकाशवाणी - अजून वेळे गेलेली नाही. त्यामुळे तुम्ही आताच सावध व्हा. इथून पुढे कोणताच आजार उद्भवणार नाही. याची दक्षता घ्या. येतो मी. (आकाशवाणी जाते)

सेनापती - खरंच, आकाशवाणीने डोळे उघडले आपले.

महाराज - परंतु माझ्या कर्माची फळं मला आता भोगावी लागणार. आधीच स्वाईन फ्लूवर योग्य ती औषधे बाहेरून मागवली असती तर कित्येकांचे प्राण वाचले असते. माझ्यामुळे कित्येक लोक राज्याबाहेर पाठवले. संपूर्ण राज्याला स्वाईन फ्लू होईल या भीतीने मी त्यांना दवाखान्यात उपचार सुद्धा घेऊ दिले नाहीत. बहुतेक याचीच शिक्षा मला मिळाली आहे.

प्रधानजी - क्षमा करा महाराज, तुम्हाला स्वाईन फ्लू झालेला नाही.

महाराज/महाराणी - (दचकून) काय सांगताय ?

सेनापती - होय महाराज खरे आहे. प्रधानजीचे सांगण्यावरून आम्ही मुद्दाम हे नाटक केलं होतं. कारण आपल्या राज्यात ज्या व्यक्तीला स्वाईन फ्लू होईल त्या व्यक्तीला आणि त्याच्या कुटुंबाला तुम्ही राज्याच्या बाहेर काढत होता. स्वाईन फ्लू वर औषधोपचार होतो हे माहित असूनही तुम्ही त्यांना योग्य तो औषधोपचार घेऊ दिला नाही.

प्रधानजी - म्हणूनच आम्ही मुद्दाम हे नाटक केलं, की ज्या वेळेला महाराजांना स्वाईन फ्लू होईल तेव्हा महाराजांची अवस्था काय होते. हे पाहण्यासाठी आम्हाला असं करावं लागलं.

महाराज - खरंच सेनापती, प्रधानजी आम्हाला अभिमान आहे तुमचा. तुम्ही आमचे डोळे उघडले. आता एकच करा. स्वाईन फ्लूच नव्हे कोणतेही आजार असतील त्या साऱ्या आजारांवर जी काही औषधे असतील. ती सारी औषधे आपल्या राज्याच्या ग्रामीण रुग्णालयात मागवा. त्याचबरोबर आपल्या राज्यातील सर्व उकीरड्याचे निर्मूलन करा. सांडपाणी योग्य ठिकाणी सोडा. प्लॅस्टिक पिशव्यांचा वापर १००% बंद करायला सांगा. सर्वांना स्वच्छतागृहे बांधण्यासाठी सांगा.

सेनापती/प्रधानजी - जी महाराज

महाराणी - (प्रेक्षकांकडे तोंड करून) आणि तुम्ही सुद्धा लक्षात ठेवा, 'वैयक्तिक, सामूहिक स्वच्छता व परिसर स्वच्छता हा स्वाईन फ्लू रोखण्याचा राजमार्ग आहे.'

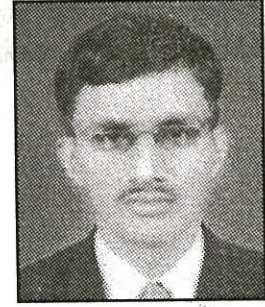
माहितीपर
विज्ञान

मास स्पेक्ट्रोस्कोपी उपयुक्त तंत्रज्ञान

थॉमसनची विज्ञानाला आणखी एक देणगी म्हणजे 'मास स्पेक्ट्रोस्कोपी' हे अणू-रेणूच्या वजनाची तुलना करण्याचे तंत्र. थॉमसनने अणूमधील भारावर प्रयोग करताना धनभारित निऑन वायू चुंबकीय व विद्युत चुंबकीय क्षेत्रातून नेला. त्याला दिसून आले की, त्यानंतर त्या वायूचे दोन प्रवाहांच्या फाट्यांमध्ये विभाजन झाले. जास्त वजनाचा धनभारित निऑन कमी वजनाच्या 'धनभारित निऑनपासून वेगळा झाला. भाजलेले शेंगदाणे सुपात घेऊन पाखडताना जास्त वजनामुळे शेंगदाणे कमी वजनाच्या फोलपटांपासून जसे वेगळे होतात, अगदी तसेच निऑनच्या या प्रवाहांपुढे फोटोग्राफीची फिल्म ठेवली असता, दोन्ही प्रवाहाच्या खुणा फिल्मवर उमटत होत्या. म्हणजे अणू व रेणू वजनाप्रमाणे वेगळे करण्याचे व त्याचा फोटो काढण्याचे तंत्रज्ञान थॉमसनने विकसित केले होते. पुढे इतर शास्त्रज्ञांनी त्यात भर घातली व त्यातूनच 'मास स्पेक्ट्रोस्कोपी' या यंत्राची निर्मिती झाली. हे मास स्पेक्ट्रोस्कोपीचे तंत्रज्ञान आजही रेणू ओळखण्यासाठी सर्वत्रच वापरले जाते.

कॅथोड किरणांवर प्रयोग करून अणूच्या आतील इलेक्ट्रॉनवर महत्त्वपूर्ण संशोधन केल्याबद्दल थॉमसनला १९०६ मध्ये पदार्थ विज्ञानाचा नोबेल पुरस्कार देण्यात आला.

थॉमसनचे आणखी एक वैशिष्ट्य म्हणजे ते हाडाचे शिक्षक होते. नुसते स्वतः शोध लावणे एवढेच त्यांचे ध्येय नव्हते, तर आपली संशोधनाची परंपरा पुढे चालू राहावी यासाठी त्यांनी खूप मेहनत घेऊन सहकारी व शिष्य घडविले. मेरी क्युरीच्या कुटुंबात सहा पुरस्कार मिळाले होते. थॉमसन यांनी तर त्याहून मोठा चमत्कार करून दाखवला. त्यांच्या एक-दोन नव्हे तर सात शिष्यांना व सहकाऱ्यांना पुढे नोबेल पुरस्कार मिळाले. त्यांच्या मुलाला जॉर्ज थॉमसनलाही पुढे १९३७ मध्ये नोबेल पुरस्कार मिळाला.

किशोर चव्हाण
द्वितीय वर्ष विज्ञान

कॅथोड किरणांवर प्रयोग करून अणूच्या आतील इलेक्ट्रॉनवर महत्त्वपूर्ण संशोधन केल्याबद्दल थॉमसनला १९०६ मध्ये पदार्थविज्ञानाचा नोबेल पुरस्कार देण्यात आला.

सप्टेंबर २००९-२०१०

सागर माने
द्वितीय वर्ष विज्ञान

आमची गाडी रतनदुर्गच्या पायथ्याशी स्थिरावली. किल्ला छोटानाच, पण बळकट होता. किल्ल्यावर चढून जाण्यास एक अरुंद वाट होती. किल्ल्यावरून तिन्ही बाजूच्या निळ्याभोर सागराचे विहंगम दृश्य मन मोहित करणारे होते.

कोकण दिवा

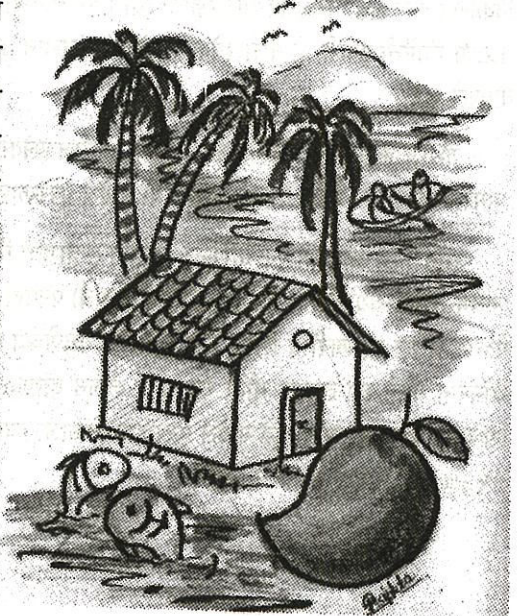
सहल म्हटल की, सर्वांनाच कसा हरुप येतो. आमची प्राणिशास्त्र विषयाची सहल कोकणचा परिसर पाहायला जाणार होती. त्यात प्रामुख्याने कोल्हापूर, रत्नागिरी आणि गणपतीपुळे यांचा समावेश होता. कोकण म्हटल की एक गोष्ट लक्षात येते ती म्हणजे सृष्टीने नटलेला रम्य परिसर व निसर्गाचा एक अद्भूत चमत्कार. कोकण म्हंटल की आठवतं, सुंदर असा समुद्रकिनारा, समुद्राची गाज नि, खाऱ्या वाऱ्याचा सहवास. सहलीचा काळ साधारणपणे २८ जानेवारी व २९ जानेवारी असा होता.

नियोजित २८ जानेवारी रोजी सर्व मुले कॉलेजस्थळावर उपस्थित होती. प्रवासाला सुरुवात झाली व आमची गाडी महामार्ग क्र.४ म्हणजे पुणे - बंगळूर वरून धावू लागली. पहाटेच्या दवबिंदूनी रस्त्यालगतची झाडे, पिके न्हाऊन निघाली होती; पूर्वेला सूर्यबिंब लाल झाले होते. काही कालावधीतच आमची गाडी कोल्हापूरनजीकच्या टोपच्या गणपतीजवळ स्थिरावली. मनाला अचंबित करणारी बाप्पांची मूर्ती पाहून लोचन अगदी सुखावले. मित्र-मैत्रिणींचे कॅमेरे लगेच बाप्पांच्या मुर्तीवर खिळले. त्यानंतर आमची गाडी शिवाजी विद्यापीठात गेली. विद्यापीठाचा परिसर पाहून मला खूप बर वाटल. विद्यापीठाच्या अग्रभागी छत्रपती शिवाजी महाराजांचा अश्वारूढ पुतळा होता; बी.आर.खेडकर यांच शिल्प असलेल्या पुतळ्यामध्ये राजे आपल्या विश्वासावर बसलेले कुठल्यातरी मोहिमेवर जाण्याच्या तयारीत आहेत, असं तो पुतळा जणू सांगत होता.

त्यानंतर आमची गाडी गेली ती छत्रपती शाहूंची कोल्हापूरची गादी. गाडीतून उतरताच दिसली ती, राजबिंडा इमारत म्हणजे राजांचा राजवाडा. राजवाड्यात प्रवेश केल्यानंतर अनेक ऐतिहासिक वस्तूंच दर्शन झालं, त्यात प्रामुख्याने चांदीची अंबारी, चांदीची भांडी, रेशीम तलमाची नानाविध वस्त्रे होत. पुढे प्रवेश केल्यावर एक शस्त्रखाना पाहिला, त्यात प्रामुख्याने तलवारी, भाले, बरच्या यांचा समावेश होता. बंदूक किंवा रायफल यांची संख्या दुर्मिळ होती. राजवाड्यात भिंतीवर एक ओळखीचे चित्र पाहिले, कि जे मी इ. ४ थी च्या पाठ्यपुस्तकावर पाहिलं होत; खाली नाव होत, पं.राजा रविवर्मा

यांनी काढलेलं छत्रपती शिवाजी महाराजांच चित्र. घोड्यावर बसलेले राजे आपल्या मावळ्यांना त्या कोणत्यातरी बाजूला जाण्यास सांगत असावे; असे ते चित्र होते. मानवी भावभावनांचे चित्रण राजा रविवर्मांच्या चित्रातून किती सुलभतेने स्पष्ट होते हे मला तेव्हा कळले.

२८ जानेवारीच्या २ वाजता गाडीनं रत्नागिरीच्या दिशेने प्रवास सुरू केला. आता आमची गाडी कोकणात उतरण्याच्या तयारीत होती; अंबा घाटातून गाडी कोकणात

उतरत होती. घाटाची ती नागमोडी वळणं मन थक्क करणारी होती; खिडकीतून बाहेर पाहिले तेव्हा दिसले हिरव्या पाचूंसारखी वनराई फुलली होती; सद्दाद्रीच्या कड्यावर फेसाळत येणारे धबधबे मनाला प्रसन्न करीत होते. घाट उतरताना जवळ-जवळ ८००-१००० मीटर अंतरांनी खाली उतरलो होतो; तेव्हा माझ्या लक्षात आलं कि, आपण दख्खनच काळ पठार सोडून कोकणच्या लाल मातीत आलो आहोत.

बघता-बघता आम्ही रत्नागिरीपासून अगदी हाकेच्या अंतरावर आलो होतो. सायंकाळच्या तिरप्या किरणात रत्नागिरी शहर अगदी उठून दिसत होत, कल्पतरूच्या बागांमधून सायंकाळचा सूर्य निरोप घेत होता. त्यामुळे ढग सोनेरी दिसत होते; आमच्या स्वागतासाठी या सोनेरी ढगांच्या पायघड्या सजल्या आहेत, असे मला वाटले. त्या दिवशीचा आमचा मुक्काम स्वामी स्वरूपानंदाच्या पावस येथील मठात होता. मठातील शांतता व परिसराची स्वच्छता पाहून मी अगदी भारावून गेलो.

दुसऱ्या दिवशी गाडीनं पुन्हा रत्नागिरीच्या दिशेने प्रवास सुरू केला. अरुंद रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंना आंबा, फणस, चिकू, नारळ यांची रास होती. शिशिर ऋतूत आंब्याची झाडं मोहराने बहरली होती; तेव्हा मला बा.भ.बोरकरांची कविता आठवली की, जी रत्नागिरीच्या बाबतीत अशी लागू होत होती,

माझ्या रत्नागिरीच्या भूमीत,

गड्या नारळ मधाचे

कड्याकपारीमधूनी घट फुटती दुधाचे

जाताना मधूनच सागराच दर्शन झाल. निळभोर पाणी पाहून नयन तृप्त झाले. आमची गाडी

रत्नागिरीच्या एका बीचवर स्थिरावली. लालभडक सूर्यबिंबाचे साऱ्या सृष्टीने स्वागत केले होते; समुद्रातील लाटा जोरजोराने किनाऱ्यावर आदळत होत्या. माझ्या डोळ्यात विचार आला कि, समुद्राची प्रत्येक लाट किनाऱ्याला समुद्रातील घडणाऱ्या घटना सांगत असावी, पण माझ मन सांगू लागलं, सागराचं गुपित लाटात असतं, किनाऱ्याला ते कधीच कळत नाही.

त्यानंतर आमची गाडी रत्नदुर्गच्या पायथ्याशी स्थिरावली. किल्ला छोटासाच, पण बळकट होता. किल्ल्यावर चढून जाण्यास एक अरुंद वाट होती. किल्ल्यावरून तिन्ही बाजूंच्या निळ्याभोर सागराचे विहंगम दृश्य मन मोहित करणारे होते.

रत्नदुर्ग पाहिल्यानंतर आमची गाडी एका सागरी प्राण्यांचे संवर्धन करणाऱ्या एका राष्ट्रीय सागरी प्राणी संवर्धन केंद्रात गेली तिथे गेल्यावर समुद्रातील अनेक माशांची वैशिष्ट्यपूर्ण प्रणाली पाहिली.

त्यानंतर आमची गाडी गणपतीपुळेकडे निघाली. गणपतीपुळे येथे पोहचलो तेव्हा सूर्य मावळतीच्या दिशेने झुकला होता. गणपतीपुळे येथे पोहचल्यानंतर प्रथम आम्ही बाप्पांच्या मूर्तीचं दर्शन घेतलं; नंतर आम्ही पोहण्याच ठरवलं, क्षणाचाही विलंब न करता आम्ही रत्नाकराच्या अधीन झालो. एकमेकांच्या अंगावर पाणी उडवून पोहण्याच्या कालावधीत तास उलटल्याच कळलाच नाही. तेथून निघण्याच्या तयारीत होतो तेवढ्यात माझी नजर किनाऱ्यावरच्या रुपेरी वाळूवर खिळली. समुद्राच्या त्या रेतीवर स्वतःच काहीतरी लिहण्याचं ठरवलं. त्या रेतीवर मोठ्या अक्षरात 'राजे ग्रुप राजाचे कुलें' ही अक्षरे कोरली. क्षणात डोळ्यात विचारांचं वावटळ उठलं, यापूर्वी अनेक जणांनी तिथे आपली नावं तिथे कोरली होती. परंतू लाटांच्या प्रवाहात ती गुप्त झाली होती, आपलही असंच होणार या विचारानं मन अगदी सुन्न झालं; यावर अनेक विचार मनात आले. माणूस नेहमी स्वतःच अस्तित्व दाखवतो. आपल काही तरी इथ रहाव यासाठी तो नेहमी प्रयत्न करतो. हे माणसानं का करावं ? असे कितीतरी प्रश्न डोक्यात आले. या कोणत्यातरी भावविश्वात गुरफटलेला असता सरांनी तेथून निघण्यास सांगितलं; भावनाविवश होऊन तेथून मी निघालो. रात्रीच्या वेळेत कधी कोकणातून पठारावर आलो कळलच नाही.

त्या दोन दिवशी केलेल्या गंमती, कोकणचा कोकणदिवा, लाटांवरच पोहणं अशा कितीतरी गोष्टी आजही ताज्या आहेत.

सागर माने
द्वितीय वर्ष विज्ञान

अणुभट्या, केमिकल कंपन्या इ. मुळे होणारे प्रदूषण फार भयानक स्वरूपाचे आहे. ग्रीनहाऊस गॅसेस म्हणजेच क्लोरोफ्ल्युरो कार्बन, कार्बन डायऑक्साईड, मिथेन इ. वायूंच्या उत्सर्जनामुळे जगाच्या तापमानात सातत्याने वाढ होत आहे.

जागतिक तापमानवाढ

जागतिक तापमानवाढ (Global Warming) हा शब्द रोज वाचनातील अगदी परवलीचा शब्द बनला आहे. जगभर तापणारे वातावरण या विषयाने टि.व्ही.चॅनेल्स, वृत्तपत्रे, मासिके यामध्ये उहापोह सुरू आहे. या तापमानवाढीचे मुख्य कारण, म्हणजे हवेतील कार्बन डाय ऑक्साईड वायूंचे फार मोठ्या प्रमाणात उत्सर्जन होत आहे. कार्बन उत्सर्जनाचे मुख्य कारण म्हणजे जैव इंधनांचे ज्वलन आणि जंगलाचा न्हास हे आहे.

कोळसा व खनिज तेल या दोन घटकांमुळे गेल्या शतकात मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक प्रगती झाली. स्वतःचा आर्थिक विकास या एकाच उद्दिष्टाने झपाटलेल्या जगातील सर्वच राष्ट्रांनी मोठ्या प्रमाणात औद्योगिक प्रगती केली. यात प्रामुख्याने आखाती देश, युरोपीय राष्ट्रे व अमेरिका यांचा समावेश होतो. परिणामी सुमारे ३०,०००-३५,००० कोटी टन इतका ऑक्सिजन संपुष्टात आला व त्याऐवजी ४५,००० कोटी टन कार्बनडाय ऑक्साईड हवेत मिसळला गेला. गेल्या तीन-चार दशकात जवळजवळ ४० टक्के (जंगलाचा न्हास झाला) आहे त्याचा परिणाम हवेतील कार्बनचे प्रमाण वाढले.

अणुभट्या, केमिकल कंपन्या इ. मुळे होणारे प्रदूषण फार भयानक स्वरूपाचे आहे. ग्रीनहाऊस गॅसेस म्हणजेच क्लोरोफ्ल्युरो कार्बन, कार्बन डायऑक्साईड, मिथेन इ. वायूंच्या उत्सर्जनामुळे जगाच्या तापमानात सातत्याने वाढ होत आहे.

ग्रीनहाऊस गॅसेसच्या उत्सर्जनामुळे हवेतील कार्बनचे प्रमाण वाढत आहे; त्यामुळे हवेतील ओझोनचे प्रमाण कमी होत आहे; परिणामी तापमान फार मोठ्या प्रमाणावर वाढून ध्रुवीय प्रदेशातील बर्फ वेगाने वितळून समुद्राच्या पाणी पातळीत झपाट्याने वाढ होत आहे. ही तापमानवाढ अशीच सुरू राहिली तर आगामी पन्नास वर्षात पृथ्वीच्या एकूण भूभागापैकी ५०% जमीन पाण्याखाली जाण्याचे संकेत शास्त्रज्ञ व पर्यावरणतज्ञ देत आहेत.

तापमानवाढ ही गोष्ट शास्त्रज्ञ व पर्यावरणतज्ञ गेली वीस - पंचवीस वर्षांपासून मांडत आहेत. पर्यावरणाच्या गंभीर प्रश्नावर जागतिक स्तरावर एक समान कार्यक्रम इ.स. १९७१ साली स्टॉकहोम येथे भरलेल्या जागतिक परिषदेत संमत झाला. याच विषयावर चर्चा करण्यासाठी सन १९९२ मध्ये ब्राझिलच्या रियो-द-जानेरो या ठिकाणी सुद्धा एक परिषद पार पडली. तापमानवाढीच्या संदर्भात आज अखेर जगातील एकाही राष्ट्राने ठोस पावले उचलली नाहीत.

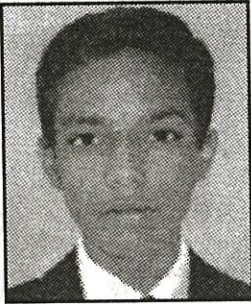
तापमानवाढी संदर्भात काही करार पुढे आले; त्यापैकी एक म्हणजे क्योटो करार. ११ डिसेंबर १९९७ मध्ये जपानच्या क्योटो येथे ग्रीनहाऊस गॅसेस व अन्य घातक वायूंच्या उत्सर्जनाचे प्रमाण कमी करण्यासाठी एक करार अस्तित्वात आला. जगातील १८६ देशांचा या कराराला पाठिंबा होता; परंतु जगाचा 'दादा' म्हणवून घेणाऱ्या अमेरिकाचा यात सहभाग नव्हता. त्यावेळी एकटी अमेरिका ३६.१% कार्बन उत्सर्जित करीत होता. क्योटो कराराची मुदत २०१२ मध्ये संपणार आहे. या पार्श्वभूमीवर ७ डिसेंबर २००९ रोजी डेन्मार्कमधील कोपेनहेगन येथे एक परिषद पार पडली. या परिषदेत येथील अमेरिकेने स्वतःला कोणत्याही करारात अडकून घ्यायचे ठरवले नाही. परिणामी भारत व चीन वेगाने विकसित होणाऱ्या राष्ट्रांनीदेखील सावध भूमिका घेतली. परिणामी कोपेनहेगन परिषददेखील बारगळलीच असे म्हणावे लागेल.

कार्बन उत्सर्जन कमी करायचे म्हटल्यावर देशाच्या औद्योगिक प्रगतीवर मर्यादा येणार ही गोष्ट जगातील सर्वच राष्ट्रे जाणतात, व त्यामुळे सर्वच राष्ट्रे

असे करार झुगारून लावतात; परंतु वेगाने वाढणारे तापमान एक दिवस सर्वांनाच विनाशाच्या खाईत ओढणार हे वास्तव जगातील सर्व राष्ट्रांनी जाणायला हवे. यासाठी सर्वांनीच मिळून प्रयत्न करायला हवे आहेत. विकासाच्या संदर्भात 'शाश्वत विकास' ही गोष्ट आधार मानायला हवी, शाश्वत विकास (Sustainable development) म्हणजे भावी पिढीच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी निसर्गातील विविध संपदांना कोणताही धक्का न पोहचवता आजच्या पिढीच्या गरजा पूर्ण करणे, तापमानवाढ संदर्भात संयुक्त राष्ट्राने प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. विकसित, विकसनशील अविकसित या तीन गोष्टी नजरेसमोर ठेवून तापमानवाढीसंदर्भात एक ठोस कायदा करण्याची गरज आहे.

तापमानवाढ ही संकल्पना सर्व मानवजातीने हाताळायला हवी आहे. तापमानवाढ रोखण्यासाठी सर्वोत्तम प्रयत्न करणे गरजेचे आहे. तापमानवाढीचा आपणा सर्वांवर परिणाम होत आहे, त्याचे ताजे उदाहरण म्हणजे गेलेली काही वर्षे. २००९ या वर्षात पहिल्यांदा मोसमी पावसाने हुलकावणी दिली, भारत सरकारला ३०० जिल्ह्यांना दुष्काळग्रस्त म्हणून जाहीर करावे लागले; याउलट दक्षिणेकडील राज्यांना अतिवृष्टीमुळे पुराचा फार मोठा तडाखा बसला. गेल्या काही महिन्यात अरबी समुद्रात निर्माण झालेल्या 'फयान' वादळामुळे महाराष्ट्रासह पश्चिम किनारपट्टीला तडाखा बसला. ही सर्व तापमानवाढीचे फलिते आहेत हे सर्वांनी जाणायला हवे आहे.

म्हणून यासाठी सर्व मानवजातीने मोठ्या प्रमाणावर वृक्ष संवर्धन व लागवड करून, तसेच प्रदूषण आटोक्यात आणून जीवसृष्टी वाचवली पाहिजे.

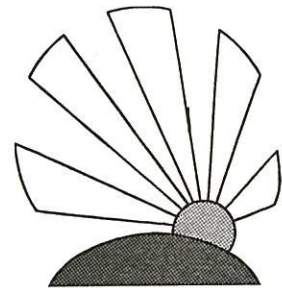
सागर माने
द्वितीय वर्ष, विज्ञान

तापलेलं वातावरण

कशाला मिरविता जगात,
म्हणवून स्वतःला दादा
कार्बन उत्सर्जन कमी करण्याचा,
करायला हवा आधी वादा.

करा तयारी नुसती तुम्ही
शिखर परिषदा भरविण्याची
दर दशकाला यादी करतो आम्ही,
नामशेष झालेल्या राष्ट्रांची

करतो म्हणून होत नाय,
मग कशा करीता कार्बन कमी करण्याचा वायदा,
संयुक्त राष्ट्रानेच यावर करायला हवा आता कायदा.

अमृता पवार
प्रथम वर्ष बी.सी.एस.

□
आई, तू सूर्य आहेस
पेटून उठून संकटांवर मात करण्याचा
निर्देश देणारा
आई, तू चंद्र आहेस
जीवनातील अंधार हटवून
पुढील प्रवासालाठी मार्ग दाखवणारा
□

माझी आई

“हिरवळीच्या जगामध्ये
फुलांचा बहर असावा लागतो,
आपल्या सुखी जीवनासाठी
आईचा आधार असावा लागतो.”

असे विचार प्रत्येकाच्या जीवनामध्ये ठराविक प्रसंग आल्यानंतर आपोआपच मनात येतात; कारण आपल्याला या अमर्याद जगाचे दर्शन घडवण्यामागे आपल्या आईचाच हात असतो.

या जगातील प्रत्येक जण आपल्या आईचे अगदी स्वार्थाने गाण गात असतो; कारण आईचे त्यांच्यावर उपकार असतातच तेवढे ! मला सुद्धा माझ्या आईबद्दल विचार मांडताना माझ्या डोळ्यांमधून अश्रू मोत्यांसारखे ओघळू लागतात. मात्र हे अश्रू दुःखाचे नसून आनंदाचे, सुखाचे असतात. असे सुख की माझ्या मते एवढे सुख जगातील कोणत्याही व्यक्तीने अनुभवले नसावे.

सुखाबरोबरच दुःखाचे अस्तित्व असलेल्या या जगात माझे देखील अस्तित्व असावे अशी कठोर इच्छा असणाऱ्या आईने मला अतिशय कष्टाने या जगात आणले. एवढेच नव्हे तर कोवळ्या जीवनात आवश्यक असणारे संस्कार केले, चांगले व वाईट यांची जाणीव करून दिली. आणि या जगातील माणसांमध्ये टिकून रहाण्यासाठी माणुसकीची शिकवण देखील दिली. ‘झाडाला पालवी फुटल्यानंतर ती पाने कधीतरी सुकून जातात मात्र पुन्हा त्याला नवी पालवी फुटते. यासारखेच माणसाच्या जीवनात सुख त्यानंतर दुःख व पुन्हा सुखाची पालवी फुटतेच’ हे तिचे, लहानपणी मला सांगितलेले विचार मला आजही आठवतात.

‘आतापर्यंतच्या प्रत्येक दिवसातील प्रसंगाचा मोती मी आईच्या मदतीने आयुष्याच्या माळेत ओवला आणि ही माळ मी तिच्याच हाताने पूर्ण करणार’ ही माझी इच्छा जेव्हा तिच्यासमोर व्यक्त करते तेव्हा तिच्या पाणेशी डोळ्यांमधून मोती घरंगळू लागतात, मात्र हे अश्रू मातीत मुरु न देता ते मी माझ्या हातात झेलते, कारण त्या अश्रूच्या प्रत्येक थेंबामध्ये मला माझ्या आईचे रूप दिसते व तिचे हेच रूप मला भविष्यात उपयोगी पडेल, असे मला वाटते.

माझी आई फारच शिस्तप्रिय आहे. आपल्यापेक्षा मोठ्या व्यक्तींना मान देणे, त्यांच्या सूचनांचे पालन करणे, इतरांना दुःख होईल अशी गोष्ट न करणे या सूचना मला अजूनसुद्धा देत असते. ती मला रागावल्यानंतर मला रडू येते पण थोड्या वेळानंतर मला जाणवते की ती माझे जीवन चांगले घडविण्यासाठीच बोलत असते.

माझी आई काही काळ दूर गेल्यानंतर
कोणत्यातरी नव्याच जगात गेल्यासारखे वाटते.
अशावेळी मला एका आईची ओढ असलेल्या 'कविची
एक ओळ आठवते...

"आई एक नाव असतं,
घरातल्याघरात गजबजलेलं गाव असतं..."

अशावेळी मला त्या व्यक्तीचं दुःख जाणवू
लागतं की ज्या व्यक्तीच्या जीवनात 'आई' ही साक्षात
प्रतिमा उरलेली नसून त्या प्रतिमेची केवळ सावलीच
आहे.

आ - आत्मा

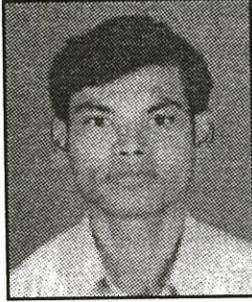
ई - ईश्वर

मला माझ्या आईच्यारूपात ईश्वराचे दर्शन
घडते. मी माझ्या आईचे कौतुक 'मी - म्हणजे
समुद्राच्या पाण्यावरील एकच लाट आणि आई -
म्हणजे त्या एकाच लाटेच्या सभोवताली असणारा
अखंड सागर की ज्याचा किनारा दृष्टीस पडत नाही.'

'माझी आई' या विषयावर बोलायला किंवा लिहायला माझ्याकडील शब्दसाठाच
अपुरा पडतो. म्हणूनच या अखंड आकाशाचा कागद व समुद्राच्या पाण्याइतकी शाई
केली तरी आईचे कौतुक अपुरेच पडेल.

मला माझ्या आईबद्दल वाटते

'आई, तू सूर्य आहेस
पेटून उठून संकटांवर मात करण्याचा
संदेश देणारा,
आई, तू चंद्र आहेस
जीवनवाटेतील अंधार हटवून
पुढील प्रवासासाठी मार्ग दाखवणारा
आई तू आहेस ओहळ - ओढा
आयुष्यात दुःख सहन करून
पुढे जाण्यासाठी प्रेरणा देणारा,
आई तू आहेस समुद्रकडा
जीवनात आलेल्या संकटांमध्ये
निर्भयपणे, खंबीरपणे उभा रहाण्यास सांगणारा
मला तू पुनर्जन्म दिलास तर मला हीच आई दे ।

सुनिल पुजारी
तृतीय वर्ष, कला

यश

कॉलेजच्या निसर्गरम्य वातावरणात
मी वावरत होतो
अनेक नवीन मित्रांना पाहून
मी थोडासा वावरत होतो

सुट्टी असते जेव्हा कॉलेजला
काहीतरी चुकल्यागत वाटत
जसा काळकुट्ट पाषाण
फुटल्यागत वाटत

प्रत्येक स्पर्धामध्ये
सहभाग मी घेतला
क्रमांक मिळविण्यासाठी स्पर्धेत
जीव मी ओतला

क्रमांक नाही पण
अनुभव थोडा मिळाला
कॉलेजमध्ये येण्याचा
अर्थ मला कळाला

शिक्षकांची अनेक प्रश्नांची
उत्तरे दिली होती खूप
देताना प्रश्नांची उत्तरे
बदलत होत राहू

कॉलेजमध्ये मी किती
मित्र बनवले होते
शिक्षकांच्या शिकवण्यातून
माझे जीवन बदलत होते

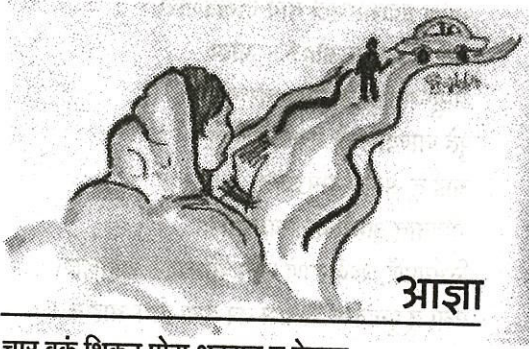
कॉलेजमध्ये मी
खूप यश मिळवले गेले
अपयशांच्या पायऱ्यांना
अनेकदा चुकवले होते

परीक्षेमध्ये पहिला आलो
आई-वडिलांना फोनने कळविले
शिक्षकांच्या प्रयत्नाने मी
एवढे यश मिळवले

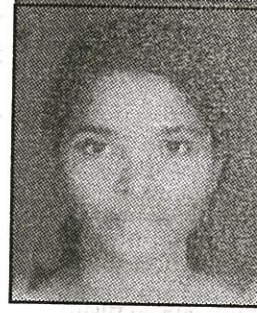
संदर्भ २००९-२०१०

सुवर्णा मिसाल
प्रथम वर्ष, साहित्य

चार बुकं शिकून पोरा शहरात तू गेलास
त्याच येळस मेलास
असा मुडदा कसा रे झालास ?
बायकोच्या नखऱ्यासाठी
स्वतःचा लिलाव केलास ?
पोरा बंगला, गाडी, नोकर, चाकर
समदं येळस, तू इक
पर विनंती करते पोरा तुला
माझ्या मयताला अग्नी दायला
थोडं दिसंतरी टिक ।
मला आन् आहे माझ्या फाटक्या पदराची
आण आहे सांदीला पडलेल्या खुरप्याची
स्वतःच्या मानासाठी दुसऱ्याच्या माना मोडू नकोस
स्वतःच्या पोटासाठी दुसऱ्याची पोटं जाळू नकोस
कुणाची नाही निदान या काळ्या आईची राख लाज
कोरडवाहू या जमिनीला एकदा तरी पाणी पाज
मी तर अडाणी बाय
चार बुकाचं ज्ञान तुला, माझ्याकिंदा ज्यादा हाय
इथून-तिथून समद्याचं रक्त हे लालच हाय
मग तू सांग पोरा, आता राम-रहिम यात फरक काय ?
शेवटी एकच आज्ञा तुला देते
तुझ्या नावामुळे, लावलेल्या नावाची लाज राख
माणसू म्हणून जन्म दिलाय पोरा,
माणसासारखं वाग !

सुषमा काशिद
तृतीय वर्ष, विज्ञान

त्याच्या फोटोवरील हार पाहूनि
दुःख दाटले माझ्या उरी
कोरड्या शुष्क डोळ्यांमधूनि
कोसळल्या लाख श्रावणाच्या सरी

क्षणात आयुष्याच्या पुस्तकातील
पाने भराभर उलटत गेली
भूतकाळाच्या भयानक सुरीने
हृदयावर खोल जखम केली
कॉलेजच्या रम्य जीवनामध्ये
आमचे एकमेकांवर प्रेम जडले होते
आई-बाबांची नकारघंटा ऐकून
मी भरपूर रडले होते

प्रेमप्रकरण घरी समजताच
सर्वजण माझ्यावरच ओरडली
दुसऱ्याच कुणाला पसंत करून
लगेच लग्नाची सुपारी फोडली
जबरदस्तीच्या लग्नानंतर जेव्हा
माझा नवा प्रवास सुरू झाला
त्याच दिवशी आत्महत्या करून
त्याने आयुष्याचा अंत केला

आज एका वर्षानंतर जेव्हा
दुर्दैवाने तो मला असा भेटला
त्याच्या स्थिर डोळ्यांत पाहतान
ती आत्महत्या नसून खून वाटला.

॥ गुणवंत, यशवंत, वर्गति सर्वप्रथम व बारावी सी.ई.टी गुणवत्ता ॥

अर्चना माने
बारावी वाणिज्य
प्रथम क्रमांक

प्रियांका तांबे
बारावी वाणिज्य
प्रथम क्रमांक

स्वाती पावशे
अकरावी कला
प्रथम क्रमांक

पूजा साळोखे
बारावी कला
प्रथम क्रमांक

योगेश जाधव
अकरावी विज्ञान
प्रथम क्रमांक

सारिका इंगवले
अकरावी व्यवसाय
अभ्यासक्रम वर्गति प्रथम

संकेत लिगाडे
बारावी व्यवसाय
अभ्यासक्रम वर्गति प्रथम

रियाज संदे
बारावी सी.ई.टी.
१७० मार्क्स

प्रविण लेंडवे
बारावी सी.ई.टी.
१६१ मार्क्स

अनुपमा गायकवाड
बारावी सी.ई.टी.
१५९ मार्क्स

उत्कर्षा थोरात
बारावी सी.ई.टी.
१५८ मार्क्स

अविनाश पाटील
बारावी सी.ई.टी.
१५६ मार्क्स

अमुल्या व्हावळ
बारावी सी.ई.टी.
१५५ मार्क्स

ओंकार पाटील
बारावी सी.ई.टी.
१४८ मार्क्स

स्नेहल लाडी
बारावी सी.ई.टी.
१४८ मार्क्स

अजिंक्य पवार
बारावी सी.ई.टी.
१३९ मार्क्स

अरिफा सुतार
बारावी सी.ई.टी.
१२२ मार्क्स

व्यत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ कर्मवीर जयंती सोहळा ॥

प्रास्ताविक : महाविद्यालयाचे मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

संदेश वाचन : महाविद्यालयाचा विद्यापीठ प्रतिनिधी, श्री.विकास पाटील

वार्षिक अहवाल वाचन : कार्याध्यक्ष, प्रा.पांडुरंग डांगे

पारितोषिक विजेते नामावली वाचन : प्रा.डॉ.शिवाजीराव निकम

'दिशा' भित्तिपत्रिकेचे प्रकाशन करताना प्रमुख पाहुणे प्रा.शिवाजीराव भोसले

अध्यक्षीय मनोगत व्यक्त करताना मा.अॅड.रविंद्र पवार (सदस्य, लोकल मॅनेजिंग समिती)

कर्मवीर जयंती निमित्त आयोजित केलेल्या रांगोळी प्रदर्शनाची पाहणी करीत असताना प्रदर्शनाचे उद्घाटक मा.प्रा.यु.जी.पाटील व इतर मान्यवर

॥ कार्यक्रम विविधा ॥

बायोटेक्नॉलॉजी विभाग: विद्यार्थी पालक मेळावा
पालक श्री.लक्ष्मणराव निकम मनोगत व्यक्त करताना

पदार्थविज्ञान विभाग: विद्यालयीन विद्यार्थी विज्ञान प्रदर्शन पहात असताना

दानशूर बंडो गोपाळा कदम उर्फ मुकादम तात्या जयंती समारंभ
मा.डॉ.सौ.शैलजा पाटील मनोगत व्यक्त करताना

हिंदी विभाग: अशंकालिन प्रशिक्षण वर्ग-समारोप समारंभात
बोलताना मा.प्रा.श्रीमती सुर्यमाला जाधव

मा.तहसिलदार कराड यांचेमार्फत नॅशनॅलिटी व डोमोसाईल
सर्टिफिकेट प्रदान कार्यक्रमाचा उद्घाटन समारंभ : प्रा.चव्हाण ई.ए.

मुंबई येथील बॉम्बस्फोटात शहिद झालेल्या हुतात्म्यांना
काव्यश्रद्धांजली अर्पण करताना शाहीर थळेंद्र लोखंडे.

प्राणिशास्त्र विभाग : शैक्षणिक सहल : बी.एस्सी भाग-३ वाई, महाबळेश्वर

वनस्पतिशास्त्र व पिक संरक्षणशास्त्र विभाग : शैक्षणिक सहल : कोल्हापूर, ज्योतिबा, पन्हाळा

व्यत शिक्षण संस्थेत,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ विविध दिन समारोह ॥ ॥ वाङ्मय मंडळ उद्घाटन समारंभ ॥

राष्ट्रीय सेवा योजना: शिक्षक दिनानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

विद्यार्थिनी वसतिगृह : होस्टेल डे निमित्त मार्गदर्शन करताना प्रा.सौ.अरुणा चव्हाण

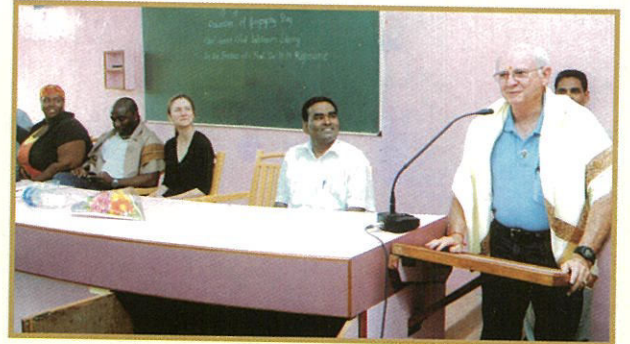
विद्यार्थी वसतिगृह : होस्टेल डे निमित्त मार्गदर्शन करताना
मा.विठ्ठलताया जाधव (सदस्य,लोकल मॅनेजिंग कमिटी)

संस्कृत विभाग : संस्कृतदिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना
मा.प्रा.कु.सीमा चव्हाण

हिंदी विभाग : हिंदी दिवस समारंभानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना
मा.प्रा.डॉ.सौ.शैलजा पाटील

भूगोल विभाग : भूगोल दिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना
डॉ.विल्यम स्ट्रॉम(नॉर्थ आलाबागा विद्यापीठ,यू.एस.ए.)

एन्.सी.सी.विभाग : एन्.सी.सी.डे निमित्त मार्गदर्शन करताना वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक मा.संभाजी पाटील

वाङ्मय मंडळ : प्रमुख पाहुणे मा.प्रा.डॉ.रविंद्र ठाकूर उद्घाटनपर भाषण करताना

॥ राष्ट्रीय, राज्यस्तरीय परिषद, चर्चासत्र व अधिवेशन ॥

वनस्पतिशास्त्र विभाग : National Conference on Recent Trends in Bifericides and Biofertilizers उद्घाटनपर भाषण करताना डॉ.इंद्रजित मोहिते

वनस्पतिशास्त्र विभाग : Dr. M.K.C. Shridhar (Ibadan University Nigeria) भाषण करत असताना

इंग्रजी विभाग : National Conference on English. Dr.M.G.Kadam Prefacing the National Seminar

इंग्रजी विभाग : Inaugural Address : Rani Rubdy, Singapor University. In Presence of Dr. P. A. Attar.

इतिहास विभाग : शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषदेच्या १५ व्या वार्षिक अधिवेशनप्रसंगी प्रा.डॉ.गो.पु.देशपांडे व्याख्यान देत असताना

इतिहास विभाग : शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषदेच्या १५ व्या वार्षिक अधिवेशनाच्या समारोपप्रसंगी मनोगत व्यक्त करताना प्रमुख पाहुणे मा.प्राचार्य य.ना.कदम

शिक्षणशास्त्र व तत्त्वज्ञान विभाग (राज्यस्तरीय चर्चासत्र) प्रा.के.बी.नांगरे (उपप्राचार्य) प्रास्ताविक करताना

विज्ञान मंच:उद्घाटन समारंभ : मा.उदयसिंह भोसले, शिक्षणाधिकारी माध्य.विभाग जि.प.सातारा मार्गदर्शन करताना. प्रमुख उपस्थिती : मा.दिनकरराव पाटील. शिक्षण उपसंचालक, कोल्हापूर विभाग

द्वयत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराठ

॥ अग्रणि महाविद्यालयांतर्गत उपक्रम ॥

प्राणिशास्त्र विभाग : Paper Presentation by Student या विषयावर मार्गदर्शन करताना मा.उपप्राचार्य डॉ.आर्.एन्.पाटील.

मराठी विभाग : मुकाभिनय कार्यशाळा मुकाभिनय सादर करताना पद्मश्री गोस्वामी.

पदार्थविज्ञान विभाग : Seminar on Astronomy Astrophysics and Nanotechnology या विषयावर मार्गदर्शन करताना विभागप्रमुख प्रा.एच्.डी.पाटील.

भूगोल विभाग : सुधारित अभ्यासक्रम कार्यशाळा प्रमुख पाहुणे : मा.डॉ.बी.सी.वैद्य मार्गदर्शन करताना.

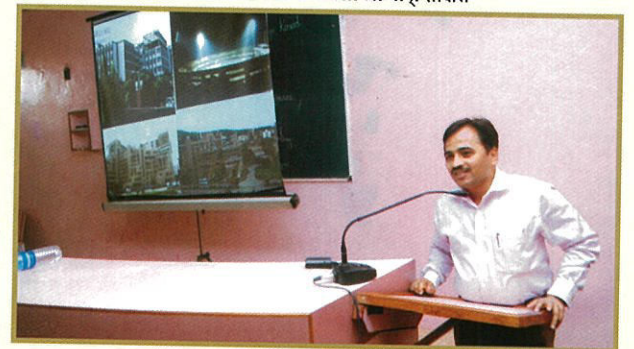
वनस्पतिशास्त्र विभाग : पुष्परचना व वामनवृक्षकला मार्गदर्शन करताना मा.सौ.प्रज्ञा वाळिंबे.

इलेक्ट्रॉनिक्स विभाग : VHDL या विषयावर मार्गदर्शन करताना मा.प्रा.डी.आर्.दीक्षित

गणित विभाग : कार्यक्रमाचे प्रास्ताविक करताना विभागप्रमुख : डॉ.एस.पी.थोरात

बायोटेक्नॉलजी विभाग : 'Stem Cell' या विषयावर व्याख्यान देत असताना डॉ.एन्.एस.देसाई.

॥ राष्ट्रीय छात्र सेना : देशाचे भावी आधारस्तंभ ॥

मेजर रवींद्र रणखांबे

सागर हुलवान
सिनि.अंडर ऑफिसर
थलसेना कॅप, नवी दिल्ली
नॅशनल इंटिग्रेशन कॅप,
तामिळनाडूसूरज चव्हाण
ज्युनि.अंडर ऑफिसर
ऑल इंडिया शुटिंग
चॅम्पियनशिप कॅप,
वेस्ट बंगालविक्रम जगदाळे
ज्युनि.अंडर ऑफिसर
ऑल इंडिया शिवाजी
ट्रेल ट्रॅक सोनथळी,
कोल्हापूरप्रताप डांगे
सार्जेंट
ऑल इंडिया नॅशनल इंटिग्रेशन
कॅप आडकोणम,
तामिळनाडूसुधीर जगताप
सार्जेंट
ऑल इंडिया नॅशनल
इंटिग्रेशन कॅप आडकोणम,
तामिळनाडूअर्जुन पोतदार
सार्जेंट
रेग्युलर आर्मी अँटॅचमेंट कॅप
एम्.आय.आर.सी.
अहमदनगररामचंद्र चव्हाण
सार्जेंट
रेग्युलर आर्मी अँटॅचमेंट कॅप
एम्.आय.आर.सी.
अहमदनगरशेखर भोसले
सार्जेंट
रेग्युलर आर्मी अँटॅचमेंट कॅप
एम्.आय.आर.सी.
अहमदनगरअजित येवले
सार्जेंट
रेग्युलर आर्मी अँटॅचमेंट कॅप
एम्.आय.आर.सी.
अहमदनगरअविनाश चव्हाण
सी.पी.एल्.
गार्ड ऑफ ऑनर
(सहभाग)शशिकांत थोर्वे
सी.पी.एल्.
गार्ड ऑफ ऑनर
(सहभाग)प्रा.सौ.सुनिता शिंदे
(लेफ्टनंट)स्मिता थोरात
(कॅडेट)
बेस्ट कॅडेट
ए.टी.सी- I (कोल्हापूर)
रोप्यपदकनिलम दुधडे
(कॅडेट)
बेस्ट कॅडेट
ए.टी.सी-II (कोल्हापूर)
रोप्यपदकपूनम चव्हाण
(कॅडेट)
बेस्ट कॅडेट
ए.टी.सी-II (कोल्हापूर)
कास्यपदकएकता पवार
एस.यू.ओ.
एन.आय.सी.कॅप तामिळनाडू
पंजाब ट्रेकिंग कॅप,सिमला
प्रश्नमंजूषा स्पर्धा
ऑल इंडिया प्रथम क्रमांकभावना बोडके
जे.यू.ओ.
एन.आय.सी.कॅप तामिळनाडू
पंजाब ट्रेकिंग कॅप,सिमला
कुकिंग कॉम्पिटेशन
ऑल इंडिया प्रथम क्रमांकराजश्री गुरव (कॅडेट)
जे.यू.ओ.
पंजाब ट्रेकिंग कॅप,सिमला
सहभागशबाणा मुल्ला
सार्जेंट
एन.आय.सी.कॅप,
तामिळनाडूअनिता चव्हाण
सार्जेंट
पंजाब ट्रेकिंग कॅप,
सिमलागणिता चव्हाण
सी.पी.एल्.
पंजाब ट्रेकिंग कॅप,
सिमलासंतोषी कांबळे
सी.पी.एल्.
अॅडव्हान्स लिडरशिप कॅप
बिहारसुनिता मोरे
एल्/सी.पी.एल्.
अॅडव्हान्स लिडरशिप कॅप
बिहारअश्विनी उमापे
एल्/सी.पी.एल्.
अॅडव्हान्स लिडरशिप कॅप
बिहार

व्यत शिक्षण संस्थेचे,

सद्गुरू गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ राष्ट्रीय छात्र सेना, राष्ट्रीय सेवा योजना : कौतुकास्पद कार्यक्रम ॥

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, मेजर प्रा रवींद्र रणखांबे, लेफ्टनंट प्रा.सौ.सुनिता शिंदे यांच्या समवेत छात्रसेनेतील छात्र सैनिक (मुले)

मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने, मेजर प्रा रवींद्र रणखांबे, लेफ्टनंट प्रा.सौ.सुनिता शिंदे यांच्या समवेत छात्रसेनेतील छात्र सैनिक (मुली)

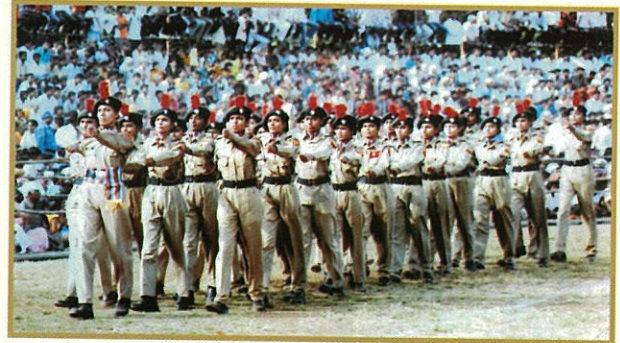
कर्मवीर जयंती निमित्त आयोजित केलेल्या रक्तदान शिबीरास मा.लेफ्ट.कर्नल मलईकुमार यांची सदिव्छा भेट

राष्ट्रीय पल्स पोलिओ कार्यक्रमप्रसंगी महिला छात्रसैनिक

अखिल भारतीय राष्ट्रीय एकात्मता कॅंप तामिळनाडू येथे नॅशनल इंटिग्रेशन स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक प्राप्त केलेले पारितोषिक प्राप्त छात्रसैनिक

कराड येथे आयोजित केलेल्या विजय समारोहामध्ये छात्र सैनिकांचे शानदार संचलन

एन्.सी.सी. डे निमित्त स्वर्गीय सौ.वेणूताई यशवंतराव चव्हाण उपजिल्हा रुग्णालय कराड येथे रुग्णांना फळांचे वाटप करताना अॅड.रवीन्द्र पवार

राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या उद्घाटनप्रसंगी मा.प्रा.सतीश घाडगे

सबकी भाषा हिन्दी ।

जहाँ न्याय की हत्या हो
अन्याय सफल हो
जहाँ शक्ति को अहंकार हो
सत्य विफल हो
जहाँ विवश सा शौर्य
झुकाए शीश सिंहरता
जहाँ प्रबल हो अयुर्
और निर्बल हो भर्ता
वहाँ धैर्य का दुर्ग अन्ततः ढह जाता है
और एकमात्र उपाय युद्ध ही रह जाता है ।

- नरेश मेहता

सदगुरु

२००९-२०१०

ॐ
हिंदी विभाग

अनुक्रमिका

ग्रंथ समीक्षा	मधुर गीतोंकी मधुशाला	वैशाली लकडे	३५
साक्षात्कार	पसीने से बनती शक्कर	शीतल शिंदे	३७
कहानी	आखरी दस्तक	वर्षा चिंचकर	३९
ग्रंथसमीक्षा	अनबीता व्यतीत	दिपिका चव्हाण	४२
कविता	प्यारी माँ	विशाखा साळुंखे	४३
कविता	जिंदगी	संदीप मुलीक	४३
विज्ञानपर	ग्लोबल वॉर्मिंग : एक समस्या	प्रियांका माने	४४
कविता	सद्गुरू के चरण	मनिषा पवार	४५
कविता	राष्ट्र यशगान	अश्विनी चव्हाण	४५
विज्ञानपर	तारो भरा आकाश	विशाखा साळुंखे	४६
व्यक्तिचित्रण	दिल के बादशाह	रजना मुलानी	४८
कविता	घटना	हणमंत हडपद	४९
वैचारिक	प्रयत्न	सुनिता कदम	५०
कविता	DREAM OF LOVE	अमृता जाधव	५१
कविता	माता पिता	हणमंत हडपद	५१
वैचारिक	पंचायतों में महिलाओं की भूमिका	प्रियांका टापरे	५२
कविता	भरोसा	सुवर्णा मिसाळ	५३
संशोधनपर	मध्ययुगीन सुधारवादी कवि : शंकरदेव	उज्ज्वला कदम	५४
कहानी	टुटे खिलौने	स्वाती जाधव	५६

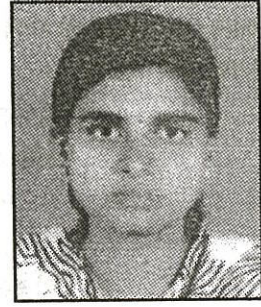
*

*

*

मधुर गीतोंकी मधुशाला

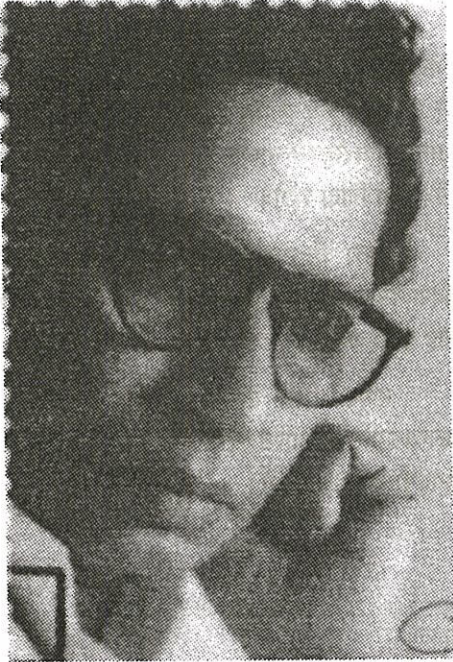
तू न थकेगा कभी । तू न थमेगा कभी ।
तू न मुड़ेगा कभी ।
कर शपथ, कर शपथ, कर शपथ ।
अग्निपथ, अग्निपथ, कर शपथ ।

वैशाली लकडे
द्वितीय वर्ष, साहित्य

लिखनेवाले डॉ. बच्चन का जन्म २७ नवम्बर १९०७ में प्रयाग के पास अमोढ़ा गाव में हुआ था । प्रारंभिक शिक्षा सरकारी पाठशाला और बाद की पढ़ाई गवर्नमेंट कॉलेज इलाहाबाद और काशी हिंदू विश्व विद्यालय में हुई । वे १९४१ से १९५२ तक इलाहाबाद विश्वविद्यालय में अंग्रेजी के प्रवक्ता रहे । उन्होंने १९५२ से ५४ तक इंग्लैंड में रह कर केम्ब्रिज विश्वविद्यालय से पी.एच.डी. की उपाधि विख्यात कवि डब्ल्यू बी. थिटस के काम पर शोध करके प्राप्त की । यह उपलब्धि हासिल करनेवाले पहले भारतीय रहे । वही से अंग्रेजी साहित्य में डाक्टरेट उपाधी लेने के बाद उन्होंने अपने पूर्व पद पर एक वर्ष काम किया । कुछ माह तक आकाशवाणी के इलाहाबाद केंद्र में भी काम किया । १६ वर्ष वे दिल्ली में रहे और बाद में दस वर्ष तक विदेश मंत्रालय में हिंदी अधिकारी के रूप में मनोनीत किए गए । डॉ. हरिवंशराय बच्चनजी की प्रथम पत्नी श्यामा की मृत्यु हो गयी और उनकी कविताओं से दुःखद स्वर निकलने लगा । इस हाल में भी उन्होंने अपने स्वाभिमान को ठेस नहीं पहुंचने दी । किसी से दया की अपेक्षा उन्होंने कभी नहीं की । उसका विरोध उन्होंने इस तरह से किया -

‘झुकी हुई अभिमानी गर्दन
बँधे हाथ, नत निष्प्रभ लोचन ।
यह मनुष्य का चित्र नहीं है ।
पशु का है, रे कायर ।
प्रार्थना मत कर, मत कर, ।

श्यामा की मृत्यु का गम कुछ सालों के बाद कम हो गया । उन्होंने १९४२ में ‘तेजी’ नामक युवतीसे विवाह किया फिर उनके साहित्य में आशावाद प्रकट होता गया । उन्हें दो पुत्ररत्न हुए, अभिताभ बच्चन और अजिताभ बच्चन । उन्होंने अपने जीवन के दस साल अपने बच्चों के पास दिल्ली और मुंबई में गुजारे । श्रवन कुमार ने जैसे माँ बाप के लिए सब कुछ त्याग दिया था । उसी रूप में अभिताभ को उन्होंने साक्षात् देखा है । बच्चनजी ने अपनी प्रतिभा और सृजनात्मकता के जरिए छायावाद युग के कवियों में अपनी अलग राह बनायी । अपनी आत्मकथा के जरिए हिंदी गद्य को भी नई ऊँचाई प्रदान की ।

वर्ष १९३५ में लिखी गई मधुशाला कविता ने सिर्फ काव्य जगत् में एक नया आयाम ही स्थापित नहीं किया तो यह आज भी लोगों की जुबान पर चढ़ी हुई है । डॉ. बच्चन ने सरल लेकिन चुभते शब्दों में सांप्रदायिकता, जातिवाद और व्यवस्था के खिलाफ फटकार लगाई है । ‘शराब’ को जीवन की उपमा देकर उन्होंने मधुशाला के माध्यम से एकजुटता की भेट दी ।

वर्ष १९३५ में लिखी गयी मधुशाला कविता ने सिर्फ काव्य जगत में एक नया आयाम ही स्थापित नहीं किया, वरना यह आज भी लोगों की जुबा पर चढ़ी हुई है। डॉ. बच्चन ने सरल लेकीन चुभते शब्दों में सांप्रदायिकता जातिवाद और व्यवस्था के खिलाफ फटकार लगायी है। शराब को 'जीवन' की उपमा देकर उन्होंने मधुशाला के माध्यम से एकजुटता की सीख दी। कभी उन्होंने हिंदू और मुसलमान के बीच बढ़ती कटूता पर कहाँ -

मुसलमान और हिंदु है दो,
एक मगर उनका प्याला
एक मगर उनका मदिरालय,
एक मगर उनकी हाला,
दोनों रहते एक न जब तक
मंदिर मस्जिद में जाते
मंदिर मस्जिद बैर कराते,
मेल कराती मधुशाला।

पुरी मधुशाला मदिरा के बारे में नहीं अपितु जीवन के बारे में भी है। हालावाद दरअसल यह बताता है कि मदिरा और अन्य तत्वों को हटाकर जीवन को किस तरह से समझा जा सकता है। उनकी कविताओं में आरंभिक छायावाद, रहस्यवाद, प्रगतिवाद, प्रयोगवाद और नयी कविता का एक साथ समावेश रहा।

सहजता और संवेदनशीलता उनकी कविता का विशेष गुण माना गया है। सहज अनुशासन और किसी भी काम को पुरी तत्परता से करना उनके व्यक्तित्व का ऐसा पहलू रहा जिसका प्रभाव उनकी सोच में भी है। यही कारण है, उन्होंने साहित्य में एक नयी धारा का प्रवर्तन किया 'हालावाद' जिसमें उन्होंने समझाया कि मधुशाला के माध्यम से जीवन को किस तरह समझा जा सकता है।

जातिवाद पर करारी चोट करते हुए उन्होंने लिखा

"कभी नहीं सुन पड़ता।
इसने हाँ छू दी मेरी हाला
कभी नहीं कोई कहता
उसने जुठा कर डाला प्याला
सभी जाति के लोग बैठकर
साथ यही पर पिते है,
सौ सुधारको का काम करती
एक अकेली मधुशाला।

उन्होंने निर्भिकता के साथ धैर्य और सच्चाई से अपनी सिधी-साधी भाषा शैली में सहजता और कल्पना शीलता से ओतप्रोत कविताएँ लिखी।

बच्चनजीने कभी जनता में प्रचलित परंपराओं एवं अंध-विश्वासों पर प्रहार करते हुए कहा।

'मेरे अधरों पर हो अंतिम वस्तु न तुलसीदल प्याला।
मेरी जिह्वा पर हो अंतिम वस्तु न गंगाजल हाला
मेरे शव के पीछे चलनेवालों याद इसे रखना
राम नाम सत्य है न कहना
कहना सच्ची मधुशाला।

डॉ. बच्चन को अपनी कृति दो चढ़ाने पर १९६८ में हिंदी का साहित्य अकादमी का पुरस्कार मिला। बिल्वा फाऊंडेशन ने उनकी आत्मकथा के लिए उन्हें सरस्वती सम्मान दिया। १९६८ में ही उन्हें सोवियत अण्ड नेहरू और एफ्रो एशियाई संमलेन के कमल पुरस्कार से भी नवाजा गया था। साहित्य संमेलन ने उन्हें साहित्य वाचस्पति पुरस्कार दिया। आगे चलकर राष्ट्रपतिजी ने 'पद्मभूषण' से सन्मानित किया।

डॉ. बच्चन ने अपने कव्यकाल के आरंभ से कई श्रेष्ठ कविताएँ लिखी जिनमें हिंदी कविता को नया आयाम देनेवाली 'मधुशाला' सबसे लोकप्रिय मानी जाती है। उसके ५० से अधिक संस्करण निकल चुके हैं। उनके कविता संग्रहों में मधुशाला, मधुकलश, निशा-निमंत्रण, आकुल अंतर, बंगाल का काल 'खादी के फूल', धार के इधर-उधर, 'बहुत दिन बीते' जाल समेटा, प्रणयपत्रिका, एकांत संगीत मिलन यामिनी बुद्ध और नाचघर, सुत की माला, आरती और अंगारे आदि प्रमुख हैं।

बाबुजी के संबोधन से जाने जानेवाले डॉ. बच्चन की 'क्या भुलूँ क्या याद करूँ, नीड़ का निर्माण फिर, 'बसेरे से दूर और दशद्वार से सोपानतक आत्मकथा इन चार खंडों में और बच्चन रचनावाली नौ खंडों में प्रकाशित हुई। जीवन को सजाकर उन्होंने हिंदी को कई अनुठे गीत दिये। यश चोपड़ा की फिल्म 'सिलसिला' के सुपरहिट 'रंग बरसे के साथ उन्होंने अपने बेटे अमिताभ की अग्रिपथसहित अन्य फिल्मों के लिए भी गीत लिखा।

ऐसे काव्य सम्राट डॉ. हरिवंशराय बच्चन १९ जनवरी २००३ को पंचतत्व में विलीन हो गये लेकिन वे अपने अमूल्य कविताओं और 'मधुशाला' जैसी अनमोल धरोहर के माध्यम से साहित्य प्रेमियों के दिल में हमेशा जिंदा रहेंगे।

सत्य की तरह आप सदैव हमारे हृदय में विराजमान रहेंगे। यह आप के जीवन का अंत नहीं नई यात्रा का प्रारंभ है।

मधुर गीतों की मधुशाला लिखनेवाले काव्यसम्राट डॉ. हरिवंशराय बच्चन जी को हमारी भावभीनी आदरांजली।

□ □ □

पसीने से बनती शक्कर

शीतल शिंदे
तृतीय वर्ष साहित्य

प्र. १) प्रारंभ में आप अपने और परिवार के बारे में कुछ बताइए ?

मेरा नाम पांडुरंग बाबूराव शेमडे है मेरा गांव अहमदनगर जिल्हे का साकत है। मेरे परिवार में माँ, बीवी, दो लड़के और एक लड़की है। बड़ा लड़का दसवी कक्षा में असफल रहा इसलिए पढ़ाई छोड़ दी। उससे छोटा लड़का पढ़ाई कर रहा है, और लड़की की सातवी कक्षा तक हो जाने के बाद उसकी शादी कर दी। इसलिए हमें लगता है कि, लड़कीयों ने कितनी भी स्कूल की पढ़ाई कर ली, उसको बाद में चुला और बच्चे देखने पड़ते हैं। मेरी पढ़ाई दुसरी तक हो गई है। और बीवी तो कभी भी स्कूल नहीं गई।

प्र. २) गन्ना तोड़ने और ढोने का काम क्यों करते हो ?

मेरे गाँव में मेरी तीन एकड़ खेती है। लेकिन हमारा प्रांत अकालग्रस्त है। वहाँ हमेशा बरसात कम होने से भूमी शुष्क बन गई है। खेती करनेसे हमारा पेट नहीं भरता। सालों से गन्ने को तोड़नेका काम मेरे दादाजी, पिताजी करते आए हैं। पढ़ाई न करनेसे मुझे दुसरा काम आता नहीं इसलिए मैंने यह काम चुना। यह काम करनेसे मेरी आर्थिक समस्याएँ कुछ हद तक कम हो गई हैं और इससे मुझे थोड़ा सुकून मिलता है।

प्र. ३) लड़कों की शिक्षा और भविष्य के बारे में आपको क्या लगता है ?

परिवार की आर्थिक स्थिति बहुत बिकट होने से और छह महिने गांव में और छह महिने गन्ने तोड़ने के लिए कारखानों के क्षेत्र में रहने जाना पड़ता है। इस वजहसे मेरी पढ़ाई का बहुत नुकसान होता था। बचपन से ही मैं देख रहा था कि, हमारे समाज में पढ़ाई से ज्यादा काम और पैसा इन बातों को महत्व दिया जाता था। लेकिन आज जमाना बदल गया है लड़कों को पढ़ना चाहिए हमारे इस काम से उनका नुकसान हो जाता है। अब तो सरकारने शक्कर स्कूल में बच्चों को बहुत सुख-सुविधा उपलब्ध कर दिए हैं। बच्चे इस प्रतिकूल परिस्थितिपर विजय प्राप्त कर

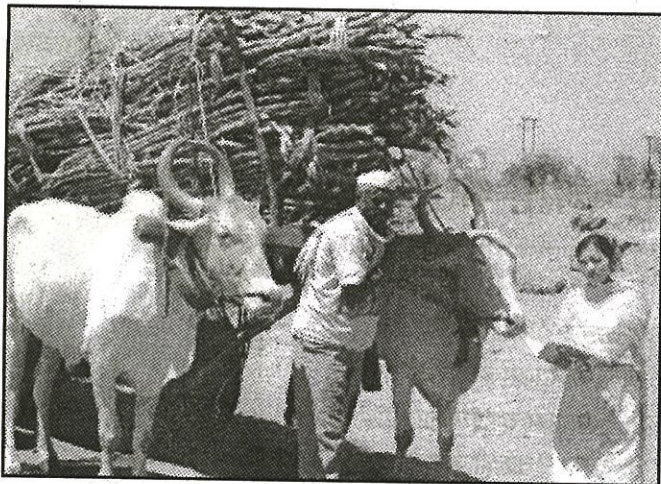
पढ़ें, इन्सान बने यह मुझे उम्मीद है। बेटा पढ़ाई करे उसे नोकरी लग जाने से हमारे परिवार का विकास तो होगा ही उसके साथ-साथ उसका फायदा उनके अगले पिढ़ी को होगा।

प्र. ४) जहाँ आप काम करते हैं उस इलाके के शक्कर स्कूल के बारे में कुछ बताइएँ ?

मैं कराड तालुके के सह्याद्री सहकारी शक्कर मिल, यशवंतनगर इस परिसर में गन्ना तोड़नेका काम करता हूँ। मैं करीब पंधरह सालों से इस कारखाने के लिए काम करता हूँ। इस परिसर में हमारे बच्चों के लिए शक्कर पाठशाला उपलब्ध है। इस

गन्ने को ढोते समय बहुतसे अच्छे - बुरे अनुभव आते हैं। यह काम सदी में करने से रात में काम करते समय सदी की बहुत तकलीफ होती है। इस व्यवसाय में बहुत परिश्रम करना पड़ता है। गन्ने को ढोते समय बैलगाड़ी का टायर फूटता, अचानक बैलो के पैर फिसलना, दुसरे वाहनों की भीड़, बड़ी दुर्घटना जैसी समस्याओं का सामना करना पड़ता है।

मुलाखत लेते वक्त : कु. शीतल शिंदे

स्कूल की वजहसे मेरे बच्चों को अक्षरों की पहचान हो गई है। इस स्कूल में अध्यापकजी और अध्यापिका हमारे बच्चों को अच्छी आदत लगाते हैं, अच्छी तरह सिखाते हैं। उनको अच्छा उपदेश देते हैं। सरकारने स्कूल के माध्यम से बहुत सी योजनाएँ हमारे लिए की हैं। बहोतसी सुविधाएँ उपलब्ध की हैं। स्कूल में बच्चों को महिने में ४ किलो चावल मिलते हैं। हमारे बच्चों के लिए अलग-अलग मनोरंजन के कार्यक्रम होते हैं।

प्र. ५) आपको पेट भरने के लिए एक जगह से दुसरी जगह जाना अच्छा लगता है क्या ?

मौसम की तरह छह महिने इधर और छह महिने उधर रहना मुझे पसंद नहीं है। एक ही जगह पर हमेशा रहना मुझे अच्छा लगता है। लेकिन ना चाहते हुए पेट के लिए घुमना पड़ता है। इस तरह घुमनेसे अच्छे-बुरे प्रसंग का सामना करना पड़ता है। और इससे मुझे बहोत सिखने को मिलता है। और यह हमारी जिंदगी की पाठशाला बन गई है। लेकिन, कभी-कभी इससे हमे फायदा होता है। नई जगह रहने से नया कुछ सिखने या देखने को मिलता है।

प्र. ६) आपने अपने खेत में आधुनिकता का प्रयास किया है क्या ?

जिस तरह मेरे पिताजी खेती करते थे उसी तरह मैं भी करता था। लेकिन अब मेरे बच्चे बड़े हो गए हैं। उनको पाठशाला में भेजने से खेती की आधुनिक तकनीक उनको मालुम हो गई है। इससे बच्चे ही मुझे सिखाते हैं की खेती कैसी करनी है उसी तरह मैं खेती करता हूँ। बरसात के दिनों में हम अपने गांव चले जाते हैं और खेती करते हैं। हमारे खेत में उडीद, बाजरा, मूँग, ज्वार आदी प्रायः अनाज लेते हैं। अब हम खेत में आधुनिक बीज और अवजारों का इस्तेमाल करते हैं। खेती सुधारने के मेरे प्रयास को कुछ हद तक कामयाबी मिली है।

प्र. ७) आपको कौनसी बुरी आदत है ?

हाँ, मैं तंबाकू खाता हूँ, और कभी-कभी शराब पीता हूँ। बचपन से मैं पिताजी को गन्ना तोड़ने के काम में मदद करता था। मेरी तरह मुझे मिलनेवाले मेरे दोस्त कम पढ़ाई करनेवाले थे। उनके साथ रहने से मुझे बुरी आदत लग गई। हम जो काम करते हैं उसके लिए अधिक परिश्रम उठाना पड़ता है। काम के कारण मुझे हमेशा रात रात जागना पड़ता है। और तंबाकू खाने से नींद नहीं आती इसलिए मैं तंबाकू

खाता हूँ। मेरे दोस्तों ने कहा की, शराब पीने से दुःख दूर होता है। अब मुझे लगता है शराब छोड़ देना चाहिए पर अब वह मुझे नहीं छोड़ती।

प्र. ८) आपके मनोरंजन का साधन क्या है ?

मैं खाली वक्त में रेडिओ पे पुराने गीत सुनता हूँ। बैलो को नहलाता हूँ। लोगों के साथ गपशप करने को चला जाता हूँ। दोस्तों के साथ ताश खेलता हूँ। बीवी बच्चों के साथ वक्त गुजारना मुझे पसंद है। मैं जिस परिसर में रहता हूँ। वहाँ बहोत सारे मंदिर हैं मुझे समय मिलने पर मैं वहाँ भी भगवान के दर्शन लेने के लिए चला जाता हूँ।

प्र. ९) आप जिस मिल के इलाके में रहते हैं उस परिसर के बारे में बताइए ?

मैं सह्याद्री शक्कर मिल के इलाके में १५ सालों से रहने आ रहा हूँ। इसी वजहसे इस इलाके के लिए मेरे मन में आत्मीयता है। मुझे यह अपनासा लगता है। कारखाने ने हमारी रहने की, पाणी की, और बिजली की व्यवस्था की है। यहा पे सब्जी मंडी है, अस्पताल है और बड़े-बड़े मंदिर हैं आदी सब सुविधाएँ यहाँ हैं।

१०) गन्ने को ढोते समय कौनसे अनुभव आते हैं ?

गन्ने को ढोते समय बहुतसे अच्छे-बुरे अनुभव आते हैं। यह काम सर्दी में करने से रात में काम करते समय सर्दी की बहुत तकलीफ होती है। इस व्यवसाय में बहुत परिश्रम करना पड़ता है। गन्ने को ढोते समय बैलगाड़ी का टायर फूटना, अचानक बैलो के पैर फिसलना, दुसरे वाहनों की भीड़, बड़ी-बड़ी दुर्घटनाएँ ऐसी समस्याओं का सामना करना पड़ता है। लेकिन मिल ने बहुत सी सुविधाएँ उपलब्ध की हैं जिसे हमे ज्यादा नुकसान नहीं होता।

प्र. ११) सरकार या मिल से आपको कौनसी उम्मीदें हैं ?

सरकारने बच्चों की शिक्षा के लिए और भी आर्थिक सुविधाएँ देनी चाहिए। जो लड़के बहोत सिखने हैं उनको रोजगार देना चाहिए। गन्ना तोड़ने के लिए जिस इलाके में रहते हैं उस परिसर का रहने का निवासी प्रमाणपत्र हमे मिलना चाहिए। हमारा गांव अकालग्रस्त है वहाँ पानी की सुविधा करनी चाहिए। मेरे छोटे बेटे की कॉलेज की पढ़ाई अब खत्म हो जाएगी। तब उसको मिल हमेशा के लिए नोकरी दिला दे ऐसा मैं चाहता हूँ।

आखरी दस्तक

“नीलू मुझे कल एक मिटिंग के सिलसिले में दिल्ली जाना है, चाहो तो तुम भी साथ चलो, वो तुम अपनी सहेली की शादी में नहीं जा पाई थी ना।... सो उससे मिलकर बधाई देती आना”...

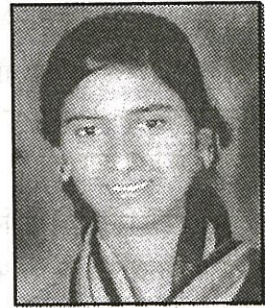
रितेश का प्रस्ताव सुन सारे शरीर में जैसे बिजली दौड़ गई, अपनी सबसे प्यारी सहेली अर्पिता से मिलने की बैचेनी, उसके जीवनसाथी के बारे में जानने की उत्कांठा यकायक अपने चरम पर पहुंच गई ३ महिने पहले उसकी शादी का निमंत्रण पत्र आया था, अपनी आंखों पर यकीन नहीं हुआ था, बार-बार नाम पढ़कर और फिर फोन से बात कर दिल को भरोसा दिलाया कि हां अर्पिता शादी कर रही है... वो अर्पिता जिसके लिए शादी का दुसरा नाम गुलामी की जंजीर था... एक ऐसा पिंजरा जिसमें फंसी स्त्री किसी निरीह पंछी की तरह बेबसी और लाचारी का जीवन काट कर अंत में तड़प-तड़प कर अपने प्राण त्याग देती है।

अर्पिता को मैं बचपन से जानती थी, कुछ अलग ही किस्म की लड़की थी वो, मेरठ में मेरे घर से सट्टा हुआ घर था उसका, हम दोनों में खूब पटती... साथ साथ खेलते-कुदते, स्कूल जाते छत पर छिप कर घंटों बतियाते... उसके माता-पिता का अलगाव हो चुका था, वो अपने पिता के साथ रहती थी, स्कूल खत्म होने के बाद यदाकदा पत्रों और फोन के जरीये ही सही, मगर हमारे दिल के तार जुड़े रहे।

मेरा अर्पिता से तीन साल पहले मिलना हुआ था, हमने दो-तीन दिन साथ गुजारे थे, तब मैं उसके व्यक्तित्व और सोच में आये परिवर्तन को देख कर हतप्रभ रह गई थी, अर्पिता अब वो बचपनवाली चुलबुली, चहकती गुड़िया नहीं रह गई थी... उसकी जगह एक ऐसी अधुनिकता ने ले ली थी जिसके लड़को से तेवर और रंग-ढंग थे, स्त्री सुलभ लज्जा, कोमलता से कोसो दूर, अपनी जिंदगी अपनी शर्तों पर जीने का दावा करनेवाली, उन्मुक्त... स्वतंत्र... आत्मनिर्भर... दंभित... वो खुद को सामान्य लड़कियों की श्रेणी से परे समझती थी” “ना बाबा, मुझसे किसी मर्द की जीवनभर गुलामी नहीं की जाएगी... मैं अपनी दुनिया में खुश हूँ और उसमें किसी की दखल अंदाजी बर्दाश्त नहीं कर सकती...” उसने मुझसे कहा भी था,

अर्पिता अक्सर कहती “हिंदुस्तानी समाज की सबसे बुरी आदत एक-दूसरे के जीवन में तांक-झांक कर हस्तक्षेप करना है” मेरे सामने उसका मकान मालिक गलती से पुछ बैठा था, “बेटी, दो-तीन दिन से दिखाई नहीं दी, कहीं बाहर गई थी क्या?” बस अर्पिता की तयोरियां चढ़ गई, “देखा ना... किस कदर रोक-टोक की आदत

वर्षा चिंचकर
तृतीय वर्ष,

३ महिने पहले उसकी शादी का निमंत्रण पत्र आया था। अपनी आंखों पर यकीन नहीं हुआ था बार-बार नाम पढ़कर और फिर फोन से बात कर दिल को भरोसा दिलाया कि हां अर्पिता शादी कर रही है... वो अर्पिता जिसके लिए शादी का दुसरा नाम गुलामी की जंजीर था... एक ऐसा पिंजरा जिसमें फंसी स्त्री किसी निरीह पंछी की तरह बेबसी और लाचारी का जीवन काट कर अंत में तड़प-तड़प कर अपने प्राण त्याग देती है।

है इन लोगोको.... मैं कही भी आऊं जाऊ... जीऊ या मरू... किसी को क्या..." इतनी सी बात उसके लिए उसके निजी जीवन में हस्तक्षेप का उदाहरण थी।

अर्पिता के ऐसे आत्मकेन्द्रित दृष्टिकोण के चलते हैं। मैं ये जानने को बेताब थी कि वो शादी के चक्कर में कैसे पड़ी? वो कौन महानुभव है, जिसका हस्तक्षेप उसने सदा के लिए स्वीकारा...? क्या वो भी उसी तरह घर के कामकाज करती होगी? इसी दिमागी उधेड़बुन में उलझे हुए मुझे पता भी न चला कि मैं कब अपनी पैकिंग कर दिल्ली जाने के लिए तैयार भी हो गई

रास्तेभर मैं रितेश को अर्पिता के बारे में बताती रही और वो हैरान होते रहे आखिरकार हम अर्पिता के घर पहुंच गए। एकबार फिर उसने अपने बदले हुए व्यक्तित्वसे मुझे अचंभित कर दिया। पिछली बार तिखे तेवर दिखानेवाली अर्पिता आज किसी आम भारतीय गृहिणी की तरह नजर आ रही थी। सलीके से बंधी सूती साड़ी जुड़े मे संवरे बाल, माथे पर कुमकुम मांग में सिंदूर... उसने हमारी खूब आवभगत की रितेश चाय की चुस्की लेते हुए बार-बार मुझे कनखियों से घूर रहे थे जैसे नजरो से कह रहे हो झुठी कही की, तुने क्या बताया था और ये क्या निकली... मेरे पास नजरें बचाने के सिवाय कोई दुसरा चारा न था।

अर्पिता के पति तीन-चार दिन के लिए बाहर गए हुए थे यद्यपि मेरा रितेश के साथ गेस्ट हाऊस में रुकने का प्रोग्राम था, मगर अर्पिता ने मुझे अपने साथ रुकने को राजी कर लिया। थोड़ी देर बाद रितेश ने विदा ली और उनके जाते ही मैंने उस पर सवाल की झड़ी लगा दी, "ये क्या?...क्यों?... कैसे...? अर्पिता खिलखिला कर हंसने लगी, आज उसकी उसकी वही पुरानी बाल - सुलभ, खिल-खिलाहट कानों में अमृत-सा घोल गई।

"तु अभी-अभी तो आई है, सब क्या अभी जान लेगी... कुछ देर आराम से बैठ... मैं अपने एक-दो काम निपटा लूं, फिर तसल्ली से बातें करेंगे" कहकर अर्पिता रसोई में चली गई कुछ देर वही बैठ मैं भी उसके पिछे चल दी।

"क्या बना रही है?"

"कौन भरता और कचौरी" "वाह क्या बात है, मगर अभी तो मुझे बिल्कुल भी भूख नहीं है... अभी तो पेट भर नाश्ता किया है"

"अभी तुझे दे भी कौन रहा है... ये तो मैं अपनी पडोसन संध्या के लिए बना रही हूं, वो माँ बननेवाली है... आजकल उसका चटपटा खाने को बड़ा मन करता है, मगर मॉर्निंग सिकनेस की वजह से रसोई में जा भी नहीं सकती, कल बातों-बातों में यूँ ही कह रही थी कि बैंगन भरता और कचौरी खाने का बड़ा मन हो रहा है... सोचा, आज उसे सरप्राइज देकर खिला आऊँ।"

मुझे एक और झटका लगा, पडोसियों के हालचाल पूछने तक को बुरा समझनेवाली लड़की आज अपनी पडोसन को सरप्राइज देकर कुछ खिलाना चाहती है... यकीन नहीं हुआ मैंने उसके माथे पर हाथ रख तबियत देखने का अभिनय किया

"चल हट... मैं अब बदल गई हूँ"

"वो तो मैं देख ही रही हूँ... मगर कैसे ये समझ नहीं आ रहा..."

"वो सब बाद में बताऊंगी पहले जरा संध्या को खाना दे आऊँ" अर्पिता खाना लेकर चली गई, थोड़ी देर बाद वापस आने पर उसके चेहरे पर खुशी और संतोष के भाव झलक रहे थे।

"लगता है, तेरी पडोसन को बैंगन भरता और कचौरी पसंद आ गए" "हां... वो इतनी खुश हुई कि क्या बताऊँ... मेरा पेट तो उसका खिला हुआ चेहरा देखकर ही भर गया... सच दूसरों के लिए कुछ अच्छा कर उन्हें खुशी देने में इतना सुख है ये मैंने बहुत देर में सीखा..." कहते हुए अर्पिता की आंखों में एक अजीब बात थी जो किसी चौखट को छुने चली गई हो... कुछ पल वही संवरकर वापस वर्तमान में आई और बोली, "तू कुछ अपनी सुना घर में सब कैसे है?"

"देख मेरे सन्न का और इन्तहान मत ले..."

"मतलब?" अर्पिता ने मुस्कराकर पुछा, "मतलब ये कि मुझे तेरी पर्सनल डायरी का एक-एक पन्ना पढ़ना है... जब हम इससे पहले मिले तो तू बिल्कुल भी ऐसी नहीं थी... उसके बाद तेरी जीवन में ऐसा क्या हुआ जिसने तुझे इतना बदल दिया?" बताती हूँ... बताती हूँ... पिछले साल की बात है, मैंने अपनी नौकरी बदली थी इसलिए फ्लैट भी नये ऑफिस के आस-पास ही देख रही थी। बड़ी मुश्किल से एक जगह घर मिला वहा अधिकतर मध्यमवर्गीय और निम्न मध्यमवर्गीय लोग रहते थे... हर एक को हर दूसरे की एक-एक बात का पता रहता... कौन कहाँ जा रहा है... कब आ रहा है... कौन बिमार है... तू तो जानती ही है मैं इन सब बातों से कट कर रहा करती। मेरे फ्लोर पर साथ वाले फ्लैट में एक रिटायर्ड वृद्ध दंपति अकेले रहा करते थे, आंटी अक्सर ऑफिस आते-जाते हुए टकरा जाती। वो मुझसे बात करने की और मैं उनसे बचने की हर संभव कोशिश करती।

एक बार मुझे तेज बुखार हुआ था। मेरे फ्लैट के बाहर पड़े दूध के पैकेटो और अखबारों से शायद उन्हें अंदाजा हो गया कि मेरी तबियत खराब है और मेरी ऐसी स्थिती भी नहीं है कि बाहर आकर दूध ही ले सकूँ... तब हफ्तेभर तक उन्होंने मेरा एक माँ की तरह ध्यान रखा, मैं ठिक हो गयी मगर फिर भी उन्हें जब भी मौका मिलता, वो मेरे लिए कुछ बनाकर लाती और पास बैठ बतियाने लगती उनका व्यवहार आत्मीयता से भरा था, उनका मुझे बेटी कहकर

पुकारना मुझे भी अच्छा लगने लगा था... मगर फिर वही सवाल, वही नसीहतें कहां काम करती हो...? क्या काम करती हो...? घरवाले कहां हैं...? शादी क्यों नहीं करती? लड़कियों कां यूँ अकेले रहना ठीक नहीं... बस... मुझे उनसे झल्लाहट होने लगी, मैं उन्हें अनदेखा करने लगी, आती तो स्पाई हॉल से देख कर चार में से तीन बार दरवाजा ही ना खोलती।

एक दिन रविवार था, मैं सुबह आराम से बैठी अखबार पढ़ रही थी, तभी दरवाजे पर दस्तक होने लगी। मैं समझ गई कि आंटी ही होंगी और सुबह-सुबह कौन उनके साथ अपना वक्त बर्बाद करें, सोच कर मैंने दरवाजा नहीं खोला। कुछ देर दस्तक दे वो चली गई और मैं भी इस बात को भूल गई।

शाम को मैं कहीं बाहर जा रही थी, तभी हमारी बिल्लिंग के वॉचमैन ने पूछा "अंकल के क्या हाल हैं?"

"क्यों, क्या हुआ उन्हें?" मैंने घबराकर पूछा

"अरे आपको नहीं पता, सुबह उन्हें हार्ट अटैक आया था, बड़ी बुरी हालत में हॉस्पिटल गये थे... लगता था जैसे अंतिम सांसे ले रहे हो... पता नहीं बचे भी या नहीं... मुझे लगा आप तो पडोस में रहती हैं शायद आपको पता हो..."

सुनकर मेरे पैरों तले जमीन खिसक गई और शायद आंटी उस वक्त मेरी मदद लेने... और मैंने दरवाजा भी नहीं खोला अपने स्वार्थी कृत्य पर मेरी अंतर्हत्ता मुझे धिक्कारने लगी। इधर-उधर पूछताछ कर बड़ी मुश्किल से उनके हॉस्पिटल का पता चला, मैं वहाँ भागी-भागी पहुंची तो देखा... अंकल के पार्थिव शरीर के पास बैठी थी, मुझे आंटी ने जिस नजर से देखा वो मैं कभी भूल नहीं सकती।

आंटी को हॉस्पिटल की फॉर्मलिटीज समझ नहीं आ रही थी, मैंने ही वहाँ सब निपटायी... उसकी अपनी कोई संतान नहीं थी... किसी नाते - रिश्तेदार को भी बुलाने से मना कर दिया... कहने लगी, "जब जीते-जी किसी ने नहीं पूछा तो उनकी मौत पर क्यों

किसी का एहसान लूं... अंकल का देह-संस्कार विद्युत शवदाह गृह में कर दिया गया..."

अपने दिल पर गुनाह का बोझ लिए मैं हफ्ते भर उसके साथ रही और उनकी देखभाल की बातों-बातों में उन्होंने मुझे बताया, "जब तेरे अंकल को हार्ट अटैक आया था, तब दुर्भाग्य से हमारा फोन भी खराब हो गया था, मैं तेरे दरवाजे पर सहायता मांगने आई थी, सोचा था, अगर तु अपनी कार से जल्दी से उन्हें हॉस्पिटल पहुंचा दे... या फोन करके एम्बुलेस ही बुलवा दे मगर मेरा दुर्भाग्य... तू भी घर पर नहीं थी बाहर से फोन करने में और उन्हें हॉस्पिटल ले जाने में हुई कुछ मिनटों की देरी ने उनके प्राण ले लिए... डॉक्टर कह रहे थे कि अगर दस मिनट पहले आये होते तो भी बच सकते थे, खैर नियति को कौन टाल सकता है भला।"

"मैं उनसे क्या कहती... कैसे बताती कि उस दर्दनाक घड़ी में मैं घर पर ही थी। मगर अपने क्षणिक स्वार्थ में आकर मैंने दरवाजा नहीं खोला और उनके सुहाग को मौत के मुंह में धकेल दिया... "अर्पिता फूट-फूट कर रोने लगी, उसकी आप बीती सुन मैं भी अपने आँसू नहीं रोक पाई."

"क्या बताऊं नीलू आज तक अपने कंधे पर उस गुनाह का बोझ ढो रही हूँ... आंटी जब तक मेरे पडोस में रही मुझे अपना सबसे बड़ा हितैषी समझती रही और मैंने उनका सबकुछ छीन लिया..."

"ऐसा मत बोल अर्पिता... तुझे क्या पता था कि वो किस मुसीबत में हैं..."

"इसी बात का तो दुख है नीलू, मुसीबत पहले से बता कर तो नहीं आती... और जब वो मुझे अपना समझ सहायता लेने आई तो मैंने उन्हें खुद तक पहुंचने का मौका तक नहीं दिया... उस दिन के बाद वो कभी मेरे घर नहीं आई मेरे दरवाजे पर उनकी वो अंतिम दस्तक आज भी मेरे कानों में गुंजती है... जिन सामाजिक मूल्यों की मैं खिल्ली उड़ाती थी उनका गहन अर्थ समझ में आ गया... धीरे-धीरे मैं अपने आस-पास के लोगों को सम्मान देने लगी। एक-दूसरे के काम आने से कितना रस धुल जाता है जीवन में।"

उन्ही दिनों मेरी मुलाकात राज से हुई, मेरे ऑफिस में उनकी नई पोस्टिंग थी वो शक्ल-सुरत रंग-रंग में साधारण थे मगर उनके ऊंचे विचारों और सहायता जैसे गुणों ने मुझे बेहद प्रभावित किया, हम करीब आये और फिर हमने शादी कर ली आज मैं अपनी गृहस्थी और अपने समाज में बेहद सुखी हूँ मगर आंटी की वह अंतिम सांस दिल में कुछ ऐसी चुभी है कि निकाले नहीं निकलती" मैंने अर्पिता के हाथों को थाम लिया ये तीन-चार दिन कैसे निकले पता ही नहीं चला हमने जी भर बातें की, अपने खट्टे-मीठे अनुभव बांटे, मगर अर्पिता के दिल में चुभी वो फांस मैं भी नहीं निकाल पाई।

दिपीका चन्हाण
तृतीय वर्ष साहित्य

□

कमलेश्वर जी ने पशु-पंछियों के जीवन का यथार्थ चित्रण किया है। मासूम पंछियों के पिछे भी मृत्यु पड़ी रहती है। कहीं जगह इन्हें पकड़कर मारा जाता है। और इनका व्यापार किया जाता है। इस उपन्यास में पंछी झील के किनारे आते हैं। बसेरा करते हैं। लेकिन शिकारी की बंदुक से एक गोली छूटती है और सारा वातावरण कोलाहल से भर जाता है। “इसी दाम्न मृत्यु परंपरा के अंधे अभियान ने मुक्ति का एक आख्यान है, यह उपन्यास।”

□

अनबीता व्यतीत

हिंदी साहित्य में अपना विशिष्ट स्थान बनानेवाले कथाकार कमलेश्वर एक प्रख्यात उपन्यासकार हैं।

करुणा, दया और सह-अस्तित्व का भारतीय सिद्धांत सदियों पुराना है। हमारी सभ्यता ने किसी भी तरह की मृत्यु का विरोध किया था। इस सर्व मांगलिक निष्ठाने बौद्धकालीन और जैनकालीन अहिंसा को जन्म दिया था। लेकिन आधुनिकीकरण के दौर में प्रकृति और पर्यावरण को शोषण का जरिया बनाया गया है। प्रकृति पर विजय को ज्यादा सराहा गया और इस विजय में मानवता की कितनी बड़ी पराजय हुई इसे अब दशकों बाद पहचाना गया है। इस उपन्यास के माध्यम से लेखक ने उस नीली झील का वर्णन किया है, जहाँ वे परदेशी पंछी जीवन पाने के लिए आते हैं - बसेरा करते हैं। परंतु इन्हे शिकारी बंदुक से मारते हैं।

कमलेश्वर ने अपने उपन्यासों में पुराना नैतिक आदर्श कुशलता से अंकित किया है। उनके उपन्यासों में कस्बाई जिन्दगी का यथार्थ चित्रण बड़ी प्रखरता से दिखाई देता है। कमलेश्वर अपने समकालीन उपन्यासकारों की तरह ही जीवन की समसामाईक समस्याओं को अपने उपन्यासों में उभारते हैं। सामाजिक, राजनीतिक एवम् नैतिक समस्याओं को बड़ी स्वाभाविक दृष्टि से अपने उपन्यासों में अंकित करने का श्रेय लेखक कमलेश्वर को दिया जा सकता है।

कमलेश्वर द्वारा लिखा गया ताजा उपन्यास जो २००४ में प्रकाशित हुआ। “अनबीता व्यतीत” यह उपन्यास पर्यावरण की समस्या को केंद्र में रखकर मानवीय करुणा, दया के रागात्मक प्रसार का अंकन करनेवाला अनुठा उपन्यास है।

इस उपन्यास के आधुनिकीकरण के दौर में प्रकृति और पर्यावरण को शोषण का जरिया बनाया गया। प्रकृति पर विजय को सराहा गया और इस विजय में मानवता की कितनी बड़ी पराजय हुई इसे अब दशकों बाद पहचाना गया है।

कमलेश्वरजीने इस उपन्यास में पशु-पंछियों के जीवन का यथार्थ चित्रण किया है। मासूम पंछियों के पीछे भी मृत्यु पड़ी रहती है। कहीं जगह इन्हे पकड़ाकर मारा जाता है, और इनका व्यापार किया जाता है। इस उपन्यास में पंछी झील के किनारे आते हैं। बसेरा करते हैं। लेकिन शिकारी की बंदुक से एक गोली छूटती है और सारा वातावरण कोलाहल से भर जाता है।

“इस उपन्यास में महारानी राजलक्ष्मी और समीरा को पंछियों के प्रति स्नेह, प्रेम, लगाव, करुणा, दया इसे बड़ी मार्मिकता से वर्णित किया है। उपन्यास की केंद्रिय संवेदना आरंभ में ही उभर जाती है। इस में महाराणी राजलक्ष्मी भगवान से कहती है। “तुने इन मासुम

पक्षियों को क्यों न इतनी शक्ती दी, जिससे ये अपनी जीवन की रक्षा कर सकते हैं।" राणी राजलक्ष्मी की ओर समीरा को पंछियों से बेहद प्यार है यह इस उपन्यास में स्पष्ट किया है।

"अनबीता व्यतीत" इस उपन्यास को सही अर्थ से देखा गया तो हमें अनेक अर्थबोध हो जाते हैं। आखिल मानव जाती को सजग करने की जिम्मेदारी भी भली-भाँति निभाते हुए नजर आती है। इस दृष्टि से देखो तो 'अनबीता व्यतीत' सही अर्थ से युगद्रष्टा उपन्यास कहा जाता है। इस उपन्यास में हमें पशु-पंछियों की पीड़ा, वण्य जीवों की यातनाएँ तथा अनेक जीवन को नष्ट कर के अपनी जीविका का साधन बनानेवाले निर्दयी स्वार्थी मनुष्य के कटू यथार्थ का चित्रण मिलता है।

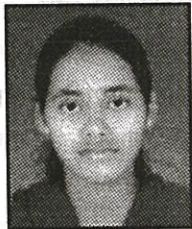
ग्लोबलायझेशन के इस वर्तमान युग में पर्यावरण की भयंकर समस्या को पाठकों के सामने रखने का महत्वपूर्ण कार्य लेखक ने किया है। मनुष्य ने अपनी सुख-सुविधा के लिए प्राचीन काल से लेकर आज तक इस धरती का इस प्रकृति का दोहन किया

है। दोहन के इस पद्धति ने आज भयंकर रूप धारण किया है। धरती पर रहने वाले यह पशु पंछी हमारे लिए एक ईश्वर की देन है। जिसे सम्भाले रखना हमारा काम है। अगर हम ही उसे नष्ट करने लगे तो धरती का रूप बदल जाएगा और सदियों से हमारे हिमालय की चोटी से आए सभी पशु-पंछी हमारा मन प्रफुल्लित करते आए हैं, उनकी यह मधुर आवाज जो हमारे कानों में एक प्रकार का संगीत करते हैं। हमारे मन को शांती देते हैं।

प्रस्तुत उपन्यास में वर्णीत कथावस्तु के माध्यम से कमलेश्वर जी ने मानवीयता का एक महान आदर्श पाठकों के सामने रखा है। सदियों की विकास जनित करुणामय त्रासदीयों को इसमें चितारा गया है। प्रकृति के अत्यंत मासुम और कोमल पक्ष (पंछी) को सामने रखकर कमलेश्वर यह बताना चाहते हैं कि,

"पुरे मानव समाज को प्रकृति के अनुकूल ही रहना चाहिए। प्रतिकूल नहीं। आज प्रकृति के साथ हो रहे अमानवीय और अप्राकृतिक व्यवहार के कारण अनेक प्रकार के भयंकर और करुण दृश्य सामने आ रहे हैं। हमें इससे बचने के लिए प्रकृति और पर्यावरण के प्रति और भी विवेकपूर्ण मानवीय और सहृदयी होने के लिए प्रोत्साहित होना चाहिए।

इस उपन्यास के लेखक कमलेश्वरजी ने हमें बताया है कि हमारी भारतीय सभ्यता जैन तथा बौद्ध तत्त्वज्ञान में बताए गए आदर्श और अहिंसा तत्व की आज फिर से आवश्यकता महसूस हो रही है।

विशाखा सांखुखे
प्रथम वर्ष साहित्य

संदीप मुलीक
द्वितीय वर्ष साहित्य

प्यारी माँ

प्यारी माँ मुझको तेरी दुआँ चाहिए
तेरे आँचल की ठंडी हवा चाहिए

लौरी गा-गा के मुझको सुलाती है तू
मुस्कुराकर सवेरे जगाती है तू

मुझको इसके सिवा और क्या चाहिए
प्यारी माँ मुझको तेरी दुआँ चाहिए।

तेरी ममता के साये में फुलू-फलू
थामकर तेरी उँगली में बढ़ती चलू

आसरा बस तेरा और क्या चाहिए
प्यारी माँ मुझको तेरी दुआँ चाहिए।

तेरी किस्मतसे दुनिया में इज्जत मेरी
तेरे कदमों के निचे है जन्नत मेरी

उम्र भर तेरा साया और क्या चाहिए
प्यारी माँ मुझको तेरी दुआँ चाहिए।

जिंदगी

जिंदगी में लडना सिखो।

लडकर कुछ पाना सिखो।

जिंदगी में कुछ बनना सिखो।

बनकर कुछ साहस दिखाना सिखो।

जिंदगी में तुम अच्छे सपने देखो।

सपनों को वास्तव में लाना सिखो।

जिंदगी में संघर्ष करना सिखो।

संघर्ष की गहराई को समझना सिखो।

जिंदगी में अच्छे दोस्त पाना सिखो।

दोस्तों को अच्छी दोस्ती निभाना सिखो।

जिंदगी में तुम जीतना सिखो।

हार को जीत में बदलना सिखो।

जिंदगी में प्यार करना सिखो।

और दुसरो को प्यार देना सिखो

प्रियांका माने
तृतीय वर्ष, साहित्य

□ आज पृथ्वी का तापमान कुल 9.3°C है। इसका मतलब पिछले ५० वर्षों में तापमान 0.6°C से बढ़ा है। वैज्ञानिकों का अंदाजा है कि अगले ५० वर्षों में वो और 4°C से बढ़ेगा। आंतरराष्ट्रीय समिती भी अब ग्लोबल वॉर्मिंग पर ध्यान दे रही है। पिछले कुछ सालों के आंकड़ों से पता चलता है कि, तापमान 9.8° से 2.3° सेल्सियस तक बढ़ रहा है। इसके भयानकता की प्रचिती अब आम आदमी को भी हो रही है। □

ग्लोबल वॉर्मिंग : एक समस्या

आज तापमान कितना है, इसकी चर्चा हम या तो कड़ी धूप में करते हैं, या कड़ी ठंड में। लेकिन कुछ वैज्ञानिक इस बात की गंभीरता से चर्चा कर रहे हैं कि, आज से पचास, सौ या हजार साल बाद पृथ्वी का तापमान क्या होगा ? वैसे भी ये विषय एक अलग चर्चा का विषय बन गया है।

आज पृथ्वी का तापमान कुल 9.3°C है। इसका मतलब पिछले ५० वर्षों में तापमान 0.6°C से बढ़ा है। वैज्ञानिकों का अंदाजा है कि अगले ५० वर्षों में वो और 4°C से बढ़ेगा। आंतरराष्ट्रीय समिती भी अब ग्लोबल वॉर्मिंग पर ध्यान दे रही है। पिछले कुछ सालों के आंकड़ों से पता चलता है कि, तापमान 9.8° से 2.3° सेल्सियस तक बढ़ रहा है। इसके भयानकता की प्रचिती अब आम आदमी को भी हो रही है।

जागतिक हवामान शास्त्रज्ञ रॉबर्ट टिवलेजी के अनुसार भारत में जागतिक तापमान वृद्धि और बदलते हवामान के भयावह परिणाम दिख रहे हैं। भारत में समंदर किनारे रहनेवालों की संख्या प्रतिमैल ५०० है। तो यह अमरिका में ३० है। अगर ग्लोबल वॉर्मिंग के कारण समंदर का पानी बढ़ गया तो भारत की सर्वाधिक हानी होने की संभावना है। अमरिका के संशोधनकर्ता डॉ. गोस्वामीजी के अनुसार इस प्रकार की दूर्घटनाओं का सामना भविष्य में बार-बार करना पड़ सकता है। पिछले ५० वर्षों में बरसात बढ़ी या कम भले ही न हुई हो पर उसका तरीका जरूर बदल गया है। आम आदमी और किसान की दृष्टि से यह परिणाम बड़ा गंभीर है। डॉ. आर. आर. केलकरजी के अनुसार इससे बाढ़ और सुखे की समस्या पैदा हो सकती है। हिमालय से बहनेवाली नदियों के पानी में कमी आ जाने से उत्तर प्रदेश, मध्य प्रदेश, पंजाब, हरियाणा इन महत्वपूर्ण अनाज उत्पादक राज्यों पर परिणाम हो सकता है। पूरे विश्व में इंधन तेल और कोयले का इस्तेमाल बढ़ने से कार्बन मोनाक्साईड भी बढ़ गया है जो जागतिक तापमान वृद्धि का महत्वपूर्ण कारण है।

उंचे रहन-सहन और आराम की अभिलाशा से घरघर में फ्रिज, वातानुकूलित यंत्रणा का इस्तेमाल, इससे उत्पन्न होनेवाली सी.एफ.सी.वायू से ओझोने के स्तर पर धोका पहुँचता है। बिजली का इस्तेमाल कम करने से तापमान वृद्धि में कमी आ सकती है क्योंकि औष्णिक बिजली निर्मिती की प्रक्रिया कोयले को जलाकर की जाती है। साथ ही हमें पेड़-पौधे काटने की बजाय बीज बोने और पेड़ लगाने और उनके संरक्षण संवर्धन की ओर ध्यान देना चाहिए, जिससे तापमान वृद्धि में कमी संभव है। तापमान वृद्धि की समस्या को

रोकने के लिए लोगों को मास खाना छोड़ना चाहिए ऐसी सलाह इंटरगव्हर्नमेंटल पैनल ऑन क्लाइमेट चेंज इस संयुक्त राष्ट्र संघ के अध्यक्ष राजेंद्र प्रचौरोजी ने दी है उनके अनुसार मास के उत्पादन १८% ग्रीन हाऊस वायू हवा में छूटते हैं।

तापमान वृद्धि से महाराष्ट्र में भी बाढ़ की समस्या पैदा हो रही है। नाशिक, पूना, कोकन, मुंबई, कोल्हापूर, सांगली और विदर्भ में भी बाढ़ ने हाहाकार मचाया है। हिमालय में बर्फ की मात्रा कम हो गई है। तापमान वृद्धि से बारिश जो बढ़ी, उससे बहुत बड़े पैमाने पर खेती का नुकसान हुआ। यातायात के साधन बढ़ने से कार्बन का प्रमाण बढ़ गया है, जिससे श्वसन विकार और ग्लोबल वॉर्मिंग की समस्या का सामना

लोगों को करना पड़ रहा है। भविष्य में तापमान वृद्धि से उत्तर ध्रुव की बर्फ पिघल सकती है। इसी कारण पॅन हंड्रो, मार्टिन हर्टली और अॅन डेनियल ये तीन संशोधनकर्ता ११०० कि.मी. उत्तर ध्रुव का यात्रा करके बर्फ की मोटाई गिननेवाले हैं। इस तरह उत्तर ध्रुव पर कितने साल बर्फ का अस्तित्व रहेगा, इसका अंदाजा लगा सकते हैं। ध्रुवीय प्रदेश के हवामान का अभ्यास ६३ से भी ज्यादा देशों के १०,००० प्रतिशत वैज्ञानिक कर रहे हैं।

उत्तर ध्रुव से इस साल बहनेवाली हवा पिछले साल बहनेवाली हवा से बहुत ज्यादा उष्ण है। टुंड्रा प्रदेश में आज तक जाड़े के कारण पेड़पौधे नहीं उगते थे, पर अब उगने लगे हैं। तापमान वृद्धि से उत्तर ध्रुव की बर्फ पिघलकर उससे सरोवर की निर्मिती हुवी दिखाई देती है। तापमान बुद्धि का महत्वपूर्ण कारण कार्बन मोनाक्साइड का बढ़ता हुआ प्रमाण है जिसे कम करना कुछ अंश में ही सही पर लोगों के हाथ में है इसी कारण ग्लोबल वॉर्मिंग की इस भयंकर समस्या से छुटकारा हम चाहे तो कुछ अंश तक ही सही संसार को दिलाने की कोशिश जंगल बचाकर कर सकते हैं।

सद्गुरु के चरण

सद्गुरु के चरणपर झुकना है।

भेदभाव की जगह प्रेम बाँटना है।

ज्ञान की गंगा बहती हैं, इधर-उधर,

यह हमें सिखना है, सिखाना है।

सद्गुरु के चरणपर झुकना है।

मनिषा पवार
प्रथम वर्ष साहित्य

सद्गुरु ने था सिखाया,
मत करो अहम्।

भेदभाव की जगह प्रेम बाँटना है।

यह हमें सिखना है, सिखाना है।

सद्गुरु के चरणपर झुकना है।

सद्गुरु सत् का संग,
करने के लिए सिखाते हैं।

ना हिंदु, ना सिख, ना ईसाई,

ना हम मुसलमान हैं।

हम केवल इन्सान हैं।

यह हमें सिखना है, सिखाना है।

सद्गुरु के चरणपर झुकना है।

मानवता है धर्म हमारा।

हम मानवता के रक्षक।

विश्व मानवता का निर्माण लक्ष्य हमारा,

यह हमारा मिशन यही है हमारा नारा।

यह हमें सिखना है, सिखाना है।

सद्गुरु के चरणपर झुकना है।

अश्विनी चव्हाण
द्वितीय वर्ष साहित्य

आओ करें राष्ट्र यशगान।

राष्ट्र तेज है, राष्ट्र साँस है, राष्ट्र हमारी जान,

राष्ट्र हमारा जाति धर्म है, राष्ट्र हमारा मान।

राष्ट्र की खातिर जीना-मरना

राष्ट्र की खातिर कुछ भी करना,

राष्ट्र हमारी गौरव गरिमा, राष्ट्र हमारी शान

आओ करे राष्ट्र यशगान।

भारत माता के वीरों ने कितने कष्ट उठाए।

बाज लगा प्राण की अपने ये आजादी पाए।

आजादी के लिए दे दिए कितनों ने बलिदान

राष्ट्र प्रेम है, राष्ट्र नेम है, राष्ट्र ही है पहचान,

राष्ट्र हमारा जीवन धन है, राष्ट्र हमारा मान

आओं करें राष्ट्र यशगान।

इसका पवन मलय नस-नस में भर देता है ओज,

इसका पावन जल देता है, नई उर्जा रोज।

इसका खाकर अन्न-नमक हम बने हुए बलवान,

इसके लिए समर्पित कर दे तन-मन-धन सम्मान,

राष्ट्र प्राण से बढ़कर प्यारा, सबसे राष्ट्र महान

आओ करे राष्ट्र यशगान।

राष्ट्र तेज है, राष्ट्र साँस है, राष्ट्र हमारी जान,

राष्ट्र हमारा जाति धर्म है, राष्ट्र हमारा मान।

राष्ट्र की खातिर जीना-मरना

राष्ट्र हमारी गौरव-गरिमा, राष्ट्र हमारी शान

आओ करें राष्ट्र यशगान।

विशाखा सांखुखे
प्रथम वर्ष साहित्य

रात के समय नाफ आकाश में लगभग उतर से दक्षिण तक फैला हुआ तारों का एक चमकिला पट्टा दिखाई देता है। इसे हम आकाशगंगा कहते हैं। प्राचीन युनान के लोग इसे 'दुधिया पथ' (गैलेक्सी) कहते थे। वस्तुतः यह तारों का पट्टा है इसमें अरबी तारे हैं।

तारों भरा आकाश

धरती का मानव हजारों वर्षों से आकाश के तारों को निहारता आया है। सभी के मन में सवाल उठते हैं - आकाश में कितने तारे हैं ? ये हमसे कितनी दूर हैं ? कितने बड़े हैं ? ये किन चीजों से बने हैं ? ये क्यों चमकते रहते हैं ? रात में आकाश के नजारे के बारे में ऐसे अनेक सवाल हमारे दिमाग में कोलाहल मचाते रहते हैं।

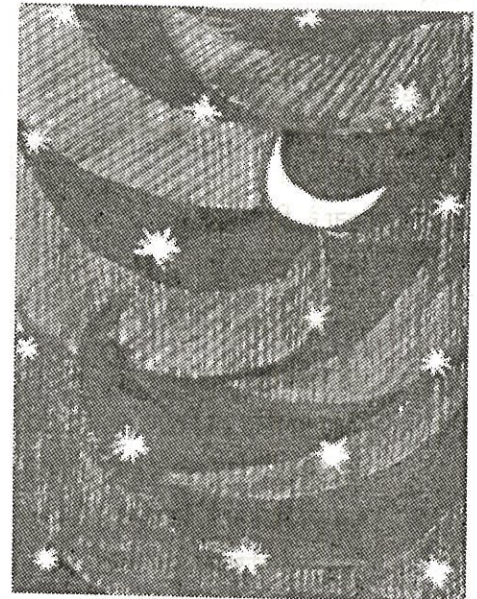
आदिम मानव ने कुतूहलवश आकाश के तारों की गति-स्थिति का अध्ययन आरंभ कर दिया था। फिर जब पता चला की तारों से दिशा तथा काल का बोध होता है, तब उनका अधिक गहराई से अध्ययन होने लगा। आदिम मानव-समाजों ने आकाश के तारा समूहों में तरह-तरह की आकृतियों की कल्पना की, उनके बारे में कथाएँ गढ़ीं और उन्हें नाम दिए। वे नाम आज भी प्रचलित हैं।

सूर्य, चंद्र और ग्रह आकाश के एक विशेष पट्टे में यात्रा करते दिखाई देते हैं। आकाश के उस वृत्ताकार पट्टे को राशिचक्र कहते हैं। राशिचक्र के तारों की पृष्ठभूमि में सूर्य, चंद्र एवं ग्रह यात्रा करते रहते हैं, इसलिए प्राचीनकाल के ज्योतिषियों ने इस पट्टे के तारों का अधिक गहराई से अध्ययन किया था। तारों के सापेक्ष चंद्र पृथ्वी का एक चक्कर २७ और एक-तिहाई दिनों में (ठीक ठीक कहें तो २७.३२१६६ दिनों में) लगता है। इसलिए आकाश के रविमार्ग या चंद्रपथ को मोटे तौर पर २७ भागों में बांटा गया था। कहा जाता था कि चंद्र आज अमुक नक्षत्र के पास है। बाद में 'नक्षत्र' शब्द का अर्थ हो गया - चंद्रपथ या रविमार्ग का २७ वां भाग। वैदिक साहित्य में इन २७ नक्षत्रों के नाम मिलते हैं। कभी-कभी नक्षत्रों की संख्या २८ भी मानी गई।

बेबीलोन वालों ने राशिचक्र को बारह भागों में बाटकर बारह राशियों को कल्पना की थी। वैदिक साहित्य और महाभारत में १२ राशियों के नाम नहीं मिलते। भारतीय ज्योतिषियों को १२ राशियों और इनके नामों की जानकारी बाद में मिली।

प्राचीन भारत के ज्योतिषियों ने रविपथ या चंद्रपथ के प्रमुख तारों की गति-स्थिति का ही विशेष अध्ययन किया था। इसलिए प्राचीन साहित्य में हमें चंद्रपथ के प्रमुख तारों के ही नाम देखने को मिलते हैं, सप्तर्षि, अभिजित और अगस्त जैसे रविमार्ग से काफी दूर के कुछ प्रमुख तारों के भी उल्लेख मिलते हैं। लेकिन आधुनिक खगोल-विज्ञान में आकाश के सभी तारों को ८८ तारा-मंडली तथा राशियों में और नए तारा-मंडलों में अवसर ताल-मेल नहीं बैठता।

हम अपनी कोरी आंखों से समूचे खगोल में अधिक से अधिक दस हजार

तारों को ही देख सकते हैं। इनमें भी एक समय में आकाश के एक अर्धगोल में ज्यादा - से ज्यादा तीन हजार तारे ही देखे जा सकते हैं। उत्तरी गोलार्ध से दक्षिणी खगोल के और दक्षिणी गोलार्ध से उत्तरी खगोल के बहुत से तारे दिखाई नहीं देते।

हमारी पृथ्वी एक वर्ष में सूर्य की एक परिक्रमा पूरी करती है और २४ घंटों में अपनी धुरी पर एक चक्कर लगाती है। अतः सौर अहोरात्र (रात-दिन) २४ घंटे का होता है। मगर नक्षत्र अहोरात्र २३ घंटे और ५६ मिनट का होता है। इसलिए आकाश के तारे रात के समय हमें प्रतिदिन चार मिनट पहले पूर्वाकाश में उदित होते दिखाई देते हैं। जैसे, आकाश का सबसे चमकीला व्याध (लुब्धक) तारा आज रात को पूर्व क्षितिज पर आठ बजे उदित होता है, तो अगले दिन वह रात को ७ बजकर ५६ मिनट पर उदित होगा। उसके अगले दिन वह ७ बजकर ५२ मिनट पर उदित होगा। अगले साल आज की तिथी को वह पुनः रात्रि को ठीक, आठ बजे उदित होगा। इस तरह तारे अधिकाधिक पश्चिम की ओर सरकते जाते हैं और साल भर में आकाश की एक परिक्रमा पूरी करते हैं।

तारों का परिचय खगोल-विज्ञान के अध्ययन की पहली सिढ़ी है। परंतु तारों की पहचान प्रारंभ करने से पहले उनके बारे में कुछ बुनियादी बातों को जान लेना जरूरी है। तारे हमसे बहुत दूर हैं। इनकी दूरियों को हम किलोमीटरों में सुविधा से व्यक्त नहीं कर सकते। इसलिए खगोलविदों ने तारों की दूरियाँ मापने के लिए प्रकाश की गति के पैमाने को अपनाया है। प्रकाश की किरणें एक सेकेंड में लगभग तीन लाख किलोमीटर दूरी तय करती हैं। इस वेग से प्रकाश-किरणें एक वर्ष में जितनी दूरी तय करती हैं, उसे एक प्रकाशवर्ष दूरी कहते हैं। एक प्रकाशवर्ष दूरी लगभग ९४,६३,००,००,००० किलोमीटर के बराबर होती है।

रात के समय साफ आकाश में लगभग उत्तर से दक्षिण तक फैला हुआ तारों का एक चमकीला पट्टा दिखाई जाता है। इसे हम आकाशगंगा कहते हैं।

प्राचीन यूनान के लोग इसे 'दूधिया पथ' (गैलेक्सी) कहते थे। वस्तुतः यह तारों का पट्टा है। इसमें अरबों तारे हैं।

आकाशगंगा जैसी हमें दिखाई देती है, असल में वैसी नहीं है। यह लगभग एक पहिए के आकार की विशाल योजना है। इसमें १५० अरब से भी ज्यादा तारे हैं। हमारा सूर्य इन्हीं में से एक सामान्य तारा है। पर हमारा सूर्य आकाशगंगा के केंद्र-स्थान में नहीं है। यह केंद्र-स्थान से काफी दूर एक सिरे पर स्थित है। इस सिरे से हम आकाशगंगा के केंद्र-भाग की ओर देखते हैं, तो पहिए के आकार की यह विशाल योजना हमें तारों के एक सघन पट्टे के रूप में दिखाई देती है।

'आकाशगंगा के पट्टे के दोनों ओर तारों का घनत्व कम-कम होता जाता है। कारण स्पष्ट है। आकाशगंगा के पहिए के समतल में न देखकर यदि हम इसके ऊपर नीचे देखेंगे, तो आकाश में कम-कम तारे दिखाई देंगे। कोरी आंखों से आकाश में दिखाई देनेवाले सभी तारे आकाशगंगा-योजना के ही सदस्य हैं। यदि आकाशगंगा के इसके बाहर से देख पाना संभव होता, तो यह हमें पहिए के आकार की ही दिखाई देती।

हम जानते हैं कि आकाश के कुछ तारे काफी तेज चमकते हैं और बहुत-से तारे मंदकांतिवाले हैं। प्राचीन काल के ज्योतिषियों ने तारों को, उनकी कांति के अनुसार, छह वर्गों में बांटा था। जो तारे सायंकाल के समय पहले दिखाई देते हैं, उन्हें प्रथम कांतिमान का माना गया था। सबसे मंद चमकवाले तारे छठे कांतिमान के माने गए।

कांतिमान का यह वर्गीकरण मोटा-मोटा था। इसलिए आधुनिक खगोल-विज्ञान में यह मान लिया गया कि कोरी आंखों से दिखाई देनेवाले सबसे ज्यादा कांतिवाले तारे सबसे मंदकांति तारों से १०० गुना अधिक चमकीले होते हैं। इस व्यवस्था के अनुसार, पाचवी कांति का तारा छठी कांति के तारे से ढाई गुना अधिक चमकीला होता है। और यह सिलसिला बना रहता है। अतः कांतिमान एक संख्या है।

पुराने जमाने के कुछ ज्योतिषी सोचते थे। कि चमकीले तारे हमसे अधिक नजदीक हैं और मंदकांति तारे अधिक दूर हैं। पर बात ऐसी नहीं है। तारों के वास्तविक आकार तथा तापमान के आधार पर उनके निजी या निरपेक्ष कांतिमान निर्धारित किए गए हैं।

आज से करीब १४ हजार साल पहले। आकाश पहले आकाश का खूब चमकीला 'अभिजीत' (वेगा) तारा ध्रुव-बिंदु के नजदीक है। १२ हजार साल बाद पुः ध्रुवतारा बनेगा। हमारे आजके हम आजकतारों करीब एक डेढ़ हजार साल तक ध्रुवतारे का सम्मान दिला। उसके बाद सेफियस मंडल का गामा तारा ध्रुवतारा बनेगा। वर्तमान ध्रुवतारा आज से लगभग २६ हजार साल बाद हो पुनः ध्रुवतारा बन सकेगा।

(लेखक की पुस्तक तारों भरा आकाश से साभार)

व्यक्तिचित्रण

रजना मुलानी
प्रथम वर्ष साहित्य

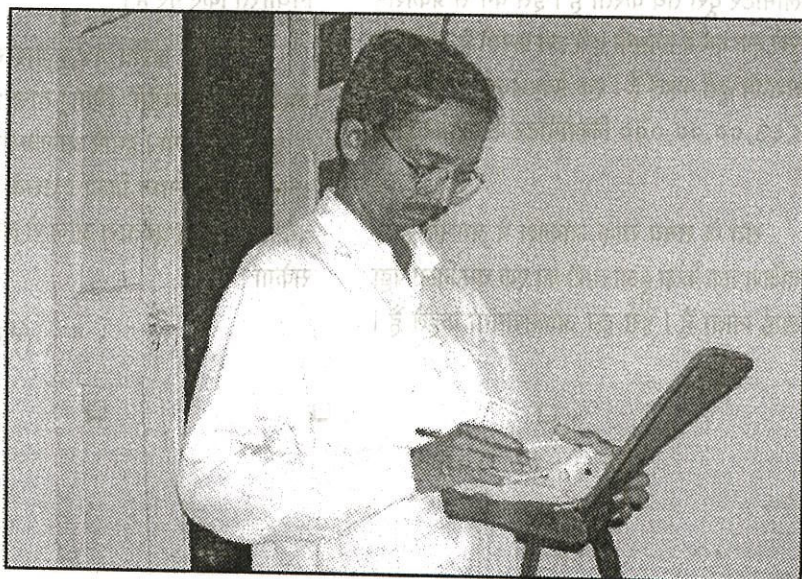
बादशाह अब नाम के बादशाह नहीं वे दिल के बादशाह बन गए। उनके सहारे उनके भाई-बहन का परिवार खुशहाल जीवन बीता रहा है। साच्चाई और धर्म पर आचरण करनेवाले बादशाह माँ-बाप की हज भेजकर अपने पुत्र धर्म को निभाना चाहते हैं।

दिल के बादशाह

बादशाह, नाम तो बादशाह है। परंतु, जन्म किसी राजघराने में नहीं हुआ एक ऐसे परिवार में जन्म लिया जहाँ रोजमर्रा की जिंदगी भी बड़ी मुश्किल से काटी जाती थी। इस के पूर्व जितने बच्चों ने जन्म लिया उसी दिन उन्होंने अपनी आँखें बंद कर ली। ये भी जी पाएगा इसकी कोई आशा नहीं थी। लेकिन अल्लाह की दुआ से इस की सांसे चलती रही। घर के नाम पर किराए का एक छोटा सा कमरा था। पिताजी किसी बंगले पर चौकीदारी करते थे।

बादशाह जी का ऊँचा कद, लंबी सिधी नाक, गोरा रंग ऐसे वह दिखते हैं। बादशाह के जन्म के पश्चात एक भाई और तीन बहनों ने जन्म लिया। घर के हालात पहले से नाजुक थे। ऐसी प्राप्त स्थितियों में भी उसने अपनी हायस्कूल की पढ़ाई पूरी करके महाविद्यालयीन शिक्षा अर्जित की। घरवालों की इच्छा और जरूरत थी कि उसे कहीं नौकरी मिल जाएँ। अनेक प्रयासों के बावजूद बादशाह को नौकरी नसीब नहीं हुई। हर जगह नौकरी के लिए ऐप्लिकेशन देते रहे और हर बार हार जाते। घर की जिम्मेदारियाँ निभाने के लिए अब छोटा-मोटा काम करना अत्यावश्यक हो गया इसलिए दर्जी का काम करने लगे।

जिस किसी तरह अब घर चलने लगा। ऐसे में उनकी शादी शफीना के साथ हुई। शफीना स्वभाव से ही गरीब थी। पती के कार्य में हमेशा हाथ बटाती थी। बादशाह की जीवन गाड़ी जैसे तैसे पटरीपर चल रही थी। लेकिन खुदा को ये शायद मंजूर न था। उसकी दर्जी की दुकान बंद हो गई। नौकरी के लिए राज्य परिवहन महामंडल में उन्होंने अर्जी दी नौकरी दिलाने का वादा करके किसी ने उनसे पैसे लिये। बादशाह ने बीवी के गहने बेचकर पैसे का इतना जमा किया था। लेकिन उन्हें वह नौकरी नहीं मिली। घर चलाने के लिए वे कोई भी छोटा-मोटा काम करने लगे। यहाँ तक की मजदूरी भी की, लेकिन इतना करने के बावजूद भी परिवार की जरूरतों को पूरा करने में असमर्थ रहें। कम आमदनी के कारण उन्हें अपना गाँव छोड़ना पड़ा। कुछ दिनों तक एक मिल में उन्होंने नौकरी की उनके कड़े वक्तों में छोटे भाई ने उनका हौंसला बंधाया। यहाँ आकर वे दूध

डेअरी में काम करने लगे। फर्म के मालिक ने उनकी इमानदारी और हुनर देखकर उन्हें एक बैंक में ऐजेंट के तौर पर काम दिलवा दिया। इस नौकरी से उन्हें सुचारु ढंग से आमदनी प्राप्त होने लगी। कराड में ही उन्होंने एक मकान खरीद लिया। आर्थिक समस्याएँ कम होते ही पारिवारिक समस्याएँ बढ़ने लगी। इसलिए वह अपनी पत्नी को लेकर अलग से रहने लगे। घरवालों की परंपरावादी विचारधाराएँ, पुत्र प्राप्ति के लिए जिद से तंग आकर ही उन्होंने अलग बसेरा बनाया था। बादशहा आधुनिक विचारों के, बेटा-बेटी में भेदभाव न माननेवाले और परिवार के प्रती स्नेह रखनेवाले व्यक्ति हैं। उनकी एक ही इच्छा है कि बेटियाँ पढ़ लिखकर अपने पैरो पर खड़ी हो जाएँ।

हणमंत हडपद
द्वितीय वर्ष साहित्य

बेटियों को उच्च शिक्षा दिलाने के लिए बैंक ऐजेंट के साथ वे एल्.आय.सी. ऐजेंट भी बन गये। इस बीमा के कारोबार ने उन्हें सामाजिक प्रतिष्ठा प्राप्त करा दी। आमदनी बढ़ने से उन के स्वभाव में, विचारों में और अधिक उदारता आ गई। अपने सभी रिश्तेदारों, दोस्तों की वे खुले दिल से मदद करते हैं। मदरसा, मस्जिद में सदका देते हैं।

बादशहा अब नाम के बादशहा नहीं वे दिल के बादशहा बन गये उनके सहारे उनके भाई बहन का परिवार खुशहाल जीवन बिता रहा है। सच्चाई और धर्म पर आचरण करनेवाले बादशहा माँ-बाप की हज भेजकर अपने पुत्र धर्म को निभाना चाहते हैं। पुत्रियों को उन्होंने भूल से भी कभी डाटा या मारा नहीं। हर वक्त प्रेम से समझाते अपनी बेटियों पर अच्छे संस्कार किए हैं। झूट से उन्हें सक्त नफरत है।

मुझे बादशहा जी पर फक्र है की वह मेरे पिताजी है। ओर मैं उनकी बेटी हूँ।

घटना

बिहार की राजधानी पटना वहाँ के होटल की यह घटना
एक जवान बुढ़ियाँ होठों पर लाली, गाल पर चूना
लगती थी वह अजब नमुना

पति संग होटल में आयी
दोनों ने फिर रोटी मंगवाई
पहले बूढ़ेने खाया, फिर बुढ़िया ने प्यार से पंखा हिलाया
फिर बुढ़ियाने खाया, तो बूढ़ेने पंखा हिलाया
इसे देखकर वेंटर चकराया
वेंटर बोला, ऐ लैला मजनू के मायबाप
क्या मुझे बतला सकले हो आप ?
यदि आप दोनों मे इतना है प्यार
तो क्यों नही खाना खाते साथ साथ ?

इस पर बूढा बोला...
बेटे खयाल तो तुम्हारा नेक है।
पर हम दोनों के पास दाँतोंका तो एकही सेट है।

सुनिता कदम
द्वितीय वर्ष साहित्य

□
मनुष्य के पास चाहे असीम कल्पनाशक्ति हो, चाहे वो कितना भी कुशाग्र हो फिर भी उसके विकास के लिए प्रयत्नों का योग आवश्यक है। प्रयत्न में कर्म और श्रम दोनों का समावेश है। चाहे बुद्धि और श्रम साधारण हो, पर यदि उनके साथ अथक प्रयत्नशक्ति हो तो व्यक्ति आज बहुत दूर की मंजिल तय कर लेता है। काम भी आसान हो जाता है।

□

प्रयत्न

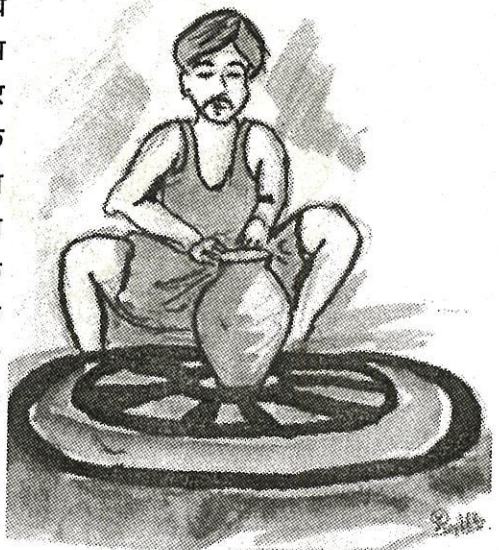
मानवजाति के विकास का पूरा इतिहास उसके प्रयत्नों का इतिहास है। संगीत, नृत्य, चित्र, वास्तु, शिल्प आदि कलाओं तथा ज्ञान-विज्ञान के क्षेत्र में मनुष्य ने जो ऊँची उड़ानें भरी हैं, वे मनुष्य की लंबी साधना अर्थात् प्रयत्नों के प्रतिफलन हैं। आदिम युग से लेकर आधुनिक युग तक पहुँचने में मनुष्य के प्रयत्नों की ही ही भूमिका रही है। आज जिस स्थिति में हम जी रहे हैं, उससे बेहतर स्थिति में जीवन जीने की ललक वैसे बहुत सहज और स्वाभाविक है। आज मनुष्य जिस स्थिति में है, उससे उँचे स्तर पर जाने की उसकी इच्छा उसके प्रयत्नों से ही पूर्ण होती है।

मानव-शरीर और मन प्रयत्नों से ही अपना आकार-प्रकार ग्रहण करते हैं। जन्म से बालक सबसे पहले प्रयत्न करता है, अपना पेट भरने का। जैसे-जैसे वह बड़ा होता जाता है वैसे-वैसे अनेक प्रयत्नों फलस्वरूप कई शारीरिक कुशलताओं को वह आत्मसात करता है। वह रेंगना, बैठना, चलना, बोलना सिखता है। हर एक प्रक्रिया में पहले वह गलतियाँ ही करता है। लेकिन गलतियाँ होती हैं इसलिए वह रुकता नहीं, न हम उसे रुकने देते हैं। बार-बार के प्रयत्नों से वह उन कौशलों को आत्मसात कर लेता है। कुछ बड़ा होने पर वह पाठशाला जाता है। ज्ञानार्जन और अपने परिवेश से परिचित होने की उसकी प्रक्रिया यहाँ से शुरू होती है। यहीं पर बड़े पैमाने पर उसकी अंतरक्रिया घटित होती है। इन सबमें टिके रहने के लिए प्रयत्नों की जरूरत होती है। मनुष्य के पास चाहे असीम कल्पनाशक्ति हो, चाहे वह कितना भी कुशाग्र हो फिर भी उसके विकास के लिए प्रयत्नों का योग आवश्यक है। प्रयत्न में कर्म और श्रम दोनों का समावेश है। चाहे बुद्धि और कल्पनाशक्ति साधारण हो, पर यदि उनके साथ अथक प्रयत्न-शक्ति हो तो व्यक्ति बहुत दूर की मंजिल तय कर लेता है। कठिन काम भी आसान हो जाता है।

करत करत अभ्यास ते, जड़मति होत सुजान ।

रसरसी आवत जात तैं, सिल पर होत निसान ॥

प्रयत्न से कठिनतम काम भी संभव हो जाता है। जीवन में किए गए विभिन्न प्रयासों के कारण जीवन विकसित और समृद्ध होता है। निजी स्तर के सामूहिक प्रयत्नों से राष्ट्र विकसित होता है। किसी भी देश का विकास देशवासियों के प्रयत्न का ही प्रतिफलन होते हैं। कुछ देश अधिक विकसित होता है। इसका मतलब है कि वहाँ के लोग अधिक प्रयत्नशील हैं। मात्र प्रयत्नों के जरिए ही कठिनतम और असंभव कार्यों पर मनुष्य विजय पा सकता है। इतिहास इसका साक्षी है। असीम कल्पनाशक्ति के साथ अथक प्रयत्नों के कारण ही मनुष्य अंतरिक्ष तक पहुँच सका

है। मानव जाति की प्रगती के इतिहास से स्पष्ट है कि प्रयत्नों से क्या संभव नहीं। मराठीमें कहा गया है,

‘प्रयत्नों बाळूचे कण रगड़िता तेलही गळे

अर्थात् प्रयत्न करने से कोई भी कठिन कार्य साध्य हो जाता है।

प्रयत्न हमेशा सकारात्मक होने चाहिए। मानवीय इतिहास के विकास में नकारात्मक प्रयत्न मानवीय जीवन के लिए घातक साबित हुए हैं। हमारे

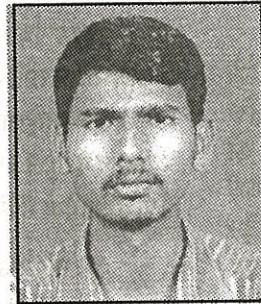
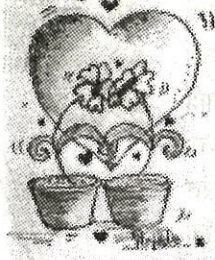
प्रयत्नों की नींव में मानवीय मूल्य होने चाहिए। उन्हें सामाजिक हित के संदर्भ चाहिए। प्रयत्न व्यक्ति और समाज की जिंदादिली का लक्षण है। प्रयत्नों के कारण जीवन में चैतन्य निर्माण होता है। जीवन आनंददायी सफल, सार्थक और कल्याणकारी बनता है। प्रयत्नहीन जीवन न केवल निरस उबाऊ और शुष्क होता है अपितु उन्नति में वह बाधक होता है। इसलिए मनुष्य को अच्छे संस्कार प्रोत्साहन देनेवाला गुरु होना चाहिए। वो हमेशा उसे प्रयत्न करने को प्रोत्साहन देता रहे। जिससे जीवन में सफलता असफलता की चिंता छोड़कर निरंतर बिना रुके बिना थके अपने उद्देश्यों की तरफ कदम बढ़ाने में मजबूर कर दे। उसमें जो आनंद और संतोष है वह अतुलनीय तथा अवर्णनीय है। इसीसे हमारे जीवन को अर्थ प्राप्त होता है।

अमृता जाधव
द्वितीय वर्ष साहित्य

DREAM OF LOVE

प्यार एक सामना है।
जो कुवारी आँखों में पलता है।
प्यार एक Current है।
जिससे Fuse Bulb भी जलता है।
प्यार अपनी ही तरह का एक College है।
हर Young दिल को इसका Knowledge है।
प्यार एक Missile है, Retired आदमी के लिए,
Love Pension कि, File है।
प्यार दिल का, दिलसे Cable है।
Civil Engineer के लिए Dumpy Level है।
कहते हैं प्यार एक आग है।
शादी शुदाओ के लिए सजा है।
बुजूर्गों के लिए गाली है।
नवजवानों के लिए घरवाली है।
लेकीन प्यार उनके लिए नहीं की,
जिनकी जेबे खाली है।

हणमंत हडपद
द्वितीय वर्ष साहित्य

माता-पिता

चलना, बोलना, हँसना, रोना आपही की देन है।
रोशनी से मंजिल पाना, आपही मेरी देन है।
बचपन गुजरा, गिरने सवरने में
खूब संभलेवाले आपही है।
आज भी फिसल जाऊँ अगर तो
हाथ थामनेवाले आपही है।
मुसाफिर हूँ जिंदगी का रास्ता दिखानेवाले आप ही हैं।
हजारों भगवान है दुनिया में, मेरे भगवान तो आप ही हैं।

प्रियांका टापरे
द्वितीय वर्ष, साहित्य

पंचायतों में महिलाओं की भूमिका

महात्मा गांधीजीने एक बात ठीक ही कही थी, “महिलाएँ पर्यवेक्षण कार्य एवं अहिंसा के लिए उठाएँ गये कदमों में पुरुषों की अपेक्षा अधिक उपयुक्त होती हैं।” गांधीजी महिलाओं की सत्ता के पक्षधर भी रहे हैं। महिलाओं को स्थानीय निकायों में ५० प्रतिशत आरक्षण देकर सही मायने में महिला सशक्तिकरण को बढ़ावा दिया गया है। घर के कामकाज से बाहर आकर आज महिलाएँ सत्ता के मैदान में भी अपनी परचम फहरा रही हैं।

महात्मा गांधीजी ने एक बात ठीक ही कही थी कि, “महिलाएँ पर्यवेक्षण कार्य एवं अहिंसा के लिए उठाए गए कदमों में पुरुषों की अपेक्षा से अधिक उपयुक्त होती हैं।” गांधीजी महिलाओं की सत्ता के पक्षधर भी रहे हैं और उनकी इस सोच को महिलाएँ स्थापित भी कर रही हैं। महिलाओं को स्थानीय निकायों में ५० प्रतिशत आरक्षण देकर सही मायने में महिला सशक्तिकरण को बढ़ावा दिया गया है। घर के कामकाज से बाहर आकर आज महिलाएँ सत्ता के मैदान में भी अपना परचम फहरा रही हैं।

आज पंचायती राज संस्थानों के माध्यम से महिलाओं ने अपनी प्रतिभा समर्पण व कार्य कुशलता से सभी को परिचित करा दिया है। जब मध्य-प्रदेश में वर्ष २००४ में हुए पंचायत चुनाव में ७,७०७ महिला सरपंच निर्वाचित हुईं एवं महिलाएं पंच के पद पर विराजमान हुईं। पितृसत्तात्मक समाज में पहले तो महिलाओं द्वारा सत्ता चलाना ही अपने आप में एक चुनौतीपूर्ण काम है और इन परिस्थितियों में मिसाल कायम करना और भी महत्वपूर्ण है।

इन महिलाओं द्वारा शांति, सुशासन के साथ महिलाओं के साथ हो रही घरेलु हिंसा दहेज प्रथा शराबखोरी इत्यादी अनेक सामाजिक समस्याओं के राजनितिक हल ढुंढे गए और सामाजिक आर्थिक व राजनितिक भेदभाव के खिलाफ आवाज उठाए हैं। इसके लिए राजनीति मात्र सुख भोगने का जरिया नहीं बल्कि समाज में गैर बराबरी को खत्म करने एवं न्याय और समता को स्थापित करने का माध्यम है।

छिंदवाड़ा जिला उमरवाड़ा तहसील की मनकवाडी पंचायत की महावती बाई कहती हैं कि, पहलो तो हम घर से बाहर नहीं निकलते थे, परंतु अब हमे खेत भी देखना पड़ता है और पंचायत भी वे बनाती हैं। गाँव में सरपंच महिला सीट घोषित होने की वजह से ही उन्हें चुनाव लड़ने का मौका मिला।

तभी वे सरपंच बनी और जब महावती बाई से पूछा गया कि, उन्होंने सरपंच बनने के बाद सबसे अच्छा कार्य कौनसा किया है तो वे बड़े गर्व से बताती हैं कि, अब मेरे गाव में बच्चे शाला में भूखे नहीं रहते और गाँव में एक प्राथमिक शाला है जिसमें मध्यान्ह भोजन बनाने का कार्य स्वयंसहायता समूह को दिया गया है परंतु कई बार समूह के पास पैसा नहीं होने की वजह से मध्यान्ह भोजन नहीं बनता था तथा बच्चे भूखे रहते थे। जब मुझे यह बात पता चली तो मैंने तुरंत ग्रामसभा बुलाई और यह तय किया कि जब भी ऐसी स्थिति उत्पन्न होगी तब

पंचायत और समुदाय इसमें सहायता करेगा। सिर्फ इतना ही नहीं उनके प्रयासों से गांव में माध्यमिक शाला निर्माण का कार्य भी शुरू हो गया है।

पंचायत की अमासोबाईने भी गांव में शराबबंदी करवाकर ऐतिहासिक काम किया है। सभी गांव के लोग कमाकर लाते और शराब में गवा देते थे, फिर थाने में खर्च करते। इस वजह से अमासो बाईने गांव में शराब बंदी ठान ली। लोग जो भी कुछ कमाकर लाते वह शराब में गवा देते थे। ऐसे में अमासी बाई ने गांव में शराबबंदी की ठान ली। ग्रामसभा में अमासों बाईने शराब बंदी लगा दी। इस बात पर गांव की सभी महिलाओं ने मिलकर उनका साथ दिया लेकिन गांव के सभी पुरुषों ने इसका समर्थन किया नहीं। महिलाओं ने पारित किया की गांव में जो भी सार्वजनिक रूपसे शराब पीएगा, उस पर २,००० रु. का जुर्माना होगा और जो खरीदेगा उस पर १,००० रु का जुर्माना एवं जो उसकी खबर पंचायत को देगा उसको ५०० रु. का इनाम दिया जाएगा। इस वर्ष होली के त्योहार के समय दो लोगों ने शराब पीने के बाद झगड़ा हो गया। अगले ही दिन ग्रामसभा ने दोनों लोगों को २००० रुपए का जुर्माना किया। अब तिनसई में सार्वजनिक रूप में शराब नहीं पी जाती। अमासो बाई बताती है कि, गांव में पहले एक शराब की दुकान हुआ करती थी, परंतु महिलाओं ने मिलकर उसे भी बंद करवा दिया है।

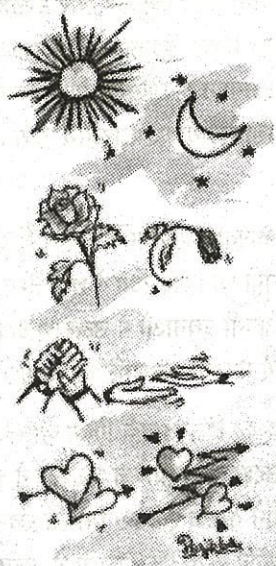
भुमका पंचायत की सहवती बाई ने भी अपनी पंचायत के लिए कई ऐसे काम किए हैं। जिसके के

लिए उनकी पीठ थपथपाई जानी चाहिए। रोजगार गारंटी के विषय में उनकी सोच तारीफ के काबिल है। उनका सोचना है कि यदि लोगो को गांव में ही काम मिलेगा तो वे पलायन नहीं करेंगे। उनके अनुसार गांव का पुराना सचिव धन की हेराफेरी करता था। इसलिए शिकायत करके उसे सचिव पद से हटा दिया। एक महिला सरपंच होने के नाते सहवती बाई ने नरेगा में आ रही प्रशासनीक दिक्कतों को भी बताया कि कैसे उन्हें बार-बार पटवारी से नए काम की फाइल बनवाने के लिए गुजारिश करनी पड़ती है। सहवती बाई कहती है कि, सबसे अच्छी बात यह है की उन्हें अब पहचान का संकट नहीं है। आज अगर गांव के किसी भी व्यक्ति से पूछा जाए कि गांव की सरपंच कौन है तो वो सहवती बाई का नाम बता देता है। अब लोग उन्हें उनके पति के नाम से नहीं बल्कि स्वयं उनके नाम से जानते हैं।

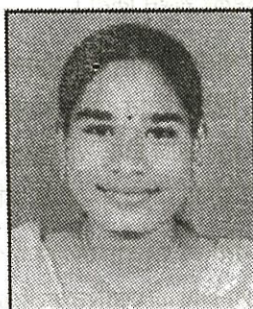
हड़सी बाई ने तो कोठिया पंचायत की सरपंच बनने के तुरंत बाद गांव के बच्चों की शिक्षा पर ध्यान देना शुरू कर दिया था। वे बड़े उत्साह के साथ कहती है कि, सरपंच बनने के बाद मुझे राष्ट्रपति से मिलने का मौका मिला। वह इस बार भी चुनाव लड़ने को तैयार है भले ही सीट महिला की हो या नहीं।

स्थानिय निकायों में तो महिला पंचायत प्रतिनिधियों को ५० प्रतिशत आरक्षण दे दिया गया लेकिन जहां से नितियों का निर्धारण होता कानून बनते हैं वहां महिलाओं के राजनैतिक आरक्षण का मामला वर्षों से उलझा पड़ा है। वैसे कांग्रेस ने अपने चुनावी घोषणा पत्र में इसे पारित करने का वादा किया है और राष्ट्रपति ने अपने अभिभाषण में सरकार के १०० दिन के कार्यक्रम में भी इस पर कार्यवाही के संकेत दिए हैं।

महिलाओं ने पंचायत से लेकर विधान सभा और संसद तक में राजनैतिक सवाल के बड़े ही अर्थपूर्ण जवाब तैयार किए हैं। उन्होंने न केवल उस मान्यता को तोड़ा है, जिसमें लोग कहते थे, कि महिलाएं सत्ता का संचालन नहीं कर सकती हैं बल्कि उन्होंने इसके नए प्रतिमान भी स्थापित किए हैं। लेकिन सवाल यही है की, आरक्षण को लेकर राजनैतिक दलों को अपनी तैयारी कितनी है ? पिछली तीन लोकसभाओं में टल रहे इस विधेयक को कब स्वीकृति मिल पाएगी, यह तो आनेवाला समय ही बताएगा।

भरोसा

सुवर्णा मिसाल
प्रथम वर्ष साहित्य

दिन आता है, जाता है।

वक्त का क्या भरोसा है।

फूल खिलते हैं, मुझाते हैं।

कली का क्या भरोसा।

यार मिलते हैं, बिछड़ते हैं।

दोस्ती का क्या भरोसा है।

दिल मिलते हैं, टुटते हैं।

प्रेमी का क्या भरोसा।

इसलिए कहते हैं,

ये दुनिया है मतलब की,

यहाँ कोई किसी का नहीं होता है।

जो अपना होता है, आखिर वही धोका देता है।

उज्ज्वला कदम
द्वितीय वर्ष, साहित्य

मध्ययुगीन सुधारवादी कवि : शंकरदेव

मध्ययुगीन सुधारवादी, सांस्कृतिक राष्ट्रवाद के उन्नायक, अद्वैतवादी दार्शनिक, प्रवीण संगीतज्ञ, मर्मस्पर्शी चित्रकार, ब्रजावली भाषा के प्रवर्तक अद्भुत प्रतिभाशाली एवं 'एक देव एक सेव' के प्रतिष्ठापक भक्त प्रवर महापुरुष शंकरदेव हैं।

अक्टूबर १४४९ ई. में नवगाँव जिले के बरदोवा में शंकरदेव का जन्म हुआ। शंकरदेव की बाल्यावस्था में ही उनके माता-पिता स्वर्गवासी हो गए। अतः अपने दादी खेरसुती की छत्रछाया में ही वे पले-बढ़े। अपनी दादी की प्रेरणा पाकर वे गुरु महेंद्र कंदली की पाठशाला में पढ़ने लगे। वर्णमाला का ज्ञान प्राप्त कर लेने के बाद ही शंकरदेव ने एक भावपूर्ण कविता लिखी और अपने गुरु को आश्चर्यचकित कर दिया।

शंकरदेव की भक्तिभावना स्वामी रामानंद की उदारवादी भावना के समान ही व्यापक एवं सर्वजनहिताय थी। जिसमें जाति-पाँति का भेदभाव नहीं था। शंकर देव ने शुद्ध तथा स्त्रियों के लिए भी भक्ति का मार्ग खोल दिया था। शंकरदेव ने अपनी रचनाओं में उल्लेख किया है कि, 'नाहि भक्तीर जाति अजाति विचार' अर्थात् भक्ति मार्ग में जाति-अजाति का विचार नहीं है।

करतल कमल कमलदल नयन ।

भवदवदहन गहन फन शयन ॥

नपर नपर पर शतरत गमय ।

सभय मभय भय समहर सततय ॥

खर तर बर शर हत दश वदन ।

खगचर नगधर फणधर शयन ॥

जगदध मपहर भवभय तरन ।

पर पद लय कर कमलज नयन ॥

अपनी विलक्षण प्रतिभा के कारण अल्प समय में ही शंकरदेव ने भुक्ति-स्मृति, भागवत, पुराण, महाभारत, रामायण, साहित्य, व्याकरण, ज्योतिष, इतिहास, कोष आदि का ज्ञान प्राप्त कर लिया था।

शंकरदेव के आविर्भाव-काल के बहुत पहले शक्तिधर्म का प्राबल्य था। इधर तांत्रिक वामाचारों के प्रभाव से हिंदू धर्म का असली स्वरूप लुप्तप्राय हो गया था। पशुबलि और नरबलि के बढ़ते विश्वास ने लोगों को हृदयहीन बना दिया था। भौतिक विद्या, इंद्रजाल, मांसभक्षण, सुशपान आदि के धार्मिक अंधविश्वास डूबता चला जा रहा था। समाज में जातिगत विद्वेष का जहर फैला हुआ था। शंकरदेव ने इन सबके खिलाफ विद्रोह का झंडा उठाया एवं शास्त्रार्थ द्वारा हिंसामूलक पुरोहितवाद का जमकर खंडन किया।

शंकरदेव की भक्तिभावना स्वामी रामानंद की उदारवादी भावना के समान ही व्यापक एवं सर्वजनहिताय थी, जिसमें जाति-पाँति का भेद-भाव नहीं था। शंकरदेव ने शुद्ध तथा स्त्रियों के लिए भी भक्ति का मार्ग खोल दिया था। शंकरदेव ने अपनी रचनाओं में उल्लेख किया है कि - नाहि भक्तीर जाति अजाति विचार' अर्थात् भक्ति मार्ग में जाति-अजाति का विचार नहीं है।

भारतीय सभ्यता एवं संस्कृति के क्षेत्र में शंकरदेव को विस्मृत नहीं किया जा सकता। सर्व भारतीय स्तर पर अपने मत को प्रसारित करने के महत् उद्देश्य से अनुप्राणित शंकरदेव ने 'ब्रजावली' जैसी नूतन भाषा का प्रवर्तन किया। ब्रजावली में उन्होंने नाटक एवं वरगीतों की रचना की है। ब्रजावली में उनकी नाट्य रचना के पूर्व संस्कृत में उच्चकोटि के नाटक उपलब्ध थे, परंतु शंकरदेव

ने उन नाटकों का अंधानुकरण न करके उसमें अपने मौलिक चिंतन एवं दृष्टि को आरोपित किया है। शंकरदेव के ब्रजावली नाटकों में असमिया गद्य का प्रथम निदर्शन होता है।

ऐसा माना जाता है कि आधुनिक भारतीय भाषाओं में असमिया भाषा में ही सर्वप्रथम गद्य लेखन का प्रारंभ हुआ था। श्री चित्र महंत लिखते हैं : “शंकरदेव को आधुनिक भारतीय नाट्य शास्त्र का जनक कहा जा सकता है। इनसे पहले किसी भी आधुनिक भारतीय भाषा में नाट्य साहित्य का विकास नहीं हुआ था।”

शंकरदेव का पहला लोकप्रिय नाटक है - “चिल यात्रा” जिसका अभिनय करने के लिए उन्होंने सप्त वैकुण्ठ का पर स्वयं बनाया था। इससे शंकरदेव के अद्भुत चित्र-कौशल्य का अनुमान किया जा सकता है। इसके अतिरिक्त शंकरदेव ने ‘पत्नी प्रसाद’, ‘कालीयदमन नाट’, ‘केलिगोपाल नाट’, ‘रुक्मिणी हरण नाट’, ‘पारिजात हरण’, ‘राम विजय’ आदि नाटकों की रचना की है। अपने धार्मिक विचारों को जनजन तक पहुँचाने के लिए शंकरदेव ने नाट्यशैली को माध्यम बनाया था। ब्रजावली में नाटकों की रचना करके शंकरदेव अपने धार्मिक विचारों को प्रचारित करना चाहते थे। यद्यपि इन नाटकों की कथावस्तु भागवत् महापुराण, विष्णु पुराण, हरिवंश पुराण आदि से गृहीत है। तथापि इनमें तत्कालीन सामाजिक, धार्मिक एवं राजनितिक गतिविधियों का साक्ष्य मौजूद है।

शंकरदेव रचित वरगीत को वैष्णव परंपरा, साहित्य और संस्कृति की संचित निधि हैं। डॉ. वाणीकांत काकति ने वरगीत की तुलना नोबल नंबर से की है। वरगीत का शाब्दिक अर्थ है वर अथवा श्रेष्ठगीत। श्रेष्ठ आध्यात्मिक एवं उच्चादर्शों से युक्त होने के कारण ही इन गीतों का नाम वरगीत पड़ा। शंकरदेव रचित वरगीतों की संख्या मात्र चौतीस ही है।

वरगीतों की भाव-भूमि श्रेष्ठ है। इन गीतों में जीवन की असारता एवं क्षणभंगुरता का उल्लेख बार-बार किया गया है। माया-मोह के मकड़जाल में भटकता हुआ जीव किस प्रकार अपना अस्तित्व खो बैठता है और भोग-विलास को ही अपने जीवन का परम लक्ष्य समझ बैठता है, आदि इन गीतों में वर्णित

है। संसार की क्षण भंगुरता का वर्णन शंकरदेव इस प्रकार करते हैं :

अधिर धन जन जीवन यौवन अधिर एहु संसार।
पुत्र परिवार सबहि असार करबो का हेरि सार।

वरगीतों में ईश्वर के नाम जप का महत्त्व जिस समर्पण भाव से गाया जाता है, उसी समर्पण भाव से कबीर, तुलसी, गुरुनानक जैसे संत-महात्माओं ने नाम स्मरण का महत्त्व बतलाया है। शंकरदेव कहते हैं कि सांसारिक मायाजाल से मुक्त होने का एकमात्र उपाय है - ईश्वर का नाम स्मरण करना।

शंकरदेव के समान ही तुलसीदास कलियुग में आत्मोद्धार का एकमात्र आधार ईश्वर के नाम जप को मानते हैं - ‘कलियुग केवल नाम आधार।’ रामनाम के इसी जप से देह के भीतर और बाहर ज्ञान की ज्योति जगमगा उठती है। वरगीतों में मूलतः सगुण-निर्गुण एवं राम-कृष्ण की उपासना पर समान रूप से महत्त्व दिया गया है। इन गीतों में धर्म, साहित्य, सभ्यता, संस्कृति एवं दर्शन का एक साथ समावेश किया जा है। इन गीतों में भक्ति के साथ-साथ अन्य विषयों का विवेचन किया गया है। इन गीतों में भक्ति के साथ-साथ गंभीर निर्वेद और शांतरस की आध्यात्मिक मनोवृत्त समन्वित है।

शंकरदेव के वरगीतों का दार्शनिक पक्ष उन्हें तुलसीदास के दार्शनिक विचारों के पास पहुँचा देता है। जीव एवं ब्रह्म संबंधी तुलसीदास एवं शंकरदेव की विचारधारा एक है। शंकरदेव लिखते हैं कि जिस प्रकार मिट्टी के पात्र और मिट्टी दोनों में कोई भेद नहीं है, सोने के आभूषण और सोने में कोई अंतर नहीं है, ठीक उसी प्रकार जीव और ब्रह्म एक ही हैं। ब्रह्म का अंश ही जीव है।

भक्तिकालीन कवियों के समान शंकरदेव के वरगीतों में गीतात्मकता का प्राधान्य है। भजन में जिस प्रकार विभिन्न राग-रागिनियों को लयबद्ध किया गया है, उसी प्रकार वरगीतों को विभिन्न रागों में बाँधा गया है। भारतीय राग-रागिनियों की सबसे महत्त्वपूर्ण विशेषता यह है कि इनके नामकरण के पीछे सर्व भारतीय एकात्मता है। यथा, धनश्री, भीमपलासी, गौरी, आसावरी, केदार, मल्हार, कल्याण, आभेरी आदि राग भारत के एक कोने से दुसरे कोने तक अपने नाम से जाने जाते हैं।

शंकरदेव लिखित किर्तन घोषा भक्तिकाल की महत्त्वपूर्ण उपलब्धी है। किर्तन घोषा में विवेचित भक्ति का आधारग्रंथ है। जिसको शंकरदेव ने वेदांत ग्रंथों में सर्वश्रेष्ठ माना है - ‘परम वेदांत भागवत्’। भक्ति का महत्त्व प्रकट करते हुए किर्तन के विविध महात्म्यों में उन्होंने क्रमशः भक्ति, ज्ञान, श्रवण, कीर्तन, स्मरण, अर्चन, भक्ति योग, उत्तम भक्ति, उत्तम भक्त, मध्यम भक्त, प्राकृत भक्त प्रार्थनादि तथा भगवत् भक्ति के रूप और कलियुग के परम धर्म का वर्णन किया है। शंकरदेव चारों वेद, अठारहों पुराण का सारतत्त्व कृष्ण के चरणों में निष्ठापूर्वक भक्ति को ही मानते हैं।

चारिवेद अष्टावेद पुराण यत्के शास्त्र परम वेदांत भागवत्।

सनक सनंद मुनि योग ज्ञान विचारिया उद्धारिला तार सार तत्व ॥

शंकरदेव का मूल कार्य था जन-जन को विभिन्न मत-मतांतरों से बाहर निकालकर समाज की धार्मिक एकता एवं सामाजिक समानता के बंधन को सुदृढ़ करना। शंकरदेव के भाई रामारायने तीर्थाटन के दौरान उनसे रामकथा सुनाने का

आग्रह किया। शंकरदेव ने इस पर 'तारका वध' की कथा सुनाई, फिर 'पुतना वध' की कथा सुनाने लगे। रामाराय ने आश्चर्य से पुछा - दादा आप राम कथा कहते-कहते कृष्ण कथा कहने लगे हैं। इसपर शंकरदेव ने कहा - मेरा मन कृष्ण के प्रभाव से इतना आलोड़ित हो उठा कि राम कथा कहते-कहते मैं कृष्ण कथा कहने लगा। इससे वह स्पष्ट होता है कि रामावतार और कृष्णावतार यह ईश्वर के दोनों अवतारों के प्रति शंकरदेव की श्रद्धा और भक्ति थी, परंतु कृष्णलीला ने उन्हें अधिक आकर्षित किया है। यहाँ उनकी सगुण भक्ति का दर्शन मिलता है। इस प्रकार उन्होंने निर्गुण और सगुण ब्रह्म के समन्वय के साथ-साथ राम भक्ति और कृष्ण भक्ति के बीच भी समन्वय स्थापित किया है।

शंकरदेव की भक्ति भावना केवल आत्मोद्धार का साधन नहीं है, बल्कि उसमें जन-जन का उद्धार निहित है। भगवान श्रीकृष्ण की भक्ति वत्सलता को दिखाकर शंकरदेव ने किर्तन घोषा में शरणागति की महिमा को विशेष महत्त्व प्रदान किया है। ऐसे भक्ति वत्सल भगवान के श्री चरणों में नतमस्तक होते हुए शंकरदेव कहते हैं :

माधव मधुसूदन राम, भक्त वत्सल प्रणाम।

कहानी

टूटे खिलौने

स्वाती जाधव
प्रथम वर्ष, साहित्य

अनाथ आश्रम की सीढ़ियों पर गुमसूम बैठी रूबीना न जाने किन ख्यालो में खोई हुई थी कि अचानक अपना नाम सुनकर चौंक पड़ी।

“रूबीना, तुम्हे अब्बाजी बुला रहे हैं” आश्रम के चपरासी ने पुकारा। अब्बाजी दरअसल इस आश्रम के कर्ता-धर्ता थे। नौकरी से रिटायर होने के पश्चात् उन्होंने इस आश्रम का कार्यभार संभाला था। वे बहुत ही नेक इन्सान थे। आश्रम के बच्चे उन्हें अब्बाजी कहकर पुकारते थे। रूबीना ने सोचा कोई काम होगा इसलिए बुलाया है। वह तुरंत सीढ़ियों से उठकर उनके पास पहुंच गई और बोली...

“अब्बाजी, आपने बुलाया था !”

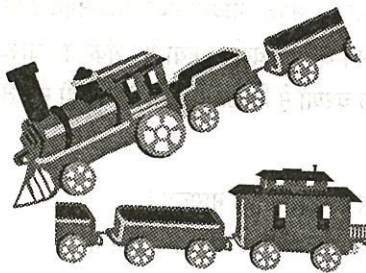
“हां रूबीना, तुम जल्दी से तैयार हो जाओ।”

“कहां जाना है..... ?”

“तुम्हारे घर !”

रूबीना अब वहाँ नहीं जाना चाहती थी किंतु न चाहते हुए भी उसे वहाँ जाना पड़ा। जीप उसी स्थान पर जाकर रुकी जहाँ कभी उसका घर हुआ करता था। घर... एक भरा पुरा परिवार, किंतु आज वही हार एक मलबे के ढेर में तब्दील हो चुका था। रूबीना को देखकर आस-पड़ोस के लोग जमा हो गए और उसे सांत्वना देने लगे पर रूबीना कुछ समय पहले की बात याद करने लगी। उसकी आंखों के सामने वह दृश्य सजीव हो उठा जब वह अंतिम बार अपने भाई बहन के साथ खेल रही थी कि अचानक एक धमाका हुआ। विस्फोट इतना शक्तिशाली था कि आस-पास के मकान भी क्षतिग्रस्त हो गए। केवल रूबीना ही बच पाई वह भी जखमी हालत में। जब उसे होश आया तो मालूम पड़ा कि वह अपने मां-बाप, भाई-बहन सब कुछ खो चुकी है। कुछ दिनों तक तो सगे-संबंधियों ने उसे अपने पास रखा, पर बाद में अनाथ आश्रम भेज दिया।

रूबीना अतीत की स्मृतियों में खोई हुई थी। तभी एक बुजुर्ग ने उससे कहा.... “बेटी हमने इस मलबे के ढेर से कुछ सामान निकाल लिया है। चाहते हैं कि तुम इन सब चीजों को अपने साथ ले जाओ, क्योंकि इन सबकी इकलौती वारिस अब तुम ही हो।” यह कहते हुए उन्होंने आंगन में पड़े सामान की ओर इशारा किया। रूबीना उस ओर बढ़ी। वहाँ पर बहुत-सी कीमती चीजें पड़ी हुई थी। वह कही देर तक उन चीजों को गौर से देखती रही। उसकी आंखों से आंसू बह गए पर मुख मौन रहा। फिर उसने कांपते हुए हाथों से केवल टूटे हुए खिलौने उठाए। जिनसे कभी वह अपने भाई-बहन के साथ खेला करती थी। और धीमे कदमों से जीप की ओर चल पड़ी।

*Look to this day !
For it is life, the very life of life.
In its brief course
Lie all the verities and realities of your experience :*

*The bliss of growth
The glory of action
The splendor of beauty.*

*For yesterday is but a dream
And tomorrow is only a vision,
But today well lived makes every yesterday a
dream of happiness
And every tommorow a vision of hope.
Look well, therefore, to this day !*

Kalidasa

सद्गुरु

२००९-२०१०

वि

ENGLISH SECTION

INDEX

Informative	Global Warming Awareness	Chaitnya Kumbhar	59
Pun	Learning English	Sagar Sawant	63
Pun	Fun with Surnames	Yojana Pawar	63
Informative	Ganesh Festival 'Origin'	Rupeshkumar Kahane	64
Poem	Enemy but Friend	Swati Swami	67
Poem	What is Love ?	Vikram Kumbhar	67
Informative	Gobar Gas Methane Experiments in India	Balkrishna Mate	68
Informative	Women Empowerment : The Road for Nation Building	Poonam Jelugadekar	74
Short Story	Stigma	Jaywant Khot	76
Short Story	Mukta	Kirti Mane	79
Biographical	A Tribute to Dilip Chitre	Seema Repal	81
Poem	Friends	Milind Chavan	82

*

*

*

0906-9009

ENGLISH SECTION

12/11/12

GLOBAL WARMING AWARENESS

Global Warming Sceptics -

Sceptics of global warming think that global warming is not an ecological trouble.

Global Warming Facts - 8 Facts about Global Warming Causes of Global Warming -

The Green house gases are the main culprits of the global warming. The green house gases like carbon dioxide, methane, and nitrous oxide are playing hazards in the present times. Green House Gases are the ingredients of the atmosphere that add to the greenhouse effect.

Global Warming is increasing the earth's average temperature. The Green house gases are the main culprits of the global warming. The green house gases like carbon dioxide, methane, and nitrous oxide are playing hazards in the present times. These green house gases trap heat in earth's atmosphere and thus result in increasing the temperature of earth. The excessive emission of these gases is the major cause of global warming.

The major source of carbon dioxide is the power plants. These power plants emit large amounts of carbon dioxide produced from burning of fossil fuels for the purpose of electricity generation. Coal is the major fuel that is burnt in these power plants. Coal produces around 1.7 times as much carbon dioxide per unit of energy when flamed as does natural gas and 1.25 times as much as oil. The coal gives out eighty percent more carbon per unit of energy it produces as compared to natural gas. Another major source of carbon dioxide in the atmosphere is the emission from the cars and other vehicles. About twenty percent of carbon dioxide emitted in the atmosphere comes from burning of gasoline in the

Chaitnya Kumbhar
T.Y.B.Sc.

□
"Global Warming Awareness" deals with current problem the world is facing today. There are eight facts listed about global warming with the causes that affect environment and result into global warming. Though it has posed a threat to the world, there are some people who are called sceptics they are of the opinion that global warming is not hazardous. It will not affect the life and environment. Besides, there are also some ways suggested to fight global warming.

□

संस्कृत २००९-२०१०

engines of the vehicles. This is true for most of the developed countries. Moreover if sports bike and vehicles that are essentially designed for rough terrain, emit more carbon dioxide when used for general purpose on roads. It is always better to use vehicles designed for city driving on the city roads.

Buildings, both commercial and residential represent a larger source of global warming pollution than cars and trucks. Building of these structures require a lot of fuel to be burnt which emits a large amount of carbon dioxide in the atmosphere.

The second major greenhouse gas after carbon dioxide, which causes global warming, is Methane. Methane is more than 20 times as effectual as CO_2 at entrapping heat in the atmosphere. Methane is obtained from resources such as rice paddies, bovine flatulence, bacteria in bogs and fossil fuel manufacture. Almost in all parts of the world, rice is grown on flooded fields. When fields are flooded, anaerobic situation build up and the organic matter in the soil decays, releasing methane to the atmosphere. Nitrous oxide, which is a colorless gas with a sweet odour, is another green house gas. The main sources of nitrous oxide include nylon and nitric acid production, cars with catalytic converters, the use of fertilizers in agriculture and the burning of organic matter. Greater emissions of nitrous oxides in the recent decades is leading global warming.

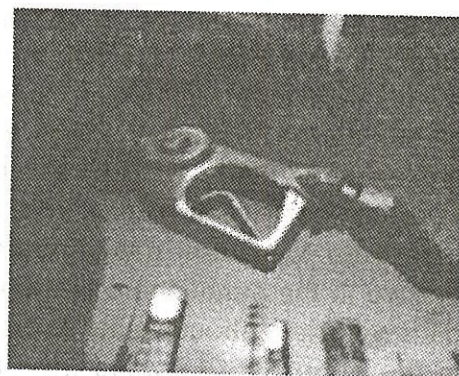
Another major cause of global warming is deforestation. Deforestation is to be blamed for 25% of all carbon dioxide release entering the atmosphere, by the cutting and burning of about 34 million acres of trees each year. Trees collect the CO_2 that we breathe out and give away from various other sources, and they give back oxygen that we breathe in. Thus, cutting of trees is leading to greater concentration of carbon dioxide in the atmosphere. Greater urbanization, requirement of land for factories and buildings, requirement of timber are all reasons that are leading to deforestation, which in turn is leading to global warming.

The average facade temperature of the globe has augmented more than 1 degree Fahrenheit since 1900 and the speed of warming has been almost three folds the century long average since 1970. This increase in earth's average temperature is called Global warming.

More or less all specialists studying the climate record of the earth have the same opinion now that human actions, mainly the discharge of green house gases from smokestacks, vehicles, and burning forests, are perhaps the leading power driving the fashion.

The gases append to the planet's normal greenhouse effect, permitting sunlight in, but stopping some of the ensuing heat from radiating back to space. Based on the study on past climate shifts, notes of current situations, and computer simulations, many climate scientists say that lacking of big curbs in greenhouse gas discharges, the 21st century might see temperatures rise of about 3 to 8 degrees, climate patterns piercingly shift, ice sheets contract and seas rise several feet. With the probable exemption of one more world war, a huge asteroid, or a fatal plague, global warming may be the only most danger to our planet earth.

Global Warming Causes :

As said, the major cause of global warming is the emission of green house gases like carbon dioxide, methane, nitrous oxide etc into the atmosphere. The major source of carbon dioxide is the power plants. These power plants emit large amounts of carbon

dioxide produced from burning of fossil fuels for the purpose of electricity generation. About 20% of carbon dioxide emitted in the atmosphere comes from burning of gasoline in the engines of the vehicles. This is true for most of the developed countries. Buildings, both commercial and residential represent a larger source of global warming pollution than cars and trucks.

Building of these structures require a lot of fuel to be burnt which emits a large amount of carbon dioxide in the atmosphere. Methane is more than 20 times as effectual as CO_2 at entrapping heat in the atmosphere. Methane is obtained from resources such as rice paddies, bovine flatulence bacteria in bogs and fossil fuel manufacture. When fields are flooded, anaerobic situation build up and the organic matter in the soil decays, releasing methane to the atmosphere. The main sources of nitrous oxide include nylon and nitric acid production, cars with catalytic converters, the use of fertilizers in agriculture and the burning of organic matter. Another cause of global warming is deforestation that is caused by cutting and burning of forests for the purpose of residence and industrialization.

Global Warming is Inspiring Scientists to Fight for Awareness :

Scientists all over the world are making predictions about the ill effects of Global warming and connecting some of the events that have taken place in the past few decades as an alarm of global warming. The effect of global

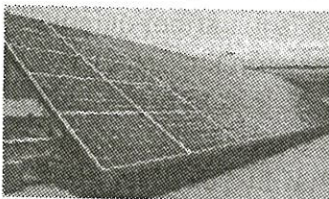
warming is increasing the average temperature of the earth. A rise in earth's temperatures can in turn root to other alterations in the ecology, including an increasing sea level and modifying the quantity and pattern of rainfall. These modifications may boost the occurrence and concentration of severe climate events, such as floods, famines, heat waves, tornados, and twisters. Other consequences may comprise of higher or lower agricultural outputs, glacier melting, lesser summer stream flows, genus extinctions and rise in the ranges of disease vectors. As an effect of global warming species like golden toad, harlequin frog of Costa Rica has already become extinct. There are number of species that have a threat of disappearing soon as an effect of global warming. As an effect of global warming various new diseases have emerged lately. These diseases are occurring frequently due to the increase in earth's average temperature since the bacteria can survive better in elevated temperatures and even multiplies faster when the conditions are favorable. The global warming is extending the distribution of mosquitoes due to the increase in humidity levels and their frequent growth in warmer atmosphere. Various diseases due to ebola, hanta and machupo virus are expected due to warmer climates. The marine life is also very sensitive to the increase in temperatures. The effect of global warming will definitely be seen on some species in the water. A survey was made in which the marine life reacted significantly to the changes in water temperatures. It is expected that many species will die off or become extinct due to the increase in the temperatures of the water, whereas various other species, which prefer warmer waters, will increase tremendously. Perhaps the most disturbing changes are expected in the coral reefs that are expected to die off as an effect of global warming. The global warming is expected to cause irreversible changes in the ecosystem and the behavior of animals. A group of scientists have recently reported on the surprisingly speedy rise in the discharge of carbon and methane release from frozen tundra in Siberia, now starting to melt because of human cause increases in earth's temperature. The scientists tell us that the tundra is in danger of melting holds an amount of extra global warming pollution that is equivalent to the net amount that is previously in the earth's atmosphere. Likewise, earlier one more team of scientists reported that the in a single year

Greenland witnessed 32 glacial earthquakes between 4.6 and 5.1 on the Richter scale. This is a disturbing sign and points that a huge destabilization that may now be in progress deep within the second biggest accretion of ice on the planet. This ice would be enough to raise sea level 20 feet worldwide if it broke up and slipped into the sea. Each day passing brings yet new proof that we are now in front of a global emergency, a climate emergency that needs instant action to piercingly decrease carbon dioxide emissions worldwide in order to turn down the earth's rising temperatures and avoid any catastrophe.

It is not easy to attach any particular events to global warming, but studies prove the fact that human activities are increasing the earth's temperature. Even though most predictions focus on the epoch up to 2100, even if no further greenhouse gases were discharged after this date, global warming and sea level would be likely to go on to rise for more than a millennium, since carbon dioxide has a long average atmospheric life span.

You Can Help Fight Global Warming :

Many efforts are being made by various nations to cut down the rate of global warming. One such effort is the Kyoto agreement that has been made. between various nations to reduce the emissions of various green house gases. Also many non profit organizations are working for the cause. But an interesting side of the global warming episode is that there are people who do not consider global warming as something that is creating a problem. Skeptics of global warming think that global warming is not an ecological trouble. According to the global warming skeptics, the recent enhancement in the earth's average temperature is no reason for alarm. According to them earth's coastlines and polar ice caps are not at a risk of vanishing. Global warming skeptics consider that the weather models used to establish global warming and to forecast its impacts are distorted. According to the models, if calculations are made the last few decades must have been much worse as compared to actually happened to be. Most

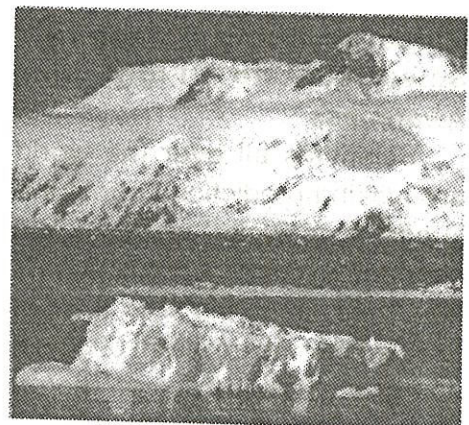

of the global warming skeptics believe that the global warming is not actually occurring. They stress on the fact the

climatic conditions vary because of volcanism, the obliquity cycle, changes in solar output, and internal variability. Also the warming can be due to the variation in cloud cover, which in turn is responsible for the temperatures on the earth. The variations are also a result of cosmic ray flux that is modulated by the solar magnetic cycles.

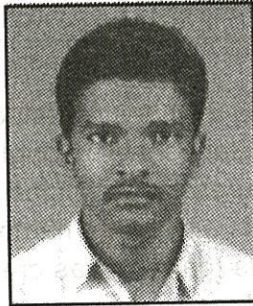
Global Warming Sceptics :

The global warming skeptics are of the view that the global warming is a good phenomenon and should not be stopped. There are various benefits of global warming according to them. According to the skeptics, the global warming will increase humidity in tropical deserts. Also the higher levels of carbon dioxide in the atmosphere trigger plant growth. As predicted, due to the global warming the sea levels will rise. But this can be readily adapted. Another argument of global warming skeptics is that earth has been warmer than today as seen in its history. The thought is that global warming is nothing to get afraid of because it just takes us back to a more natural set of environment of the past. Animals and plants appeared to do just fine in those eras of warm

climate on the earth. According to few skeptics, the present chilly climate on the earth is an

abnormality when judged over the geographical scale. Over geologic time, the earth's mean temperature is 22 °C, as compared to today's 15.5 °C.

Sagar Sawant
B.A.III

Yojana Pawar
M.A.I

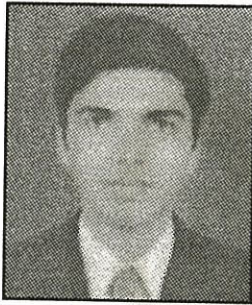
LEARNING ENGLISH ABCD OF GOOD LIFE

A	makes you	: Active
B	keeps you	: Busy
C	makes you	: Careful
D	makes you	: Dutiful
E	makes you respect	: Elders
F	expects you to be	: Faithful
G	makes you	: Generous
H	helps you to be	: Honest
I	makes you	: Intelligent
J	makes you	: Judicious
K	wishes you to be	: Kind
L	expects you to be	: Loving
M	request you to be	: Merciful
N	demands you to be	: Noble
O	teaches you to be	: Obedient
P	Keeps you	: Punctual
Q	makes you	: Quiet
R	advises you to be	: Regular
S	asks you to be	: Sympathetic
T	reminds you to be	: Truthful
U	makes you	: Unique
V	helps you to be	: Victorious
W	makes you	: Wise
X	wishes you to be	: X-cellent
Y	Keeps you	: Young
Z	makes you	: Zealous

FUN WITH SURNAMES

One who shakes the sphere is	William 'Shakes' peare
Poet who plays with words is	William 'Words' worth
Poet who spends much is	Stephen Spender
Quickest author is	Jonathan 'Swift'
Most childlike author is	Tols 'Toy'
Richest authour is	'Gold' smith
Heaviest author is	'Mil' ton
The lengthiest author is	'Long' fellow
Lover of Tennis is	'Tenny' son.
Always cheerful is	Samuel 'smiles'
Hot and fiery author is	Robert 'Burns'
Meek like a lamb is	Charles 'lamb'
Poet who lives in a shell is	P.B. 'shelley'
Tough and strongest author is	Thomas 'Hardy'
Coldest author is	Robert 'Frost'

2009-2020

Rupeshkumar Kahane
S.Y.B.Sc.

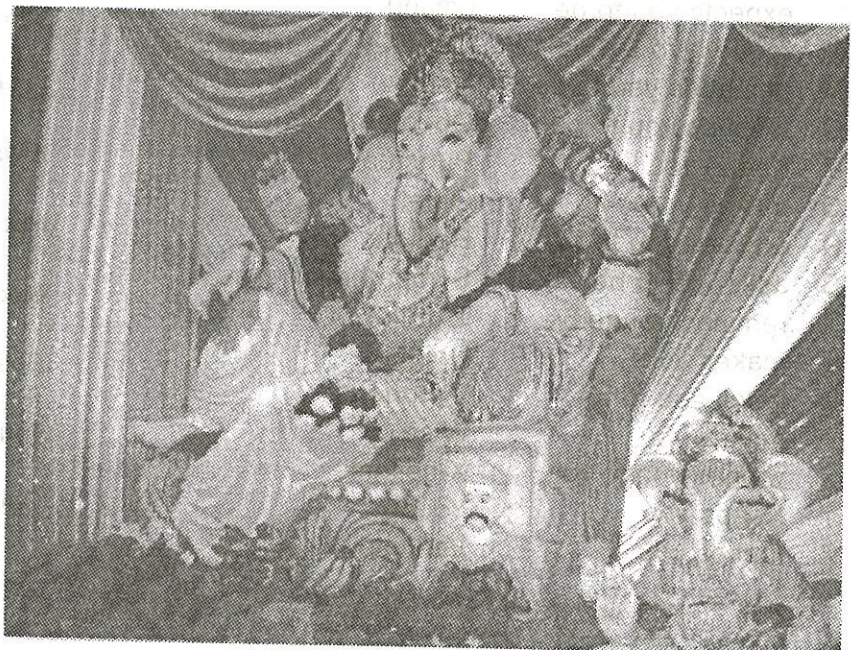
□
The origin of Ganesh Festival is traced back to Goddess Parvati and Lord Shiva in Indian mythology. The article also highlights the role of social reformer Lokmanya Tilak for it was he who transformed the annual festival into a public event. Since past few decades, due to the immersion of the icons of Ganesh made of plaster of Paris, it has become an environmental problem.. Therefore, several non-governmental and governmental organizations are making a plea to go for an eco-friendly Green Ganesh 'Visarjan'.

GANESH FESTIVAL "ORIGIN"

An artisan gives finishing touches to a Ganesha statue during the Chaturthi festival. Main article : Ganesha The origin of the festival lies in the Holy Hindu scriptures which tell the story of Lord Ganesha. Lord Ganesha (or Ganapati) (the names mean "Lord [isha] or [pati] of Shiva's hosts [gana]") was created by Goddess Parvati, consort of Lord Shiva.

According to the legend, Lord Shiva, the Hindu God of resolution, was away at a war. His wife Parvati, wanted to bathe and having no-one to guard the door to her house, conceived of the idea of creating a son who could guard her. Parvati created Ganesha out of the sandalwood paste that she used for her bath and breathed life into the figure. She then set him to stand guard at her door and instructed him not to let anyone enter.

In the meantime, Lord Shiva returned from the battle but as Ganesha did not allow him, stopped Shiva from entering Parvati's chamber. Shiva, enraged by Ganesh's impudence, drew his trident and cut off Ganesha's head. Parvati emerged to find Ganesha decapitated and flew into a rage. She took on the form of the Goddess Kali and threatened destruction to the three worlds of Heaven, Earth and the subterranean earth.

Parvati was still in a dangerous mood. Seeing her in this mood, the other Gods were afraid and Shiva, in an attempt to pacify Parvati, sent out his ganas, or hordes, to find a child whose mother is facing another direction in negligence, cut off his head and bring it quickly. The first living thing they came across was an elephant. That elephant was faring north (the auspicious direction associated with wisdom). So they brought the head of this elephant and Shiva placed it on the trunk of Parvati's son and breathed life into him. Parvati was overjoyed and embraced her son, the elephant-headed boy whom Shiva named Ganesha, the lord of his ganas. Parvati was still upset so Lord Shiva announced that everyone who worships Ganesha before any other form of God is favoured. So Ganesh is worshipped first in all Hindu occasions and festivals.

History :

Lokmanya Bal Gangadhar Tilak

Before 1893, Ganesh Chaturthi used to be an important public festival during the Peshwa rule in Maharashtra. But that year, Indian freedom fighter and social reformer Lokmanya Tilak transformed the annual festival into a large, well-organized public event. Tilak recognized the wide appeal of the deity Ganesh as "the god for everybody", and popularized Ganesh Chaturthi as a national festival in order "to bridge the gap between Brahmins and 'non-Brahmins' and find a

context in which to build a new grassroots unity between them", and generate nationalistic fervor among people in Maharashtra against the British colonial rule.

Tilak encouraged installation of large public images of Ganesh in pavilions, and also established the practice of submerging in rivers, sea, or other pools of water all public images of the deity on the tenth day after Ganesh Chaturthi. Under Tilak's encouragement, the festival facilitated community participation and involvement in the form of intellectual discourses, poetry recitals, performances of plays, musical concerts, and folk dances. It served as a meeting ground for people of all castes and communities in times when, in order to exercise control over the population, the British discouraged social and political gatherings.

Making The Statue Of Ganesh

From the past, there is start of producing Ganesh statues, the one of the deities of Indian people. One of the types of making Ganesh statues is shaadu. Ganesh statues which is the orthodox type. They previously used to make these statues by their hand rather of now, it is used to make with moldings. The ingredient used for making of these are the pie of river for harden, shaadu clay, the coconut covering, gum, simple color and white colors generally termed as 'fakki'.

In the making of shaadu Ganesh in ancient days simple technique is used by Patter but the art is one of the important skills required for them. And also the power of thinking and imagination was must. Because at that time there were no improved methods or tools such as molds or coloring tools etc. they were building or making these statues by their hands.

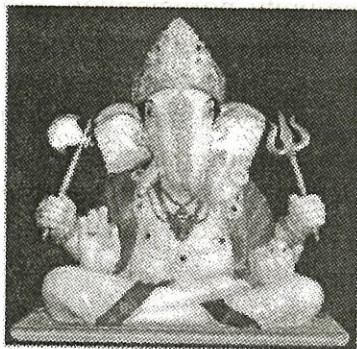
The mixture of shaadu, die of river, coconut covering i.e. brushes are used for casting. After making the format of Ganesh statues it is being kept to dry. As the pie of river is used to harden it is used in proportion with shaadu i.e. 4:1 or 7:2 etc.

Nowadays molding is most used by them for the ease of making statues. It helps to decrease the complexity of production. Molding decreases the time to 30 statues per day. As it has taken 3 days per statues in past.

Now, the next stage of making statues is coloring. In this stage before coloring garnishing is very

2009-2010

important to shine the given colors on statues. So garnishing tools are used for garnishing but previously it was given by hands. After that different colors are used such as acrylic or chemical colors given by spray machines but in the past the simple color termed as 'balu' color was used. Afterwards finishing and garnishing is given to it. The special parts are shown by small krushes.

Ganesha Chaturthi

Ganesha Chaturthi or Ganesha Festival is a day on which Ganesh, the son of Shiva and Parvati, is believed to bestow his presence on earth for all his devotees. It is also known as Vinayaka Chaturthi. It is the birthday of Lord

Ganesha. The festival is observed in the Hindu calendar month of Bhaadrapada, starting on the shukla chaturthi (fourth day of the waxing moon period). The date usually falls between 20 August and 15 September. The festival lasts for 10 days, ending on Anant Chaturdashi; This festival is observed in the lunar month of bhaadrapada shukla paksha chaturthi madhyahana uyapini purvaviddha. If Chaturthi prevails on both days, the first day should be observed. Even if chaturthi prevails for the complete duration of madhyahana on the second day, if it prevails on the previous day's madhyahana period even for one ghatika (24 minutes), the previous day should be observed. Ganesha, the elephant-headed son of Shiva and Parvati, is widely worshipped as the supreme god of wisdom, prosperity and good fortune.

While celebrated all over India, it is most elaborate in Maharashtra. Goa (Biggest festival for Konkani people all over the world), Gujarat, Karnataka, Tamil Nadu and Andhra Pradesh, and other areas. Outside India, it is celebrated widely in Nepal which was only Hindu Kingdom in the world and Tamil Hindus in Sri Lanka.

Environmental Impact

The most serious impact of the Ganesh festival on the natural environment is due to the immersion of icons made of Plaster of Paris into lakes, rivers and

the sea. Traditionally, the Ganesh icon was sculpted out of earth taken from nearby one's home. After worshipping the divinity in this earth icon, it was returned back to the Earth by immersing it in a nearby water body. This cycle represented the cycle of creation and dissolution in Nature.

However, as the production of Ganesh icons on a commercial basis grew, the earthen or natural clay (shaadu maati in Marathi) was replaced by Plaster of Paris. Plaster is a man made material, easier to mould, lighter and less expensive than clay. However, plaster takes much longer to dissolve and in the process of dissolution releases toxic elements into the water body. The chemical paints used to adorn these plaster icons, themselves contain heavy metals like mercury and cadmium.

On the final day of the Ganesh festival thousands of plaster icons are immersed into water bodies by devotees. These increase the level of acidity in the water and the content of heavy metals. The day after the immersion, shoals of dead fish can be seen floating on the surface of the water body as a result of this sudden increase. Several non governmental and governmental bodies have been addressing this issue. Amongst the solutions proposed by various groups some are as follows:

- Return to the traditional use of natural clay icons and immerse the icon in a bucket of water at home.
- Use of a permanent icon made of stone and brass, used every

year and a symbolic immersion only.

- Recycling of plaster icons to repaint them and use them again the following year.
- Ban on the immersion of plaster icons into lakes, rivers and the sea.
- Creative use of other biodegradable materials such as paper mache to create Ganesh icons.
- Encouraging people to immerse the icons in tanks of water rather than in natural water bodies.

Go for an Eco-friendly Green Ganesh Visrjan

Millions of Ganesh idols made from Plaster of Paris and coated with deadly paints containing mercury, cadmium, lead and

carbon are immersed in lakes, rivers, ponds and seas. This is harmful to environment and creates water pollution. Remember the same.

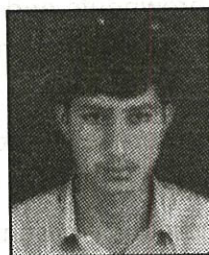
The sadest part is that most of idols are left on riverbanks and on seashore in rotten and broken conditions. Municipality trucks come and carry them hi the smelly trucks like waste products. This is not a good way to bid goodbye to Ganesh - the remover of obstacles.

Please if you have used a Ganapati Idol made from Plaster of Paris that uses chemical paints please do not immerse the Ganesh in river, lake or other public water bodies. You can use the tanks provided by the Metro and Municipal co-operation for visrjan.

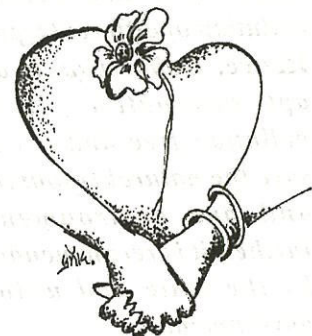
Please make sure that you do not immerse any plastic waste along with the clay Ganesh idol and be proudly part of the eco-friendly Ganesh festival. Use clay idol and immerse only the soluble parts. You can also symbolically sprinkle water on the Ganesh idol. You can also immerse Ganesh in a bucket of water at home and then use it to water plants. If you are using idol of metal, then it can be reused next year.

Swati Swami
B.A.I

Vikram Kumbhar
B.A.III

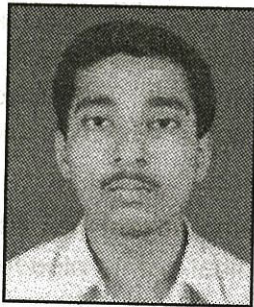

ENEMY BUT FRIEND

Cat says Sunday,
Rat says "have a nice day."
Cat says Monday,
Rat says, "meet me one day."
Cat says Tuesday,
Rat says, "today is my Birthday."
Cat says Wednesday,
Rat says "do great way."
Cat says Thursday,
Rat says, "don't bite me this day."
Cat says Friday,
Rat says, "do love on First day."
Cat says Saturday,
Rat says, bye ! bye !
Meet me the next day.

WHAT IS LOVE ?

Love is like an ocean, Whose beginning can be seen,
but not the end.
Love is wonderful, It increases more and more
When we spend.
Love is like an angel, That brings glory, cheer
and spring.
Love is like a thought That flows very fast but
can not be defined.
Love is like an idea, That can be praised
but not criticised.
Love is like God, Which can not be seen
but is perceived.

Balkrishna Mate
T.Y.B.Sc.

□
Today oil and petroleum gases are used on a huge scale. In the rural sector there is deforestation mostly for the purpose of fuel. Consequently there will be shortage of these resources. Besides, their large-scale use causes pollution of different types. Hence, Gobar Gas is an apt alternative. It is pollution free and it can save the natural resources and our environment. further, it is recommended by the state and union government.

□

GOBAR GAS METHANE EXPERIMENTS IN INDIA

(From The Mother Earth News)

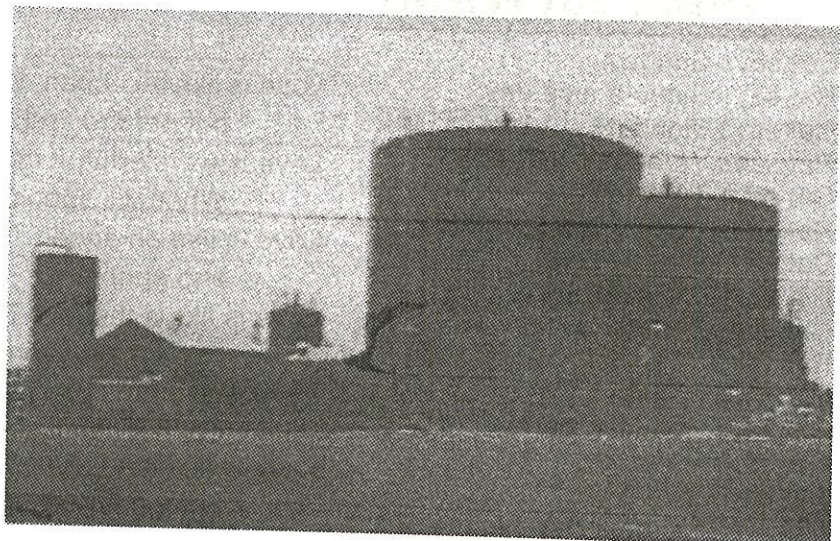
It's been a wild, exciting ride... but our blindly wasteful squandering of the planet's fossil fuels will soon be a thing of the past. In the United States alone (the worst example, perhaps, but not really unusual among "modern" nations), every man, woman and child consumes an average of three gallons of oil each day. That's well over two hundred billion gallons a year.

If we continue burning off petroleum at only this rate which isn't very likely since population is climbing and the big oil companies remain chained to "sell-more- tomorrow" economics experts predict the world will run out of refineable oil within (are you ready for this?) 30 years.

So where does that leave us? Well, number one, we obviously must get serious about population control and per capita consumption of power and, number two, if we don't want to see brownouts and rationing of the power we do use, we'd better start looking around for ecologically-sound alternative sources of energy.

And there are alternatives. One potent reservoir that's hardly been tapped is methane gas.

Hundreds of millions of cubic feet of methane sometimes called "swamp" or bio-gas - are generated every year by the decomposition of organic material. It's a near-twin of the

natural gas that big utility companies pump out of the ground and which so many of us use for heating our homes and for cooking. Instead of being harnessed like natural gas, however, methane has traditionally been considered as merely a dangerous nuisance that should be gotten rid of as fast as possible. Only recently have a few thoughtful men begun to regard methane as a potentially revolutionary source of controllable energy.

One such man is Ram Bux Singh, director of the Gobar Gas Research Station at Ajitmal in northern India. Although some basic research into methane gas production was done in Germany and England during World War II's fuel shortages, the most active exploration of the gas's potential is being done today in India. And with good reason. Population pressure has practically eliminated India's forests, causing desperate fuel shortages in most rural areas. As a result, up to three-quarters of the country's annual billion tons of manure (India has two cows for every person) is burned for cooking or heating. This creates enormous medical problems the drying dung is a dangerous breeding place for flies and the acrid smoke is responsible for widespread eye disease.... and deprives the country's soil of vital organic nutrients contained in the manure.

The Gobar (Hindi for "cow dung") Gas Research Station established in 1960 as the latest of a long series of Indian experimental projects dating back

to the 1930's has concentrated its efforts, as the name suggests, on generating methane gas from cow manure. At the station, Ram Bux Singh and his co-workers have designed and put into operation bio-gas plants ranging in output from 100 to 9,000 cubic feet of methane a day. They've installed heating coils, mechanical agitators and filters in some of the generators and experimented with different mixes of manure and vegetable wastes. Results of the project have been meticulously documented and recorded. Cow dung gas is 55-65% methane, 30-35% carbon di- oxide, with some hydrogen, nitrogen and other traces. Its heat value is about 600 B.T.U.'s per cubic foot. A sample analyzed by the Gas Council Laboratory at Watson House in England contained 68% methane, 31% carbon dioxide and 1% nitrogen. It tested at 678 B.T.U. This compares with natural gas's 80% methane, which yields a B.T.U. value of about 1,000.

Gobar gas may be improved by filtering it through limewater (to remove carbon dioxide), iron filings (to absorb corrosive hydrogen sulphide) and calcium chloride (to extract water vapor).

Cow dung slurry is composed of 1.8-2.4% nitrogen (N), 1.0-1.2% phosphorus (P2O5), 0.6-0.8% potassium (K2O) and from 50-75% organic humus.

About one cubic foot of gas may be generated from one pound of cow manure at 75 F. This is enough gas to cook a day's meals for 4-6 people. About 225 cubic feet of gas equals one gallon of gasoline. The manure produced by one cow in one year can be converted to methane which is the equivalent of over 50 gallons of gasoline.

Gas engines require 18 cubic feet of methane per horse- power per hour. Hindi for I "cow dung"

This comprehensive eleven-year-long research program has yielded designs for five standardized, basic gobar plants that operate efficiently under widely varying conditions with only minor modifications (see construction details of 100 cubic foot digester that accompany this article)... and a treasure trove of specific, field-tested principles for methane gas production.

Ram Bux Singh has compiled much of this information into two booklets, BIO-GAS PLANT and SOME EXPERIMENTS WITH BIO-GAS. The set of two manuals is available Air Mail for \$5.00 from Ram Bux

संस्करण २००९-२०१०

Singh, Gobar Gas Research Station, Ajitmal, Etawah (U.P.), India. The following information has been adapted, by permission, from the handbooks :

FERMENTATION

There are two kinds of organic decomposition : aerobic (requiring oxygen) and anaerobic (in the absence of oxygen). Any kind of organic material..... animal or vegetable may be broken down by either process, but the end-products will be quite different. Aerobic fermentation produces carbon di- oxide, ammonia, small amounts of other gases, considerable heat and a residue which can be used as fertilizer. Anaerobic decomposition on the other hand creates combustible meth - ane, carbon dioxide, hydrogen, traces of other gases, only a little heat and a slurry which is superior in nitrogen content to the residue yielded by aerobic fermentation.

Anaerobic decomposition takes place in two stages as certain micro-organisms feed on organic materials. First, acid- producing bacteria break the complex organic molecules down into simpler sugars, alcohol, glycerol and peptides. Then and only when these substances have accumulated in sufficient quantities a second group of bacteria converts some of the simpler molecules into methane. The methane-releasing microorganisms are especially sensitive to environmental conditions.

TEMPERATURE ACIDITY

The proper pH range for anaerobic fermentation is between 6.8 and 8.0 and an acidity either higher or lower than this will hamper fermentation. The introduction of too much raw material can cause excess acidity (a too-low pH reading) and the gas-producing bacteria will not be able to digest the acids quickly enough. Decomposition will stop until balance is restored by the growth of more bacteria. If the pH grows too high (not enough acid), fermentation will slow until the digestive process forms enough acidic carbon dioxide to restore balance.

CARBON-NITROGEN RATIO

Although bacteria responsible for the anaerobic process require both elements in order to live, they consume carbon about 30 to 35 times faster than they use nitrogen. Other conditions being favorable, then, anaerobic digestion will proceed most rapidly when raw material fed into a gobar plant contains a carbon-nitrogen ratio of 30-1. If the ratio is higher, the nitrogen

will be exhausted while there is still a supply of carbon left. This causes some bacteria to die, releasing the nitrogen in their cells and -eventually — restoring equilibrium. Digestion proceeds slowly as this occurs. On the other hand, if there is too much nitrogen, fermentation (which will stop when the carbon is exhausted) will be incomplete and the "left over" nitrogen will not be digested. This lowers the fertilizing value of the slurry. Only the proper ratio of carbon to nitrogen will insure conversion of all available carbon to methane and carbon dioxide with minimum loss of available nitrogen.

PERCENTAGE OF SOLIDS

The anaerobic decay of organic matter proceeds best if the raw material consists of about 7 to 9 percent solids. Fresh cow manure can be brought down to approximately this consistency by diluting it with an equal amount of water.

BASIC DESIGN

Central to the operation and common to all gobar plant designs' is an enclosed tank called a digester. This is an airtight tank which may be filled with raw organic waste

and from which the final slurry and generated gas may be drawn. Differences in the design of these tanks are based primarily on the material to be fed to the generator, the cycle of fermentation desired and the temperatures under which the plant will operate.

Tanks designed for the digestion of liquid or suspended-solid waste (such as cow manure)

are usually filled and emptied with pipes and pumps. Circulation through the digester may also be achieved without pumps by allowing old slurry to overflow the tank as fresh material is fed in by gravity. An advantage of the gravity system is its ability to handle bits of chopped vegetable matter which would clog pumps. This is quite desirable, since the vegetable waste provides more carbon than the nitrogen-rich animal manure.

CONTINUOUS FEEDING (LIQUIDS)

Complete anaerobic digestion of animal wastes, such as cow manure, takes about fifty days at moderately warm temperatures. Such matter - if allowed to remain undisturbed for the full period — will produce more than a third of its total gas the first week, another quarter the second week and the remainder during the final six weeks.

A more consistent and rapid rate of gas production may be maintained by continuously feeding small amounts of waste into the digester daily. The method has the additional advantage of preserving a higher percentage of the nitrogen in the slurry for effective fertilizer use.

If this continuous feeding system is used, care must be taken to insure that the plant is large enough to accommodate all the waste material that will be fed through in one fermentation cycle. A two-stage digester — in which the first tank produces the bulk of the methane (up to 80%) while the second finishes the digestion at a more leisurely rate is often the answer.

BATCH FEEDING (SOLIDS)

Bio-gas plants may be designed to digest vegetable wastes alone but, since plant

matter will not flow easily through pipes, it's best to operate such a digester on a single-batch basis. With this method the tank is opened completely, old slurry removed and fresh material added. The tank is then resealed.

Depending on the fermenting material and temperature, gas production from a batch-feeding will begin after two to four weeks, gradually increase to a maximum output and then fall off after about three or four months. It's best, therefore, to use two or more batch digesters in combination so that at least one will always be producing gas. Because the carbon-nitrogen ratio of some vegetable matter is much higher than that of animal wastes, some nitrogen (preferably of organic origin) usually must be added to the cellulose digested this way. On the other hand, vegetable waste produces pound for pound about seven times more gas than animal waste, so proportionally less must be digested to maintain equal gas production.

AGITATION

Some means of mixing the slurry in a digester is always desirable, though not absolutely essential. If left alone, the slurry tends to settle out in layers and its surface may be covered with a hard scum which hinders the release of gas.

This is a greater problem with vegetable matter than with manure, since the animal waste has a somewhat greater tendency to remain suspended in water and, thus, in intimate contact with the gas-releasing bacteria. Continuous feeding also helps, since fresh material entering the tank always induces some movement in the slurry.

TEMPERATURE CONTROL

Although it's relatively easy to hold the temperature of a digester at ideal operating levels by shading a gobar plant located in a hot region, maintaining the same ideal temperature in a cold climate is somewhat more difficult.

The first and most obvious provision, of course, is insulating the tank with a two or three-foot thick layer of straw or similar material that is, in turn, protected

संस्करण २००९-२०१०

with a waterproof seal. If this proves insufficient, the addition of heating coils must be considered.

When hot water is regulated by a thermostat and circulated through coils built into a digester, the fermenting process may be kept at an efficient gas producing temperature quite easily. In fact, circulation only for a couple of hours in the morning and again in the evening should be sufficient in most climates. It is especially interesting to note that using a portion of the gas generated to heat the water is entirely feasible... the resulting enormously-increased rate of gas production more than compensates for the gas thus burned.

GAS COLLECTION

Gas is collected inside an anaerobic digester tank in an inverted drum. The walls of this upside down drum extend down into the slurry, forming a "cap" which both seals in the gas and is free to rise and fall as more or less gas is generated.

The drum's weight provides the pressure which forces the gas to its point of use through a small valve in the top of the cap. Drums on larger plants must be counter-weighted to keep them from exerting too much pressure on the slurry. Care must also be taken to insure that such a cap is not counter-weighted to less than atmospheric pressure, since this would allow air to travel backwards through the exhaust line into the digester with two results: destruction of the anaerobic conditions inside the tank and possible destruction of you by an explosion of the methane-oxygen mixture.

The radius of an inverted drum should never be less than three inches smaller than the radius of the tank in which it floats, so that minimal slurry is exposed to the air and maximum gas is captured.

ABOVE vs BELOW GROUND DIGESTERS

Gobar tanks built above ground must be made of steel to withstand the pressure of the slurry and it's simpler and less expensive to construct underground methane plants. It's also easier to gravity-feed a tank

built at least partially beneath the earth's surface. On the other hand, above-surface models are easier to maintain and, if painted black, may be partially heated by solar radiation.

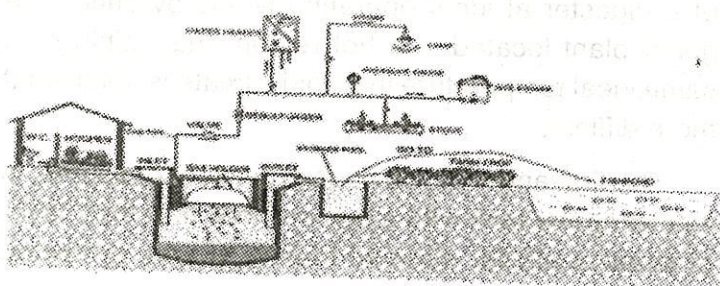
These brief excerpts from Ram Bux Singh's books should make it obvious that methane gas production from manure and vegetable waste is no armchair visionary's dream. It's being done right now and over 2,600 gobar plants are currently operating in India alone.

Here, in the U.S. our more than four hundred million cattle, pigs and chickens produce over two billion tons of manure a year... enough to spread four feet deep over an area of five hundred square miles! This valuable natural resource can be used to generate both combustible gas - thus relieving part of our reliance on fossil fuels and a fertilizer richer in nitrogen than raw manure.

Instead of contributing mightily to our water pollution crisis as feedlot runoff, this bountiful end-product of animal life could be turned to our advantage... as an economical and ecologically-sound power source !

(These instructions are for an underground, single-stage, double-chamber plant designed to digest 100 pounds of manure every 24 hours - five cows' worth but may be scaled upward to construct a plant capable of producing 500 feet of gas a day). Dig a hole 13 feet deep and 12 feet in diameter, cutting away trenches for the inlet and outlet pipes to angle down through.

In the center of the hole, pour a slab of concrete six inches thick

0000-2000

and six feet in diameter. The composition of the concrete should be 1 part cement, 4 parts sand and 8 parts of 1" stone aggregate.

The digester will be built on this base from 1:2:4 concrete using 1/2" aggregate. The floor and walls will be 3" thick, giving an inside diameter of 5'6". The walls will be 16' high and reinforced with eight 3/8" machine steel vertical rods and 15 horizontal rings of the same material.

Inlet and outlet pipes of 4" galvanized iron should be positioned before pouring the walls so that the pipes are positioned 1-1/2' above the digester floor and in from the walls. This is so that when the dividing wall is built across the center of the digester, each pipe will be centered in its chamber. The concrete must be tightly packed around the pipes to prevent leakage.

Another wall of brick or concrete will be built three feet outside the digester wall and to the same height (i.e. four feet above ground level). This space will be filled with an insulating material: straw, sawdust, shavings, etc.

Provide some means of descending into this space - perhaps rungs of machine steel rod extending from the digester wall to the brick retaining wall — in case it should ever become necessary to empty the insulation. Seal the top of this area to prevent water from getting in, and leave bare earth in the bottom for drainage.

Bisecting the digester will be a wall of 4" reinforced concrete eight feet high, at the top of which

an iron support structure with a guide pipe for the gas collector will be placed. This structure is made of angle iron and the guide pipe is eight feet of 3" galvanized iron pipe. The structure will be set in the digester walls and solidly fixed atop the chamber-dividing wall. The pipe must be in the exact center of the digester, allowing the gas collector to descend into the slurry when empty and rise to ground level when full. This requires 4' of vertical travel, thus the top eight feet of the digester are left for the gas collector while the bottom eight feet contain the dividing wall.

The gas collector is a roofed cylinder five feet in diameter and four feet high constructed of 12-gauge machine steel sheeting. It is braced internally with angle irons fitted at different heights so that when the collector is rotated around its guide pipe the scum on the surface of the slurry will be broken. The cylinder will first be riveted, welded, tested for leaks by filling with water and finish-welded. After all leaks are sealed it should be given two coats of enamel paint inside and out. The top will be covered with an insulating material.

The top of the gas collector is also fitted with a 1" tap and valve, and to this is connected a flexible pipe leading to your gas appliances. Inside the tap a piece of wire mesh is attached to serve as a flame arrester. The actual capacity of the gas holder is less than 100 cubic feet, but if the gas is being used regularly there's no need to make it larger.

The mixing tank is a cylinder 2'4" in diameter and two feet high. Its floor is one foot above ground level to provide hydraulic head to feed the plant. The inlet pipe opening is flush with the bottom of the mixing tank and is covered with a coarse screen to prevent large pieces of waste from being ingested. The tank may be built of bricks or concrete and is about 8-112 cubic feet in volume, sufficient for the daily charge of waste matter.

The discharge pit should be large enough to accommodate all the spent slurry that is expected to accumulate at a time. It's made of bricks or concrete and the discharge end of the outlet pipe should be just even with ground level. An earth walkway at least three feet wide and level with the top of the plant should be raised outside the brick wall for support and additional insulation.

Approximate cost of materials for this plant in the United States is \$400.

Poonam Jelugadekar
F.Y.B.Com.

There was racial discrimination in Africa and other European countries. In India's past there was untouchability-people were divided on the basis of caste. Now we are in the first decade of 21st century even then there is gender discrimination which is a great threat or hurdle in the development of the nation. This article highlights the need of equality between men and women. It throws significant light on the past and present scenario and emphasizes the need of empowerment of women. To empower women is to empower the nation.

WOMEN EMPOWERMENT : THE ROAD FOR NATION BUILDING

A famous chinese saying goes like this, "If you want to plan for a year then plant wheat, if you wish to plan for ten years grow trees, but if you want to plan for 100 years then empower women."

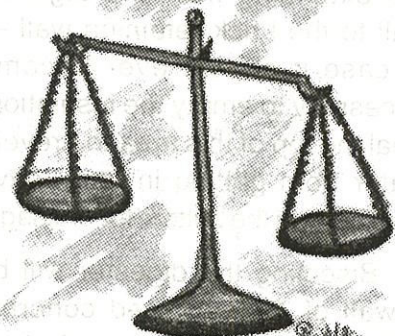
One thing must be made clear that by empowering women, the society is not doing any disfavour to the male psyche, but infact, it liberates men more than it liberates women.

In a country which boasts of its glorious heritage, where women have not only enjoyed the equal status but have been described in the scriptures as more than the better half. It has become necessary today for the Government to create special laws and enforce them rigorously to give the desired social, Economic and political status to the women in India.

Empowerment means giving legal and moral power to an individual in all spheres of life, social, economic, political, psychological, religious and spiritual, which are essential for the survival and overall development of the mankind. The proces of empowerment helps shift the priority to the most deprived and excluded, especially to deprivations because of discrimination.

Women's empowerment could be considered as a process in which women gain greater share of control over resources, material, human and intellectual like knowledge, information, ideas and financial resources like money and access to money and control over decision making in the home, community, society and the nation, to gain power. The term women's empowerment has come to be associated with women's struggle for social justice and equality. Women empowerment means that they should break free of the mould set by old norms.

The status of women in India is a matter of serious concern. The problem is in

fact, deep rooted as is to be found in any patriarchal society, of which India is one of the best examples.

In general, status of women is evaluated in comparison to the status of men. In India, since the beginning of the census exercise, sex ratio has always been unfavourable to women. There has been an almost steady and continuous decline in the sex ratio of women. In 1901, the sex ratio was 972 females to 1000 males and in 1951 it was 946 females to 1000 males. But according to the 2001 census, the same ratio was 933 females to 1000 males only. We can see the differentiation in literacy rate as well.

In 1951 the female literacy rate was 7.3% which increased to 54.16% in 2001 as compared to 75.85% male literacy.

There are various reasons for the low literacy of women in India. Some reasons like low social and economic status, early marriage, absence of girls schools, lack of women teachers, distance of School from homes etc.

The employment of women in the organized sector comprises 16.3% of the total employment in the country. Women face discrimination in selection, training and promotion. They are paid lower wages, occupy lower skilled jobs and have less access to skill, training and promotion.

In India women have been granted right by the constitution but women are still not adequately represented in Lok Sabha, Rajya Sabha etc. Women have remained passive voters. This need to be changed.

Rape, sexual harassment, eve-teasing, molestation and abuse of women or young girls perpetuate the notion that women need male protection at various stages of life. Another heinous form of violence against women is domestic violence i.e. wife-beating, ill treatment, emotional torture and dowry death.

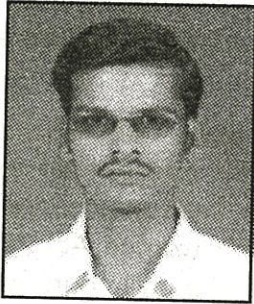
To tackle such challenges, The National commission for women (NCW) was set up as a National Apex statutory Body in 1992 in accordance with the National commission for women Act 1990. The commission has the power of a civil court, while investigating cases of violation of safeguards for women and complaints relating to for women and complaints relating to deprivation of women's rights. The commission can summon any person and examine the person on oath. It can receive evidence on affidavits. Section 16 of the Act makes it obligatory on the part of the Central Government to consult the commission on all major policy matters affecting women. The commission also suggested of constitution of statutory fund and Rape Compensation Fund. But this is not enough, if we really want to empower women we need to do some extra like free and compulsory education for girls up to Graduation, women's voices should be promoted in decision making process of society building, appointment of women administrators on the key posts, a nation wide campaign against gender discrimination, quick disposal of cases of exploitation, torture, rapes on women, etc.

It is only through empowerment of women that development of a society and the nation is possible. Not only the removal of inequalities and imbalance but improvement in the quality and standard of life of women should be our goal.

However, the situation is gradually changing now as we are seeing some improvement in society about the attitude of people towards women because of the achievements by some women like our President Pratibha Patil, UPA chairperson Sonia Gandhi, Lok Sabha Speaker Meira Kumar, Opposition Leader Sushama Swaraj, foreign secretary of India Nirupama Rao etc, but still there is a room for improvement. And we just can hope for better....

Short Story

Jayawant Khot
F.Y.B.Com.

□
'Stigma' is a very touching tale of a girl namely Rupanjali of Kolhapur. It highlights how misunderstanding changes the course of one's life. It has the twist at the end in the style of O' Henry. At the end misunderstanding is resolved but emotionally estranged Rupali never becomes one with the family.

□

STIGMA

It was the month of January, winter was approaching. Mr. Dev Patil, a Manager of a local bank, living at Shahupuri, in Kolhapur with his small family. Rupanjali his younger, smart, bright and sensible girl had set her foot out to college, in order to receive her D.Ed exams result which was just declared. It was special day for her because her dream was to come true - to be a primary teacher. She had taken great labour to complete the duration of D.Ed. She entered the college campus and glanced at the notice board. It was Tararani - Adhyapak Vidyalaya where she did her D.Ed and scored distinction. Her industrious nature had given her, a place among top five scorers.

After the exam was over, she was betrothed with Prashant, a highschool teacher. Very soon the wedding was to take place in the next month. Prashant and Rupanjali, the couple's blood test was done but the report. was to be received. The Patil family was so much happy to have such brilliant and innocent girl. She was a darling girl for the Patil's family. Rupanjali also could not imagine herself without parents and especially her brother i.e. Praveen.

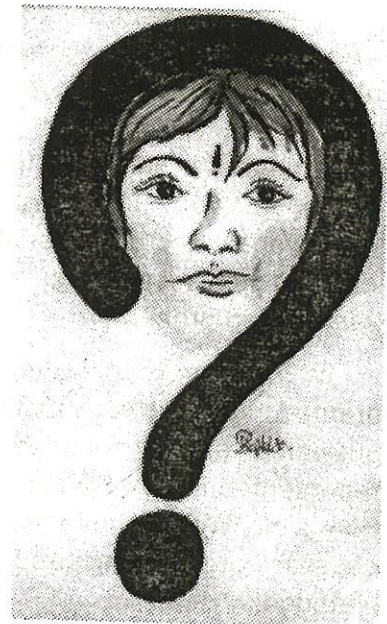
Ultimately, the result was in her hand. She was absorbed, with strange thoughts while walking towards home. Her mind was full of future planings. She was confident that her father would praise her in high esteem. After reaching to house the atmosphere was so calm that needle could make noise if it fallen on the ground.

'Aai', what has been wrong with you ? - She turned to her mother.

But in vain.

Dada, talk to me, why you all are speechless ? - She requested to Praveen.

Nothing you have left to share with you and no one longs to communicate with you.

- It was her father.

What does it mean ? She asked him perplexed condition.

It's meant - you 'mean' ! - Mrs.Sugandha Patil cried at he scornfully.

Rupanjali shocked by her mothers vulgar language. The present condition made her afraid to face them. Now she predicted that something seriously might have occurred.

Dada, please speak obviously and show my mistake that you all are disturbed due to that. - She implored Praveen.

Rupanjali, you have AIDS - finally Praveen cleared.

No ! - she cried out loudly and - sat below keeping the hands on the ears. I can't listen it twice. This is too much with me....

Shut up ! you fool - Mr.Patil interrupted her. We were not expecting such kind of conduct from you.

No papa, she stood up. This is not done by me. There would be come thing wrong with you. You know me, what type of girl. am I ? she strived to persuade her father. And further turned to mother - 'aai' you are a woman, so you can understand me and my feelings. Please, help me !

'Go to hell - Snarled the mother. you (Rupanjali) have lowered the status of the family she was speaking, that no one had dared to do here before. She gazed at her husband and spoke to him that - the news would spread among the society our family would be dishonoured.

'So, what to do' ? he quoth.

Send her away that no one would ask her - she advised.

"No, aai" - Rupanjali burst into tears all at once. I can not live without you all. Don't expel me - she was sobbing.

I think, Karad is the best one - where her grandmother is living in solitude. Send her there with her individual luggage - the order of father had followed seriously by Praveen.

TWO MONTHS LATER

Rupa beti, wake up ! The sun will rise soon, you have to go for morning walk - her grandmother was awakening her.

The location, 'Pritisangam', created by the confluence of two rivers i.e. Krishna and Koyana, was filling the colours in Rupanjali's dried life. It was the venue where she used to go just for morning walk, in the early morning. 'Pritisangam', a monument of formerly first Chief Minister of Maharashtra i.e. Yashwantrao Chavan, was known as 'Ghat' of the local people. While walking in the beautiful garden she always haunted by negative thoughts that made her speechless. She had starkly become narrow minded because her life was to come to an end shortly.

"Excuse me !" - She heard strange voice from the back while walking.

May I speak with you, for the minutes ? - the stranger, about 55 years old, made a request.

Yes - she allowed him.

I perpetually observe you here, indulged in your own thoughts that seem to be hurting you. Look I am as a father to you. I expect that should share your emotions with me because I see my girl in you. If possible I will try my best to provide aid to you.

Rupanjali became emotional listening the words from the stranger. She felt some one close and related him the incident which had occurred with her two months ago. He calmed her and rendered courage to lead the life with joy - narrating his own story. He was Mr.Sadashiv Kamble, the merchant, an individual from middle class family, living alone without his relatives in the Karad city. While on the journey of Kanyakumari he had to lose his whole family that is his son, a

daughter and a wife, in terrible accident except, him. The event had happened ten years ago, however, he did not lose his confidence come people had advised him to get married again, but his heart did not permit him to do so.

Now, Rupanjali had greatly influence by Mr.Kambale's tale. She noticed, her story was trivial compared with him. From that moment she determined to take interest in life and swore to abandon negative thoughts from the mind for ever. She established with him, a relation of a father.

FOUR MONTHS LATER

It's 9 am., I have to go - Rupanjali seemed to be in hurry.

Oh ! I did forget that you are reading 'Mritunjaya' by Shivaji Sawant - He.

Nowdays I give my maximum time to reading - She.

That is good habit - he praised her and said good-bye.

After reaching the house, she wondered to see her mother, father and a brother gathered, together. All they were dazzled.

'Aaji', why they have come ? - Rupanjali enquired to grandmother in disgusting tone.

Rupa 'bet aaji' said, they have appeared to fetch you to your house.

Something might have remained to insult me - her depressed feelings at once - released out.

Rupanjali, there was misunderstanding. Your blood test was not HIV positive, the report issued by laboratory, it was of other girl whose name resembled. You that is R.D.Patil. You are not Aids - stiken, you are my daughter, my darling daughter - Mr.Dev Patil requested in regreted manner.

We all beg pardon my dear about the fiasco taken place with you. Let's go to....

Stop Mrs.patil - Rupanjali burst out with extreme anger on her mother. Tell me, she continued, if your son had in my place, had you expelled him from your house ? You could do only with me because I was a girl not boy. I was attempting to prove myself but no one perceived me.

Postman !

They all heard the voice from the door. It was postman ready to deliver an envelope. Rupanjali received it, read it and smiled with joy. Her destiny had judged her well. It was the letter from Kolhapur Z.P., with the message of her appointment as a primary teacher at Karveen tehsil. Karveer

Rupa, pardon us all and come along. We would like to see you among us again. We are calling you heartedly back to our house. - Praveen was imploring her.

With folding call letter, she turned to her grandmother and expressed final statment - 'Aaji', all they were passed away for me, when I was expelled from their life, so they may go now - And she went inside the room.

MUKTA

It was one of the summer evenings of later April. Children were glad to say "Good Bye" to their examinations. Their faces showed their enthusiasm towards coming holidays. Presently, they were at the large ground to play cricket in the evening. Mukta, a thirteen years old, chubby girl with bulging eyes, sat beside her window as usual to see the children playing in the ground. She always loved to see the children of her age play there and wished to be one of them. She tried to make friends out of them. But alas ! none of them accepted her invitation because her looks drove them away from her. But she was never angry with them.

Mukta was passing through the last stages of cancer but very few people knew it. Her parents knew about their daughter's illness and tried their best to fulfill all her wishes. She was a talented kid and used to draw and paint better than any kid, with professional training, of her age.

As Mukta watched out of the window she prayed to God, "Please let it be today." She always prayed to God to give her a friend at least that day. But always fell on a deaf ear.

Now the children had started playing cricket and the game was going on with full swing. Suddenly one of the players hit the ball high into air and the crowd applauded him. The ball

found its way straight towards Mukta's window and laid there. It was Ravi's turn to pick up the ball. As he picked up the ball he saw Mukta smiling at him with intentions to make friendship with him. He smiled back to her and threw the ball back to the field.

It was the first time that anyone ever smiled at her; Mukta was taken by surprise. As Ravi approached beside her

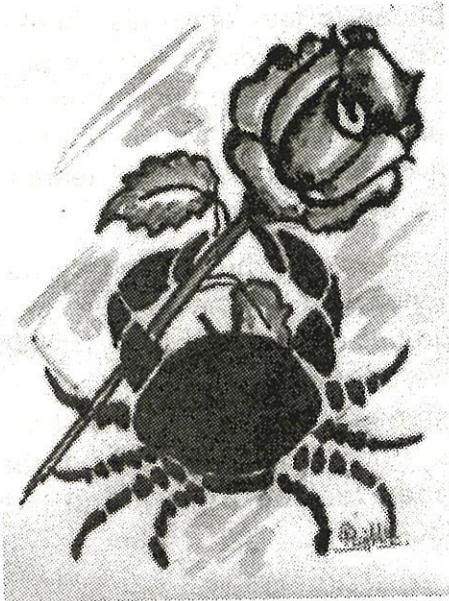

Kirti Mane
M.A.I

□

This is a very tragic story of a girl called Mukta. She was affected by cancer but till the last day of her life she was given zest for life by her friend Ravi. Ravi's role in her life always kept her joyous. But fact is fact, one day the life of Mukta comes to an end. A great frustration is caused to Ravi as he was her friend indeed.

□

window and asked. "Do you like the game?" she said, "Yes" and wished she could be one of them.

Ravi introduced himself to her and flew back to the field, as the game was about to start again, promising her to meet again. Mukta became very happy and she thanked God for that and prayed God not to take away her new found friend.

As the days passed Ravi's visits to Mukta grew. They talked about various subjects and games. He used to introduce some of his friends to her, gave her all information about the city which she did not know.

Ravi was school going - boy hailing from the upper middle class family when he saw Mukta for the first time, he felt pity for her and so started talking with her. It was later that he realised the inner potential and true talent which made him to build the strange bonds of friendship with her.

Mukta always eagerly waited for the arrival of Ravi, not only because he was her only friend in the world but because his presence made her happier than ever. It was 25th April, Mukta's birthday. Ravi wanted to be with her. As he ran out of the house. He remembered that he had no gift for her, and his eyes fell on the fully bloomed rose beautifully standing apart from other flowers in the garden. He picked it up and ran towards Mukta's window. She was very happy as it was the first time that she received a gift from anyone other than her parents. She thanked Ravi for remembering her birthday and presenting her a gift.

Later in the afternoon, Mukta sat at her canvas and began to paint the gift she got from Ravi so as to save her precious gift forever on the canvas. That evening Ravi came to talk with her as usual. He told her that his family was going to Kerala for the vacation. She was shocked to hear it as she was going to miss his company for the next month and felt Aostalgic about it. Ravi gave her the final by and promised her to meet her first as soon as he would return from the vacation.

Days passed and Ravi's vacation came to an end. He was sorry for it but was equally excited, on the other hand, about seeing Mukta again.

Soon after reaching Mumbai Ravi took first possible opportunity to visit Mukta. He went and

topped her window to see her. He topped again and then the window was opened. As he expected to see chubby smiling face of Mukta, he raised shells, which he had brought for her from Kerala, in his hand to show her. But instead, for his surprise, he saw her father greeting him and asked him to come into the house. His eyes surveyed the house. to get a glance of Mukta but she was nowhere to be seen.

He asked Mukta's father where Mukta was, but got no answer. After some silent pause from both the sides, he told him that she is no more. He then handed over to Ravi a Gold Medal and told him that Mukta had given it for him as he deserved it. He then showed Ravi the last painting of the rose and said, "She got the Gold Medal for the painting which was inspired by the rose that you had given her." Ravi was shocked. He could not believe it. He thought it was a silly joke played by Mukta as always she used to do. As this thought was lingering in his mind, he saw Mukta's photograph on the wall with a sandal flower garland. Tears began to flow down his cheeks. The whole world began to spin around him. The shells from his hand dropped down. He returned his home confused with, tears in his eyes.

Next day he passed by her window on his way to the cricket ground and unconsciously his feet went towards the window and he tapped it to she was not there anymore. Since then Ravi has been looking for a friend like Mukta.

A TRIBUTE TO DILIP CHITRE

Dilip Purushottam Chitre was a prominent bilingual poet who wrote both in English and Marathi. Chitre was also a popular writer and critic who had emerged in the post-independence era in the Indian sub-continent. Chitre was not only a poet but also a painter and a film maker. Dilip Chitre was born in Baroda on 17th September in the year 1938. Chitre's family had moved to Mumbai in 1951 and he had published his first collection of poems in the year 1960. Chitre was the most important influence behind the title magazine movement in Marathi.

some of the notable works of Dilip Chitre include Ekun Kavita or collected Poems published in three volumes in the nineties. His collection of English poems is known by the name, "Travelling in the Cage." Chitre was also a well-known and prolific translator and one of his famous translations was the devotional writings of Tukaram in the 17th century. Anubhavamrut by Dnyaneshwar is also a famous translation by Chitre.

Almost all the poems written by Chitre are autobiographical in nature and a variety of moods range from the lyrical and meditative to the incantatory; it reflects a continuous crisis of the inner life. Chitre in his poems had created a large intense world from his emotions especially his obsessions with sex, madness and death. In the poem, "Prayer to Shakti," Dilip Chitre has expressed a Blakean romanticism which celebrates

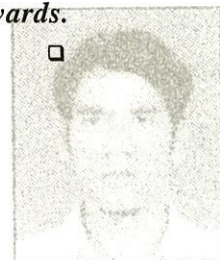
intensely and excessively and shows openness to experience a desire to be one with the Universe. The poet had written his poems in cycles of lyrics which often have their significance rather than in any individual poem.

The reality which had been created by Chitre in his poems is that of a romantic self which converts to its own symbol, own other and author, a metaphor of

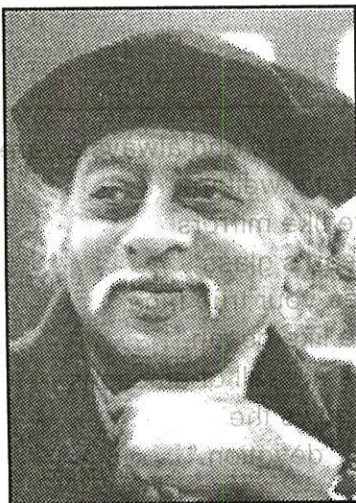

Seema Repal
M.A.I.

Dilip Chitre a bilingual poet of India passed away on 10th December 2009. He was a man of multi-faceted genius. He has made a very rich contribution to both Indian English literature and Marathi literature. He translated the devotional songs of saint Tukaram under the title 'Says Tuka' and took Marathi literature to the international front. In recognition of his contribution to literature he is honoured with so many awards.

Milind Chavan
B.A.I.

nothingness and meaning. His poems express a broad range of heightened intense consciousness often in opposition and conflict.

Despite the apparent obliqueness and impenetrability of Chitre's poems they are not surrealist in nature. Rather they are poems in which surreal effects especially of disjunctive imagery are used as a projection of consciousness. The tradition of Chitre's is the dramatic monologue as it developed out of Browning through Ezra Pound and Eliot. Chitre had taken the method a stage further by carrying the imagery of emotion to radical extremes by further reducing the suggestion of narration to bare minimum. It can be said that Chitre's poems were a means of holding together an otherwise fragmented reality.

As a professional film personality Chitre had started his career in 1969 and had made one feature film and several documentary and short films.

Chitre has been honored in several ways for his excellent contribution to the field of literature. Some of the honours which have been bestowed on the writer include several Maharashtra state. Awards, the Ministry of Human Resource Development's Emeritua Fellowship, the University of JOKIA'S International writing program fellowship, the Indira Gandhi fellowship and a lot more.

Awards and honors :

Among Chitre's honours and awards the following are the most outstanding ones.

- Maharashtra state awards

- The prize special du Jury for his film Godam at the festival des Trois continents at Nantes in France in 1984.
- The Ministry of Human Resource Developments Emeritua fellowship.
- The University of JOVIA's International writing program fellowship.
- The Indira Gandhi fellowship.
- The Villa Waldberta fellowship for residence given by the city of Munich, Bavaria, Germany and so forth.

He was member of a three-writer delegation (along with Nirmal Verma and U.R. Ananthamurthy) to the Soviet Union (Russia, Ukraine, and Georgia), Hungary, the federal Republic of Germany and France in the spring and summer of 1980 and to the Frankfurter Buchmesse in Frankfurt, Germany in 1986; He was the Honorary president of the Sonthheimer (Uttusai) Association, of which he was also a founder. Trustee.

After a long fight with cancer, this great soul passed away on 10th of December 2009 in Pune.

Milind Chavan
B.A.I

FRIENDS

Friends are like flowers
Their fragrance enchants
Their remembrance haunts.
Friends are like sunshine
Their rays you carry everywhere
Their warmth you want to share.
Friends are like books
when you want to read and find
The secret of their kind.
Friends are like diamonds

Precious and rare and always aware
of each other's welfare.
Friends are like mirrors
On their heart's glass
You can see your true face.
Friends are like ocean
Who's eyes are full of emotions
And who knows the
meaning of "devotion."

महाराष्ट्र 2009-2010

सर्वभाषाजननी ।

॥ जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी ॥

सदगुरु

२००९-२०१०

वि
संस्कृत विभाग

पृष्ठ क्र. ८३ ते ८८

॥ विद्यायाः प्रकाशः ॥

अनुक्रममणिः

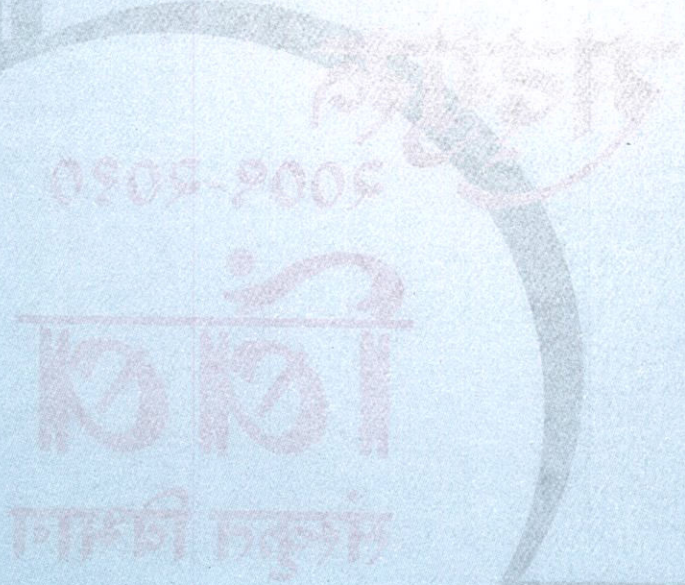
प्रबोधकम् ।	ॐ नमो संगणक-अन्तर्जालाय ।	जवाहरलालः पवारः ।	८५
कथा ।	श्री नवनाथ कथा ।	मनवीरः केसरकरः ।	८६
ललितम् ।	ऋतुराज वसन्तः ।	अश्विनी जगदाळे ।	८७
प्रबोधकम् ।	संस्कृत-सम्भाषण कौशल्यम् ।	सूर्याजी होलमुखे	८८

*

*

*

॥ विद्यायाः प्रकाशः ॥

ॐ नमो संगणक-अन्तर्जालाय ।

ॐ इति एकाक्षरी मन्त्रमध्ये यथा सर्वम् अस्ति, तद्वत् 'अन्तर्जालम्' इति संगणकसम्बन्धिनः शब्दमध्ये सर्वं जगत् समाविष्टम् अस्ति । 'अन्तर्जालम्' इति शब्दः अधुना सर्वेषां मुखे अस्ति ।

अन्तर्जालेन वयं दूरे अपि समीपस्थाः एव । एकस्मिन् क्षणमध्ये एव जगतः कोऽपि भागः ह्यष्टुं वयं समर्थाः । शिक्षणं, व्यापारः अर्थव्यवहाराः, पर्यटनं, पुस्तकं, संवादः, विक्रमः मेलनं, परिषद्, चलच्चित्रणं, आदानप्रदानं, कराराः, इ.व्यवहाराः गृहे स्थित्वा अपि कर्तुं वयं समर्थाः ।

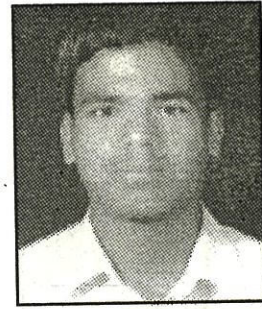
इदानीं तु न केवलं संगणके, किन्तु भ्रमणदूरभाषासंचद्वारा अपि वयं अन्तर्जालदर्शनं कर्तुं शक्नुमः । इत्येवम् अन्तर्जालम् अस्माकं कृते मित्रसदृशम् एव अभवत् । तथा उपयुक्तं वस्तु अपि अभवत् ।

परमेश्वरेन जगति सर्वे पदार्थाः निर्मिताः । ते सर्वे अपि पदार्थाः गुणदोषयुक्ताः सन्ति । संगणकः तथा अन्तर्जालम् अपि तेन एव परमेश्वरेण निर्मिते वस्तूनि स्तः । अतः अन्तर्जालम् अपि गुणदोषपूर्णम् अस्ति ।

गृहे स्थित्वा अन्तर्जालद्वारा वयं अपेक्षितव्यवहारान् कर्तुं शक्नुमः । एषः अन्तर्जालस्य उत्तमोत्तमः गुणः वर्तते । किन्तु अन्तर्जालद्वारा व्यवहारकर्तारः जनाः परस्परं प्रति अनभिज्ञाः सन्ति । परस्परानां गुणदोषौ ज्ञातुं ते असमर्थाः सन्ति । अतः एव बाह्यतः व्यवहाराणां आकर्षणं दृष्ट्वा एव जनाः व्यवहारान् कुर्वन्ति । किन्तु व्यवहारेषु विश्वसनीयता न अस्ति । अतः बहवः जनाः व्यवहारेषु वंचिताः भवन्ति । अनन्तरं केवलं दोषं वक्तुं शक्नुवन्ति । किन्तु या कार्यहानिः संजाता सा नष्टां कर्तुं न शक्नुवन्ति एषः अन्तर्जालस्य दोषः अस्ति ।

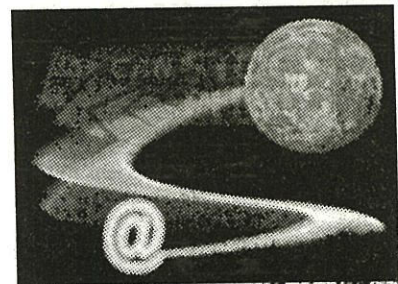
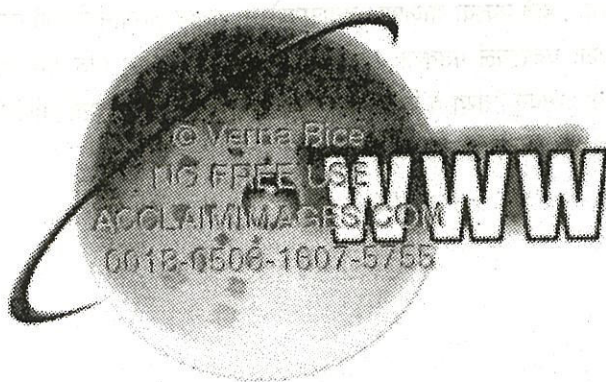
गुणदोषमध्ये दोषान् संत्यज्य वयं गुणग्राहकाः यदि स्यामः तर्हि एषः परिससदृशं अन्तर्जालम्
अस्माकं कृते सुवर्णलाभकारकः एव भवेत् । अतः एतादृशम् अन्तर्जालम् कृते वयं वदिष्यामः -

'ॐ नमो अन्तर्जालाय !'

जवाहरलालः पवारः ।
प्रथम वर्ष कला ।

इदानीं तु न केवलं संगणके, किन्तु
भ्रमणदूरभाषासंचद्वारा अपि वयं
अन्तर्जालदर्शने कर्तुं शक्नुमः। इत्येवम्
अन्तर्जालम् अस्माकं कृते मित्रसदृशम् एव
अभवत्।

मनवीरः केसरकरः ।
द्वितीय वर्ष, साहित्यम् ।

तत्र शुक्राचार्यसमाधिस्थलं प्रति सर्वे अपि नवनारायणाः समाधिस्थाः अभवन् । तथा च नियोजित समये शुक्राचार्यसहिताः ते सर्वे अपि नारायणाः कार्यार्थं प्रकटिताः । इति नवनाथ जन्मकथा ।

श्री नवनाथ कथा ।

कलियुगमध्ये भक्तिमाहात्म्यं वर्धतु इति विचारेण एकवारं श्रीकृष्णेन एकायाः सभायाः आयोजनं कृतम् । सभामध्ये यादवः तथा च नवनारायणाः अपि आगताः ।

सभामध्ये श्रीकृष्णेन सर्वेषां स्वागतं कृत्वा केन नारायणेन कुत्र जनीम् गृहितव्यः । तथा च नाथसंप्रदायस्य स्थापना कर्तव्या । सत्यधर्मस्य तथा सन्मार्गस्य उपदेशं कर्तव्यम् इति कथितम् ।

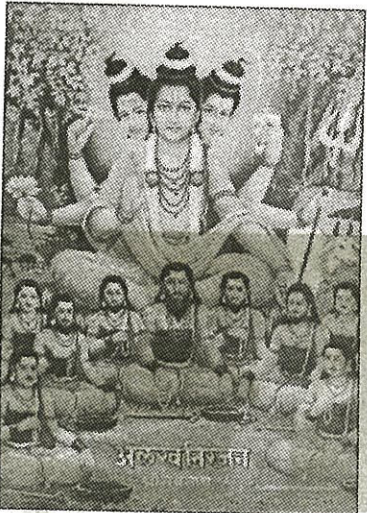
श्रीकृष्ण उक्तवान् यत् कविनारायणेन मत्स्यउदरे यत् ब्रह्मवीर्यं वर्तते तन्मध्ये प्रविश्य मत्स्योदरात् जन्म गृहितव्यः च मत्स्येन्द्र इति नाम्नः भूवि प्रकटयितव्यः । भगवान् शंकरद्वारा भस्मीभूतः मदनः अन्याः उदरे अस्ति । अन्याः उदरात् अंतरिक्षनाम्नः नारायणेन जालंदर इति नाम्नः प्रकटयितव्यः ।

नर्मदा नदीतटे ब्रह्मदेवस्य वीर्याशः वर्तते तत्र संचरयित्वा चमसनायणेन रेवणिसद्वः इति नाम्नः प्रकटयितव्यः । ब्रह्मदेवस्य वीर्याशं सर्पिण्या भक्ष्यं ज्ञात्वा गीर्णः । नवमासमंतरं सा सर्पिणी एकस्मिन् वटवृक्षकोठरे अण्डं स्थापयित्वा गतवती । तस्मिन् अण्डमध्ये संचरयित्वा आर्विहोत्र नारायणेन नागनाथ रूपेण प्रकटयितव्यः ।

सूर्यवीर्यप्राप्त्यर्थं मत्स्येन्द्रनाथः मन्त्रोक्तं भस्म दद्यात् । तत् भस्म उदकीर्णं पतेत् । तत्र सूर्यः स्ववीर्यं पातयेत् । तत्र संचरयित्वा हरिनारायणेन गोरक्षनाथरूपेण प्रकटयितव्यः । दक्षगृहगमनसमये ब्रह्मदेवस्य वीर्यं स्थलितम् । तत् वीर्यं भागीरथी नदीद्वारा दर्भक्षेत्रे पतितम् तत्र संचरयित्वा पिप्पलायननारायणेन चर्पटीनाथरूपेण प्रकटयितव्यः ।

सूर्यस्य संचारसमये तस्य वीर्यं कैलिक नाम्नः ऋषेः भिक्षापात्रे पतितम् । तद् वीर्यं कैलिक ऋषिणा सुरक्षितम् अस्ति । तन्मध्ये संचरयित्वा दुमिल नारायणेन भर्तरिनाथ रूपेण प्रकटयितव्यः । सरस्वतीं दृष्ट्वा ब्रह्मदेवस्य वीर्यं स्थलितम् । तस्य अंशः एकस्य गजस्य कर्णमध्ये पतितम् । तन्मध्ये संचरयित्वा दुमिल नारायणेन भर्तरिनाथ रूपेण प्रकटयितव्यः ।

गोरक्षनाथः कर्दमस्य पुत्तलिका कुर्यात् । तदनंतरं शक्तिद्वारा विष्णोः वीर्यं प्रति आवाहनं कुर्यात् । तस्मिन् समये करभाजन नारायणेन तस्यां पुत्तलिकायां संचरयित्वा गहिनीनाथ रूपेण प्रकटयितव्यः । इति उक्त्वा श्रीकृष्ण नवनारायणेभ्यः संतुष्टं कृतवान् विष्णवे नमस्कृत्वा सर्वे अपि नवनारायणाः मंदराचलं गतवन्तः । तत्र शुक्राचार्यसमाधिस्थलं प्रति सर्वे अपि नवनारायणाः समाधिस्थाः अभवन् । तथा च नियोजित समये शुक्राचार्यसहिताः ते सर्वे अपि नारायणाः कार्यार्थं प्रकटिताः । इति नवनाथ जन्मकथा ।

। ऋतुसार्किक ऋतुराजवसन्तः।

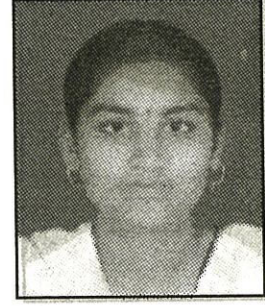
षड्रतुणां राजा वसन्तः। कुसुमाकरः इति तस्य अपर नाम। अबालवृद्धाः सर्वे अपि जनाः वसन्तागमनस्य प्रतीक्षां कुर्वन्ति।

भारतीय पंचांगानुसारेण चैत्रवैशाखमासयोः कालः वसन्तस्य कालः इति जनाः मन्यन्ते। वसन्तसमयप्रारम्भे एव गुह्यः आरोहणं कृत्वा तथा ध्वजारोहणं च तोरणानि बन्ध्वा, तिकतनिबपर्णानि सगूडेन भक्षयित्वा नूतनवस्त्राणि परिधारयित्वा, पंचांगपूजनं कृत्वा ऋतुराजवसन्तस्य सहर्ष स्वागतं कुर्वन्ति।

अस्मिन् समये सर्वत्र निरभ्रं गगनं, शुद्धः वायुः, आल्हाददायकं वातावरणं, उष्मा च वर्तते। छात्राणां परीक्षा कालः वर्तते। गृहिण्यः ग्रीष्मपदार्थाः कुर्वन्ति। परीक्षानंतरं छात्रकृते अवकाशं भवति। जनाः पर्यटनार्थं शितलस्थानं प्रति अथवा तीर्थस्थानं प्रति अथवा दूर्गसदृशं पर्यटनस्थलं प्रति गच्छन्ति। कोकण-गोवा इति सदृशं पर्यटनस्थानानि अस्मिन्काले पर्यटकद्वारा आपूर्णाः भवन्ति। गुलमोहर, चम्पकसदृशं वृक्षाः प्रफुल्लिताः भवन्ति। फलानां राजा आम्रराजा एव। तस्य आगमनं अस्मिन् काले भवति। फलबझारमध्ये सर्वत्र विविधप्रकाराणां आम्रफलानां सुगन्धः भवति। जम्बुक, करिवृन्दम्, पणसः तोरणं इत्येवं फलानां अपि बहरः वसन्तसमये एव भवति। कोकणवासीनः तथा आदिवासिनः गृहं गृहं प्रति गत्वा एतेषां वन्यफलानां विक्रयं कुर्वन्ति।

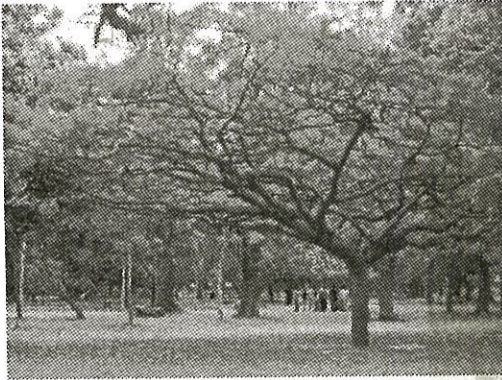
शितपेयजलानां निर्मितिः अस्मिन् दिने बहु भवति। तक्रसदृशं दुग्धजन्यानि पेयानी, इक्षुरसम् निबुफलरसयुक्तं शर्बतं, हिम नवनीतं सदृशं खाद्यानि, नीरा सदृशं वृक्षजलपेयानां निर्मितिः अपि भवति। तथा जनाः शीतपेयानां आस्वादं गृह्णन्ति। सरसफलां शोषणप्रक्रिया अपि भवति।

भ्रमराणां कृते तथा कोकिलानां कृते एषः ऋतुः बहु आनन्ददायकं भवति। भ्रमराणां गुंजारः तथा कोकिलानां कुहुकारः सर्वत्र श्रुयते। द्विप्रहरे अतिउष्णतया जनाः गृहात् बहिः न गच्छन्ति। सायंकाले सर्वे पथाः, उद्यानानि च रमणियस्थानानि जनैः आपुर्यते। एतादृशः वसन्तः कुसुमाकरः समयः सर्वजनानां कृते बहुरोचकः वर्तते।

अश्विनी जगदाळे ।
प्रथम वर्ष कला ।

तत्र शुक्राचार्यस्नाधिस्थलं प्रति सर्वे अपि नवनायणाः स्नाधिस्थाः अभवन्। तथा च नियोजित समये शुक्राचार्यस्नाहिताः ते सर्वे अपि नारायणाः कार्वायं प्रकटिताः। इति नवनाथ जन्मकथा।

सुर्याजी होलमुखे ।
प्रथम वर्ष, साहित्यम् ।

तत्र शुक्राचार्यस्तमाधिस्थलं प्रति सर्वे अपि नवनारायणाः स्तमाधिस्थाः अभवन् । तथा च नियोजित समये शुक्राचार्यस्तहिताः ते सर्वे अपि नारायणाः कार्यार्थं प्रकटिताः । इति नवनाथ जन्मकथा ।

संस्कृत-सम्भाषण कौशल्यम् ।

भाष्यते इति भाषा । सम्भाष्यते इति सम्भाषणम् । भाषाद्वारा सम्भाषणं कृत्वा जगति जनाः व्यवहारान् कुर्वन्ति । जगति बहवः भाषाः सन्ति । भाषायाः ज्ञानं जन्मतः तथा सम्भाषणात् भवति । संस्कृत भाषा अति प्राचीना तथा सर्वभाषाणां जननी अस्ति इति वयं जानिमः । किन्तु इदानीं एषा भाषा व्यवहारभाषा नास्ति । आन्तरराष्ट्रीय - आंग्लभाषायाः प्रभावः दक्षिणभारते बहु अस्ति । राष्ट्रभाषा हिन्दीभाषायाः प्रभावः उत्तरभारते दृश्यते । इत्येवं संपूर्णभारते हिन्दी तथा आंग्ल भाषायाः प्रभावः कुत्र कुत्र अपि दृश्यते । परंतु एका एव संस्कृतभाषा अस्ति यस्याः भाषायाः प्रभावः सर्वभारते दृश्यते ।

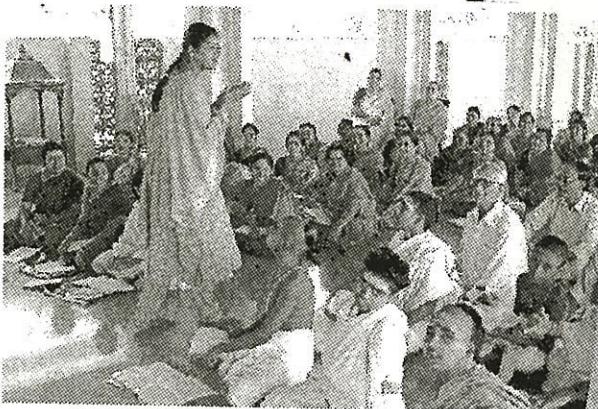
संस्कृतभाषा सम्भाषणकर्तारः जनाः संपूर्ण भारते दृश्यन्ते । सम्भाषणकृते संस्कृतभाषा अतीव सुलभा वर्तते । केवलं दशदिनमध्ये वयं संस्कृतसम्भाषणं कर्तुं शक्नुमः ।

संस्कृत सम्भाषणवर्गानां आयोजनं संस्कृत संवर्धन संस्थाद्वारा भवति । तन्मध्ये 'संस्कृतभारती' नाम्नः बेंगलोरस्था संस्था अग्रस्थाने वर्तते । नवदेहल्यां जनकपुर्यां दुर्गा मंदिरपरिसरे संस्कृत भारतीद्वारा 'संवादशाला' इति नाम्नः संवादशालामध्ये आवर्ष प्रतिमासि पंचदशदिनात्मके द्वे संस्कृतसम्भाषणशिविरे भवतः । तद्द्वारा प्रतिवर्ष साधारणतः एकसहस्रत्रादपि अधिकाः संस्कृतरसिकजनाः संस्कृत सम्भाषण कौशल्यं प्राप्तुं शक्नुवन्ति ।

तथा च संस्कृतभारतीद्वारा प्रति मे मासि भारतवर्षे प्रति राज्यमध्ये संस्कृतसम्भाषण शिविरद्वयस्य आयोजनं भवति । तद्द्वारा अपि प्रतिवर्ष सहस्रत्रादपि अधिकाः जनाः संस्कृत सभाषणकौशल्यं प्राप्नुवन्ति ।

एतादृशं प्रतिवर्ष संस्कृत सम्भाषण कर्तारानां संख्या भारते प्रतिमासि वर्धते एव । एकस्मिन् दिने भारतस्य भाषा संस्कृत भाषा भवितुं शक्यते । विश्वस्य भाषा ध्वनिभाषा एव अस्ति । यः जनः ध्वनिं शृणोति तथा ध्वनिं कर्तुं शक्नोति सः प्रतिजनः संस्कृत सम्भाषणकौशल्यं प्राप्तुं शक्नोति ।

इदानीं तु आकाशवाण्यां तथा दूरदर्शने संस्कृतभाषायां बहुकार्यक्रमाणां आयोजनं भवति । तत् श्रुत्वा अथवा दृष्ट्वा अपि संस्कृतसम्भाषणकौशल्यं प्राप्तुं शक्यते । तर्हि चलायामः । संस्कृत भाषा सम्भाषणकौशल्यं प्राप्नुमः ।

॥ क्रीडा विभाग - आजी व भावी क्रीडापटू (सिनिअर विभाग) ॥

प्रशांत सुर्वे
बी.ए.भाग-२
क्रॉस कंट्री : नॅशनल स्पर्धा
द्वितीय क्रमांक

राहुल साळुंखे
बी.ए.भाग-१
अखिल भारतीय
आंतरविद्यापीठ क्रॉस कंट्री
स्पर्धेसाठी निवड(केरळ)

रणजित शिंदे
बी.एस्सी.भाग-२
ऑल इंडिया कबड्डी
स्पर्धेसाठी निवड

महेश वडगावकर
बी.ए.भाग-२
राष्ट्रीय तायक्रांदो
स्पर्धेत सहभाग
(बेंगलोर)

शितल जगताप
बी.ए.भाग-१
राष्ट्रीय तायक्रांदो
स्पर्धेत सहभाग
(बेंगलोर)

मनिषा शिंदे
बी.ए.भाग-१
राज्यस्तरीय तायक्रांदो स्पर्धा
सुवर्णपदक

दयानंद कोथमर
बी.ए.भाग-१
राज्यस्तरीय बॉक्सिंग स्पर्धा
द्वितीय क्रमांक

प्राजक्ता जाधव
बी.कॉम.भाग-१
शिवाजी विद्यापीठ पॉवर
लिफ्टिंग प्रथम क्रमांक

विनया माने
बी.कॉम.भाग-१
राज्यस्तरीय
वेटलिफ्टिंग स्पर्धा निवड

शैला कणसे
बी.एस्सी.भाग-३
विद्यापीठाच्या कबड्डी
संघात निवड

प्राजक्ता जाधव
बी.कॉम.भाग-१
विद्यापीठाच्या वेटलिफ्टिंग
स्पर्धेत प्रथम

शरद पवार
बी.कॉम.भाग-१
विद्यापीठाच्या तायक्रांदो
स्पर्धेत प्रथम

शितल थोरात
एम.ए.भाग-२
शुटिंग स्पर्धा
सहभाग

संतोष पवार
बी.ए.भाग-३
विभागीय उंच उडी
स्पर्धेमध्ये रौप्यपदक

योगेश लोंढे
बी.ए.भाग-२
विभागीय जलतरण
स्पर्धेमध्ये प्रथम क्रमांक

युवराज शेवाळे
बी.कॉम.भाग-२
विभागीय ९६ किलो
गटात कुस्तीमध्ये द्वितीय

बाळकृष्ण माटे
बी.सी.एस.भाग-३
विभागीय बॅडमिंटन
स्पर्धा विजेता

कुलदीप रासकर
विभागीय कुस्ती
स्पर्धा विजेता

संतोष देशमाने
बी.ए.भाग-१
विभागीय जलतरण स्पर्धा
तृतीय क्रमांक

राजकुमार सावंत
बी.कॉम.भाग-१
विभागीय खो-खो
स्पर्धा द्वितीय क्रमांक

विशाल अंबिके
बी.एस्सी.भाग-२
विभागीय बॅडमिंटन
स्पर्धा विजेता

संज्योत खुंताळे
बी.सी.एस.भाग-१
सीकाई, योगासने
राज्यस्तरीय स्पर्धा निवड

व्यत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ आजी व भावी क्रीडापटू ॥

विवेक पाटील
बारावी कला - वेटलिफ्टिंग
राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक

योगेश ढापरें
अकरावी कला - तायक्वांदो
राज्यस्तरीय द्वितीय क्रमांक

गोवर्धन बेनकर
अकरावी वाणिज्य - तायक्वांदो
राज्यस्तरीय निवड

मंदार संकपाल
बारावी कला - तायक्वांदो
राज्यस्तरीय निवड

मिथिलेश देसाई
बारावी विज्ञान
किक बॉक्सिंग

नम्रता पावस्कर
बारावी विज्ञान
योगासने राज्यस्तरीय निवड

विनया माने
बारावी वाणिज्य - वेटलिफ्टिंग
राज्यस्तरीय सहभाग

विनायक करडे
बारावी विज्ञान - थो बॉल
राज्यस्तरीय निवड

संग्राम होनमाने
बारावी विज्ञान - थो बॉल
राज्यस्तरीय निवड

ज्योती डुबल
अकरावी विज्ञान - बुद्धिबळ
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

नम्रता डुबल
अकरावी विज्ञान - बुद्धिबळ
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

किरण मोहिते
अकरावी विज्ञान, विभागीय
कुस्ती स्पर्धा, तृतीय क्रमांक

विवेक पाटील
अकरावी विज्ञान - कुस्ती
विभागीय स्पर्धा द्वितीय

सूरज माळी
अकरावी व्यवसाय अभ्यासक्रम
१००० मी. धावणे विभागीय स्पर्धेत निवड

सुमितकुमार पाटील
१०० मीटर धावणे विभागीय
स्पर्धेसाठी निवड

हरी जावीर
बारावी कला - जलतरण
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

श्रीधर चव्हाण
अकरावी विज्ञान - जलतरण
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

अभिजित रैनाक
अकरावी विज्ञान - जलतरण
विभागीय स्पर्धेसाठी निवड

वैभव इंगवले
बारावी वाणिज्य - जिल्हास्तरीय
कुस्ती स्पर्धा (७४ किलो) सहभाग

प्रतिक यादव
बारावी कला - जिल्हास्तरीय
वेटलिफ्टिंग स्पर्धा, द्वितीय क्रमांक

समीर काशिद
बारावी वाणिज्य - जिल्हास्तरीय
वेटलिफ्टिंग स्पर्धा, निवड.

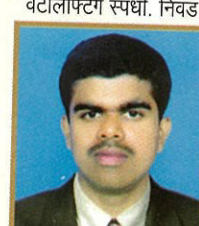
सुयोग पाटील
अकरावी कला - स्विमिंग
५० मी. रिले, प्रथम क्रमांक

संग्राम पाटील - बारावी कला
क्रॉस कंट्री स्पर्धेसाठी निवड

सविता पाटील - अकरावी कला
राज्यस्तरीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेसाठी निवड

पंकज यादव - बारावी कला
राज्यस्तरीय सॉफ्टबॉल स्पर्धेसाठी निवड

अमोल वालके - अकरावी वाणिज्य
अॅथलेटिक्स निवड

॥ क्रीडा विभाग : विविध कार्यक्रम ॥

वार्षिक पारितोषिक वितरण प्रसंगी अहवाल वाचन करताना
क्रीडा संचालक : प्रा.पी.पी.पवार

महाराष्ट्र राज्यस्तरीय किक बॉक्सिंग स्पर्धेत सुवर्ण पदक विजेत्या
श्री.निलेश लोहार यांचा सत्कार करताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय वेटलिफ्टिंग पॉवरलिफ्टिंग
स्पर्धेतील खेळाडू मा.उपप्राचार्य कृष्णराव नांगरे यांच्या समवेत

महाराष्ट्र राज्य तायक्रांदो स्पर्धेतील रौप्यपदक विजेते खेळाडू
मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने यांच्या समवेत

शिवाजी विद्यापीठ आंतरविभागीय कबड्डी स्पर्धेतील
संघासमवेत मा.उपप्राचार्य कृष्णराव नांगरे व इतर

सलग सातव्यांदा सातारा झोनल जलतरण स्पर्धेत अजिंक्यपद मिळविण्याच्या
जलतरणपटूंंसमवेत क्रीडासंचालक प्रा.पी.पी.पवार व इतर

सातारा झोनल बॅडमिंटन स्पर्धेचे उद्घाटन
करताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने

राज्यस्तरीय रस्सीखेच स्पर्धेत सुवर्ण पदक विजेते
खेळाडू रस्सीखेच करीत असताना

व्यत शिक्षण संस्थेचे,
सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

॥ कला व सांस्कृतिक कार्यक्रम ॥

‘एकदन्ताय वक्रतुण्डाय गौरीतनयाय’
पिअर टीमच्या भेटीच्या वेळी सादर केलेली श्री गणेशवंदना.

‘मला वाटलं होतं तुम्ही याल’
जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवामध्ये (दहिहवडी) प्रथम क्रमांक प्राप्त लावणी नृत्य.

मोबाईलचे दुष्परिणाम ! मध्यवर्ती युवा महोत्सवामध्ये (रहिमतपूर)
प्रथम क्रमांक प्राप्त मुकनाट्य.

‘ह्या ह्या शेजारणीनं बरं केलं नाही गं बया! मला पंढरीला नेलं गं बया !
जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवामध्ये (दहिहवडी) तृतीय क्रमांक प्राप्त लोकगीत.

एन्.सी.सी.च्या विद्यार्थ्यांनी सादर केलेले
गोंधळी नृत्य.

‘होस्टेल डे’ निमित्त विद्यार्थी वसतिगृहातील
विद्यार्थ्यांनी सादर केलेली नाटिका

‘होस्टेल डे’ निमित्त विद्यार्थी वसतिगृहातील
विद्यार्थींनी सादर केलेली नाटिका

‘होस्टेल डे’ निमित्त विद्यार्थी वसतिगृहातील
विद्यार्थींनी सादर केलेले लोकनृत्य

अनुक्रमणिका

कथा	ती	उमेश जाधव	९१
वैचारिक	एकात्म भारत एक स्वप्न	सुहास सावंत	९२
कविता	नाते जन्मुचे	प्रविण काळे	९३
पौराणिकम्	भगवान श्रीकृष्ण :	विक्रान्त यादव	९४
कविता	नशा करी जीवनाची दूरदशा	स्नेहल कांबळे	९४
वैचारिक	अन्तर्मनाची शक्ती	विक्रान्त यादव	९५
कविता	आई	कविता शेळके	९६
ललित लेख	प्रेम	प्रवीण काळे	९७
कविता	वीर जवान	सोमनाथ जाधव	९९
एकांकिका	कर्जमुक्ती	किर्ती माने	१००
वैचारिक	वाणिज्य प्रयोगशाळा: वाणिज्य शाखेचे शिक्षणाचे दालन	अमृता पंडित	१०३

*

*

*

प्रतिबिंबामध्ये बिंबाचे ग्रहण
ग्रहण करण्याचे सामर्थ्य असते.

सद्गुरु

२००९-२०१०

प्रतिबिंब

पदवीपूर्व व पदव्युत्तर स्तरावर
अध्ययन करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचा
साहित्यिक अविष्कार

ती...

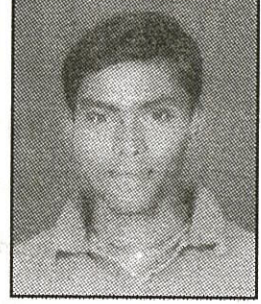
तिला तसा मी चांगला लहानपणापासूनच म्हणजे अगदी चार-पाच वर्षांचा होतो ना तेव्हापासून ओळखतोय ती मला अनेकदा दिसली. कधी तिला चारचौघात पाहिली, कधी बाजारात तर कधी शेतमळ्यातही पाहिली. मी तिला नुसतं पाहतच होतो. पण भेट झाली ती माझ्या एका जिवलग दोस्तामुळे असेच एकदा मी व माझ्या एका जिवलग दोस्तामुळे असेच एकदा मी माझ्या मित्र नदीवर आंघोळ करायला गेलो असता त्याने तिची व माझी प्रथम भेट चांगली हातात हात घालून घडवून आणली. आसपास कोणी नाही हे पाहून मी ही ती संधी सोडली नाही आणि त्या क्षणापासून ती माझी सोबतीण होऊन गेली. काही दिवस मी तिची भेट सगळ्यासमोर घेत नसे. रात्री जेवण झाल्यावर चोरून एकांतात मित्राकडे गाठ घेणे व मगच घरी जाणे असे बरेच दिवस चालले होते. तिचे व माझे चांगलेच जमले नाही तर दिलाची फार बुरी हालत होत असे. एकदा असेच संध्याकाळचे जेवण झाल्यावर मला तिची आठवण झाली. मी शेजारच्या मित्राकडे तिची चौकशी केली; परंतु त्याने नकार दिला मग अहो मग काय रात्रभर करवट बदलत राहिलो अन् सकाळी उठल्याबरोबर प्रथम तिची गाठ घेतली तेव्हा कुठे जरा बरे वाटले. अगदी बालपणापासून तिची संगत धरल्याने मला तिच्याविषयी खूपच आकर्षण वाटत होते. ती नेहमी माझ्याबरोबर असते. याचे माझ्या मित्रांना भारी भूषण वाटत असे. असल्या बातम्या लगेचच पसरतात. तिच्या पाई मला भरपूर शिव्या खाव्या लागल्या. एकदा तर आमच्या तिथरूपांच्या ज्ञानाचा प्रसाद मनोभावे भक्षण करावा लागला.

इतके सगळे झाल्यावर मी खरोखरच तिला टाळण्याचा प्रयत्न करू लागलो; परंतु हि साली इतकी प्रभाव पाडून बसली कि मीच पुन्हा तिला जवळ केले. शेवटी म्हणतात ना नव्याचे नऊ दिवस तशा प्रकारचा मला त्या गोष्टीचा तिरस्कार वाटू लागला. आणि पुन्हा पुन्हा राहून राहून

वाटू लागले की खरोखरच आपण चुकलो आहोत नंतर मला पश्चाताप होऊ लागला. पण हे सर्व माझ्या मनाला पटले. मात्र प्रथम भेटीतच आपण सावध व्हायला हवे होते. काल अखेर तिनं माझी संगत सोडली. आतापर्यंत तिच्यापासून माझे खूप नुकसान झाले आहे; परंतु आता मी तिच्यापासून लांब जात आहे. अगदी खरंच

वाचक हो तुम्हीच ओळखा पाहू कॉलेजच्या जीवनात मी जिच्यावर प्रेम करत होतो ती कोण ? अहो काय करताय कोणत्या तरी मुलीचे नाव घेऊ नका 'ती' या शब्दाला चक्क पोरणी समजलाय काय तरी माझ्यासारख्या चांगल्या मुलाबद्दल वाईट विचार करू नका. बोलू नका.

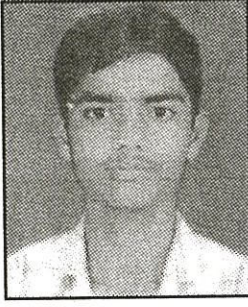
छे छे नाही हो उगीच काही तरीच म्हणताय ती होती - तंबाखू.

उमेश जाधव
अकरावी कला

प्रथम तिची गाठ घेतली तेव्हा कुठे जरा बरे वाटले. अगदी बालपणापासून तिची संगत धरल्याने मला तिच्याविषयी खूपच आकर्षण वाटत होते. ती नेहमी माझ्याबरोबर असते. याचे माझ्या मित्रांना भारी भूषण वाटत असे. असल्या बातम्या लगेचच पसरतात. तिच्या पाई मला भरपूर शिव्या खाव्या लागल्या. एकदा तर आमच्या तिथरूपांच्या ज्ञानाचा प्रसाद मनोभावे भक्षण करावा लागला.

सुहास सावंत
बारावी एम.सी.व्ही.सी.

□
श्रष्टाचार आमचा शिष्टाचार बनत आहे 'अतिथी देवो भव' ही संस्कृती आम्ही विसरली आहे. पुढाऱ्यांचे आणि सत्ताधिकाऱ्यांचे मूर्ख नातेवाईक नात्याच्या जोरावर सत्तास्थानी बसत आहेत. बोफोर्स पासून ते अलिकडच्या तेलंगी प्रकरणानंतर देशाच्या सर्व स्तरावर श्रष्टाचाराने धुमाकूळ घातला आहे. श्रष्टाचार देशाच्या प्रगतीला अडथळा निर्माण करणारा आहे. सध्या - चारा घोटाळा, मुद्रांक घोटाळा, कर्मचारी भरती, यांसारख्या घटनांतून मोठ्या प्रमाणात रक्कम ही स्वतःच्या तिजोरीमध्ये ठेवली जाते. प्रत्येक स्वातंत्र्यातील अकार्यक्षमतेमुळे श्रष्टाचार हा वाढत आहे.

□

एकात्म भारत एक स्वप्न

१५ ऑगस्ट १९४७ या दिवसाची वाट पाहत होतो. आपण वाट पाहत होतो नव्या पिढीची, आपण वाट पाहत होतो एका उत्साहाची देशप्रेमाने भरलेल्या संक्रमण अवस्थेची, ज्यामध्ये होता आमचा उज्वल भविष्यकाळ, ज्यामध्ये होती आमची उत्तुंग स्वप्ने आणि त्या स्वप्नांमध्ये होता आमचा अखंड, अभंग एकात्म धर्मनिरपेक्ष भारत ! त्या भारताची आपल्याला आस लागली होती. कारण फाळणी आपण ऐकली होती, पाहिली होती, पण दुधाने तोंड पोळले तरी उकळलेले दुध प्यायची मांजराची सवय काही जात नाही तसे आमचे झाले.

मोठ्या विश्वासाने स्वातंत्र्यपूर्व पिढीने आमच्या हातात, दिलेल्या भारताचे आम्ही गेल्या ६२ वर्षात तीन तेरा वाजवले. पूर्वीच्या काळी नवीन राजपुत्राचा राज्याभिषेक झाल्यावर राज्याच्या विस्ताराची भुमिका किंवा जबाबदारी त्या राजपुत्राची म्हणजे भावी राज्याची असायची आणि तो आपले कर्तव्य म्हणून ती पार पाडत असे. पण आपण आज काय पाहतो ? साम्राज्य विस्तार तर दूरच राहिला, पण आहे त्या साम्राज्याचे तुकडे करण्यात आम्ही आपला सारा वेळ घालवतो. १०० कोटीपेक्षा जास्त लोकसंख्या ही जगातील दोन नंबरची लोकसंख्या आहे, परंतु १०० कोटी लोकसंख्या असलेल्या आमच्या देशात एक ही नेता असा सापडू नये, की जो आपल्या देशाला एकत्र बांधू शकेल ? स्वतंत्र भारतात निर्माण झालेल्या प्रत्येक पक्षाने आणि पुढाऱ्याने आपला स्वार्थ साधला आहे.

जनतेने आपली सेवा करायला म्हणून या पुढाऱ्यांना विधानसभेत किंवा लोकसभेत पाठविलेले असते. जनतेच्या प्रश्नावर लढायचे सोडून कोणत्या टेंडरमधून किती पैसा निघेल यांच्याकडे त्यांचे सारे लक्ष लागलेले असते. पंतप्रधान म्हणून मरण पावल्यानंतर पत्नीला रहायला घर नसणारे लाल बहादूर शास्त्री एखादेच अन्यथा निवडून आल्यानंतर देशाच्या विकासाऐवजी स्वतःचा विकास साधण्यातच ते धन्यता मानतात. २६ नोव्हेंबर २००८ चा मुंबई वरील हल्ला हा सर्वात भीषण होता. अतिशय योजनाबद्ध रित्या केलेला तो हल्ला होता. तरीही आम्ही लोकशाहीचा झेंडा मिरवतो. याची आपल्याला किंचीतही लाज वाटत नाही. आपण फक्त श्रद्धांजली वाहण्यासाठी मेणबत्ती घेऊन सर्वात पुढे असतो. काय चालले आहे हे ? जगातील दोन नंबरचे हेरखाते भारतीय हेरखाते अद्यापही घुसखोरी थांबवू शकले नाही किंवा हल्ल्याची पूर्ण कल्पना देऊ शकत नाही. देशाच्या सुरक्षेच्या आड येणाऱ्या प्रत्येकाला उध्वस्त करण्यासाठीचा कणखरपणा आणि सामर्थ्य असलेल्या ईस्त्राईल, अमेरिका या देशांमध्ये बाँडपटामध्ये घडायला अशा घटना नेहमी घडतात. कारण

त्यासाठी कोणालाही शिंगावरती घेण्याचा कणखरपणा तेथील नेतृत्व दाखवत असते. कंदाहार येथील विमान अपहरण संसदेवरील हल्ला यासारख्या घटना केवळ आपल्या देशाची जरब नसलेल्या द्योतक आहेत.

भ्रष्टाचार आमचा शिष्टाचार बनत आहे 'अतिथी देवो भव' ही संस्कृती आम्ही विसरलो आहे. पुढाऱ्यांचे आणि सत्ताधिकाऱ्यांचे मूर्ख नातेवाईक नात्याच्या जोरावर सत्तास्थानी बसत आहेत. बोफोर्स पासून ते अलिकडच्या तेलंगी प्रकरणानंतर देशाच्या सर्व स्तरावर भ्रष्टाचाराने धुमाकुळ घातला आहे. भ्रष्टाचार देशाच्या प्रगतीला अडथळा निर्माण करणारा आहे. सध्या - चारा घोटाळा, मुद्रांक घोटाळा, कर्मचारी भरती, यांसारख्या घटनांतून मोठ्या प्रमाणात रक्कम ही स्वतःच्या तिजोरीमध्ये ठेवली जाते. प्रत्येक खात्यातील अकार्यक्षमतेमुळे भ्रष्टाचार हा वाढत आहे. देशाच्या गेल्या ६० वर्षांपासून भ्रष्टाचारांची संख्या वाढत आहे. या सर्वांनाच पायबंदी घालण्याची शक्ती जनतेत आहे.

आपला भारत हा एकात्म आणि एक महासत्ता बनवण्यासाठी आवश्यक आहे. तो नागरिकांचा सहभाग आणि शासनाचे सहकार्य, नेते पक्ष प्रशासन राजकिय प्रक्रिया या सर्वांनीच देशाच्या विकासात सक्रिय सहभागी होणे आवश्यक आहे. त्यामुळे गेल्या ६० वर्षांच्या कालावधी मध्ये अभिप्रेत असलेला

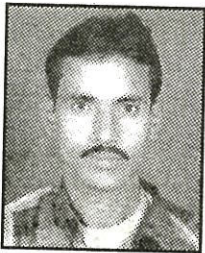
नवभारत महात्मा गांधी, जवाहरलाल नेहरू, सावरकर, इ. थोर पुरुषांनी देशासाठी आपले सर्वस्व वाहिले आणि देश भक्तीचा आदर्श सर्वासमोर ठेवला. पण म्हणतात ना कि, 'वाळूवर उमटलेली पावले ही मागून येणाऱ्या वाऱ्यामुळे पुसून जातात. त्याप्रमाणे त्यांचे आदर्श हे पुसले गेले आणि आदर्श हीन, ध्येय शून्य अशी ही पिढी सत्तेचे दलाल बनून देश विकायला निघाली.

एक काळ असा होता की आत्मविश्वासाने आपण नव्यापिढीला सांगत होती की 'तू हिंदू बनेगा, मुसलमान बनेगा, इन्सान की औलाद हो तो, इन्सान बनेगा।'

आजवर असे सच्चे इन्सान आले की ते आमच्या भारताला अभंग राखण्यात यशस्वी झाले. पण आज जन्मनोदणी पासून, मृत्यू नोंदणी पर्यंतच्या प्रत्येक अर्जावर तर रकाना असतो धर्म, जात, पोटजात. अत्यंत अपरिहार्य पण आपण हा रकाना भरतो आणि इथेच इन्सान बनणारा तो बालक, उदयाचा भावी नागरिक मुसलमान हिंदू किंवा ख्रिश्चन बनतो. आणि आपल्याला इन्सान बनायचे आहे हे विसरून जातो. आणि इथेच आपल्या धर्मनिरपेक्षतेला आणि एकात्मतेला तडा जातो.

राज्य कारभार करायला सोपा जावा म्हणून भाषांवर प्रांतरचना केली पण तीच आज एकात्मतेच्या मुळावर आली. जो तो आपला स्वधर्म, स्वभाषा आणि स्वतःच्या प्रांताचा जयजयकार करतो आहे. स्वदेशाचा सर्वांनाच विसर पडलाय. मग कशाला आपण साजरी करतो शिवजयंती आणि पैगंबर जयंती ? काही प्रांतात हिंदीत विचारलेल्या साध्या प्रश्नांची सुद्धा उत्तरे मिळत नाहीत मग कशाला नाटक करतो आपण हिंदी दिन साजरा करण्याचे ? हिंदीला राष्ट्रभाषा म्हणण्याचे धाडस तरी कसे करतात.

आमचे एक नव्हे तर दोन पंतप्रधान अतिरेक्यांकडून मारले जातात. गुलशन कुमार यांसारख्या प्रतिष्ठित व्यक्तींच्या हत्या होतात. १९९३ पासून २००९ पर्यंत कितीतरी हल्ले झाले; परंतु आपल्याला मिळेल आणि आपले एकात्म भारताचे स्वप्न हे खरोखरच वास्तवात उतरेल.

प्रविण काळे
एम.ए. भाग-२

नाते जन्माचे

परके सोडा कधीच नव्हती, आई ही आपली
वासनापूर्वी सांगा का हो, नाळ तिनं कापली ?

जगला, कारण तुम्हीच तुमचा
घेतला श्वास

खेळ अन्यथा चालू जगाचा तुमचा दुधाचा अंश,
तोही पाजला तुम्हास कारण, तुम्ही कुळाचे वंश।

नटवून तुम्हा गालावरती तीट तिनं लावली
तुम्हास नाही, मनात आपल्या भीती तिनं जपली ॥१॥

सखे-सोबती, सगे-सोयरे कधीच तुमचे नव्हते
अर्धांगिनी हो, कोण हो तुमची कधी तुम्हाला कळते।

अर्धांगाचा नसतो पत्ता अर्ध्या आयुष्यात

कशी देही ही, तुम्हास सांगा शतजन्माची साथ।

तुम्हास ठरवून धनी जीवाचे।

सोने ही ल्यायली, तुमच्या

नावे कुंकू लावून नुसतीच ही नटली ॥२॥

परत फेडीच्या इच्छावरती पिता करी पालन

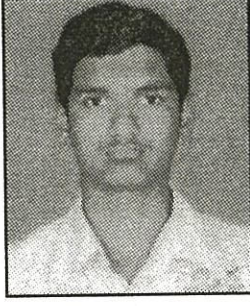
उतारवेळी पहाल ना जर तुम्हास हे लांछन।

आटवतो का बालपणीचा सखा

तुम्हाला सांगा, पैसे उडवा असे सवंगडी लावतील सांगा

देणे-घेणे करूनी जर का नाती काही ठरली,

मडके कोण-न-खांदा कोण ही चिंता नाही उरली ॥३॥

विक्रान्त यादव
बारावी विज्ञान

श्रीकृष्णः भारतीयांना परं दैवतम् । श्रीकृष्णः
पूर्णावतारः इति जनाः कथयन्ति । वसुदेवः
तस्य जनकः देवकी च माता ।

भगवान श्रीकृष्णः ।

श्रीकृष्णः भारतीयांना परं दैवतम् । श्रीकृष्णः पूर्णावतारः इति जनाः कथयन्ति । वसुदेवः तस्य
जनकः देवकी च माता ।

देवकी कंसस्य भगिनी । एकदा नारदेन उक्तम् देवक्याः पुत्रः कंसं हन्यात् । इति श्रुत्वा कंसेन
देवकीसहितं वसुदेवं कारागृहे अस्थापयत् । क्रमेण तयोः सप्त अपत्यानि तैन कंसेन हतानि । अनन्तरं
श्रावणमासे कृष्णपक्षे अष्टम्यां तिथौ देवकी तं कृष्णं प्रासुवम् । तदा वसुदेवः गोकुले नन्दस्य गृहे
नीत्वा कृष्णं तत्रैव अस्थापयत् । गोकुले बलरामेण सह कृष्णं यशोदा माता अवर्धयत् । तत्र प्रतिदिनं
कृष्णः धेनुभिः सह वनं गच्छति स्म ।

कंसेन बहुन् असुरान् प्रेषयित्वा कृष्णस्य प्राणहरणाय प्रयत्नाः कृताः । गच्छता कालेन कृष्णः
कंसम् अहन्यत् । अनन्तरं कृष्णः यादवराज्ये शूरसेनं अस्थापयत् । यदा पुनः पुनः जरासन्धः
मथुरायां आक्रमणम् अकरोत् तदा श्रीकृष्णः द्वारकानगर्यां यादवान् अनयत्, द्वारका यादवानां
राजधानी कृता । भारतीय युद्धे कृष्णः अर्जुनस्य सारथिः अभवत् । अर्जुनाय तस्मिन् समये भगवता
श्रीकृष्णेन गीता कथिता । गीतायां भगवता श्रीकृष्णेन कथितं च

परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।

धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ।

तस्य भगवद्गीता अस्मान् सन्मार्गम् उपदिशति । तस्मै श्रीकृष्णाय नमः ।

नशा करी जीवनाची दुरदशा

स्नेहल कांबळे
बारावी कला

शी बाबा शी, तुझी व्यसनं हि शी
व्यसनाने टी.बी., कॅन्सर, एड्स होतो भी ॥१॥

तंबाखून घुटका खाता, पिता सिगारेट
बनारस पानानी लाल करता ओठ
हे सारं चालतया तरुणपणात
भविष्याचं भान तेव्हा नाही कोणा न्हातं ॥१॥

सुट बूट कोट अन् डोइवर हॅट
इंग्रजी रुबाबाचा बघून घ्यावा थाट

वेताळ जवानीचं वागणच खोट
उतार वयी रोग सारे करतात नॅट ॥२॥

तलप होता मित्र तूला शोधी कुठं कुठं
पैश्याविण कंगाल होता म्हणती आता फूट
व्यसनानेच मैत्रीच नातं असतं खोटं
व्यसनानेच आयुष्याची होती ताटातूट ॥३॥

नाशिवंत देहाला तुम्हीच देता साथ
वडिलधान्या लोकांचं कोण ऐकतं नीट
व्यसनाने देह घेतो आतल्या आत पेटं
औषधाला पैसा मग शोधायचा कुठं ॥४॥

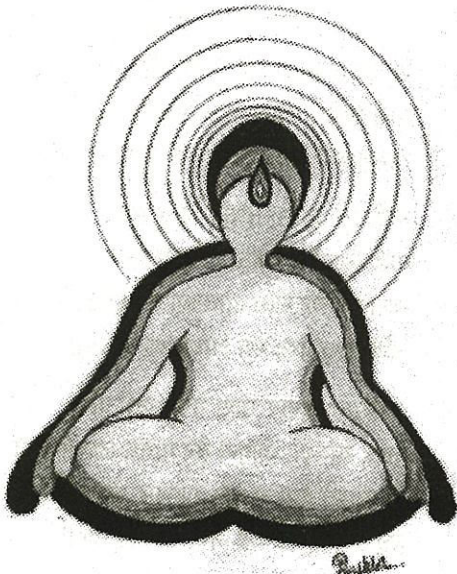
संसारात अभाव सारा भरलं कसं पोट
दारू, गांज्या, आफूने तर मागेच लावली वाट
निराधारी बायका पोरं राहणार आता कुठं
हेच आहे दुःख पहा जगतात मोठं ॥५॥

अंतर्मनाची शक्ती

देवाने या पृथ्वीवर मानवाची निर्मिती केली. त्यानंतर माणूस निरनिराळ्या मागण्यांसाठी देवाकडे स्वर्गात जात असे. हळूहळू लोकांची स्वर्गात गर्दी होऊ लागली. त्यामुळे त्रासलेल्या देवाने नारद मुनींना विचारले, "हे, ऋषीमुनी मी माझी दैवी शक्ती पृथ्वीवर ठेवण्याचा विचार करत आहे, जेणेकरून मनुष्याला वारंवार येथे यावे लागणार नाही. पण ती शक्ती ठेऊ कुठे?" नारद म्हणाले, "भगवन्, मानवप्राणी सर्वात बुद्धिमान प्राणी आहे. तो समुद्राच्या तळाशी जाऊन अनेक खनिजे मिळवितो आणि आतात तो चंद्रावर आणि मंगळावर वसाहत करण्याचा विचार करत आहे. त्यामुळे तुमची शक्ती तो लगेच शोधून काढेल." देव म्हणाला, "मग मी ती शक्ती कुठे लपवून ठेवू?" तेव्हा नारद म्हणाले, "मानवाच्या अंतर्मनातच ही शक्ती लपवून ठेवा. कारण तो ती शोधून काढणार नाही आणि जो शोधेल त्याला जगातले सर्व काही मिळून तो महान बनेल."

अशाप्रकारे निसर्गाने खरोखरच आपल्याला अंतर्मनाच्या रूपाने जगात यशस्वी होण्याची, महान बनण्याची गुरुकिल्ली दिली आहे; परंतु त्याबद्दल लोकांना खूप कमी माहित आहे. आणि ज्यांना याची ताकद माहित आहे, ते जगात उच्च स्थानावर विराजमान आहेत. 'The power of your subconscious mind' या पुस्तकात डॉ. जोसेफ मर्फी यांनी इच्छाशक्तीच्या प्रचंड आवाक्याची आणि तिच्या प्रत्यक्षातील परिणामांची उदाहरणे दिली आहेत. हेलन केलर, डॉ. स्टीफन हॉकिंग, विस्कार्दी, सुधा चंद्रन हे सगळे मनाची शक्ती वापरून निर्माण झालेले चमत्कार आहेत. असे अनेक चमत्कार ऑलिंपिक तसेच गिनिज बुक ऑफ वर्ल्ड रेकॉर्ड्स इ. होत असतात.

याच अंतर्मनाच्या शक्तीच्या जोरावर आपण जगातील सगळ्यात आश्चर्यकारक व गुंतागुंतीच्या अशा मेंदूचा वापर प्रचंड प्रमाणात करू शकतो. शास्त्रज्ञांच्या एका परीक्षणानुसार, महान शास्त्रज्ञ 'न्यूटन' यांनी त्यांच्या मेंदूचा ९% तर डॉ. अल्बर्ट 'आइन्स्टाइन' यांनी ११% वापर केला आहे. सामान्य माणसाच्या बाबतीत हीच टक्केवारी ४% जवळपास आहे.

एका अभ्यासानुसार आपला मेंदू दोन किन्टीलियन एकक सूचना पर्यंत संग्रह करू शकतो. म्हणजे दोनवर अठरा शून्य. जे ४० भाषांमध्ये एनसायक्लोपेडिया पूर्ण पाठांतर करणे आणि १२ विश्वविद्यालयातून पदवी शिक्षण घेण्याएवढे किंवा प्रत्येकी ५०० पानांची १८ हजार कोटी पुस्तके सहज लक्षात ठेवण्याबरोबरचे आहे.

ते न करणे ही समस्या आपली आहे, मेंदूची नव्हे. मेंदूची कोणतीही मर्यादा नसते, जोपर्यंत की सीमा स्वीकारली जात नाही.

विक्रम यादव
बारावी शास्त्र

याच अंतर्मनाच्या शक्तीच्या जोरावर आपण जगातील सगळ्यात आश्चर्यकारक व गुंतागुंतीच्या अशा मेंदूचा वापर प्रचंड प्रमाणात करू शकतो. शास्त्रज्ञांच्या एका परीक्षणानुसार, महान शास्त्रज्ञ 'न्यूटन' यांनी त्यांच्या मेंदूचा ९% तर डॉ. अल्बर्ट 'आइन्स्टाइन' यांनी ११% वापर केला आहे. सामान्य माणसाच्या बाबतीत हीच टक्केवारी ४% जवळपास आहे.

आपल्या स्वप्नांना कधीही विसरू देऊ नका. कारण, तेच आपले मित्र असतात. तुम्हाला असे वाटत नाही की, आपल्या प्रत्येकामध्ये काही ना काही खास सुप्त गुण आहेत, ज्यामुळे आपण जगात एक महत्त्वपूर्ण स्थान निर्माण करू शकतो.

आपल्या सर्वाजवळ अशी स्वप्न असतात, ती इच्छाशक्तीद्वारे पूर्ण केली जाऊ शकतात; परंतु, जीवनाच्या धावपळीत आपण ती कुठेतरी हरवून बसतो. जगात असेही लोक आहेत. ज्यांनी स्वप्नांना मनापासून अनुभवले आणि त्यांना साकार केले.

कधी तुम्ही असा विचार केला आहे की, जेव्हा दोन व्यक्तींचे बालपण सारखे असते, दोघांनाही दिवसातले २४ तासच मिळतात आणि कोणीही १०० पर्तीनी शक्तिशाली नाही. तरीसुद्धा एका व्यक्तीची एका दिवसाची कमाई, दुसऱ्या व्यक्तीच्या पूर्ण आयुष्याच्या कमाईपेक्षाही जास्त कशी असते? कसं काय कोणी दुसऱ्यापेक्षा हजार पट यशस्वी होतो.

कविता शेळके
बारावी कला

आई

आईची किंमत काय आहे
हे मला प्रेमभंगातून कळलं;
ज्याच्यावर प्रेम केलं त्याच
ही त्याच्या आईवर प्रेम आहे ते कळलं!
जीवन जन्मदाती शिवाय निरस आहे ते कळलं,
प्रेम मी एका मुलावर केलं
त्याच्या काही शब्दांनी मन
दुखावलं तेव्हा आपलं कोणी
आहे हे नंतर कळलं!
त्याचं पोट भरलं की माझं
पोट भरायचं!
पण आपण जेवलो नाही
म्हणून आई उपाशी आहे
हे तेव्हा कळलं!
त्याच्या गोड शब्दांनी आपण
जगतोय हे कळलं;
पण आपल्या जगण्यासाठी
आई झटते आहे हे कळलं
आई काय आहे ते मला
तिच्या सहवासात राहिल्यावर कळलं;
आईची किंमत काय आहे.
ते मला प्रेमभंगातून कळलं.

संग्राम महाडीक
अकरावी सायन्स

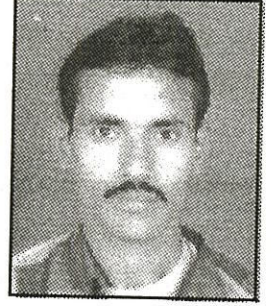
एड्स पोवाडा

आधी नमन साधूसंतांना मग विज्ञानाला,
ज्ञानदीप ज्यांनी जगी लावला,
सुखाचा रस्ता ज्यांनी दावला,
सुजनहो जातो आज पोवाड्यास,
एड्स रोग महाभयंकर,
मानवाचा शत्रू हो कट्टर,
गिळतो रोग शक्ती प्रतिकार,
करी शरीराचे हो मातेरं,
पांढरपेशीचा कर्दन काळ,
एड्स दुःखाचे डोंगर,
शरीर करी अस्थीपंकचर,
जो होईल याची शिकार,
तो होईल यमा सत्वर,
सुखी जीवनाचा करी गोंधळ,
विवाहबाह्य संबंध कारण,
एड्सग्रस्त रक्त याची खाण,
पाळा साधुसंतहो शिकवण
करा तुम्ही नितीने आचरण,
विषाणू एच.आय.व्ही. कर्दनकाळ

संदर्भ २००९-२०१०

प्रेम

प्रवीण काळे
पदव्युत्तर द्वितीय वर्ष कला

विशिष्ट वयात आल्यावर प्रत्येकाला प्रेम या भावनेची जाणीव होते. आणि ही नैसर्गिक असते. काहीजण ते व्यक्त करतात. तर पुष्कळजण आपल्या भावना मनातच ठेवतात. काहीजण परिस्थितीमुळे तर बरेचजण धाडस नसल्याने, व्यक्त अव्यक्त करतात.

प्रेम करावं भिल्ला सारखं
बाणावरती खोचलेलं
मातीमध्ये उगवून सुद्धा
मेघापर्यंत पोहचलेलं

भिरभिरणारी नजर थरथरणारे ओठ, नजरानजर झाल्यावर माती उकरणारे बोट, अन् नाजूक गालावर जेव्हा गुलाबाची साथ असते. याहून वेगळं सांगा मित्रांनो प्रेम म्हणजे काय असतं.

‘प्रेम म्हणजे काय असतं जे न सांगताही मुकेपणी कळतं.

प्रेम काळजाच्या नात्यावर करावं अन् तलवारीच्या पात्यावरही करावं, प्रेम योगावर करावं,
प्रेम भोगावर करावं, त्याहून अधिक त्यागावर करावं.

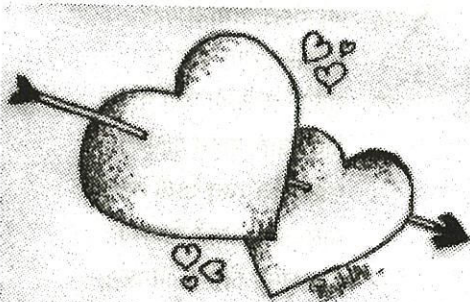
दुसऱ्याच्या दुःखामध्ये सहभागी होणं म्हणजे प्रेम होय. एखाद्या व्यक्तीबद्दल वाटणारे आकर्षण किंवा ओढ म्हणजे प्रेम होय. एखाद्याच्या बोलण्यातून, वागण्यातून किंवा कृतीतून जेव्हा दुसऱ्या व्यक्तीचे हृदय विरघळते तेव्हा त्यास प्रेम असे म्हणतात.

प्रेम म्हणजे मनामध्ये लपलेली कोमल भावना, आराधना. प्रेम हे मैत्रीतून निर्माण होते. हळूहळू मैत्रीचं रूपांतर प्रेमांमध्ये होतं. जेव्हा प्रेम हे स्नेहाच्या रूपातून नजरेमध्ये उतरून हृदयामध्ये सामावतं तेव्हा ते फुलासारखे खुलून जाते.

प्रेम म्हणजे एकमेकांना पारखण्याचा, एकमेकांना आवडण्याचा आणि एकमेकांना जिंकण्याचा मामला आहे.

हीच प्रेमाची व्याख्या...

प्रेम म्हणजे क्षितीजापलीकडचं नातं, जे दोन रेशमी भावनांनी गुंतलेलं, प्रत्येक गोष्टीला मर्यादा असते. पण प्रेम ही अशी गोष्ट आहे की, ज्याला क्षितीज नाही. सीमा नाही की मर्यादाही नाही.

प्रेमाला वयाचं बंधन नसते. ते केव्हाही, कुणाही व्यक्तीवर होऊ शकतं. प्रेमाला भाषा नसते. प्रेम हे आंधळं असतं तरी सुद्धा प्रेम हे ओठापेक्षा डोळ्यांची भाषा जास्त

जाणतं. प्रेमाला पंख नाहीत तरी पण स्वप्नांचा आधार घेवून ते निळ्या आकाशात उडत असते. कारण प्रेम हे भावनांचा सागर आहे. जीवन हे एक फूल आहे. प्रेम हा त्याचा सुगंध आहे. प्रत्येक व्यक्ती ही कुणावर ना कुणावर प्रेम करत असतो. जगामध्ये असा कोणी सुद्धा नाही, की ज्यानं प्रेम जीवनात केलं नाही. कारण प्रेम हे कोणालाही करता येतं व कुणावरही करता येतं. प्रेमामध्ये कोणताही भेदभाव नसतो.

प्रेम हे कधी सांगून व्यक्त होत नाही, ते व्यक्त होतं, ते हृदयातून, डोळ्यांतून, दोन परस्पर व्यक्तींच्या मनांतूनच प्रेमभाव वाढत जातो.

खरं सांगायचे झालेच तर आजकालच्या धका-धकीच्या जीवनामध्ये ज्याला खरे प्रेम मिळाले असेल तो सर्वात सुखी माणूस होय. आणि ज्याच्या नशिवामध्ये प्रेम नाही त्याचे जीवन कसे काय असेल? याची कल्पनाच करू नका. हे प्रेम आपल्या जीवनातून जर वजाकेलं तर बाकी शून्य उरते.

विशिष्ट वयात आल्यावर प्रत्येकाला प्रेम या भावनेची जाणीव होते आणि ती नैसर्गिक असते. काहीजण ते व्यक्त करतात, तर पुष्कळजण आपल्या भावना मनातच ठेवतात. काहीजण परिस्थितीमुळे तर बरेच जण धाडस नसल्याने, व्यक्त-अव्यक्त करतात, काहीही असो, पण प्रत्येकजण आपलं पहिलं प्रेम नेहमीच लक्षात ठेवतात.

प्रेम हे आपल्या जीवनात न कळता येत असतं. आपलं जीवन हे चार दिवसांचा खेळ आहे. हा खेळ कधी संपून जाईल सांगता येणार नाही. म्हणूनच जीवनात प्रेमाचा आनंद घ्या. सर्वांवरती समान प्रेम करा.

प्रेम म्हणजे काही सागर किनारी, बागेमध्ये फिरणे नव्हे, प्रेम म्हणजे अफाट पैसा खर्च करणं नव्हे, तर प्रेम म्हणजे एक दुसऱ्याच्या सुख दुःखात सहभागी होणे होय.

आपण ज्या व्यक्तीवर प्रेम करतो. त्या व्यक्तीबद्दल आदर असावा. तसेच आपल्याला आवडलेली व्यक्ती सुखी व आनंदी असावी. अशी देवाजवळ प्रार्थना करावी.

प्रेम करणं म्हणजे पुण्य नव्हे व न करणे म्हणजे पाप नव्हे. प्रेम म्हणजे फक्त 'वासना' समजणे वाईट आहे. अशा वासनामय प्रेमाला काहीच अर्थ नसतो ते एक भिकार प्रेम असते. कारण हिरा आणि काच यामध्ये जेवढा फरक आहे. तेवढाच फरक प्रेम व वासनेत आहे. मनपसंत मित्र, मैत्रीण मिळाल्यास मन कोठेही भटकत नाही. तहान भूक विसरली जाते. तसेच प्रत्येकाला असंही वाटतं की, आपल्यावर प्रेम करणारी प्रिय व्यक्ती सारखी नजरेसमोर असावी. असे वाटत असते. जर का ती व्यक्ती आपणाकडून दुरावल्यास मन तडफडत राहते. डोळ्यांतून अश्रू वाहू लागतात. सारे जण नकोशी वाटतात, तसेच सारे जगच परके, व अनोळखी वाटू लागते. आनंद, सुख विसरले जाते. त्या प्रिय व्यक्तीसाठी जगाशी लढण्याची ताकद येते.

आपलं प्रेम हे सागरासारखं अथांग असावं, निर्मळ, शांत जलाशयासारखं असावं; परंतु एवढे खोल ही नसावं की त्या प्रेमात एखाद्यानं वाहून जाऊन स्वतःचं अस्तित्व गमवावं, तसेच आपलं प्रेम हे एकमेकांची ओढ लावणारं असावं, वेड लावणारं असावं; परंतु एकमेकांचा बळी घेणारं नसावं, प्रेमामध्ये हारजीत होत असतेच पण त्यामुळे कोणाचे कोणावरचे प्रेम कधी कमी होत नाही.

स्वतःची इच्छा दुसऱ्यावर लादणं म्हणजे प्रेम नव्हे तर ते एकतर्फी प्रेम होय. प्रेम हे कोणत्याही प्रकारच्या बळजबरीने करता येत नाही. तर ते अंतःकरणातून व्हावं लागतं. प्रेम हे सर्वांच्याच नशिवामध्ये असते. जबरदस्तीने केले तर सर्व गणितच फसते.

आपल्याला आवडलेली व्यक्ती किंवा मनात असलेली मुलगी किंवा मुलगा आपला मिळाला पाहिजे. ती व्यक्ती कोणाचीही होता कामा नये. आपल्याला आवडणारी व्यक्ती आपल्याला मिळाली तरच ती सुखी होईल. हा स्वार्थपणा झाला हे खरे प्रेम नव्हे. या अशा भावनेतून एकतर्फी प्रेमाचं व्यसन लागतं. अशावेळी समोर असलेली मुलगी किंवा मुलगा समोरील व्यक्तीच्या भाषणांचा विचार करायला तयार नसतात. आपलं प्रेम हे एखादी तरुणी नाकारत असेल तर तिच्या भावनांचा विचार करायला हे तरुण तयार नसतात. त्यांनाही काहीही करून ती तरुणी हवी असते. मग त्याकरिता खास करून तिला त्रास देणं, तिला धमक्या देणे या मार्गाचा अवलंब करतात. यातच त्यांना सुख व आनंद मिळत असतो.

तुम्हाला खरोखरच जर पुरुषार्थ दाखवायचा असेल तर जीवनामध्ये अशी अनेक क्षेत्रे आहेत की जी तुमची आतुरतेने वाट पाहत आहेत. अशा ठिकाणी पराक्रम करा. की जेणेकरून तुमच्या या चांगल्या कामाला समाज कधीही विसरणार नाही. पण हाच पराक्रम जर तुम्ही समाजातील निष्पाप व्यक्तीचे जीवन उध्वस्त करण्यासाठी करत असाल तर समाजही तुम्हाला कधीही माफ करणार नाही. ज्या प्रेमामध्ये विघातक विचारांचा शिरकाव होतो. तेथेच विकृत विचारांच्या प्रेमाचा शेवट, व अंत ही होतो. एकतर्फी प्रेमामध्ये तरुणांची संख्या भरपूर आहे; परंतु सर्वच दोष तरुणांवरती ठेवणं चुकीचं आहे. यात तरुणीसुद्धा तेवढ्याच जबाबदार आहेत. प्रत्येक तरुणीला वाटते की आपल्यामागे कोणीतरी लागावं, आपल्याला विचारावं, आवडला तर ठीक नाहीतर नकार. पुन्हा यातून निर्माण होतं एकतर्फी प्रेम. अशा एकतर्फी प्रेमामध्ये बरेच जण बळी पडतात. याची समाजामध्ये बरीच उदाहरणे आहेत.

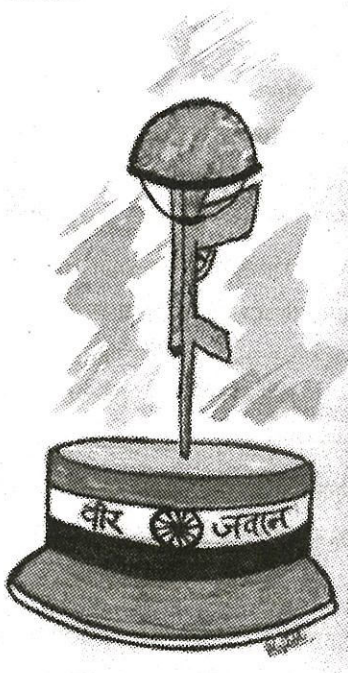
खरे प्रेम करणारे तनाची इच्छा न बाळगता मनाचेच मिलन होण्यासाठी धडपडत असतात. जर समोरील व्यक्ती आपलं असणारं खरं प्रेम नाकारत

सप्टेंबर २००९-२०१०

असेल तर त्यांच्या मागे वाईट वाटण्याचं काहीही कारण नाही. जर का ती व्यक्ती आपल्या नशिबामध्ये नाही तर तिला विनाकारण त्रास का द्यावा ? जर खरोखरच तुमचं एखाद्यावर मनापासून खरं प्रेम असेल व ती व्यक्ती ते प्रेम समजून घेत नसेल तर उगाचच कशाला आपण त्रास करून घ्यावा. तसेच आपण एखाद्यावर प्रेम केलं असेल अशा व्यक्तीला अडचणीच्या काळात कोणतीही अपेक्षा मनात न ठेवता सरळ हाताने, मनात कोणतीही शंका न ठेवता, मनापासून मदत करा. मग ती मदत पैशाची असो वा आधाराची. कारण मैत्रीसारखे दुसरे नाते नाही. व प्रेमात तर मैत्रीला जास्त महत्त्व आहे. मग बघाच

सोमनाथ जाधव
बारावी कला

तुमच्या अशा प्रेमाचा मैत्री स्वरूपात विजय निश्चित होईल. व त्या व्यक्तीला तुमचं प्रेम जरूर लक्षात येईल. त्यामुळे माझ्याकडून अशा अनेक प्रेम करणाऱ्या प्रेम वीरांना एकच सल्ला आहे की, आपण ज्या मुलीवर प्रेम करता त्या मुलीने आपले प्रेम समजून घेतलं नाही तरी चालेल पण जी मुलगी आपणावरती अगदी मनापासून प्रेम करते तिचा विश्वासघात कधीच करू नका. दिखावू प्रेम हे क्षणभंगूर असतं. कारण आपलं प्रेम हे नितांत उदार असावं, त्यामध्ये कोणताही स्वार्थ नसावा. आपलं प्रेम हे फुलासारखं ठेवा की, जे कोमजले तरी त्याचा सुगंध येत राहील. कारण प्रेम नसावं कापरासारखं भुरकन उडून जाणारं, प्रेम असावं, अत्तरासारखं शेवटपर्यंत द्रवळणारं, कारण हसून पहावं, रडून पहावं. जीवनाकडे नेहमी डोळे भरून पहावं, कोणीतरी घ्यावं कोणीतरी द्यावं. आपण गेल्यावर आपलं नावं हे कोणीतरी काढावं, 'प्रेम' हे देशावर करावं, माणसावर करावं माणूसकीवर करावं, संस्कृतीवर करावं, पण प्रेम मात्र प्रत्येकानं मनापासून करावं.

वीर जवान

ओ वीर जवान ओ वीर जवान
भारत माँ के वीर जवान ॥१॥

भारत माँ के वीर जवान
"मातृ भूमिवर होते कुर्बान
भारत माता के वीर जवान
हम सबका तुम ही हो अरमान
सभी माता-पिताओंका गौरवमान" ॥१॥

"अपने नसों में भर ले दुर्गा का रक्त
तू है बडा भारत माँ का भक्त
भगवान श्रीकृष्ण की तरह
अपने हात में लेले सुदर्शन चक्र" ॥२॥

"सुन के भारत माँ की पुकार
तू करने चला रिपु संहार
भारत माँ का तुम ही हो श्वास
हम सबका है तेरे पे विश्वास" ॥३॥

"दुश्मनों को अपने राह से हटाओ
हम सबको अच्छे राह से जिने को सिखाओ
दुश्मनों की और चल बढा कर कदम
उन्हें दिखाओ वीर जवानों का दम" ॥४॥

"अपने हाथ में लेलो तिरंगा
दुश्मनों को कर दे फिरंगा
चाहे जान भले ही जाये
विश्व-विजयी बनकर ही आये"
ओ वीर जवान ओ वीर जवान
भारत माँ के वीर जवान ॥५॥

किर्ती माने
पदव्युत्तर प्रथम वर्ष

□
आता सदाला पगार सुरू झालाय. काय तरी
मार्ग निघल की होच्यावर, उद्या सून नोकरी
लागल. वसंता न्हाई शिकला तरी दोघाचं
पगार घरात आल्यावर चालल की चांगला
संसार.

□

कर्जमुक्ती

प्रवेश - १

स्थळ : शेतकऱ्याचे शेतातील तणघर, शेजारी गाय, शेळी, तिची दोन उड्या मारणारी
कोकरे, फिरणाऱ्या कोंबड्या, जुन्या भिंतीला उभे केलेले बैलगाडीचे मोडके चाक,
शेतीचा बाजूस पडलेला बारदाणा.

साठी गाठलेला शेतकरी रंगराव त्याची ५५-५७ वर्षे वयाची पत्नी 'तारा', एक
लहान नातवंड, बाजूला मुले खेळणारी.

रंगराव : (स्वतःशी) आज आठ दिवस झाले, निरोप धाडून अजूनही सदाशिव आला न्हाई.
.....काय तरी त्याला अडचण आली असल तवाच उशीर झाला यायला. या आधी
निरोप कळायला अवकाश लगीच यायचा आता त्याची शिकलेली बायकू, तिचं
पोर, म्हंजी थोडा व्याप आहेच की त्याच्या मागं. पहिल्यावानी त्या आता सडा फटिंग
न्हाई. चला चालायचं, इल आज ना उद्या, बघू वाट, दूसरं काय करायचं ?
..... हुय गं, आज कोणता वार ?

तारा : मंगळवार

रंगराव : सदा अजूनबी आला न्हाई.

तारा : ईल की आज-उद्या. त्यासाठी एवढं काळजीत पडायचं कारण न्हाई. त्या मास्तर,
रजा मिळाली नसल. न्हाई तर मुलंबाळं आजारी असल्यावर त्या लगोलग कसा
ईल. बघू की वाट.

रंगराव : वाट बघायला ईल पर सावकार उमजा खाऊ दिना की. त्याला काय करायचं ?

तारा : एक दोन रोजानं सावकाराला काय धाड भरतीया का ? जरा बसा शांत.

रंगराव : आगं तसं नव्हं, त्यानं गेल्या चार
रोजापासून पाचदा पैश्याचं
इचारलं. आमच्या दहा डुयात
कवा सावकार दारात आला न्हाई
का कुणाची गिन्नी व्याजानं घेतली
न्हाई. पर येळ आली. पोरीचं
राधाचं लगीन उभा राहिलं.
सदाचं शिक्षण दुसऱ्याच्या पैशानं
झालं. अन् नाइलाजानं
सावकाराचा उंबरा ओलांडायला
लागला.

तारा : ते खरं हाय पर सदाला येऊ द्या.
थोरला वसंता काय म्हणतूय बघू
या.

- रंगराव : आगं कोणतरी काय मार्ग काढणार हाय यातलं ? थोरल्याला वसंताला शाळा शिक म्हणून मी मागं लागलो. आम्ही आडाणी निदान तू तरी शिक. पुढं तुझी बायका-पोरं सुखात न्हात्याली. पर ऐकलं न्हाई माझं त्येनं. आडाणी न्हाईला. शेतीच्या राम रट्ट्यात आडकला. आता काय करायचं. बाहेरनं येणारा पैका न्हाई.
- ह्या काळात शेतीत सुख न्हाई. दुष्काळ वाढत चालला. महागाई वाढली अन् शेतमाल हाय त्याच दरात ईकायला लागतूया. 'कसली शेती ही तर निव्वळ माती'.
- धाकला सदा शिकायला लागला. पर पैसं कुठं हुतं आपल्याकडं. रूईच्या म्हवण्याला भीड घातली तवा त्यो मास्तर झाला. अन् पोर्णी शिकत हुती तर तुझा भाऊ म्हणाला 'कशाला शिकवता पोरीच्या जातीला. उद्या जास्त शिकल्यावर तसाच नवरा तिला बघून देताना तोंडात राळं वाळत्यालं तुमच्या' अन् झालं तेवढंच निमित्त. पैसे नसताना राधाचं लगीन करून मोकळं झालू.आता हे सारं निस्तारायचं आलं.
- तारा : पर पोरीचं टायमात लगीन झालं हे का वाईट झालं.
- रंगराव : तसं नव्हं, आपला घास नसताना केलं. त्यामुळं व्याजानं व्याज वाढलं. शेतीनं आत बट्ट्यात आणलं. अन् सदाला दोन वर्षे पगार न्हाई. त्यामुळं पार घाईला आला ह्यो संसार.
- तारा : आता सदाला पगार सुरू झालाय. काय तरी मार्ग निघल की ह्येच्यावर. उद्या सून नोकरी लागल. वसंता शिकला तरी दोघांचं पगार घरात आल्यावर चालल की संसार.
- रंगराव : ते पुढच्या पुढं, आज ह्यो फास लागलाया गळ्याला त्येला काय करायचं. त्यातच दोन दिसा मागं सोसायटीचा सेक्रेटरी म्हणत हुता, तेवढं पीक कर्ज भरून टाका. गुढी पाडव्याच्या म्होरं गेलं तर थकीत जातंय. दंडव्याज बसतंय त्याला ?
- तारा : मगं तुम्ही काय म्हणला त्येला ?
- रंगराव : काय म्हणतूय की त्येला. बघू म्हणलं, येऊ दे सदाशिवला. भरून टाकू, काय तरी करून देणं हे दिल्याबिगार फिटत नसतं. हेच खरं हाय.

प्रवेश - २

(काही महिन्यानंतर रंगराव, तारा, वसंत, सदाशिव छप्परात बसलेले एवढ्यात बाजीराव येतो.)

- बाजीराव : अण्णा हायतं का घरात ?
- रंगराव : या या बाजीराव. बसा.
- बाजीराव : बसाय येळ न्हाई. आटपा लवकर. काय झालं पैशाचं
- रंगराव : बाजीराव, खरं सांगू. आता तरी लईच अडचण दिसत्या. एक महिनाभर होऊ दे, काय तरी काढतू मार्ग.
- बाजीराव : एक महिना. छ्या नाय जमणार. मी ज्याच्याकडून पैसं आणल्यात, त्यो रोज सकाळ-संध्याकाळ खांद्यावर कासरा घेऊन येतूया. त्याला मी काय करू ? काय सांगू
- रंगराव : मी काय बुडवत न्हाई पैसं. पर आता लईच अवघड झालंया. त्यात पोर्णी बाळंतपणाला याची हाय.
- बाजीराव : मास्तरला पगार आसल की, त्याला दायला सांगा पर दोन रोजात काय ते ठरवून माझं मला पैसं द्या. (जातो.)
- सदाशिव : आण्णा ह्या बाजीरावाचं पैसे तुम्ही कशाला घेतलं ? त्याचा स्वभाव माहीत आहे सगळ्या गावाला आणि तुम्ही पुन्हा तीच चूक का केली ?
- सदाशिव : अन् कर्ज तर माफ केलीत की सरकारनं.
- रंगराव : व्हय केली की माफ.
- वसंत : पण दम नकू का धरायला. चार वर्षांचं कर्ज बाजीरावकडनं व्याजानं पैसं घेऊन फेडलं अन् पुढच्याच आठवड्यात कर्ज माफीची घोषणा झाली.
- सदाशिव : पण मी म्हणतू चार वर्षांचं थकलेलं कर्ज लगेच भरायची गरजच काय हुती ?
- वसंत : तुका दौलु, शेजारचा रंगूचा म्हादा, ज्ञानुबा यांची दहा वर्षांची थकबाकी पार माफ झाली, पण आपल्या अण्णाला दम नव्हता. लगीच कर्ज भरून टाकलं.

- सदाशिव : थकीत कर्ज भरलं म्हणून काय बक्षीस मिळालं तुम्हाला. सगळं चुकीचं झालं.
- रंगराव : व्हय सगळं चुकीचं झालं. माझी ही मोठी चूक झाली बाबांनो ! पदरात घ्या.
- तारा : कसली चूक ?
- रंगराव : सोयऱ्याचं पाय धरून पैसे आणून पोराला शिकवलं, पोरीचं कर्ज काढून लमन केलं. अन् बाजीरावचं व्याजाचं पैसं घेऊन, सोसायटीचं कर्ज भरलं ह्या सगळ्या चुका माझ्या कडनंच झाल्या.
- सदाशिव : कर्ज भरायचं पण व्याजाचे पैसे काढून ?
- रंगराव : तशी वेळच माझ्यावर आली होती. त्या सोसायटीच्या सेक्रेटरीनं पोराला पगार सुरू झाला. आता तरी कर्ज भरा म्हणून तगादा लावला. बरे या आधी आमच्या दारात आला न्हाई. जलमभर कुणाची माशी नाकावर बसू न्हाई. अन् म्याच ठरविलं काय बी करून सोसायटीचं जुनं कर्ज फेडायचं. घेतलं बाजीराव कडून, दिल सोसायटीला संपलं.
- सदाशिव : पण आता हे पठाणी व्याज मागं लागलं की.
- रंगराव : आरं लेकरा, मला सगळं कळतं. तू नोकरीला लागला. उद्या तुझी बायको नोकरीला लागलं. ह्यो आडाणी वसंता काय खाणार ? आम्ही कसं जगणार ? कधी होचा तू केलास इचार ?
- सदाशिव : तुम्हाला जमीन आहे की जगायला.
- रंगराव : व्हय, हाय की जमीन जगायला. आता मरमर मेलं तरी जमिनीत जगत न्हाई. तू नोकरी सोडून बघ जमिनीचं सुख म्हंजी कळलं तुला.
- सदाशिव : मग मी काय करावं असं तुमचं म्हणणं आहे ?
- रंगराव : काय म्हणणं न्हाई आमचं. पोटच्या पोरानं आई-बाला इसरायचं, भावाला वाऱ्यावर सोडून घायचं दुसरं काय. काळच वाईट आला बाबा. तुजा दोष न्हाई.
- सदाशिव : असं बोलू नका अण्णा. मला पण खर्च आहे. मुलाबाळाचं आजारपण, बायकोचं पुढचं शिक्षण त्यात घर बांधायचं आहे. माझा पगारच मला पुरत नाही. मग मी तुम्हाला काय मदत करणार !
- तारा : तुझ्या जिभेला काय हाड हाय का ? असलं बोलायला आलास ? तुझ्या बापानं किती कष्ट केलंय तुला माहीत हाय का ? नाही त्याची कामं करून तुम्हाला जगवलं, त्याचा पांग फेडतूस व्हय.
- सदाशिव : आई काय बोलतीस हे तू ?
- तारा : मग काय बोलू. पंख आल्यावर उडून जाणाऱ्या पाखरासारखा तू. बायको आली आणि तू पार बदललास. ह्या वसंताची काय गत ?
- सदाशिव : तो शिकला न्हाई... त्यात माझा काय दोष ? मी त्याला काय करू ? उलट मला शहरात घर बांधायचं आहे. त्यासाठी माझ्या हिश्याची जमीन मला विकायची आहे.
- रंगराव : विक, आत्ताच विकून टाक. आधी आम्हा आईबापाला विक. मग जमीन विक आम्ही केलेलं कष्ट न्हाई दिसत ? आरं करणीसरा, काय ऐकतो मी... (सगळ्यांना उद्देशून)
- ठीक आहे तुमच्या मनासारखं करून घ्या. त्या आधी मला मारून टाका. म्हणजी जमीन आपोआप तुमच्या नावावर हुईल. (हातात कासरा घेऊन झाडाच्या दिशेने रंगराव जाऊ लागतो. तेव्हा सगळे त्याला आडवायला धावतात.)
- रंगराव : कशाला जगू देता ? मरू द्या. होऊ द्या. एकदा यातून मोकळं... निदान तुम्ही तरी मागं सुखानं जगाल.. !
- सोडाSS, मला जाऊ द्या सोडाSSS

अमृता पंडीत
बारावी वाणिज्य

□ वाणिज्य ज्ञानशाखा ही मूलभूत सिद्धांतांची व संशोधनावर आधारित ज्ञानशाखा नसून प्रचलित मानवी संबंधांवर तसेच नैसर्गिक घटकांच्या बदलांनुसार विकसित होणारी ज्ञानशाखा आहे.

□

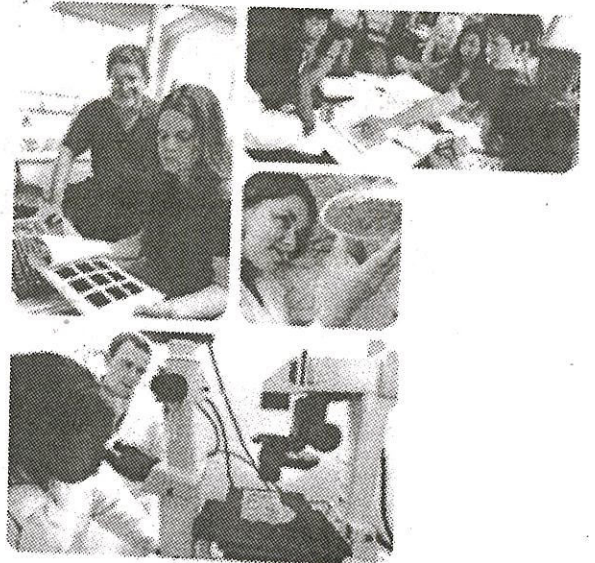
वाणिज्य प्रयोगशाळा : वाणिज्य शाखेचे शिक्षणाचे नवे दालन

शिक्षणाची संकल्पना आता 'निरंतर' शिक्षण अशी बनलेली आहे. वाणिज्य शाखेच्या शिक्षणात 'वाणिज्य प्रयोगशाळा' असे नवीन दालन उघडले जात आहे. या लेखात वाणिज्य शाखेतील या संकल्पनेविषयी विचार मांडलेले आहेत.

वाणिज्य विद्याशाखेचा गेल्या पन्नास वर्षांमध्ये संख्यात्मक विकास झाला हे खरे, परंतु त्याचबरोबर गुणात्मक विकासामध्ये प्रगती साधता आलेली नाही, असे चित्र दिसते. अभ्यासक्रमांमध्ये कालबद्ध बदल न झाल्याने त्यांचा जुनाट, संदर्भहीन आणि नव्या युगाची आव्हाने न पेलवणारा अशी वर्णने ऐकायला मिळतात. अभ्यासक्रमांची आद्ययावत्ता न राखण्यामुळे वाणिज्य पदवीधर म्हणजे बेरोजगारांचे तांडे तर झालेच; परंतु सुमारे १९७०-७५ नंतर व्यवस्थापन शिक्षणक्रमांमुळे व अलीकडे माहिती तंत्रज्ञानाच्या विस्फोटामुळे वाणिज्य शाखा झाकोळली आहे. हुशार विद्यार्थ्यांना व शिक्षकी पेशाचे व्रत स्वीकारलेल्या प्रत्येक शिक्षकाला निव्वळ वर्गातल्या पुस्तकी शिक्षणापेक्षा प्रत्यक्ष अनुभवदर्शी शिक्षण हवेहवेसे वाटते. 'वाणिज्य प्रयोगशाळा' ही संकल्पना म्हणजे या दिशेने टाकलेले योग्य असे पाऊल आहे. वाणिज्य शिक्षण शाखा ही उपयोजित शिक्षण शाखा असल्याने त्यातील संकल्पना व सिद्धांतांची उदाहरणे दैनंदिन जीवनात हरघडी दिसतात. बदलत्या काळानुरूप त्यांची व्याप्ती व केंद्र बदलून चालू घडीच्या वाणिज्य विश्वाची विद्यार्थ्यांना शिक्षणातून ओळख व्हायला हवी. त्या दृष्टीने वाणिज्य प्रयोगशाळा ही व्यवहारी जगताची छोटी प्रतिकृती मानली पाहिजे- सर्वप्रथम या प्रयोगशाळेत आद्ययावत् पद्धतीची दृक्श्राव्य साधने, काचकपाटे, प्रदर्शन मांडण्यासाठी स्टॅंड, रॅक्स, गटशः चर्चेसाठी छोटी टेबले, वेळापत्रके लावण्यासाठी निपोक फळे इ. साधनसामग्री हवी.

वाणिज्य प्रयोगशाळा म्हणजे संग्रहालय की कार्यशाळा, असा वादाचा मुद्दा उपस्थित केला जातो. येथे विद्यार्थ्यांना

प्रयोग करायला संधी हवी, म्हणून त्याचे रूपांतर निर्जीव वस्तूंच्या संग्रहालयात व्हायला नको, असे काहींचे मत आहे. माझ्या मते, वाणिज्य ज्ञानशाखा ही मूलभूत सिद्धांतांची व संशोधनावर आधारित ज्ञानशाखा नसून प्रचलित मानवी संबंधांवर तसेच नैसर्गिक घटकांच्या बदलांनुसार विकसित होणारी ज्ञानशाखा आहे.

त्यामुळे प्रथमतः व्यवहारी जग, त्यानुसार मानवी वर्तन व व्यवहार, त्यांना सामाजिक नीतिनियमांच्या चौकटीत बसवणारे कायदे व त्यातून निर्माण होणारे वाणिज्य शाखेचे शिक्षण, असा प्रवास अभिप्रेत आहे. 'वाणिज्य प्रयोगशाळा' ही नवीन संकल्पनादेखील हळूहळू उत्क्रांत होणार आहे. वाणिज्य शाखेच्या विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने बाह्य व्यावसायिक व उद्योगांचे जग हीच खरी वाणिज्य प्रयोगशाळा आहे. त्यातून चालू घडमोडींचा आरसा विद्यार्थ्यांना महाविद्यालयीन प्रयोगशाळेत अनुभवायला मिळाला, म्हणजे अभ्यासक्रमातील तात्त्विक संकल्पना व सिद्धांत स्पष्ट होतील. त्या दृष्टीने वाणिज्य प्रयोगशाळेची आखणी केली पाहिजे. या प्रयोगशाळेत व्यवसाय उद्योगांची अद्ययावत माहिती संकलित करून दर्शविणारे तक्ते, व्यावसायिक पर्यावरणाचे घटक व त्यांचे परिणाम स्पष्ट करणारे नकाशे, यशस्वी उद्योगांची व उद्योजकांची यशोगाथा, उत्पादन प्रक्रिया, हिशोबशास्त्रातील आडाखे व टप्पे, संप्रेरणांचे महत्त्व दाखवणारी चित्रे, व्यापारी कायद्यातील तरतुदी समजावून देताना, पूर्वीच्या न्यायालयीन निवाड्यांचे दाखले इ. गोष्टी विद्यार्थ्यांपुढे मांडता येतील. त्यामध्येही नियमितपणे बदल, सुधारणा घडवून आणणे आवश्यक आहे, अन्यथा ही संकलित माहिती शिली व अनाकर्षक बनेल.

वाणिज्य शाखेतील आजचे विद्यार्थी म्हणजे उद्याचे उद्योजक, तज्ज्ञ सल्लागार, तसेच उच्चपदस्य

अधिकारी आहेत. म्हणून त्यांना खऱ्याखऱ्या व्यावसायिक जगाची झलक म्हणून प्रशिक्षण, तसेच कार्यालयीन कामकाजाची ओळख या प्रयोगशाळेतून व्हावी. त्यामध्ये छोटे व्यावसायिक खेळ, परस्पराना विरोधी वा पूरक भूमिका वठवणे, इ. उपक्रमांतून व्यावसायिक नीतिमत्ता, कर्मचाऱ्यांचे नीतिधैर्य उंचावणे, संघटनात्मक/ संस्थात्मक मानविंदू इ. जटील व तात्त्विक संकल्पना सहजपणे विद्यार्थ्यांच्या मनावर ठसवता येतील. या उपक्रमातून विद्यार्थ्यांच्या क्रियाशीलतेला वाव जरूर मिळेल, परंतु त्यापेक्षाही महत्त्वाचे म्हणजे व्यावसायिक चारित्र्यसंवर्धनाचे काम नकळतपणे होईल. वाणिज्य प्रयोगशाळा ही संकल्पना मूर्त स्वरूपात आणण्यासाठी आता फारशा व्यावहारिक अडचणी नाहीत. किंबहुना पुणे विद्यापीठाने तर त्यासाठी प्रत्येक विद्यार्थ्यामागे विहित शुल्क ठरवून दिले आहे. याशिवाय प्रकल्प भेटी, तज्ज्ञांशी सल्लामसलत, तसेच प्रयोगशाळेची साधनसामग्री यासाठी महाविद्यालयांनी बीज भांडवल खर्च करणे अगत्याचे आहे. यथावकाश ही संकल्पना स्थिर पायावर उभी राहिल्यावर व्यवसायिक दृष्टिकोनातून बाजार- संशोधन, ग्राहकांची मत अजमावणी इ. प्रकारच्या सेवा पुरवण्याची कामे स्वीकारून ती महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमार्फत पूर्ण करून निधीची अधिक उभारणीही करता येईल.

सद्यः स्थितीतील वाणिज्य शिक्षण अत्यंत नाजूक अशा संक्रमणावरचेतून जात आहे. एकीकडे अस्तित्वाच्या शोधात, काहीशा झाकोळलेल्या या ज्ञानशाखेसमोर ई-कॉमर्स व माहिती तंत्रज्ञानाच्या रूपाने नवनवीन आव्हानांच्या लाटांचे तरंग उठत आहेत. या लाटांवर काबू मिळवून खऱ्या व्यावसायिक जगाला आश्वासक असे शैक्षणिक पर्यावरण निर्माण करण्याचे आव्हान उभे आहे. वाणिज्य प्रयोगशाळेच्या संकल्पनेच्या रूपाने वाणिज्य शाखेला नवे शैक्षणिक दालन उघडून संजीवनी प्राप्त होऊ शकेल. याबाबतीत वाणिज्य शाखेतील शिक्षकांनी अधिक कार्यप्रवण व्हायला हवे. त्यांनी व्यापार- उद्योगजगताशी सातत्याने संपर्कात राहून, वाणिज्य विश्वातील घडमोडी आत्मसात करून विद्यार्थ्यांपुढे त्याचा आरसा निर्माण करणे गरजेचे आहे, तरच वाणिज्य शिक्षण अर्थपूर्ण व प्रवाही बनेल.

सद्यः २००९-२०१०

Rayat Shikshan Sanstha's
SADGURU GADAGE MAHARAJ COLLEGE, KARAD

Ph.No.:Off.: 02164-271346

Staff List and Phone Nombres

SENIOR COLLEGE

Dr. Mohan Rajmane : Principal

Dr. Patil R.N.
Head of Science faculty

Mr. Nangare K.B.
Head of Arts faculty

Dr. Pandit N.S.
Head of Commerce faculty

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Prin. Dr. Rajmane M.M	9423271523
Mr. Kumbhar R.R.	9822961771
Mr. Ghorpade D.V.	9822312391
Mr. Patil V.J.	9422038417
Mr. Rajmane R.P.	9665041077
Mr. Gaikwad V.N.	9921345950
Mr. Jagtap R.V.	9975703468
Dr. Swami S.S.	9822582596
Mr. Mane S.G.	9890515089
Mr. Kalekar K.S.	9822861260
Mrs. Salunkhe A.S.	9226825600
Mr. Chavan V.M.	9921295733
Miss. Waske S.B.	9960317677

DEPARTMENT OF PHYSICS

Mr. Patil H.D.	9325430588
Dr. Pawar D.V.	9922274873
Dr. Killedar V.V.	9860659959

DEPARTMENT OF MATHEMATICS

Dr. Thorat S.P.	9860190285
Mr. Yadav J.D.	9860128945

DEPARTMENT OF STATISTICS

Mrs. Davari S.S.	9595774300
Mrs. Kalbhor S.D.	9421180700

DEPARTMENT OF ELECTRONICS

Mr. Deshmukh R.S	9226420004
Mr. Dixit D.R.	9822342167
Mr. Wagh J. A.	9423865145

DEPARTMENT OF BOTANY

Mr. Jadhav V. B.	9096994320
Dr. Patil B. D.	9822818905
Dr. Patil M. M.	9860641753
Dr. Patil B. J.	9421116044
Mr. Mohite B. D.	9922340801

Dr. Kamble A. B.	9765348232
Mrs. Kishore M. V.	9822404773

DEPARTMENT OF ZOOLOGY

Dr. Patil R. N.	9423866960
Mr. Kurade P. K.	271874
Dr. Bodare R. D.	9096004507
Mr. Ranbhare V. S.	9822456882
Dr. Mrs. Desai S. C.	9890411985
Mr. Tingare S. A.	9423815688
Mr. Ranmale S. B.	9689520631
Miss. Tate A. B.	9423739184
Mr. Naik H.S.	9850395942

DEPARTMENT OF ENVIRONMENT SCIENCE

Mrs. Jahdv S. D.	9970768283
Miss. Bhosale A.S.	9960361289

DEPARTMENT OF MICROBIOLOGY

Mr. Kishore M. E.	9324408263
Mr. Ghorpade V. M.	9421184820
Mr. Patil S. B.	9422410080
Miss. Badekar S. S.	9420465479
Miss. Ingole J. R.	9096307614

DEPARTMENT OF COMPUTER SCIENCE

Mr. Patil D. V.	9823889896
Mr. Ghare P. B.	9850410815
Mr. Ghatage S. S.	9823169044
Mr. Patil A. B.	9850483925
Miss. Shinde S. S.	9922102151
Miss. Pawar U. T.	9096526061

Electronics -

Mr. Dhumal S. U.	9403348881
Mr. Gaikwad V. B.	9921484803
Mrs. Mulla Z. A.	9890211786
Miss. Mane R. S.	9922493215

2009-2010

Statistics -

Miss. Godase S. S. 9604433427

English -

Miss. Mirukhe A. L. 9766558920

Commerce -

Miss. Shinde S. S. 9049792092

DEPARTMENT OF BIO-TECHNOLOGY**(B.Sc. Biotechnology Entire)**

Dr. Kamble A. B. 9765348232

Mr. Ghadge A. A. 9890495146

Miss. Hake S. T. 9850099425

Mr. Desai P. D. 9029767669

Miss. Bagwan A. S. 9890286727

Miss. Salunkhe P. D. 9272940269

DEPARTMENT OF ENGLISH

Dr. Kadam M. G. 9423035486

Mr. Sawant S. R. 9970329869

Mr. Malage M. L. 9421141868

Dr. Kalyanshetti G B. 9763140633

Mr. Nangare N. K. 9875712828

Miss. Chinchole S. S. 9822609370

Miss. Valkunde D. A. 99751 28388

DEPARTMENT OF MARATHI

Mrs. Jadhav S. P. 9011004844

Mrs. Rainak S. D. 9860808023

Mr. Pol R. P. 9850856330

Mrs. Divekar R. R. 02164-226843

DEPARTMENT OF HINDI

Mr. Ingole R. B. 9096147337

Dr. Nikam S. V. 9975156162

Mr. Kasabe D. A. 9420627345

Mr. Jadhav S. M. 9226336206

Mr. Yadav B.G. 9657351711

DEPARTMENT OF**PHILOSOPHY & PSYCHOLOGY**

Mr. Nangare K. B. 9960380372

Dr. Kadam Z. S. 9423659059

DEPARTMENT OF HISTORY

Dr. Mrs. Rankhambe N. R. 9860190288

Mr. Rankhambe R. S. 9890190008

Mrs. Kendre S. L. 9420326873

Mr. Shendage N. D. 9921253865

Mr. Suryavanshi P. L. 9881650870

DEPARTMENT OF ECONOMICS

Mr. Jadhav V. T. 9970275607

Mr. Madane S. S. 9850446205

Dr. Patil A. K. 9822249082

DEPARTMENT OF POLITICS

Mr. Dange P.R. 9271695951

Dr. Jagadale A.B. 9420627384

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Mr Sakate M. D. 9822535999

Mr. Patil V. B. 9881874468

DEPARTMENT OF SANSKRIT

Mr. Awasare V. D. 9822834469

DEPARTMENT OF EDUCATION

Dr. Kumbhar R. A. 9561095246

DEPARTMENT OF GEOGRAPHY

Mr. Kumbhar B. G. 9272423430

Mr. Kale B. J. 9970822082

Mr. Kale C. N. 9767177640

Mr. Sid A. V. 9096474361

DEPARTMENT OF PHYSICAL EDUCATION

Mr. Pawar P. P. 9850288040

DEPARTMENT OF COMMERCE

Dr. Pandit N. S. 9272621944

Mrs. Bandsode M. L. 9421131897

Mr. Lokhande U. M. 9422033650

Accountancy -

Mr. Sawnat K. L. 9223241844

Business Law

Mrs. Chavan A. P. 9975884141

LIBRARY

Mr. Bhosale S. N. 9860211510

२००९-२०१०

संस्कृत

JUNIOR COLLEGE

Shri Dhabu S.B. : Vice-Principal

Shri Chavan E.A. : Supervisor

Shri Kale V.C.
Head of Arts faculty

Shri Dharme D.N.
Head of Commerce faculty

Shri Banugade M.M.
Head of Science faculty

DEPARTMENT OF CHEMISTRY

Sou. Kanase L. B.	9422604297
Shri. Thorat V. M.	9423007841
Sou. Patil V. M.	271447
Sou. Patil A. S.	9766701224
Mr. Kshirsagar H. V.	9422496205
Sou. Ghorpade S. D.	272470
Sou. Shinde S. R.	9423866972
Sou. Pol N. R.	9822806037
Kum. Darade J. S.	273726
Smt. Patil P. S.	9970625309

DEPARTMENT OF PHYSICS

Mr. Banugade M. M.	9766701402
Mr. Bhosale S. D.	272671
Mr. Kale H. K.	9881655694
Mr. Thorat P. S.	9823946284
Mr. Patil P. B.	9822283441
Mr. Kale J. P.	9049007898
Smt. Javal M. G.	9850380725
Kum. Shinde S. B.	9822857162
Srnt. Pawar M. H.	9421176426
Smt. Patil N. M.	9209286972

DEPARTMENT OF MATHEMATICS

Mr. Bhosale P. Y.	9604433077
Mr. Mohite V. S.	9922798262
Kum. Kadam K. S.	9922353656
Smt. Navale R. S.	9021029066
Smt. Kadam K. S.	9922353656
Mr. Jadhav D. B.	9960921802

DEPARTMENT OF BIOLOGY

Sou. Thorat B. V.	271212
Sou. Patil A. V.	9422034132
Sou. Paraskar P.R.	9421121725
Mr. Attar J. S.	9226151833
Mr. Suryawanshi A. K.	9850781847
Mr. Pawar C. D.	9767041016
Tingare S. A.	9423815688
Kum. Lad U. Y.	9975026787

DEPARTMENT OF COMMERCE

Mr. Dake M. D.	9420465454
Mr. Pol H. S.	9921480402
Mr. Patil V. P.	9822511472

Mr. Patil S. M.	9423034896
Kum. Shinde S. A.	9326720042

DEPARTMENT OF ENGLISH

Mr. Dhabu S. B.	9850307979
Sou. Kaharade B. N.	272393
Sou. Kulkarni V. V.	271458
Mr. Mahangade S. R.	9975884014
Mr. Jagdale L. G.	9226457928
Smt. Shinde S. S.	9763439433
Smt. Jagtap V. M.	9823832997
Mr. Kamble B. K.	9423736480

DEPARTMENT OF MARATHI

Smt. Patil L. B.	271423
Sou. Bhosale K. S.	9096506405
Sou. Thorat V. S.	271213
Mr. Nalawade P. R.	9225478812
Smt. Yadav S. R.	9860851265
Smt. Jadhav D. B.	274058
Mr. Sakunde S. H.	9923428616

DEPARTMENT OF HINDI

Mr. Kale V. C.	9881179894
-----------------------	-------------------

DEPARTMENT OF SANSKRIT

Miss. Honrao S. V.	9226331914
---------------------------	-------------------

DEPARTMENT OF HISTORY

Sou. Mahadik K. Y.	9850592799
---------------------------	-------------------

DEPARTMENT OF ECONOMICS

Mr. Dharme D. N.	9890252737
Mr. Chavan M. J.	9922353618
Mr. Khot S. S.	--

DEPARTMENT OF POLITICS

Sou. Mulani M. A.	9890597546
--------------------------	-------------------

DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

Mr. Pawar R. T.	225677
Sou. Khodake K. M.	9421097988

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY & PSYCHOLOGY

Mr. Panaskar R. D.	9421210349
Smt. Dharangutte K. A.	97304221 89
Mr. Tadake R. A.	9423864938

संस्कृत २००९-२०१०

DEPARTMENT OF ARDHMAGADHI
Sou. Patil A. A. 9975978466
DEPARTMENT OF GEOGRAPHY
Mr. Chavan E. A. 9423345890
Mr. Nangare S. S. 9421131960

Mr. Kadam S.P. 9881464934
DEPARTMENT OF PHYSICAL EDUCATION
Mr. Shinde R. A. 9881562092
Mr. Gujar J. K. 9890004042

VOCATIONAL DEPARTMENT

Shri. Khot D.K. : Head & The Faculty

Mr. Mohite D. D.	9421118658	Mr. Bankar D. L.	9890669299
Mr. Patil B. H.	9421927077	Mr. Dharmadhikari R. S.	9422008524
Mr. Khot D. K.	9421121652	Mr. Lad S. J.	9423027851
Mrs. Deshmukh K. D.	9850831024	Mrs. Yadav S. R.	9860851265
Mr. Patil D. M.	9422038577	Mrs. Shinde S. S.	9763439433
Mr. Kadam B. V.	9890977046	Mr. Patil D. V.	9325430219
Mr. Babar A. S.	9421433177		

STAFF LIST (NON TEACHING)

Shri. Deasi K. V.
Registrar

Shri. Sakate A. J.
Office Superintendent

Shri. Patil B. V.
Head Clerk

Shri. Desai K.V. 9766805455
 Shri. Sakate A.J. 9763970914
 Shri Patil B.V. 9822634614

Jr. Steno

Shri. Bhoj V.D. 9423032629

Senior Clerk

Shri. Patil A.S. 9922811975
 Shri. Patil A.R. 9421290103
 Khan G.I. 9823232335

Jr. Clerk

Shri. Pawar B.A. 9423827683
 Shri. Patil A.S. 9822829636
 Shri. Patil S.R. 9850772258

Library Clerk

Shri. Thorat S.B. 9822853447
 Shri. Garud R.T. 9226280100
 Shri. Rasal S.T. 9657819588

Lab. Assistant

Shri. Yadav A. R. 9890663029
 Shri. Patil S.K. 9763467378
 Shri. Salunkhe R. G. 9096975211
 Shri. Shedage P. B. 9881657918
 Shri. Mane R.C. 9423810324
 Shri. Patil L.P. 9860375524
 Shri. Mahabari A. S. 9975001121

Library Attendant

Shri. Pawar K.S. 9604259285
 Shri. Patil D.V. 9421118668
 Shri. Pawar A.N. 9960319113
 Shri. Jadhav S.V. 9763415538
 Shri. Mali K.B. 9850689981
 Shri. Pawar L.K. 9922275453
 Shri. Kamble S.B. 9975108966
 Shri. Kadam R.Y. 9860485995
 Shri. Koli P.S. 9975408635

Lab. Attendant

Shri. Jadhav B.S. 02164-273839
 Shri. Chavan V.B. 02164-655835
 Shri. Patil B.N. 9823521307
 Shri. Inamdar P.V. 9860851264
 Shri. Jadhav A.K. 9763415691
 Shri. Patil B.R. 9011373791
 Shri. Kamble R.B. 9421118612
 Shri. Patil R.B. 9881537828
 Shri. Chavan Y. K. 9922798023
 Shri. Patole R.S. 9763415438
 Shri. Jamale M.D. 9922265461
 Shri. Gurkha K.M. 9960478959
 Shri. Magare U.H. 9423316968
 Shri. Mule V.M. 9271697043
 Shri. Kharat S.D. 9763415697
 Shri. Jadhav H.K. 9763129460

2009-2020

Shri. Bagwan K.A.	9881848081	Shri. Jadhav V.M.	9767717508
Shri. Thorat V.K.	9763097928	Peon	
Shri. Korade D.M.	9923340310	Shri. Pawar B.S.	9822655422
Shri. Patil D.S.	9763016240	Shri. Shitole G.P.	9096005815
Shri. Patil N.N.	9881957823	Shri. Kurnbhar P.A.	9270563199
Shri. Chavan K.D.	9730946327	Shri. Zalake D.S.	9970387043
Shri. Patil A.G.	9923319026	Shri. Chavan S.K.	--
Shri. Kamble A.S.	9860857933	Shri. Jadhav R.D.	9975058100
Shri. Dongare R.S.	9096147142	Shri. Todkar S.A.	9421104553
Shri. Yadav M.R.	9881577348	Smt. Kakade M.U.	9561170214
Shri. Khataavkar C.R	9881485140	Shri. Gajare A.P.	9096577748
Shri. Jadhav P.B.	9960921802	Wachman	
Shri. Ingavale M.A.	9975626756	Mane M.T.	9730397370

दि प्रेस अॅण्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट : नियम ०८ फॉर्म ०४ प्रमाणे निवेदन

प्रकाशन स्थळ : सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड (जि.सातारा)

प्रकाशन काल : वार्षिक

प्रकाशक : प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, विद्यानगर,
कराड ४१५ १२४ (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) ■ २७१७९४ (R)
फॅक्स : (०२१६४) २७१३४६

संपादक : प्रा. वामनराव अवसरे

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : 'स्वावलंबन' १४ अ, रुक्मिणी गार्डन भाग-२
वाखण रोड, कराड ४१५ ११० (जि.सातारा)
फोन : (०२१६४) २७१३४६ (O) ■ २२६४०६ (R)
भ्रमण दूरध्वनी : ९८२२८३४४६९

मुद्रक : श्री. संदेश शहा

राष्ट्रीयत्व : भारतीय

पत्ता : २६९ ब/२, दौलतनगर, करंजे तर्फ सातारा,
फोन : (०२१६२) २३४०४९/२३२०८२

स्वामित्व : सद्गुरु गाडगे महाराज कॉलेज, कराड

मी प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती / तपशील माझ्या माहिती व समजुतीप्रमाणे खरा आहे.

डॉ. मोहन राजमाने
प्राचार्य

या अंकातील मतांशी प्रकाशक व संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

(फक्त खाजगी वितरणाकरिता)

माजी विद्यार्थी सेवा संघ
स.गा.म.कॉलेज कराडकडून ५ कॉम्प्युटर्स व
२ अँक्वागार्डस् मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
यांना देत असताना मा.प्राचार्य डॉ.जे.जी.जाधव
(सचिव, रयत शिक्षण संस्था, सातारा)

कर्मवीर जयंती निमित्त मार्गदर्शन करताना
प्रमुख पाहुणे मा.प्रा.शिवाजीराव भोसले

क्रीडा विभागाच्या पारितोषिक वितरण प्रसंगी
श्रोत्यांची हसवणूक करताना प्रमुख पाहुणे
हास्यसम्राट (उपविजेते)
मा.प्रा.अजितकुमार कोष्टी (ई.टी.व्ही.फेम)

'सद्गुरु २००७-२००८' या नियतकालिकास
कर्मवीर विद्या प्रबोधिनी रयत शिक्षण संस्था सातारा यांनी
आयोजित केलेल्या महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये
तृतीय क्रमांक मिळाल्याबद्दल मा.डॉ.अनिल पाटील
(व्हाईस चेअरमन, रयत शिक्षण संस्था, सातारा)
यांचेकडून सत्कार स्वीकारताना मा.प्राचार्य डॉ.मोहन राजमाने
व प्रमुख संपादक प्रा.वामनराव अवसरे

संपादक मंडळ

मा. अध्यक्ष

प्रमुख संपादक

सहसंपादक

प्रिंट ओम डिजिटल, सातार/२३४०४९

सहसंपादक